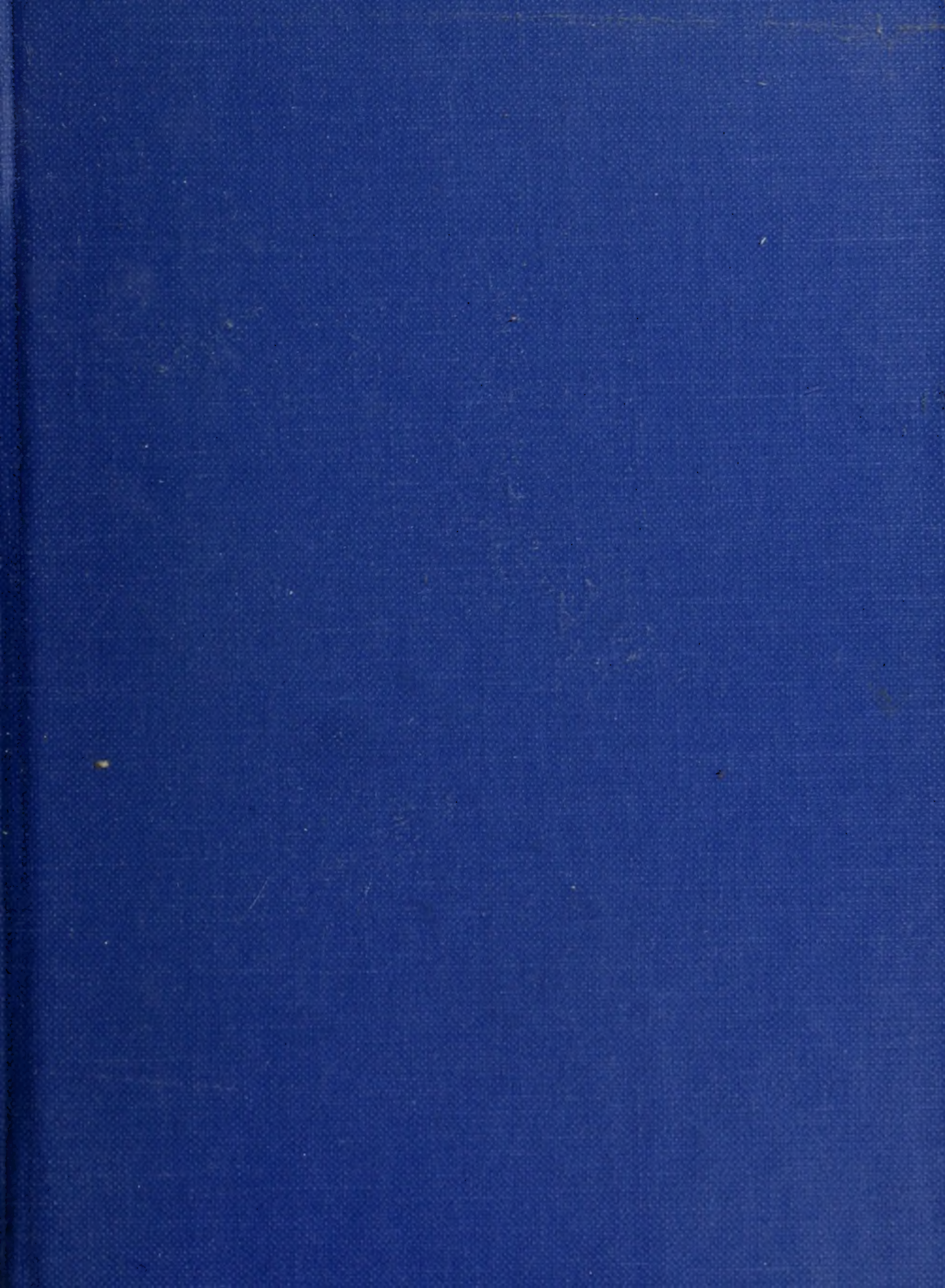

SPISY VIKTORA DYKA

XIII.

KONEC HACKENSCHMIDŮV

(1901 – 1904)

Akta působnosti Čertova kopyta

1940

FR. BOROVÝ – PRAHA

KONEC HACKENSCHMIDŮV

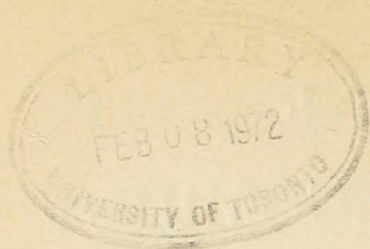
Román

Akta působnosti Čertova kopyta

VIKTOR DYK

1940

FR. BOROVÝ – PRAHA

LIBRARY
FEB 0 8 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

KONEC HACKENSCHMIDŮV

Památce

L. K. Hofmana

autor

ČÁST PRVÁ

Kapitola úvodní,
v níž se líčí místo děje; též stručné nacionale některých osob se podává.

Romanov leží pod horami krkonošskými.

Krajina nese už celkem horský ráz. Také vzduch je tam chladnější a volnější. Jsou tam vysoké vrchy, hluboká údolí, pitvorné skály, srázné lesy a pěkné vyhlídky na vlnité řady kopců daleko široko se prostírajících. Až do Krkonoš, za hranice až je odtud viděti. Je-li jasno, rozeznáte každou horu.

Pole jsou chudá, neúrodná, horská. Je tu ještě mnoho lesů, ač se silně kácí, vlivem sousedství hlavně. Směrem k Birkenwaldu počíná už tovární ruch. Tam také je hranice národnostní, nedaleko odtud. Za půl druhé hodiny velmi volné chůze tam dojdete.

Krajina není příliš navštěvována turisty. Leží jako s cesty. Jsou-li tu, jde proud spíše od Birkenwaldu než ze středu Čech. Ale i ten proud je malý. A nezapudí-li sem někoho povinnost nebo zisk, nezůstane. Spojení není příliš výhodné, pohodlí není tu valné. Je to odlehlý konec světa.

Co se lidu týče, je tu prudký, drsný lid, hlučný navenek; časem divných, až bizarních nápadů. Cos vychloubavého je v jeho krvi, je vždycky ochoten lháti a rváti se... pro sirku, pro stéblo trávy... pro cokoli. A časem je také hýřivý... zcela slovanského typu... Sedne to na zdejšího člověka a nepustí ho to. Sedí a sedí, pije a nehne se z hostince. Přijde-li žena, hůře je. Sedí a sedí a pije. A krajina je chudá.

Půl druhé hodiny odtud je ono město Birkenwald. Vedle romantiky industrialismus. Protivné, nudné tovární hnízdo s hnusnou, nevkusnou nádherou, které je schopen kapitál. Pýcha a moc tohoto kapitálu křičí z každého kamene. S uctivostí sklánějí se hlavy před ním. S uctivostí se couvá a ustupuje. Tento kapitál rozlézá se do kraje.

Dělnický vlak jezdí každé soboty a před svátkem večer údolím táhnoucím se hluboko do českého kraje. Do Romanova a daleko za Romanov. V pondělí ráno nebo po svátku nese zase příliv dělníků do Birkenwaldu. Tento dělnický vlak podivně dojme turistu, který prochází krásným, půvabným, poetickým údolím romanovským. Překvapuje. Vynoří se náhle za klikatou zatáčkou. Neslyšel jste nic. Což to nehlučela Kamenice? Z okna hledí plno hlučících, smějících se postav. Je ten hluk a ta veselost až nepřirozená skorem. Ven, trochu volnosti! Její iluse! Křičí něco dolů... okamžik... a dále jede vlak a mizí... vlak s pracovní silou, která buduje cizí kapitál a cizí moc. A krajina je krásná, pů-

vabná a poetická; sníme o idyle. Nic nevyruší dobromyslného turistu.

Přízrak zmizel, náhlé strašidlo; což vůbec viděl zde něco krom bílého obláčku?

Jde dál a poslouchá, jak dole hučí řeka. A Bůh dává slunci svítiti na spravedlivé i nespravedlivé.

Polní práce nemá zde mnoho ceny. Výtěžek statků je nepatrný. Není to pouze všeobecnou agrární krisí. Ta horská půda není valně úrodná. A jaké práce třeba u horských polí, polí na šikmých plochách! Není zde radostí míti pozemky.

Rolníci se dívají proto málem s řevnivostí na dělníky.

Jsou poměrně svobodni proti nim. A mají se, srovnáme-li to přesně, přece jen lépe. Pracují určitý svůj denní čas a mají určitou mzdu. Nic více nelze žádat. Toho nemá hospodář. Půda žádá otročení, mnoho otročení, a výsledek je na konec pochybný.

Tak se má věc v okolí Romanova.

Na Romanově je velkostatek, malý velkostatek, řekněme. Několik let už je majetkem pana Kopulenta. Hodně daleko se táhne jeho půda. Většinou jsou to však skály a lesy.

Pan Kopulent je dobrý pán.

Nyní je skoro šedesátiletý, prostřední postavy, spíše zavalitý. Vlas jeho už silně probělává, ale pohled jeho je dosud čilý a jasný. Starý pán je dosud jako rtuť. Kypícího zdraví. Mladíku nezadá. Všady je ho vidět. Je

k lidu, rád si s ním pohovoří a docela nic pyšně si nevede; jako rovný s rovným. To lichotí horákům.

Starý pán miluje přírodu. Od rána do večera trávil by v ní všechen čas. Je milovníkem procházek; chodí dlouhé hodiny a neunaví se. Mnoho projektů má; hnedle ho napadne vystavěti přádelnu. Vyhlídne místo, dělá rozpočty, uvažuje. Hnedle jiná továrna se mu zalíbí. Zde by to mohlo býti! Prosperita zajištěna, reálni podnik. Je jako v ohni; hoří pro nový projekt. Hovoří s lidmi, domlouvá se. Po nějakém čase ani slechu o projektu; zapadl a zmizel. Ale což, nový zase přijde. Vždy něco nového zasvitne nad Romanovem. Jako fata morgana stkví se v dáli optimistické sny — —

Jeho paní je už dávno mrtva. Syn je pětadvacetiletý, dcera dvacítiletá.

Mladý pán Kopulent — doktor mu zde říkají, ačkoliv ho dosud alma mater negraduovala — je vzhledný mladý muž, trochu bledý, nervosní a těkavé povahy. Celkem dobrý hoch. Nemá však čilosti svého otce. Něco unaveného je v něm. Do svého deníku napsal kdysi pováživá slova —

„Můj život měl mnoho drobných vášní, ale ani jednu velikou. Rozptýlil jsem se. A přece jsem toužil pouze po velikém. Nejsem hloupý; schází mi pouze impuls mysliti. Drobné vášně mne unudily — a veliké nyní nejsem schopen. Ztratil jsem schopnost oddat se plně čemukoli. Nedovedu se rozpálit. Ohřívám se pouze — —“

Zlá slova. Deník, tušíme, obsahuje více takových zlých slov.

Přivřeme tuto smutnou knihu.

Slečna je urostlá, pěkná, milá, ale zamlklá. Nelze se domysliti jejích citů a myšlenek. Co se skrývá za tímto ušlechtilým klidem? Čelo je hladké ... skrývá něco? Jde životem zamyšlena, s pátravými zraky. Nezná života a nezná lidí; ale mnoho o tom myslila. Je příliš ochotná viděti formule. Cosi slepého je v její energii, která existuje. Nevybila se nikdy v životě, ale je v ní, tuhá a skrytá.

Nemýlíme-li se, pan Kopulent měl nevlastní dceru. Paní Kopulentová byla totiž vdovou. Tato dcera umřela ještě, než pan Kopulent koupil panství romanovské. Sebevraždou, chceme-li věřit pověsti. Aspoň se tvrdošíjně udržuje. Kdož ví? Jsou tomu už léta.

Samotu Kopulentových sdílí paní Severová. Je to sestra páně Kopulentova; milá, příjemná, starší dáma. Sdílí ji, ač ne vždy ráda, neboť miluje spíše ruch, promenády, město — —

* *
*

Dole u řeky je dřevěný domek. Vzadu, na kterýsi trám, vryla neznámá ruka lakonický nadpis:

„Zlo se vrací.“

Kapitola druhá,

v níž se objevují na scéně dramatis personae.

Slunce zapadalo nad Romanovem.

Celou krajinu už opustilo. Pouze dvůr páně Kopulentův byl ještě ozářen jeho rudým svitem. Okna zámečku jako by krvácela; v nejjemnějších odstínech přecházely barvy. Celá nádhera hasnoucích červánků vylila se rozmařile na ta okna. A s tabule na tabuli se přesunovala ta krev —

„Chudý člověk bije na vaše dveře. Co mu odpovíte?“

Posměšný, jízlivý hlas zazněl z lesa, jenž řidl a řidl cestou ke dvoru. Nebylo viděti dosud ani mluvčího, ani toho, komu určena ta slova.

V zápětí však vynořilo se několik mladých mužů z lesa a zabočili na silnici.

Hackenschmid — on byl ta slova pronesl — šel nenuceně se klátě s nedbalostí v každém pohybu, po boku maje suchou, vytáhlou postavu doktora Hilaria. Mladý, přibledlý Kopulent vedl hlouček; a dobromyslný, čilý Tuzar měnil každou chvíli souseda.

Všichni byli poněkud unaveni příkrou cestou od nádraží do romanovského vrchu. Zastavili se.

„Zde bychom byli u cíle," řekl melancholicky Kopulent. „Tusculum nebo Sibiř, jak libo. Místo vyhnanství. Civilisace zde zhasíná a začíná spiritismus a blázinec. V pozadí Birkenwald a fabriky, v popředí zázračný pramen panny Marie. Heu nos miseros, přicházíme po ztroskotání, abychom počali robinsonádu. Sem utíkají se ti, kdož zkrachovali. Jednou už jsem tak utíkal. Jsou výčitky svědomí tíž... Byl jsem sobcem, když jsem vás sem zval. Neodsuzujte mne pro to. Byl bych tu umřel melancholií — —"

Doktor Hilarius, vysoký, kostnatý, trochu tvrdých, ale energických pohybů, pohledu ostrého a pronikavého, rozhlédl se po krajině okem stratéga, který přehlíží terén a promýšlí v hlavě příští manévry.

„Nezdá se, že by tu bylo tak nepříjemno. Myslím, že tu bude možno *pracovat.*"

Kopulent pokrčil rameny.

„To já nedovedu. Ale to je tvá věc."

Hackenschmid se zasmál.

„Budeme tedy i zde pracovati? Žádná sladká nečinnost? Bůh mu odpusť! Pravý nezmar. Pracuje neustále! Jak si to představuješ? Kurs přednášek? Česká otázka? Myslím, že jim to bude trochu odlehlé."

Doktor Hilarius zavrtěl hlavou.

„Potřete Boha, potřete vlast, potřete krále. Potřete tyto tři bůžky! J'accuse, j'accuse, j'accuse! A s tím židovským přízvukem ch'accuse! Ten chudý člověk bude

2

tlouci na dveře. Neodpovíme mu nic. Může dále tlouci!"

Doktor Hilarius stál nehnutý a chladný; lehký úsměšek cukal jeho rty. Neodpovídal.

Slunce zapadlo nad Romanovem. Zmizely žhavé a krvavé barvy, obrysy vystřízlivěly. — Nepřicházel ještě pravý soumrak. Kontury krajiny byly ještě určité a ztrnule prostíral se před zrakem *Čtyř z Čertova kopyta* horizont bez plachého šera večerního. Přechodní tato chvíle budí dojem nejistoty. Byla to příčina, že se hlouček odmlčel?

Po chvíli teprve Hackenschmid pokračoval:

„Býti apoštolem spravedlnosti — není to komická idea u Hackenschmida? — pozastavil bych se poněkud nad tím. Proč je to určitý člověk, který tluče na dveře? Proč hýbe se veřejnost, vzrušují žurnály, otřásají ministerstva, zachvívá celý svět k vůli tomuto člověku? Proč ochotně staví se do jeho služeb fráze, doktrina i talent? Jediný člověk, *takový* jediný člověk bez ducha! Tisícové hynou — klidný je svět. Statisícové hynou — nepohnou se filosofové a pravda se nedá na pochod. A miliony hynou, stamiliony hynou, není důvodů k protestu. Ale stane se, že *určitý* člověk tluče na dveře. Žurnalistika se hne, filosofové se hnou, světy se hnou. A pravda se na pochod dala. Jsou jisté rozdíly mezi cenou lidských bytostí; a pojem má svou váhu a svou efektnost, ale jen ... někdy. Jaké štěstí pro židovského setníka, že vypozoroval onu vhodnou chvíli! Tolik mnohem lepších

nemělo to štěstí. Blaze buď klidnému svědomí. Učinili jsme svou věc. Krajina se velebně a tiše prostírá před našima očima; hory velebně mlčí a soumrak snese se velmi brzy. Buďme klidni! Co možno namítati proti řádu světa? Zasmáti se lze, jediné zasmáti. A chudý člověk tluče na dveře. Jaký je to člověk?"

Doktor Hilarius ovládal se úplně za této prudké Hackenschmidovy invektivy. Nebylo to pouze tím, že mu útoky Hackenschmidovy nebyly novinkou. Ovládal se vůbec podivuhodně v takových případech. Vášnivé útoky, hukot pobouřených zástupů, kritičnost okamžiku jako by stupňovaly jeho klid. Obdivovali se mu stoupenci a posmívali se mu odpůrci. Ale on se ovládal. Nikdo se nemohl chlubit, že ho přivedl z rovnováhy. Rys nepohnutého a neotřeseného přesvědčení byl v jeho tváři a nic nedovedlo změniti tento výraz.

„Není důvodu, který by bránil hlásání spravedlnosti. Může být nepříjemná, ano. Ale je to jediná poctivost člověka. Uvaž příznačnost celého případu! Nejedná se zde už o jedince: ale o to, může-li se připustiti justiční vražda pro kterékoliv zaujetí. Jak budeš moci hájiti oběť kteréhokoliv spiknutí, neučiníš-li tak dnes? Vždy zůstane zde precedenční případ. Stává-li se tisíc takových případů, budiž; bude to tvou zásluhou, poukážeš-li na ně. Ale hřešilo-li se v tisíci a milionech případů, nestane se méně hříšným případ tisící a prvý. Určitou kapkou překypí pohár; nyní budeš uvažovat: proč právě ta kapka, proč ne ty předchozí? Mně je lho-

2*

stejno, která to byla kapka. Nezbývá, než urovnat cestu pravdě. To je jediné poslání, které přiznávám. Podrobuji se tomuto poslání!“

Bylo něco energického a úctyhodného v tváři doktora Hilaria a jeho postoji. Stanul, bez pathosu, prostě. Jeho oči se dívaly ostře a skoro tvrdě. A jeho celý zjev byl výrazem sebevědomé síly.

Hackenschmid neměl ten výraz.

Ve všech jeho pohybech zračila se netrpělivost a neklid. Od úsměvu k zachmuření, od lhostejnosti k vzrušení byly přechody rychlé a takměř nepozorovatelné. Neustále se měnil dojem. Zjev jeho byl robustní. Pohyby jeho byly prudké; s tím byl v protikladu výraz jeho očí, v nichž zdála se sídlit záhadná umdlenost, přecházející časem v melancholii. Nebyl s to utajiti sklon k podrážděnosti. Vlasy jeho byly prořidlé, na čele vrásky. A Hackenschmid nebyl přeci tak stár.

Tak stáli, tváří v tvář, okamžik.

Tuzar se zasmál, pozoruje je.

„Výborně uspořádaná scéna. Ale nezbývá nám mnoho času na potlesk. Tedy i hrdinské látky, Hackenschmide? Kdož by byl hledal u tebe tragické momenty! A právě zde, v tušení gessnerovských idyll! Ale jsme snad u cíle, Kopulente? Les aristocrats à la lanterne — ça ira! Zapřemež ale zatím svá lepší přesvědčení.“

Dojem vyvanul. Společnost se hnula. A za málo vteřin docházela ke dvoru romanovskému.

Kapitola třetí

vede ze zámečku do hostince „Na bahýnku".

Romanovský dvůr byl prostorný a bílý; ve formě čtverhranu vévodil kraji; byl to jeden z těch milých dvorců, které neznají ani bídu a uskrovnění malých, ani chlad a nudu velikých dvorů. Vše bylo drobné a úsměvné, od panského domu k hospodářským stavením. Jednou frontou čtverhranu byla budova, zámeček jí říkali, jednopatrová a prostá, bez přesného slohu a zvláštních ozdob. Po obou stranách dvora se kupily hospodářské budovy. Naproti zámku, na druhé frontě, stálo sídlo sládka romanovského; patřilť k panství pivovar. Ač bylo k večeru, bylo ještě živo na dvoře. Několik vozů stálo na něm. Počínala právě doba žní, tak pozdní zde na horách. To, co zde stálo, bylo téměř většinou Romanova. Ostatek bylo tu jen několik chudičkých a malých čísel. Sídlo páně Kopulentovo, ač nevynikalo ani slohem ani nádherou, bylo něco mimořádného v této krajině.

Za zámečkem byl malý parčík, končící u malé kaple. Už dávno se v ní nesloužily služby boží, a zde, v květu zahrady, v její zeleni, nabývala ta kaple jaksi slunnějšího výrazu. Mohutné kaštany ji zacláněly. Něco málo

osob mohlo se vtěsnati do jejího malého prostoru; jak domácky musil zde hovořiti Bůh! Bylo těžko, spojovati s pojmem *Boha té kapličky* pojem nekonečnosti. Byl tak pravděpodobně konečný. I neumělé malby na stěnách měly ráz důvěrnosti a tklivosti; ani zbla něčeho velkolepého nebylo v nich. Jisté smutné příběhy, na něž možno se dívati s pohnutím a sympatií. Nebyl to Bůh potopy ani posledního soudu, Bůh Michelangela; byl to Bůh spíše nejvýš milosrdný nežli nejvýš spravedlivý, Bůh dobrých lidí Bérangerova kupletu, žel, že se smutnějšími osudy. —

Instinkt někdy činí nám předem příjemnou či nepříjemnou některou budovu. Vstoupíme někam, je to cizí, šerý dům, a tesknivý pocit nás sevře. Nebo se zastavíme před jeho vchodem. Jaké tušení nás pojímá? Odkud ta nevysvětlitelná nevolnost? Stane se něco smutného v domě tom; naše noha váhá. Důvody nedovedli bychom říci. Ale pocit trvá.

Nebo vkročíme na některé místo venku, v prostoře. — Je to melancholické pastviště, budiž, ale o nic melančholičtější nežli kterýkoli úrodný lán; podivný pocit nás tísní, a kdybychom se neostýchali zdáti se zbabělými, přiznali bychom pocit bázně.

Les šumí nad hlavou. Cesta se níží a klikatě vine. Kotliny v ní vydlabaly deště. Cesta je nejistá. Větve stenají melancholicky; slunce zašlo a šeří se po lese. Co se stalo v těchto končinách, že vyvolávají takové teskno?

Nebyli bychom ničím překvapeni zde — zde se právě musí díti zlé a neobyčejné věci.

Podivnější je, že někdy není těch okolností, podmiňujících to teskno: nelze říci, že by dům byl příliš šerý nebo pustý. Nic mimořádného není v budově. Fasáda jako mnoho jiných, ornamenty stejně všední. Několik melancholických řad oken. Ale to vše bývá jinde. A pouze zde ten dojem melancholie. Je to tušení, je to úzkost?

Něco podobného sevřelo část společnosti čtyř, kteří zbyli z Čertova kopyta. Ale mnohem méně bylo to lze vysvětliti zde. Ač útulný dvůr mohl vyvolat prý dojem vyrovnaného a milého pocitu, ač byla to pravá secunda post naufragium tabula, kde mohlo býti ticho a klidno, zastavili se Hackenschmid a Tuzar vrtošivě ve vratech.

Kopulent upřel zrak tázavě na ně.

„K věci," poznamenal Hackenschmid. „Dík předem za tvé pohostinství. Znáš mé smýšlení však. Leben und leben lassen. Chci míti pokoj a dáti lidem pokoj — libo-li mi. V prvé řadě ho míti. Pobyt u vás vadil by — nemyslíš? — oběma stranám. Host do domu, Bůh do domu... to není v našem stylu; nevidíme tak snadno Boha... K čemu tedy se obtěžovati? Promineš. Usídlím se někde ve vsi. Chci býti volný... Jako pták... Přiletím a odletím. Zde bych byl vázán. Uznáš to jistě —!

Kopulent zavrtěl hlavou.

„Víš, co je Romanov? Máš ještě iluse o něm. Ale neříkal jsem, že je zde konec světa? Kde chceš se usídliti? Čekáš zde hotely? Zde je nejvýš ‚Hotel Příkop‘ nebo ‚Hotel na zelené mezi‘. Letní byty? Pensionáty? — Nevnucoval bych se jinak. Ale u nás budeš mít klid. Naše pokoje jsou stranou. Čiň, co ti libo, nevyrušíš nikoho.“

Hackenschmid se zahleděl znovu na romanovský dvůr. Ale jeho pocity se nezměnily. Cosi výstražného ozvalo se v něm.

„Znáš tak málo Hackenschmida, že se domýšlíš takových ilusí u mne? Ale jsem já takovým přítelem pohodlí? Jsem demokrat, člen demokratického národa; není-li pravda, Tuzare? Nás, Aristidy, ruší komfort. Je známkou zchátralého měšťáctví pro nás Aristidy. Volnost, volnost, volnost! Volnost a špínu, toť heslo pravého demokrata. Liška má své doupě . . . a syn člověka, zvaný Hackenschmidem, najde též jakés. ‚Hotel na zelené mezi,‘ velmi dobře — ‚Hotel Příkop‘ — ještě lépe! Nežádám nádhery, paláců; chaloupky naše, buďte požehnány! Jen přibližnou střechu nad hlavou. Něco málo může skrze ni téci déšť. Reumatism je podmínkou hloubavého ducha. Přibližnou půdu pod nohama — *δὸς μοὶ, ποῦ στῶ* — Nuže, Tuzare, revolucionáři, veliký popravčí lidu, který váhá se bouřit — jsi, doufám, se mnou?“

„Chtěl jsem říci něco podobného, Kopulente. Tvá vůle je nejlepší, předpokládám. Ale bude lépe uvolniti

se. A pro mne bude zajímavější — odpusť — poznat zdejší lid, jeho život, než pobývat u vás, kde tohoto zájmu pravděpodobně nebude. Konečně, je to panský dvůr, panský dvůr nehodí se pro mne!“

„Trváte-li na svém, tím hůře —“ Kopulenta očividně netěšil tento obrat. „Výběr pro ten případ nemáte. Je zde jediná možnost. Je tu jediný hostinec ‚Na bahýnku‘. Ty, doktore,“ Kopulent se obrátil na Hilaria, „doufám, že aspoň ty mne neopustíš?“

Doktor Hilarius, anglický, klidný, sledoval ten výstup trochu roztržitě. Pozoroval život na dvoře. V okamžiku, kdy ho oslovil Kopulent, mihl se dvorem, směrem k panskému domu, štíhlý, půvabný, dívčí zjev. Doktor se zadíval za ním.

„Zůstanu.“

A jako na vysvětlenou dodal:

„Myslím, že si nebudeme vzájemně překážeti?“

„Aspoň jeden tedy,“ pravil Kopulent. „Ale vy půjdete k nám na chvíli aspoň?“

„Hle, jak vypadáme,“ smál se Hackenschmid, ukazuje na svůj zaprášený oděv a obuv. „Máte tu originální cestu nahoru; je drsná jako srdce Hilariovo. Později — není-li pravda, Tuzare? Bude nutno pojistiti sobě sídlo — Divorçons! — ‚Na bahýnku,‘ řekl jsi? Najdeme to snad?“

„Rovnou cestou od lípy,“ Kopulent mávl rukou. „Vyprovodil bych vás; nemůžete však zbloudit. Prvý domek. Na shledanou — přijdu pro vás.“

„Nejvyšší čas, že jsme zmizeli," pravil Tuzar, když zabočovali na polní cestu udaným směrem. „Zdá se mi, že vycházel právě pan Kopulent. A bude lépe, budeme-li volni."

„Také mně by to vadilo. Chci být prost všech ohledů. Umřel bych v té slušné atmosféře. To není nic pro starého barda Čertova kopyta. Upřímně řečeno, Tuzare, hyneme. Čertovo kopyto není tím, co bývalo dříve. Kde je nadšení starých dnů? Bláznivé noci z anno domini? Noví lidé mezi nás přišli, řemeslníci od kusu, jak praví stařeček Kondor. Pravý smysl Čertova kopyta byl jim neznám. I my jsme se opotřebovali. Jsme otřelí jak mince, která byla dlouho v oběhu. Starý lesk zmizel. Záhy bude zářit pouze naše pleš."

Zatím byli sešli trochu s romanovského vrchu; minuli starou, košatou lípu, v jejímž stínu stála soška záhadného svatého. Několik kroků před nimi stál hostinec „Na bahýnku".

Neoslňoval nikterak nádherou. Byl dřevěný, jen maltou zabílený. Měl něco, co se mohlo se značnou dávkou optimismu nazývat prvým poschodím. Okna byla malá, stavba nízká. Vedle vlastního stavení byla ještě přístavba jakás, mnohem novějšího původu, taneční sál romanovský. Vlastní dům byl starobylý a ctihodně špinavý.

„Hle, sem se utíkáme, umdlené duše. To je naše speciální požehnaná chaloupka. Nezapomeňme na

mozolnou ruku. Líbat ji ovšem nechci, to je tvá věc, Tuzare. Vejděmež do tohoto sídla; a neřesti naše s námi. Jednoho chraniž nás Bůh: — moralismu. Od ducha čistého — vysvoboď nás, pane! Od úkladu ctnosti — vysvoboď nás, pane!“

A Hackenschmid improvisoval basovým svým hlasem (můj pivní bas, říkal o něm s chloubou):

V moralismu naše škoda,
i, a, o,
Masaryk je mělká voda,
i, a, o.
Principy jsou maska bludů,
i, a, o,
filosof je pro ostudu,
i, a, o.
S politikou je to běda,
i, a, o,
Palacký byl naivní děda,
i, a, o.
Pokroku se zvrhla bryčka,
i, a, o,
a my kašlem na Havlíčka,
i, a, o.
Rád bych chtěl se zaprodati,
i, a, o,
nikdo, žel, mne nezaplatí,
i, a, o!

Kde je v hlavě hodně hnoje,
i, a, o,
lze se nadchnout pro Tolstoje,
i, a, o.

Počínání Hackenschmidovo, který poskakoval s pitvornými pohyby přede dveřmi hostince, neminulo se účinkem. U okna objevily se dvě hlavy zvědavců a z domu vyběhl pes, pravý domácí hafan, černý, srstnatý, který začal zuřivě štěkati a sápati se na Hackenschmida, jenž se mu zdvořile ukláněl.

Za psem vyšla volným, trochu kolébavým krokem zavalitá paní hostinská, okřikujíc psa hlubokým, téměř mužským hlasem:

„Nilsone, dáš pokoj, Nilsone!“

Kapitola čtvrtá,

kde se obhlíží terén a kde bard Čertova kopyta nezvykle melancholickým se stává.

Vešli do velké hostinské místnosti, která byla zároveň ložnicí a kuchyní. Několik hezoučkých, kropenatých kuřátek pobíhalo po podlaze, ne právě nejčistší. Na okně se protahoval s línou rozkoší kocour. Bylo tu několik zelených stolů. Pouze u jednoho seděli hosté, starší lidé, ošumělého oděvu, upracovaní, s tvářemi zvětralými mnohými bouřemi, hranatí, drsní lidé hor. Upřeli nedůvěřivě zrak na příchozí, kteří usedli v rohu, pod jakýmsi komickým barvotiskem.

Hackenschmid pozdravil důstojně.

„Chtěli bychom pokoj, matko!"

„Pokoj. Nahoře je pokoj," odvětila paní Řeháková — to bylo jméno majitelky hostince „Na bahýnku" —, točila se však klidně dále lhostejně u kamen; vařila polévku. Nejevila žádné další pohnutí —

Hackenschmid a Tuzar nespěchali. Rozhlíželi se po místnosti. Společnost u protějšího stolu upoutala jejich pozornost. Nejstarší z ní seděl poněkud stranou, ostatní jako by se ho stranili a nechtěli v jeho bezpro-

střední sousedství. Byla to divoká tvář, zrytá četnými vráskami. Vlas už probělával. A přece cosi zdálo se ukazovati, že ten muž připadá mnohem starší, nežli skutečně je.

Polohlasně hovořili. Příchod cizích hostí je znatelně vyrušil. Vrhli na ně chvílemi nedůvěřivý pohled. Pozvolna však překonávali nedůvěru — a muž s onou divokou tváří mluvil, trhaně, rozčileně.

„Co chcete! Zabil jsem ji. A soudili mne za to. Seděl jsem dvanáct let. Kdo může mi vyčíst? Chodila mi za jiným a já ji zabil. Ale přeci bych rád věděl, měl-li jsem pravdu, a měl-li ji ten ničema — Mediáni prý vyvolávají duše mrtvých... Což kdybych šel mezi mediány? Ať ji vyvolají, ať se přizná, ať mi řekne!“

Mluvčí udeřil pěstí prudce do stolu. Jeho spolustolovníci odsedli plaše trochu dále.

„Půjdu mezi mediány,“ pokračoval. „Mezi mediány. Nemám tak pokoj a musím ji vidět. Dvanáct let seděl jsem za to, dvanáct dlouhých let, a chci to vědět. Což, nebyla-li vinna? Měl jsem ji rád, a ještě nyní mám ji rád, třeba mi celý život zkazila. Chci ji vidět, vlastníma očima, ať se přizná!“

Hlas jeho klesl a tišeji pokračoval:

„A nebyla-li vinna, co si počnu? Jak to potom snesu? Stále ji vidím. Nepůjdu mezi mediány, nechci nic vědět, nic mi už nepomůže. Kuřeti jsem neublížil, jenom jí, protože jsem ji měl rád. Tak vyděšeně se dí-

vala tenkráte; pamatuji se na to, jako by to bylo včera bývalo. A stalo se —"

Hlas jeho se třásl.

Hlava klesla na stůl.

Utichl.

Trapné, tísnivé ticho nastalo v místnosti. Bylo slyšeti tikání hodin.

Tuzar pohlédl na Hackenschmida.

Toho se bylo zmocnilo záhadné pohnutí.

Byl bledý; rty se chvěly, jako by chtěl něco říci, a v očích měl nějaký zvláštní lesk.

„Co spí, to spáti nech," polohlasně pravil konečně. „Ale přeci: Exoriere nostris ex ossibus ultor!"

A zvolal na hostinskou, která, nevyrušena, obcházela klidně za svou prací:

„Není možno jíti do toho pokoje?"

„Jíti, proč ne?"

A pomalu odložila hrnec na lavici a vedla je nahoru.

Hackenschmid vrhl ještě pohled na protější stůl.

Divoký muž se nehýbal.

„Má už dost," pravila lhostejně hostinská, která pozorovala pohled Hackenschmidův.

Schody, po nichž je vedla, byly klikaté a nepohodlné, poněvadž byly nepoměrně příkré. Zábradlí u nich nebylo.

„Zcela určitě, jednou si tu zlámu vaz," řekl Hacken-

schmid. „Může mne ostatně potkati něco příjemnějšího?"

Matka Řeháková stanula.

„Tady je to!"

Otevřela dveře velikého sálu, rozměrů dolejší místnosti.

Byl to dříve taneční sál, ne právě velký taneční sál. Tuzar počítal, kolik párů tu mohlo tancovat.

„Při dobré vůli přece několik. Tady se bude spáti se všemi historiemi zábav tanečních. Jaké pole pro erotické fantasie. Iluse všech vášní budou při nás. Idyly, romány, tragedie! I postel bude s námi tančiti."

„Nepřál bych si to," prohodil jaksi roztržitě Hackenschmid.

Svíčka osvětlovala jenom chatrně tuto místnost. Tuzar ji vzal a procházel sálem. Tolik bylo zřejmo, že nebyl zařízen právě nádherně. Pouze na jedné straně okna; na druhé straně nahrazovaly je vikýře. Strop se skládal z dřevěných trámů, vůbec neobílených. Nahoře byl seník. Sál byl sídlem značného počtu pavouků, soudě podle rozsáhlých pavučin v každém koutě. Vůbec jako by byl opředen jakousi pavučinou. Ani podlaha, ani stěny nebyly valně čisté. Tuzar pozvedl svíčku ke stěně a pátravě na ni upřel zrak. Pak zavrtěl hlavou.

Tři postele stály v jedné řadě. Kromě toho byly tu tři židle, stůl blíže okna, věšák, umyvadlo a jakýs

veliký kufr, na němž ležela zaprášená harmonika. Zařízení doplňovala almara v koutě u dveří. Bylo tam několik starých kalendářů a dva díly krvavého románu, kromě několika tretek vetchých a nepotřebných.

Tuzar se ohlédl.

Paní Řeháková vzdálila se zatím — — Hackenschmid stál zamyšlen. Pohled Tuzarův ho vyrušil z dum.

„Jak se ti tu líbí, Tuzare?"

„Líbí se, ovšem. Má to starobylý ráz. Mohlo by se tu říkat ‚U pavoučků'. A hlavně ta minulost. Pár vedle páru, ani hnout se nemohou. Krásné zvuky... čeho asi? Škoda, že není tu někdo, kdo by tancoval. Mohli bychom tu uspořádat intimní taneční zábavu. Umíš hrát na harmoniku, Hackenschmide? Taneční zábavu — intimní taneční zábavu. Nebo něco ještě intimnějšího — —"

Ale ku podivu, jindy divoký Hackenschmid nereagoval na Tuzarovy řeči. Přecházel se svraštělou tváří, která činila ho mnohem starším. A jak se přiblížil k plápolající svíčce, bil do očí nápadný rys únavy.

„Hú, mám už dost toho všeho," vybuchl na konec. A vrhl sebou prudce na židli, která zapraštěla.

„Jaká to nuda, vlak. A pak, včerejší flám! A ještě jít ke Kopulentovým! Nechce se mi do toho, proklatě nechce. Raději bych se nehnul. Je to tu rozto-

3

milé hnízdo. Schůze lidu by se tu mohla pořádat. Únava u Hackenschmida, divíš se, viď? Nastal dnes slavný v historii den: před třiceti lety uzřel jsem světlo světa. Třicet let, Tuzare, není to malá věčnost? Třicet let. A nejsem ničím. Nejsem nic. Hackenschmid, veselý kumpán, JUC., věčný JUC. Stále *candidatus*. Kde je nějaký přístav pro mne? Nemohu přistáti. Jen dále, stále dále s vlajícími plachtami. Do moře, do nekonečna, stále dále! A vír a hluk a křik! A ještě dále! Opojit se, čímkoli se opojit! Zaplašit starou výčitku. A léta míjejí v tom hluku a víru. Jak skončí JUC. Hackenschmid? Tahle díra je vhodný protějšek k mé existenci. Dekorativní pavoučkové mne oblezou a zapředou do svých pavučinek ... jako něco zapomenutého, jako něco mrtvého. Erkläre mir, Graf Oerindur! Je to únava, nebo stáří? Mám stále trapný pocit, jako by mne mělo potkat něco nepříjemného.“

„Co to na tebe sedlo? Stane se z tebe melancholik. Na tak nevhodném místě. Není libo taneček? Vyplašíme odtud ty noční můry.“

A Tuzar s komickým posunkem nabídl rámě Hackenschmidovi.

„Mein schönes Fräulein, darf ich wagen?“

Hackenschmid potřásl hlavou.

„Bin weder Fräulein, weder schön. Ne, to by nepomohlo dnes, Tuzare! Dnes ne! Nechápu sám dobře, co na mne sedá. Viď, dovedli jsme se smáti! Všemu

smáti! Byl to krásný smích, pamatuješ se? Ale stane se, že zlý jakýs vítr tě ovane. Vzbudí se něco, co je lépe, když spí. Ten chlap dole, všim' sis ho? Zkazil mi už docela náladu. Ať umře chlap, nemá-li čemu žíti. Stále nositi v srdci někoho mrtvého! Takový *pozůstalý*, který už nemůže zapomenouti. Stalo se — a snad se nemělo leccos státi. A snad se vraždilo — budiž. Ale vléci se stále s tím balastem. — Žel, neustále přibíráme balastu... nepozorovatelně, tiše... Kteréhosi dne to praskne! Není už sil ho nésti! Prokletý chlap. Proč trpíme tak na své minulosti? Důvodů to nemá —"

A Hackenschmid přešel několikráte lokálem, rychlými, dlouhými kroky a mechanicky opakoval:

„Důvodů to nemá."

Tuzar pokrčil rameny.

„Přejde to, doufejme... Chvilkový záchvat."

Hackenschmid se stále ještě tak procházel.

Náhle se zastavil a vypukl v nervosní smích.

„To přeci jsme četli u Hálka, za lepších dnů své gymnasijní mladosti?

Stařičký mezi duby kmet,
přes dvě stě nezastesk' si let.
Dnes ptáčkům stého kolena,
zda víte, co to znamená?

3*

Jak je to dojemné, viď? Ale nechce mne opustiti ten dojem. Nic se nestalo, nic nevím, co by zde bylo sklíčujícího. Vše vypadá nenápadně a neškodně. A tak si říkám stále: nic se nestalo, věrný Hackenschmide, panoši osudu, barde Čertova kopyta. Jsme v hnízdě, zvaném Romanov. Nic není podezřelého v tom. Jsme v hostinci ‚Na bahýnku'. Ani to není přece nic tragického. Jsme v krajině, která se zdá pěknou. A shrneme-li to všechno, nicméně ta záhadná výslednice. Vypadám pěkně," dodal, vyprašuje kartáčem světlý svůj šat; „prach, kolika krajů a cest prach? A ten druhý prach je ještě tíže setřásti; prokletý život! Jdi mezi mediány, pošetilý starče; což nevidíš ještě dost mrtvých? — Oh, jak zní ty protivné verše?

‚— — Rci, co ruší tvůj klid, ó stíne božského Goetha,
že mlhavý a chladný bloudíš kolem vlastního hrobu? —'

Řekni mi, Tuzare, nejsem přeci Goethe; ani Goethe ze Sesenheimu! To vše je únava, viď? Patrně přeci je únava. Ale ta nebyla nikdy pro tebe, barde Čertova kopyta, věrný Hackenschmide. Noci šly, nekonečné flámy — bylo té únavy. Dělo se ledacos a ledacos přešlo. Bard Čertova kopyta nepohnul se ani, jako císař Julián Apostata básně Macharovy, blahé paměti. To je těch třicet let. Slečno Elso, stárnem, stárnem, jak dí jediný náš poeta.

Impavidum ferient ruinae, milý Tuzare! A ruinae ferient ruinam!“

A Hackenschmid se zasmál nuceným, nepříjemným smíchem.

Pak se vztyčil a hodil kartáčem na stůl.

„Můžeme jíti.“

Kapitola pátá,

v níž se stupňuje sklíčenost bardova.

Šli pomalu k panskému dvoru.

Svěží vůně jetele zavanula z polí. V tom ovzduší vonném a čistém počal mizeti neklid Hackenschmidův. Sejmul slaměný klobouk s hlavy. Výraz jeho se vyjasnil a jeho oči měly svůj ironický vzhled. Hvízdal si.

Několik kroků od „Bahýnka" potkal je mladý Kopulent.

„Přicházím právě pro vás. Otce velmi mrzelo, že nechcete k nám. Aspoň nyní musíte přijíti. Hilarius káže. Dostal se do proudu. Našel horlivého posluchače. To ho musí okouzliti. Moje sestra totiž čtla některé jeho články a zajímá se o jeho činnost. Představte si pocity Hilariovy. Opustil jsem je, nemoha dobře poslouchati jeho výklady. Nemám pro to, jak víte, trpělivost. A uvážím-li, že budu vystaven jeho nájezdům sám, musím tím spíše litovati vaší abstinence. — Jak se vám líbí Romanov? Ujde to — krajina totiž? ‚Na bahýnku' je to dost primitivní, že? Měli jste zůstati u nás. Místa je dost. Mně i vám by bylo lépe. Co se týče toho obmezování, nikdo by nebyl obmezo-

ván. Spas se každý podle svého způsobu. Nenávidím oktrojování.“

Melancholický Kopulent se rozmluvil a jeho bledá jindy tvář zarděla se poněkud. Byl poněkud vzrušen: prostředím domova? Vzpomínkami? Společností? Mluvil neobyčejně rychle, jako by nechtěl připustiti nikoho ke slovu, s nervosním chvatem: a svá slova provázel prudkými, bezděčnými pohyby. Nakonec však přišla ochablost; utichl náhle, vzrušení vyprchalo.

Jeho poměr k Hilariovi byl podivný. Nebyl velikým jeho přítelem.

Jeho temperament byl příliš cizí dogmatické tvrdosti Hilariově. Energie Hilariova, jejž nazýval časem kalvínem a obrazoborcem, vzbuzovala jeho úctu, byla mu však zároveň trochu nepříjemná. Cítil nervosní závist všech chorých vůči zdravým. Něco churavého bylo totiž v něm. Podivným způsobem stýkal se s Hilariem nejvíce z celé společnosti. Nemohl se jaksi vymknouti jeho vlivu. Nemohl projeviti přímo odpor vůči Hilariovi, byť byl rád, odporoval-li jiný. Byl v tom jistý stupeň podřízení se.

Hackenschmid ho často ironisoval pro to. Jemu samotnému byla nepříjemná tato závislost, které si byl jasně vědom. Časem mu byl Hilarius dokonce směšnou figurou a potom nechápal, odkud jeho vliv. Nemohl se rozhodnouti mezi těmito dvěma pocity. Kolísal jako ve všem vůbec. A nebylo popudu, který by ho ponoukal k rozřešení této záhady.

Vkročili do dvora.

Okna zámečku byla osvětlena.

Setmělo se už hodně.

Ze stájí se ozývalo melancholické bučení. To byl jediný zvuk, který rušil ticho večera.

Starý pan Kopulent uvítal je u dveří.

„Není to smutné, uvítati výčitkou? Proč jste, páni, nešli k nám, osvěžit trochu naši samotu? Místa je tu dost. Je tu trochu pusto, že ano? Je to rozdíl mezi Prahou a Romanovem? Praha — mám rád ty, kteří přicházejí z ní sem do těchto zapadlých koutů. Jako by kus jejího ruchu a života přišlo sem. Já sám už necítím se doma v Praze — jsem venkovan, homo rusticus simplex — tolik se změnilo tam, vše je jiné — kámen nezůstal na kameni — také mnoho pěkného zmizelo. Třeba pouze v mých starých snech. Mimoděk se z nás stane laudator temporis acti, stárneme-li. A dovedeme pak teprve cenit klid a ticho venkova. Tady je více nežli ticho. Ale není špatně na Romanově. Mnoho tu lze viděti. A hlavně: klid! A krajina! Zdrávo tu býti!“

Zatím prošli temnou chodbou. Hovorný starý pán vedl je do salonu.

„Není tu přílišná nádhera, jak vidíte. A hlavně ne nový sloh. Jste zajisté pro nový sloh — právem mládí? Zde v Romanově jsme příliš usedlí a těžkopádní a žijeme ve vzpomínkách o třicet let zpět. Náš sloh je trochu archaistický. Časem jako by ještě byly tu dny

deklarace... reskript... Vše je tu staré a pamatuje se na mnohé."

Starý pán se zamlčel, nějakou vzpomínkou jsa dojat. Zaslechli hlas doktora Hilaria, který stál odvrácen od nich, u okna, hovoře s dámami — lépe řečeno, se slečnou.

„Promiňte, nezachovám-li obvyklé formule salonní. Jsem v tom barbar. ‚Nemá čas na zdvořilost,' praví tuším Montesquieu o Angličanovi. A mohu to říci o sobě. Neměl jsem na ně také nikdy čas."

„Nectila jsem nikdy formy bez obsahu," odvětila slečna Pavla jasným svým melodickým hlasem.

Hackenschmid se zarazil znatelně, slyše ten hlas.

Doktor Hilarius nepozoroval ani příchod společnosti; stál u piana, bubnuje nervosně prsty. Slečna seděla proti němu, u okna, oči pozorně na něho upřeny. Paní Severovou výklad Hilariův upoutal mnohem méně; hleděla sice trochu ironicky na něho, ale spíše pro neobvyklý dojem, který v ní budil.

„Je ve své řečnické náladě, hle, jeho posice, jeho pohled, jeho gesto. Měl jsi pravdu, Kopulente," pravil tiše Tuzar, usmívaje se.

„Žádný okamžik není pro něho dost nevhodný, aby nepřednášel svůj program," rovněž tak poznamenal Hackenschmid.

Příchodem hostí přerušen hovor. Paní Severová byla tím patrně potěšena. Doktor Hilarius obrátil se poněkud mrzut k příchozím. Slečna vstala.

„Moji noví hosté,“ pravil pan Kopulent. „Pan Hackenschmid, pan Tuzar. Moje sestra a má dcera.“

Hackenschmid byl se vyhýbal do té chvíle pohledu do tváře slečny Kopulentové, jež byla odvrácena od něho. Nyní, kdy se k němu obrátila, letmo pohlédl na ni.

Ale okamžitě sklopil zrak.

Nápadná bledost zbavila jeho tvář barvy. Zachvěl se lehce.

Uklonil se mlčky.

Nebyl s to pronésti slova.

Slyšel nějaké řeči, hovor, těkal od bodu k bodu, Hackenschmid nechápal.

Byl někde daleko odtud — a jeho zrak zahleděl se kamsi do prázdna.

Kapitola šestá, v níž vykládá doktor Hilarius za nepozornosti velké části obecenstva.

„— — Překvapila vás, slečno,“ pokračoval v hovoru doktor Hilarius, „jistá a nepochybná tvrdost vůči všemu, co se nazývá národním. Je to přirozené. Právě vám, v bezprostřední blízkosti tření obou národů a volného pohlcování jednoho druhým, musí se zdáti něčím mnohem nepochopitelnějším. Ale u mne je celá řada disposicí, které mne předurčily k té tvrdosti.

Především rodinné.

Otec můj, musím podotknouti, byl žurnalista.

Vlastenecký žurnalista, bídně placený.

On měl za úkol plniti časopis vlasteneckými tirádami, šovinistickým pathosem. On musil psáti nadšené články a bezohledné útoky. On musil budit nadšení, bouřiti národní zášť. On musil vyráběti drobné, krajské veličiny. To bylo to nejtrudnější, to vyrábění veličin. Kdo vidí tuto machinaci zblízka, kdo zná v nedbalkách ony hrdiny, kdo prohlédl celou bídu jejich duší, musí být naplněn hořkostí. Kdo vidí frivolnost, s jakou se

vyrábí akce národní, projevy, schůze, volby, zrádcování — musí být zhnusen. A kdo vidí celou onu podlízavost těch, kteří potřebují žurnalisty, jeho pomoci, jeho péra, jeho vloh, a tupost a nadutost těch, s jakou s ním nakládají ti, které povznesl a z nichž učinil polobůžky, musí býti naplněn odporem. Památka mého otce, který měl tento zlý úkol sloužiti tomu všemu, utkvěla mi v mysli. Pamatuji se na jeho zlobu vůči všemu tomu, čemu sloužil, co podpíral, co zveleboval a hájil, na jeho opovržení k celému tomu prostředí, hnusnému a malichernému. Nemohl se vymknouti; mohl jen reptati a řinčeti svými pouty — odpusťte mi tento výraz, poněkud v stylu ‚Písní otroka', ale není to prázdná, poetická fráze v tomto případě. Z jeho jízlivých narážek, krvavých posměšků vyrostla má nenávist k tomu, co se nazývá oficiálně ‚vlastenectvím'. Slyším syčeti ještě dnes ten posměch, tu zášť z tónu, jakým otec pronášel slova ‚národní', ‚národ'. Je to atavismus. Ve mně vyvrcholil ten odpor.

To je čistě osobní stránka problému, a to by rozhodně nepostačilo zdůraznit ten odpor.

Druhá souvisí s celým mým názorem světovým, s celým mým hodnocením života. Jsem rozhodný utilitarista a dívám se utilitářsky na celý národní náš zápas. Národ není nic, co by samo sebou mělo právo k životu, za jistých předpokladů může být pouze jeho zachování záslužným. Problém je: bude s větším prospěchem pro všeobecno, pro lidstvo, jeho vývoj a

pokrok, udrží-li se naše národní jednotka či přimkne-li se k většímu národnímu celku? Zkoumám, badám a vážím. Jisto je, že to, co je škodlivé lidstvu, nemůže míti právo na život."

„Klademe dobro lidské nad dobro národní," vpadl do řeči mladý Kopulent.

Z výrazu, s jakým pronesl tento citát, těžko bylo uhodnouti, ironisuje-li či mluví-li vážně. Byl se díval delší dobu na Hackenschmida, vyzývaje ho beze slova, aby mluvil on; ale Hackenschmid byl zamyšlen a bylo patrno, že neposlouchá. Výraz se nezměnil.

„Klademe," pronesl suše Hilarius. A pokračoval s nezměněným klidem:

„Není pochyby, že každé mizení národního organismu, jeho přenárodňování, spojeno je s úpadkem. Nelze popírati jeho znemravňující vliv. Ovzduší takového zjevu ubije několik generací. A právě tak je jisto, že takové promíšení krve vytváří národy silné a energické. Pro mne odpověď na otázku, bylo-li naše národní probuzení skutkem záslužným či zločinem (starý pán trhl sebou při tom slově, a zdálo se, že chce vpadnouti do řeči; ale přemohl se s námahou), je odvislé od odpovědi na otázku: má-li naše národnost jistý obsah, jsme-li něčím svérázným v koncertu lidstva, máme-li jako národ mu co říci, existuje-li prostě národní naše poslání.

Vývody profesora Masaryka v tom směru jsou přesně logické a přesvědčující. Nemůže se vystačiti s prázd-

nými hesly; hluchý nacionalismus je neřestí a překážkou sociálního pokroku. Udržovat něco, aby se to udrželo, je setrvačnost, ale ne důvod. Superlativy šovinistů nás nezachrání. Pomoc ciziny nás nezachrání. Nikdo a nic, než vědomí určitého poslání, určité ideje —

Zdálo by se tedy, že zjištění tohoto národního poslání je unum necessarium pro nás.

Co však se děje zatím?

Vědomí určitého poslání neexistuje u širokých vrstev, ani u tak zvaných inteligentů. Kolik tisíc uvažuje o tom? Kolik jich si uvědomí, že vlastně *myslíme německy?* A ví-li o tom kdo, jako tonoucí stébla chytá se naivních a marných prostředků . . . pomůže sympatie Evropy, pomůže baťuška car, pomůže republikánská Francie. Pomůže. Nedopustí.

To je naše débâcle, to je národní katastrofa. Bez ideje není energie a bez energie není práva k životu. Ty věci souvisí jedna s druhou. Ztrácíme tak půdu. Nejen že nepostupujeme, nýbrž i couváme. Fysicky i morálně ztrácíme půdu. Překvapuje někdy, že o náš národnostní zápas je tak nepatrný zájem. Jaký byl tu kulturní podklad národnostní? Jaká výše mravní? Jaká energie u nás? Jaká hloubka myšlenková?

A to je tedy problém: buďto má naše existence smysl, buďto existuje naše poslání, naše myšlenka, to, co máme dáti k velikému dílu pokroku lidstva, a nám se podaří zvýšiti energii, stupňovati intelektuální a mravní úroveň . . .

Anebo ne...

Ale pak není nutno, aby náš národ existoval.

Ale pak je škodlivá jeho existence.

Ale pak je lépe státi se hnojištěm pro cizí kulturu. —

Pak je národnostní zápas bez podkladu.

Pak ať přijde potopa. —

To je naše stanovisko rozumové. Nemiluji národ, vidím v něm pouze pozoruhodný prostředek k dosažení určitých, všelidských cílů. Nemůže býti ničím, co by sobě samo postačilo a co by vyplňovalo naše touhy.

Toť vše — —"

„Toť jen Schauer — vše to ještě není," vpadl do řeči Hackenschmid, vyrušen jsa prudkými posledními větami Hilariovými ze svého snění.

„Chceš-li, Schauer; mé mínění prostě."

Doktor Hilarius domluvil. Měl jistou důraznost a tón pevného, nezviklaného přesvědčení. Nebyl, přesně vzato, výmluvný. Jeho řeč byla tvrdá a bez plynnosti řečnické.

Ale přeci neminul se účinkem, u dvou z přítomných osob aspoň.

Slečna Pavla dívala se na něho upřeně a se zájmem. Lpěla na jeho rtech.

A když domluvil, trhla sebou jakoby vzrušena náhle z hlubokého sna. Imponoval jí tento muž, jeho určitost, jeho tvrdost, síla jeho přesvědčení.

Méně uspokojen byl starý pán. Několikrát chtěl něco namítnout, protestovati.

Nyní, když Hilarius skončil, chopil se slova.

„Jste ideolog, pane doktore, pokud mohu tomu rozuměti. A zakládáte vše na ideích. Idea nás spasí, idea nás zachrání. A nepřipouštíte nic, kromě rozumu. Nechci popírati možnost podobné argumentace. Ale nezahladíte jí vnitřní hlas v nás. Naše činy nemají mnoho společného s rozumem, a totéž platí o celých národech ... Historie národů je historií tajemných sil. Vzniknou a zanikají — vysvětlete, jak?"

Doktor Hilarius trhl sebou netrpělivě, ale pak vzal na se tvářnost povýšeného klidu. Slova starého pána, z nichž na něho zavála vzdálená a cizí jakás romantika, zdála se mu příliš nesmyslnými, než aby s nimi polemisoval.

„Jste ovšem historikem, pane doktore," pokračoval pan Kopulent. „A pobuřuje vás naivní názor laika. Jsem skutečně laikem; a zde, mezi lesy, v přírodě, odvykl jsem si příliš abstraktnímu hloubání. Můj výraz je snad nemotorný a nepřesný; a nedovedu ani přesně říci, co myslím. Nemohu souhlasiti s vaším popíráním všeho živelného, pudového. Otázka existence národa dá se mnohem spíše omeziti na sílu těchto pudů než na ideologické rozbory. Vidím, že tato síla klesla, že naše vytrvalost je mnohem menší, než bývala, že živočišná, řekl bych, energie životní mizí, že zakrňujeme sociálně a národně. Tajemná síla, která bývala, ubývá,

chřadne bohužel. Co je naše neštěstí? Volné vykrvácení. Uvažte jen: stálé vystěhovalectví, stálé odpadání. Tisícové jdou každoročně za moře. Opouštějí domácí půdu. Mizejí a hynou, dříve či později. Nemají ceny pro nás. Ne-li už oni, aspoň jejich děti se pro nás ztrácejí; byl jsem v Berlíně, v české rodině, kde děti už nerozuměly rodičům. Což tam za mořem! Tisícové odcházejí do Ruska. Mizejí a hynou, ztrácejí se nám. Jste ideolog, pane doktore; ale žádná idea nezachrání nám ty ztracené. A nyní hynou tisícové v Birkenwaldě a za Birkenwaldem. A neztrácejí-li se hned, co mohou prakticky znamenati pro nás? Nedovedeme upevniti svou půdu, vody nám ji odnášejí a nečiníme nic proti tomu. Ba co více, rozklad šel i dále: není už národ, jsou jen třídy, jež jedna by pohltila druhou. Nebude-li moci kapitálu, nebude-li vzrůstu hospodářského, nebude-li naše schopnost k životu větší, nebude lépe. Síly je nám třeba ... ne ideí. Ale žel, není podnikavosti u nás. Tady na rozhraní by se dalo pracovati, zde by bylo možno postaviti hráz. Budil jsem zájem různých osobností pro veliký podnik, který by byl podepřel celý kraj národně."

A starý pán se rozhovořil o blouznivých svých plánech. Dlouhou samotou vše se mu přebarvilo falešně a romanticky. Číslice rostly, úžasně rostly; miliony se kupily. V očích starého pána blýskal mladický oheň, mluvil se zápalem a prudce ... Rozehříval se všecek a opojoval svými vlastními slovy a fantasiemi.

Doktor Hilarius seděl bez hnutí; bylo těžko říci, poslouchá-li čili nic. Jeho výraz byl nezměněný, stálý ten výraz povýšeného klidu. Starý pán gestikuloval, horlil; mladý Kopulent díval se na něho s údivem... To vše mu bylo odlehlé a cizí... Pohlédl na Hilaria; zdálo se mu, že má trochu posměšný výraz. Pohlédl na Tuzara, který něco šeptal; Kopulent zaslechl pouze ironická slova:

„Slovanstva orel bílý."

Kapitola sedmá,
v níž si všimneme Hackenschmida, závažné otázky kladoucího.

Hackenschmid byl zatím zaujat něčím docela vzdáleným námětu hovoru.

Nervosní chvění bylo znatelné u něho neustále ještě. Nebyl s to, aby se uklidnil.

Občas díval se na slečnu Pavlu nesmělým, váhavým pohledem, v němž byla nevypsatelná směsice pocitů: hrůza, něha, lítost, bolest.

Slečna si toho nevšímala. Její všecka pozornost byla upjata k debatě.

Výhodou Hackenschmidovou bylo ostatně, že seděl poněkud v stínu, mimo dohled společnosti. A ta soustředila svůj zájem jinde. Starý pán neměl času na pozorování. A Hilarius, Tuzar i ostatní byli odvráceni. Jediné paní Severová měla času dosti: debatu sledovala s jakýmsi úsměvem, týmž, který dříve vyvolala u ní přednáška Hilaria. Zdálo se, že pozorovala jeho vzrušení — ale ihned se zadívala jinam.

Stále tak dumal Hackenschmid.

Nyní, kdy zmizel s jeho tváře posměšný, frivolní vý-

4*

raz, který pravidelně nesla, zdál se bezmála těžkomyslným. Dojem smutku vanul z jeho zbledlé tváře a v unavených očích byla nepopiratelná melancholie.

„Dies nefastus, dies nefastus," zamručel zcela nehlasně za řeči Hilariovy. „Nikdy se toho nezbaviti! Stále nositi v srdci toho mrtvého! Což se mi to neustále musí stavěti v cestu? A stále urputněji, stále výrazněji! Jdi, Hackenschmide, nikdy se nezbavíš strašidel. Odkud přišla, proč přišla? Důvody, Hackenschmide! Odkud je to rozčilení, ten neklid, ty vzpomínky... Ta tvář... ta mrtvá?"

Nežli mohl někdo odpověděti, zvedl se nenápadně Hackenschmid a tiše oslovil mladého Kopulenta.

Smrtelná bledost polila tvář Hackenschmidovu znovu. Pozvedl mechanicky ruce, jako by chtěl zaplašit přízraky —

„Nelze tak dále, opravdu ne. Mluviti, debatovati, cokoliv."

Téhož okamžiku skončil starý pán Kopulent. Byl unaven svou řečí, dýchal těžce, a jeho tvář byla všecka zardělá. Znenadání, nelogicky vpadl Hackenschmid do řeči k všeobecnému překvapení všech.

„Toť recept Hilariův: třikrát denně polykat ideu. Stojí nad vámi nemilosrdný, krutý, se svým neoblomným: recipe. Třikrát denně je málo, pane Kopulente. Nerozumíte mládeži? Ideovost se musí zvýšiti. Toť jsou ti fantastové, snílkové, bohužel na svou pěst. Provazo-

lezci ideí. Jděte s těmi ideami. Přejedli jsme se ideí. Těch není třeba, ovšem ne, pane Kopulente."

„Skutečně jsi se přejedl ideami, Hackenschmide?" přerušil se suchou ironií doktor Hilarius Hackenschmida. „Nevšiml jsem si toho dosud."

Slečna Pavla se obrátila k Hackenschmidovi, když se byl chopil slova. Hackenschmid chtěl něco odpověděti Hilariovi. Ale vtom se střetl s pohledy jeho a slečny Kopulentové; zachvěl se znovu a zarazil se v půl slově.

Tenkráte si všimla slečna jeho pohnutí, které nechápala. Odvrátila se zase k Hilariovi, poněkud zaražena.

„Jsi stálá negace," pokračoval Hilarius. „Nikdy bychom se nedohodli."

A obrátil se k starému pánovi.

„Ano, jsem ideologem, pane Kopulente. Nepokládám to za vadu. Naopak. Mým ideálem je přesně mysliti. Nevím, dosáhnu-li toho. Vše, co mám, je snaha. A může se připustiti u nás, kde logiky a soudnosti je tak málo. Tolik jiných věcí se připouští: sporty, umění, hříčky — Jenom ne tato snaha?"

„Nemohl bys na okamžik vyjíti se mnou?"

Kopulent vstal.

Šli tiše.

Tuzar zatím vykládal cosi...

Ve dveřích dvora stanuli oba, překvapeni.

Měsíčná noc, jasná a malebná, rozlila svůj záhadný

svit po širém dvoře. Postříbřila vše: střechy, stromy, vozy, půdu.

Hackenschmid popošel několika kvapnými kroky; pak se zadíval na střechu a ssál hlubokým dechem chladný a osvěžující noční vzduch.

Kopulent obrátil se k němu.

„Není ti dobře? — Je to snad z cesty. Neposloužila by ti sklenka koňaku?"

Hackenschmid kývl.

„Vždycky!"

Trochu nucený úsměv přelétl při tom jeho tváři.

Za několik vteřin vrátil se Kopulent s koňakem.

Hackenschmid učinil veliký doušek.

Vrátil pak sklenku Kopulentovi.

„Hřeje to, pekelně hřeje. Je mi lépe. Mohl bych říci, že mne zničil Hilarius svými tlachy; je stále nesnesitelnější; bůh, je-li, může pouze jediné provésti: zatratiti ho. Ale můj žaludek snesl příliš mnoho, žaludek starého námořníka; nechci být nespravedlivým."

Váhavě upřel zrak na Kopulenta a pokračoval:

„Dovol indiskretní otázku. Tvá sestra je ovšem mladší než ty?"

„O pět let," odpověděl Kopulent udiven. „Jak tě napadla zrovna tato otázka?"

Hackenschmid zabořil se do svých myšlenek a neodpovídal na otázku Kopulentovu.

„O pět let — — A neměl jsi druhé sestry?"

Kopulent svraštil čelo. Otázka nebyla mu příjemná.

„Nevlastní, ano. Je už dlouho mrtva."

„Byla jí podobná?"

„Trochu... snad," mrzutě odpověděl Kopulent.

„Tedy mrtva — — Promiň, že tě obtěžuji jako vyšetřující soudce. Je to určitá podoba. Napadlo mě cosi a nejde mi to z mysli. Určitá podoba — na kohosi. Nahodilá podoba, nic více. Nevlastní sestra tedy? Nenesla tvé jméno?"

Kopulent odvětil rychle, aby se zbavil dalších otázek.

„Ne. Byla z prvního matčina manželství."

Zadíval se roztržitě na nebe. Mráček jakýs zakryl na chvíli měsíc. Dvůr ztemněl z čista jasna... střechy, půda, vše ztratilo svůj lesk.

„Děťátko bude sedět," znělo mu v duši. To byla její slova.

A utkvívaje pohledem v temnu dodal:

„Jmenovala se Ronzová."

Hackenschmidovi nemohl viděti do tváře. Odvrátil ji. Bylo mimoto temno té chvíle. Hackenschmid se ostatně ani nepohnul při vyslovení toho jména. Čekal je patrně.

„Ronzová... Helena," dokončil Kopulent.

Mráček přelétl. Měsíc byl čistý. A jeho světlo zase vrátilo dvoru dojem pohádky. Hackenschmid stál dosud odvrácen.

„Trochu koňaku, Kopulente, ještě trochu koňaku nemůže škodit. A co bude zítra?"

Kapitola osmá,

v níž se setkáváme se slečnou Pavlou, s potokem a básníkem francouzským.

Ticho bylo, bezvětří, slunný den polovice července. Po několika deštivých dnech přišel přímo horký den — — Slunce téměř pálilo. A ovzduší stalo se dusným.

Den jako stvořený pro nečinnost půvabnou a snivou, pro klid zákoutí lesního, pro chlad jeho mechu.

Napravo od rozvalin hradu romanovského sestupovala slečna Pavla k řece.

Rozvaliny hradu byly truchlivým zbytkem něčeho, čeho nebylo možno ani dobře dohadnouti se. Nejisté pověsti opřádaly jej romantickou gloriolou. Ale doba jeho slávy byla dobou mythickou. Čněl kdysi — kolik století tomu? — hrdě nad údolím, tvrdý, nepřístupný, vysoký. Nebylo s žádné strany snadno se přiblížiti. Mezi panským dvorem a hradem byla kotlina hustě zalesněná. Vůbec les kryl nyní rozvaliny tak, že obrysy hradu zdola zanikaly. Bylo nutno napjati pozornost určitým směrem, aby se vypátralo něco, co upomínalo na hrad.

Poměrně ještě nejzachovalejší byla věž, jejíž důkladné zdivo v celku odolalo času. Ale ostatek hradu ležel v rozvalinách. Staré zdi buď se sesuly už nebo se pozvolna sesouvaly. Zbývaly z nich jen neforemné pahýly. Mimoto sesouvala se půda zvolna, vždy na jaře, na straně k údolí. Vrstva za vrstvou padala do hlubokého údolí po prudkých jarních deštích. Tak soustavně mizela celá jedna strana — a mizel kus historie hradu. Rozvaliny stále více se ztrácely.

V dnech, kdy nebylo příliš teplo, bylo milo posedět zde v tichu, na pěkné vyhlídce do údolí. Ale dnes ne. Slečna Pavla se tu nezastavila. Přelétla jen rozvaliny zběžným pohledem. Vše tu bylo příliš prohřáto žárem slunečním, řídkých několik borovic neposkytovalo mnoho ochrany před ním.

Sestupovala lesní, sotva znatelnou stezkou.

Vinula se dolů klikatě a nepravidelně. Mnohdy se zdálo, že zaniká; bylo třeba obejíti velké, skalní balvany. A třeba opatrnosti; špatný krok mohl míti následky velmi nepříjemné. Bylť dost příkrý sráz.

Pak se přišlo ke Kamenici.

Hučela dole a lesními stromy prokmitaly její veliké balvany, přes něž se pěnily její vlny, chladné a divoké. Byla to čistě horská dekorace.

Nad řekou, mezi skalami, úzká a pochybná vedla cesta dále.

Slečna Pavla přecházela na mýtinu.

Bylo to něco, co bylo možno nazvati loukou, ale

v té louce kvetly balvany, zakryté téměř bujnou travou, hnily v ní veliké pařezy, zbytky to po zádumčivých velikánech, kontrastujících svým objemem divně s drobnými stromky, nově vysázenými.

Mezi lesem, jeho melancholickým a chladným šerem a zalitou sluncem mýtinou stékal prudký potok do Kamenice. Hlučně se valil s výše, tvoře drobné vodopády; že bylo deštivo minulých dnů, byl příliv vody hojný. Hlučel mezi kameny, tříště se o ně, a pak tichl dole, umírněně se vlévaje do Kamenice.

U tohoto potoka na balvanu rozvaleném u břehu usedla slečna Pavla.

Bylo to zádumčivé místo.

Kámen na kameni; sporá zeleň; a vlhká půda, kde kamenů nebylo. Zvláštní chlad vanul z toho všeho, chlad osvěžující za dusného dne. Potok hučel jednotvárně a vytrvale. Voda stříkala až sem a málem urousala sukně slečny Pavly.

Slečna Pavla nedbala však toho.

Naslouchala písni potoka.

Co říká tato bystřina? Její řeč byla drsná a tvrdá. Drala se obtížnou cestou, záhadně a nevypočitatelně. Příkrý spád dolů, energický sklon po plynutí upoutal slečnu Kopulentovou.

A potok hučel a hovořil.

Zadívala se do jeho čisté vody; jata náhlou touhou sklonila se až k ní a pokropila si čelo vodou.

Byla to svěží, chladná voda. Ukonejšoval ji ten chlad. Jako znovuzrozená rozhlédla se kolem.

Stromy se ani nepohnuly. Kameny mlčely. Nebylo nic melancholičtějšího než tento tábor věcí mrtvých. Odkud zbloudily všechny ty kameny sem? Která bouře servala je s výšin sem dolů do tohoto sněmu? Byl to sněm záhadný a tichý, protějšek to bouřlivé písně potoka.

Slečna Pavla se zadumala.

Zrak její byl utkvěle upřen k potoku, na vodu, která mizela. Sledovala všechny fáze vlny, jež se shora rozběhla; přeskakovala kameny, pěníc se, uklidňovala se, zase rychleji rozbíhala, klesala střemhlav dolů a na konec mizela v Kamenici. Přišla druhá vlna; šla toutéž cestou, zákonně a odměřeně.

Byl to rys osudovosti, logiky vnitřní, který tak nápadně jal slečnu Kopulentovou?

Ještě jako by cítila chladivý dotek vody pramene. A neurčitý vír myšlenky, nejasné touhy ožily v ní. Záhadné představy se loudily v její mysl. Nebyl to pouze potok, který tak pozorně sledovala, jeho vlny divoké a zanikající? Nebo byl pouze záminkou něčeho, čeho si neuvědomovala?

Logicky, odměřeně, s rysem osudovosti valila se vlna za vlnou. Byla si vědoma posledních důsledků divokého spádu?

Skoro se zdálo; bylo něco uvědomělého v těch bouř-

livých zvucích, v tom šíleném tempu. Jako by s rozkoší řítila se do své zkázy.

Nehnutě seděla tak slečna Pavla.

Bylo zde pološero, ačkoliv byl den jasný. A ono šero, ony ztlumené barvy činily záhadnější a nejasnější její myšlenky. Nenacházela jejich formule, nedovedla jich zachytiti.

Z druhé strany řeky, někde od trati k Birkenwaldu, bylo slyšeti ještě jiný jednotvárný zvuk. Nedaleko odtud, ale tak, že ho viděti nebylo, štípal někdo dříví. A jednotvárný ten tón ukolébal do fantasií. Hynul život v těch zvucích? Stromy kolem se nezachvěly při nich; nevytušily z nich agonii druha. Stály upjaté a chladné ve své výsosti. A stejně zněla píseň pramene.

Záhadná řeč předtúch šelestila kolem v tom tichu a chladu. Nejasné touhy rostly v nitru, byly to známé tváře, jež přinášela fantasie. Hra její unášela ji: slyšela hlasy z reptání pramene, rozkládalo se v ně jeho hučení. Debata v proudu, rozeznáte slova; jak odolati tomu tónu? Vše je v něm hodno úcty. Toť nový život, který zní z nich. Je to známý hlas?

Slečna Pavla položila knihu, kterou nesla, na kámen před sebou, na jeho omšenou plochu. A rozevřela v zadumání její strany... Její pohled nejprve mechanicky, ale pak zvláštní jakous mocí zájmu upoutaly verše knihy:

„Je vais, je ne sais où. Je vais, je suis heureux.
C'est fête et joie en ma poitrine.
Que m'importent droits et doctrines?
Le caillou sonne et luit, sous mes talons poudreux.

Je marche avec l'orgueil d'aimer l'air et la terre,
d'être immense et d'être fou
et de mêler le monde et tout
à cet enivrement de vie élémentaire.

Il me semble jusqu'à ce jour n'avoir vécu
que pour mourir et non pour vivre.
Oh! quels tombeaux creusent les livres,
et que de fronts armés ils rendent vaincus.

Pour le première fois, je vois les vents vermeils
briller dans la mer des branchages.
Mon âme humaine n'a point âge,
tout est jeune, tout est nouveau sous le soleil.

J'aime mes yeux, mes bras, mes mains, ma chair
et mes cheveux amples et blonds.
Et voudrais, par mes poumons,
boire l'espace entier pour en gonfler ma force.

Oh! Ces marches à travers bois, plaines, forêts,
où l'être chante et pleure et crie
et se dépense avec furie
et s'enivre de soi, ainsi qu'un insensé."

Tento chladný kout v těžké atmosféře léta dal Pavle pocit uvolnění a touhy.

Daleko rozlétly se její myšlenky. Zmalátnění jejího těla nestačilo jejich letu.

Kniha vypadla jí z ruky.

Přivřela oči.

To, co bylo dále, byl sen letního dne . . . touha, jíti někam daleko, neznámými cestami, v stínu prastarých stromů. Les, který nedovede zaplašiti představu nekonečnosti úzkými svými obzory. Sladká jeho jednotvárnost; šumot jeho ptáků a hmyzu, šelest jeho větví. Do dum těch hučel pramen, a slečna Pavla opakovala, rozesněna a zmatena, ne však smutná, verše oné básně:

„Zdá se mi, že nežila jsem do tohoto dne.“

Kapitola devátá
předvádí doktora Hilaria,
který objevuje některé své zásadní antipatie.

Směrem od hradu, cestou, kterou šla Pavla, ozvaly se kroky. Chvílemi zarachotil kámen, pošinutý jimi a valící se se svahu.

Někdo šel.

Pavla se obrátila, ještě všechna jsouc vzdálena duchem. Bylo jí, jako by byla vyrušena ze sna a ještě nevyspalá; dívala se zmateně a nechápavě na věci kolem.

Ale pouze okamžik.

Kroky blížily se sem, a slečna Pavla, pohlížejíc směrem, odkud zněly, poznala chodce.

Byl to doktor Hilarius.

Poznal slečnu a pozdravil; okamžik jako by váhal; pak se zastavil několik kroků před ní.

„Neruším vás, slečno?"

Pavla zavrtěla hlavou.

„Lenoším, jak vidíte. Jaké vyrušení?"

„Zdálo se mi, že jste něco četla?"

„Četla ... jakési verše — ale to není nutno."

„Čtete verše dokonce?“

„Občas. Vy ne?“

Doktor Hilarius se zadíval do pátravých a temných očí Pavliných a potom řekl s lehounkým nádechem ironie:

„Já ne. Nerozumím kráse.“

A vida jisté podivení v jejích očích dodal:

„Nerozumím estetice. Nerozumím veršům. Nechápu, proč se píší. Neexistuje pro mne toto krásno. Pokládám je za pojem zbytečný. Anebo — lépe řečeno: rozumím pod tím pojmem něco docela jiného.“

„Váš zájem je tedy jen rozumový? A vše kromě toho odsuzujete? Je to snad příkré. Nejsem příliš umělecké duše,“ ohrazovala se kvapně Pavla, „ale zdá se mi, že umění mnoho znamená pro vývoj člověka.“

A zadívala se do čistých vln potoka. Verš jí utkvíval v paměti; slova Hilariova ji bolela poněkud; a za tryskání a zvučení pramene opakovala si:

„Il me semble jusqu'à ce jour n'avoir vécu.“ —

Hilarius přistoupil blíže.

„Mohl bych vás prosit — ač je to nevhodné — za půjčení knihy té na okamžik?“

Pavla podala mu ji mlčky.

Doktor Hilarius četl na stránce, kterou byla označila. Sledovala jeho výraz. Byl to stále ten sebevědomý klid.

Dočetl.

„Je možno barbaru komentovati? —

Je vais, je ne sais où. Toť příznak všeho: jdu, nevím kam. Nevěděti nic, nemíti cíle.

Zásady jsou nám balastem, nepřibírejme balastu. Je vais, je suis heureux. Pro žádnou ideu, pro žádný cíl nejíti: pouze jíti je naše štěstí. Que m'importent droits et doctrines? K čemu hlavy myslitelů, k čemu únavná jejich snaha? Není třeba starati se o právo; co je pravda? praví Pilát moderní. Umyjeme si ruce. Věci mohou býti takové — připustí tento moderní. Vezme-li se to však s jiné stránky, může býti smysl opačný. Bída je politováníhodná, musí však býti, aby mohla existovati estetická bohatost. Tisíce lidí vydávají své síly, pracují do úmoru, aby jeden mohl jíti bez cíle a býti šťasten a psáti veršíky. Právo? Zákony? Doktriny? Hlavní věc je marcher avec l'orgueuil d'être immense et d'être fou... Býti velikým, ohromným. A býti bláznem. Jak zharmonisováno v pojetí toho *moderního.* Slunce padlo do temnot, nutno se pokořiti. Il me semble jusqu'à ce jour n'avoir vécu! Skláním hlavu, slečno, před tímto novým, skutečným životem. J'aime mes yeux, mes bras, mes mains, ma chair — proč místo očí, ramen, rukou, těla neříci úhrnem: *sebe?* Je to prosté a jednoduché: milovati sebe. My jsme právo, my jsme svět, my jsme vše. Určitě a přesně zní z těch mlh a nejasností jenom ono slovo: Já, já, já! Tato sebeláska je tajemství *moderního.* Sláva a čest titánům dneška. Skláníme se před nadčlověkem. Co zbývá? S'enivrer de soi, ainsi qu'un insensé. Nic

5

nového pod sluncem; pokud vím, řekl to Baudelaire, praktikoval Poe. Je to poslední program, jediný program moderního: *s'enivrer*. Opíjejme se. Probatum est. A této směsi, mám-li mluvit vážně — této snůšce zmatenosti, nadutosti a exotismu mám říkati: Umění? A *toto* umění mám klást za něco záslužného, ušlechtilého? Alkoholik, člověk svých vášní, ležící ve škarpě, toulající se silnicemi, je mnohem poctivější a jasnější: nechodí s maskou. Krása je touto maskou: přikrývá se jí hnus a prázdnota a k tomu chladná, sobecká pýcha — —"

Uprostřed své filipiky zastavil se doktor Hilarius.

„Zdá se mi, že vás příliš obtěžuji svými názory. Nechci nikterak dělat z vás proselytku."

„Pokračujte," řekla Pavla.

„Vidím v umění jen zmnožování sobectví. Vyvýšení individua. Za ním může býti mravní bída, nahé sobectví: jen když je pěkná metafora a lahodný rytmus. Kde končí inteligence a charakter, počíná umění. Je to zbraň samovládců. Augustus bude přáti Horáciovi. Car bude blahovolný k Puškinovi. Goethe nebude neoblíben u knižátek. Umění kvete v těch bařinách. Čím společnost více znemravněna a zotročena, tím větší rozkvět umění. Umění útočí na smysly člověka, uspává jeho energii a rozum. Narkotikum. Chtěl bych užitečné, ne krásné. Vítězství etiky nad estetikou, toť proces Tolstého, tak příznačný. Estetikové bílí hroby. Ukolébávají. My chceme buditi. Požitky, krás-

né, opojivé — tedy žádné povinnosti? Příjemné sny fantasie, rozkošné tvary — jak je to půvabné a graciésní hledat přiléhavý výraz, vkusnější formu, zatím co naši bližní nemají co jísti! Poslechněte hudbu — něco co kolébá a dráždí zároveň... zatím co máme tak málo času. Tak málo času! Chápe se to? Je to, jako kdyby se valila pohroma, a někdo zatím počítal zrnka písku. Život jako motiv k básničkám, komposicím, náčrtům a ne už život. Co je lidstvo? Genius je povznesen nad ně. Pohrdá davem. Přehlíží jej. A vidí-li jej, je to pouze materiál k jeho velikému epochálnímu dílu, jehož velikost bohužel bývá viditelná pouze jemu. Občas i napíše — blahovolný — několik slov soucitu; že je to móda, a že nutno psáti. Jinak — nechť padnou před ním a klanějí se mu: on je veliký, on je vznešený, on je jediný! Literatura vychovává všechny špatné pudy. Ecrasez l'infâme! Jako chorobu, jako zlý příznak! Z kořene se ovšem musí vyvrátiti. Úkol je, vštípiti vědomí mravní povinnosti vůči sobě samému i lidem. Nejen řezat, řezat, řezat; neustaňme při tom bodu vývoje; také podpírat, učit, posilovati. Do všeho vniknouti. Všechno ozdraviti. Všechno ujasniti. To je dnešní úkol. Vyrovnati rozpor jedince se společností, dáti mu mravní základnu, vědomí poslání a úkolu, to je nutno. A jíti od vesnice k vesnici. A obětovati se třeba. Nutno trochu cestovati v ideách."

Hilarius umlkl na okamžik a mluvil pak ztlumeněji.

„Posmívají se mi proto, a je vaše právo, slečno, smáti

5*

se také. Smáti se je pohodlné; nezavazuje to k ničemu. Hackenschmid se směje. Jak záviděníhodné! Ale pro mne vskutku není nic naléhavějšího, nežli býti agitátorem ideje. Jejím podněcovatelem. Celá minulost revidována a vyložena, odkrytý její smysl a poučení pro budoucnost — toť mé ponětí historie. Nejsem dost odborný historik. Budiž. Pro mne není věda pro vědu, jako umění pro umění. Dívám se i jinam, za své doklady. Celá přítomnost pochopena a vyléčena, její bědy, její krutosti, její zla. Jsem z chudých rodičů, poznal jsem to od časného mládí. Má nejkrásnější léta byla chůzí po školách a kondicích, zapřažení od rána do noci. Pomoz si sám, znělo nade mnou. Tomu jsem rozuměl. Ale umění nerozumím. Nechci mu rozuměti. Ony toulky do nekonečna, ono opojení je mi daleké. Nekonečno vynalezeno pro ty, jimž konečné na konec bylo nepříjemným; je to vyhnutí se. Nerozumím kráse, tak, jak se pojímá. Nerozumím radosti ze života, tak, jak se chápe. Jen kráse ideje rozumím, krásu práce chápu. Bez toho vyšší hodnocení ideje práce není ničím, nežli flirtem a humbugem."

To mluvil doktor Hilarius.

Nepochybná tvrdost zněla z jeho slov. Ale byla v nich také energie. Hranatý, neohebný vzhled táhlé jeho postavy vystoupil výrazněji. Měl něco z fanatismu zuřivých kazatelů reformačních.

Celý tento zjev odlišoval se příliš výrazně od toho, co obklopovalo Pavlu, než aby nepojala zájem o toho

muže. Byl ve všem odlišný. Vše, co chtěl, bylo mu jasné; nikdy nebyl v pochybách; jeho cesta byla odměřená, žádná odchylka nebyla možná. Formule byly vyřčené a nezměnitelné. Zarážely ji časem, a měla také instinktivní pocit, že nejsou správné. Ale nebyla s to polemisovati, namítati. Působil na ni příliš svou důrazností a určitostí. Její představy byly prchavé a neurčité.

„Odsuzujete hudbu, odsuzujete umění, odsuzujete literaturu, vše, co nám způsobuje život. Což pouze idea je krásná? A není nic mimo užitek? Neočišťuje umělecký dojem?"

Ale slova, kterých užila Pavla, nevyhovovala jejím myšlenkám. Pohodila netrpělivě hlavou a pravila:

„Ne, to není to."

„Nevím, jak bych očišťoval umělecký dojem. Necítil jsem to nikdy. Ale pak je to náhražka. Prosté slovo, prostá idea nezíská, jsouc zakuklena a vyšňořena. Pouze skutečné je krásné; děj, který se udál, pohled, který jsem viděl — to, co je více, to je smyšlenka. A pak to opravdu nebylo a není času na to."

Pavla zavřela knihu.

„Ale což má smysl, odvraceti se ode všeho? Tak chudý by měl býti život? Nemíti pro nic čas?"

„Mohu jít jen svou cestou, v niž věřím, a neohlížeti se napravo ni nalevo. Co by mi prospívalo, kdybych s ní sešel? Vše, co mne od ní odvádí, je škodlivé a nepřátelské."

Pavla se usmála. Úsměv zjasnil její svěží a jemnou tvář.

„Odvedla jsem vás, obrala vás o váš drahý čas. Můžete to prominouti?“

Úsměv její nezmátl Hilaria.

„Nepracuji té doby,“ pravil zcela klidně. „Můj čas je přesně vyměřen. Tato chvíle je určena zotavení. Myslím si, že zde jsem neztratil svůj čas... nikterak ne — —“

Zraky obou se setkaly a utkvěly na vteřinu zkoumavě na sobě.

Tato vteřina byla výmluvná.

Pavla vstala.

„Musím jíti. Promiňte.“

Doktor Hilarius se uklonil.

Vtom se mihla mezi stromy postava Hackenschmidova. Kráčel pasekou.

Stanul. Zpozoroval je patrně.

Pak se obrátil a šel jiným směrem.

Pavly se zmocnil nepříjemný pocit, jejž si nedovedla vysvětliti. Nic nebylo přeci závadného v tom rozhovoru ani v tomto setkání. Nicméně měla nepříjemný pocit.

Ale doktor Hilarius si nevšímal ničeho.

Hleděl za ní upjatým pohledem, jak mizela svým lehkým, půvabným krokem. Mezi stromy bělal se ještě její živůtek.

Kapitola desátá
předvádí konflikt v lůně Čertova kopyta a Týce, studujícího.

Bylo odpoledne téhož dne, kdy setkal se doktor Hilarius s Pavlou.

Vedro neustávalo.

Blíže Kamenice, nedaleko místa, kde snila Pavla, za onou pasekou, z níž vyšel Hackenschmid, dleli *čtyři z Čertova kopyta.*

Hackenschmid seděl na balvanu nad řekou, nahý; jeho nohy se chladily ve vlnách říčky. Tuzar ležel na dně řeky, vydávaje své tělo proudu, jenž ho málem unášel. Kopulent ležel v trávě v příjemné malátnosti po koupeli. Doktor Hilarius stál opřen o strom, zamyšlen.

Bylo úplné bezvětří, ani lísteček se nehnul. A ticho.

„Ale to nemůže být smyslem Čertova kopyta; a to nemá vůbec smyslu. Jsme trochu staří, abychom pokračovali v zábavě. Popíráš to, Hackenschmide? Ty hříčky byly vysvětlitelné. A prominutelná i tvá maska. Ale čas míjel za toho hluku. Vysvětleme si věc: co hodláš podniknouti? Žíti tak jako dosud?"

Hackenschmid čeřil vlny, stříkaje pravou nohou. Šklebil se jaksi podivně a školácky recitoval:

„Byl jeden strýček jménem Kajec,
jenž snášel miliony vajec,
od víly získal onen dar,
jíž střevíců kdys spravil pár.
Děl tehdy vesel: ‚Jemine!
Štěstí mne jistě nemine.
    Viděti budou strejce,
    jak snáší vejce!‘ “

„Jaké blaho býti tak živočišný! Jediné blaho těla, smyslný pocit lahodný a milý. Zanechme úvah, nepatří do toho živlu,“ volal Tuzar.

„Zavedla se sem řeč, a snad není bez významu mluviti o tom. Co chce Čertovo kopyto? A co chceš ty, Hackenschmide? Tvé improvisace nemohou býti programem, na věky aspoň ne. A co chceš činiti?“

Hackenschmid se vrhl s balvanu do vody a ponořil se celý. Kapky padaly s vlhkých jeho vlasů, řinuly se po jeho obličeji, když zase vstal a stále týmž tónem říkal:

„Však záhy viděl zděšeně,
jak vejce klesly na ceně.
A záhy z celé vesnice
počaly mizet slepice.

Na našem dvoře zmlkl šum:
však hlavně běda kohoutům.
    Vždyť mají ve vsi strejce,
    jenž snáší vejce!"

„Nečiníš dobře, odbýváš-li věc. Uvaž, nejsi malým hochem. Což nemůžeš ani chvíli býti vážný? Tvé žerty se snesly, Hackenschmide, dokud byla jejich doba. Čertovo kopyto mělo své dětství, a snad mu byla nutná ta hravost. Ale nyní — —"

Hackenschmid se uklonil.

„Leč brzo v celém okolí
to vzbuzovalo nevoli.
A soused pravil k sousedu:
‚Jsem také toho náhledu,
kdyby je ženská snášela,
sneslo by se to docela,
    však nehodno je strejce,
    by snášel vejce.' "

„Maska, stále maska, Hackenschmide. Nevěřím jí. A nejsi už trochu unaven svou maskou? Grimasa nemůže vyhověti pro věky. Nebude tobě samotnému úlevou odložiti ji? Smích, smích, smích; a věci jsou tak vážné. Nemůže ti to stačit; a nestačí. Stačí-li ti, tím hůře. Mně ne."

„Měl strejček Kajec děvče rád
prý léta Páně jedenkrát.
Rodiče přáli tomu svazku.
Nemělo děvče k němu lásku.
Světnicí chodí a jen vzdychá:
‚Já nechci Kajce za ženicha.
Já viděla jsem strejce,
jak snáší vejce.‘ “

„Nevyléčitelný,“ pravil doktor Hilarius. „Ani trochu porozumění pro vážnost chvíle; ani trochu poznání nutnosti obratu. Nebo se skrýváš? I to je možno. Unavuješ už, příteli. To je průběh všeho.“

Hackenschmid se zasmál.

„Tu strýček Kajec, nebesa,
šel k sličné víle do lesa.
‚Jsem nyní na psu velice,
že spravil jsem vám střevíce.
Já vejce snášet nebudu,
mám z toho jenom ostudu.
Najděte jiného strejce,
ať snáší vejce.‘ “

„Neutkvíš nikde? Stále budeš se kymáceti ve vlnách? Jak příjemně se loď houpá, napravo, nalevo! Ale stačí to? Může to stačiti? Nenajdeš bod, kde bys mohl státi? Svým životem, svým duchem. Tuláctví — stále tulác-

tví a neklid. Neprovedeš nic, nevykonáš nic, všechno pouhý zlomek a disonanční tón."

Nyní Hackenschmid zvážněl. Pronášel poslední slohu s nádechem trudnomyslnosti, která působila neodolatelnou komikou.

„Od doby toho ctného strejce
slepice zase snáší vejce.
Jsou také dražší u všech ďasů,
než byla za onoho času.
A obzvláště-li stoupla v ceně,
dí hospodyně zasmušeně:
‚Škoda, že strejček Kajec
snášeti přestal vajec!"

Hackenschmid vystoupil z vody dorecitovav, setřásl kapky perlící po těle a počal se oblékati. Nyní teprve pohlédl na Hilaria.

„Byl jsi velmi laskav, kázati mi," pravil. „Nuže, mluvíme-li už o maskách, příteli, doktore Hilarie, co jsi ty? Neboj se ostatně — nemám nic proti masce. Maska je krásná věc. A život je maškaráda. Je tudíž logická. Kdybych chodil tak, jak jsem, nahý Olympan, po ulicích, myslím, že by policie zakročila; je někdy požitkem býti nahým, ale Fauni nepřipouštějí se na promenádě. A na mnohém není nic kromě jeho masky. Připusťme tedy masky. Ale chtěl jsem ti něco jiného říci, co souvisí a nesouvisí s věcí. Viděl jsem tě dopoledne . . . u

potoka.“ Hackenschmid označil rukou směr. „Mluvme otevřeně, a libo-li, sejmeme masky. Chceš ji. Ucházíš se o ni. Jaký jsi? Co jí dáš? Je naivní, nezkušená, v její hlavě jsou přeludy. Vidí mnoho a málo vidí dobře. A nezná lidí, možno říci. Ani tebe nezná. A že nezná, nedovede oceniti slov. Věří jim. Určitost působí na ni. Ona chce něco neochvějného. Snad ji získáš. Připouštím to. Nebude šťastna s tebou. Nemůže být šťastna, neboť její zrak je příliš otevřený, než aby na konec neprohlédla tvé vacuum, chudobu tvého srdce. Bude však možná pozdě, až prohlédne. Tváříš se důstojně a získáš prozatím partii svými reformátorskými gesty, ale duše tvá je suchá a hluchá. Není ti jí ani trochu líto? Nepocítíš ani trochu studu? Nezalekneš se ani na okamžik? Pohleď do jejích pátravých očí, plných neuvědomělé touhy. Budeš hoden té touhy? Budeš ji moci ukojiti? Ne, tisíckráte ne. A ty to víš. Nicméně získáš snad partii, neboť ji chceš získati; jsi dost chladný hráč, a ten je ve výhodě. Je zámožná, budiž; a za tvou láskou k lidem, za tvým posláním může se velmi dobře skrývati kariéra. Jiná slova, stejný obsah. To je idea, hodná doktora Hilaria! To je to, co je pod maskou.“ A přešel do tónu popěvku:

„Hubený jako Don Quijote,
střízlivý jako Sancho Panza.“

Pak pokračoval: „Karty jsou v rukou, hra začala; dej si však pozor na překvapení! Dostaví se mnohdy

v poslední chvíli; být připraven je všecko. Nepravděpodobné stane se občas skutečným. Ale zatím jdi za svou frází, za svým posláním, za svou kariérou; kaž, horli, bij se v prsa; reformuj lidstvo a spas nás pošetilé bloudy bez tvého pevného světového názoru, loďky, jež vítr žene napravo, nalevo. To, co je za tím vším, co je pouhou skutečností — jak bych to řekl, doktore Hilarie? — to je přísloví polské, slovo doktora Grégra: Nie honorowo, ale zdrowo — —"

„Blázníš, Hackenschmide," odmítavě pravil Hilarius. „Vidíš trávu růst. To je tvá věc. Nepleť sem však onu dámu; nevím, jak přichází k té pochybné cti. To je ostatně tvá věc, Kopulente, ohraditi se proti beztaktnosti. Běží o tvou sestru!"

„Nie honorowo, ale zdrowo," opakoval Hackenschmid. Chtěl něco dodati, ale téže chvíle objevila se směrem od mostu štíhlá postava mladíka, šestnácti-, sedmnáctiletého. Byl bledý a kráčel s nepřirozenou vážností po břehu řeky.

Pozdravil mlčky, jda kolem odměřeným způsobem chůze.

„Homo novus," dodal Tuzar. „Oběť středoškolských mučíren. Produkt zvrácené výchovy, sociální nedorozumění."

Kopulent pohlížel za ním.

„Má dobré oči."

„Věc mládí," zabručel Hackenschmid.

A obrácen k Hilariovi, pokračoval:

„Kopulent promine. Ne-li, tím hůře. Hilarie, znám tebe. Znám tvou sílu i tvou slabost. Znám tebe jako sebe, Hilarie. Ty jsi síla formule. Ty jsi její ničemnost. Nic není základního v tobě; ale všechno v tobě slouží jedné síle. Tvůj pathos, prsní tón, tvá dialektika, tvé vývody slouží jí a dobře jí slouží. Klameš se sám, pokud je nutno padělateli se klamati. Na konec běží o vliv, o působení, o moc. Cesty k ní mohou být rozličné, že ano? Časem i nihilismus Hackenschmidův ti vyhovoval; není třeba obrátiti se jinam. Budeš působiti, budeš mít moc, význam — nepřijde-li něco v cestu. A to, co se staví v cestu, bývá zhusta komická maličkost. Jaké ledabylosti určují úspěch i ztroskotání! Tyto Čechy jsou *působiště*. A s jistého hlediska, určité brýle podmiňuje, budeš ty nositelem pokroku. Kdybys pobouřil přeci ty, kteří prohlédají? Jdi, Hilarie, jdi a suď to nic, které nese mé jméno, tu loď bez kormidla a vesla, hříčku náhody a osudů; tvé gesto bude veliké. Kaž si svou lásku a své nesobeckosti; mají své výhody; ony též maskují. Jak dobrá jest tvá maska, Hilarie! Duše je pustá, budiž; jen když jsou blahovolné fráze, ochotné posloužiti. Miloval jsi někdy něco? Vzplál jsi někdy pro něco? Oddal jsi se někdy něčemu? Zapomněl jsi někdy vše pro to veliké, co bylo v tobě? Stál jsi v kosmu, přehlížeje ho pro jediný bod, k němuž jsi upřel zrak a upjal svou duši? Pro mnohé věci slepý, vida jen jednu? Ne, ty jsi vždy viděl mnoho věcí.“

„My dva si nebudeme rozuměti,“ pravil doktor Hilarius.

„Opravdu ne,“ odvětil Hackenschmid. „Ale třeba se dát na pochod, neboť se připozdívá.“

Kapitola jedenáctá, v níž se citují zápisky Týce, studujícího.

Duben, — — —

Je mi šestnácte let a sedm měsíců. Co vím v bezmála sedmnácti letech? A co bych mohl věděti! Plýtval jsem svým časem. Uvázl jsem na mělčinách. Lehkovážně jsem promarnil svá nejlepší léta. Zvučí mi v hlavě neustále melancholický refrén na rozpustilý Berangérův text: combien je regrete... le temps perdu. Jaký smutek toho ztraceného času!

Vezměme ku příkladu studium řečí: kam jsem to přivedl. Je hanebné, neznati ani franštinu, ruštinu, angličtinu tak, abychom ji mohli plynně čísti, neřku-li mluviti. Má to za následek ohromné zúžení obzoru. Dále: filosofie? Sociologie? Národní hospodářství? Věda vůbec? Nejdůležitější zjevy současného života unikají mé pozornosti.

A hlavně:

Jak vyřídil jsem nejdůležitější otázku, otázku náboženskou? Zabýval jsem se jí mimochodem, povrchně, ledabyle. Neblahý diletantismus! Kolik natropil škod! Připadám si opovrženíhodný, kde je cílevědomá sebe-

výchova? Hanbiti se musím. Vezmu-li do ruky knihu skutečně těžkou, knihu širších obzorů a mohutnějších rozpětí, je mi nad každým řádkem jejím stydno nad vlastní mělkostí!

Ignoro. Znamená to *ignorabo?*

Květen, — — —

V těch dnech květů a vůně, jež úhrnem nazývají časem lásky, vtírá se v mou mysl melancholická vzpomínka. Sentimentalita je náš nepřítel, říkám si; ale ona neodchází. Neblahé oblomovské snění se mne zmocňuje, neřest naší slovanské rasy; a neodolám —

Vidím šerý pokoj s dvěma okny, na nichž několik květináčů. Květinám se nedaří valně. Ani jejich listí nechce se zazelenati. Protější dům je vysoký, a slunce sem proniká málo. U okna sedí sestra Ema. Je bledá a vyhublá; celý její život se soustředil v její oči, jež září; planou nepřirozeným žárem, který stravuje.

Ty oči hledí za něčím v daleko... hledají, marně. Tak to bylo vloni, a myslím na to stále. Přijde něco. co čekají ty oči? To, co ona nazývá láskou, a co je, tisíckrát hanba, pouhým sobectvím, touhou požitku? Ona trpí a umírá v tom šerém pokoji. Ten, kterého čeká, jehož hledají horečné ty oči, se prochází někde ulicí. Co je mu po tom? Ať umře, nemůže-li žíti. Rozhlíží se zatím po jiných; je ještě mnoho krásných žen, tam dole. A květy voní a vůně jsou tak těžké a říká se tomu úhrnem čas lásky —

Sedím zatím schýlený nad knihou, hledám slovíčka a vpisuji je do sešitku. Píši pomalu, bojím se býti hotov, poněvadž pak budu nucen hleděti v její zrak. Ona čeká, trpělivě čeká, třeba by sebe více trpěla tím čekáním.

Sešit konečně zavřen, kniha odložena. Pohlédne na mne a ptá se:

„Je venku hezky, že ano?"

„Je venku hezky."

„Ale ven jíti nemohu?"

„Jsi ještě slabá; víš, co říkal doktor!"

Skloní svou hlavu. Naděje její mizí. Snad přeci by ho potkala, kdož ví. Ale je zavřena a nemůže.

„Nevím už ani, jak venku chodí lidé. Všechno jsem zapomněla. Jak dlouho už jsem nebyla venku? Ale musí to býti, viď? Až zesílím zase —"

Lépe, že není možno. Kdyby ho skutečně potkala, byla by její bolest větší. A je tak slabá, vítr by ji odvál. Lépe, že není možno.

Tak vždycky se rozesním a je mi smutno. Procitnu-li, musím se přesvědčovati: není to ten pokoj, šerý a tesklivý, není tu sestra Ema, která už odpočívá někde v smutném koutě hřbitova, kam se bojím jíti. To vše byl pouhý sen, vzpomínka trochu bolestná. Nevím, proč to vše je, myšlenky mé se matou, jediné, co cítím, je, že láska je surové sobectví, hnusná vášeň lidská! A to je smysl toho snu — a snad je dobře, věděti to —

Červen, — — —

Konec roku se blíží. Jsem trochu churav. Přepracován. Kašlu trochu. Matka má zbytečné starosti.

„Právě tak to bylo s Emou! Právě tak!"

Emu zabila bolest; hyneme, když přestaneme míti sílu k životu. Mám ještě tu sílu. Bolí mne mnohdy to citlivůstkářství. Vyložil jsem jí své stanovisko, ale bylo to marné.

„Musíš ven, ven, na zdravější vzduch! Ven, jakmile budou prázdniny!"

Konečně bude dobře, odeberu-li se na několik neděl ven. Také z důvodů rozumových. Ne pouze, že tělo venku zesílí a ozdraví, ale možno tam prostudovati mnohé, co zde, v hlučných ulicích města, uniká pozornosti. Budu si všímati sociálních poměrů na venkově, zkoumati duševní stav našeho lidu, celý jeho život. Celá řada nedorozumění má svůj původ v tom, že neznáme dosti dobře náš lid.

A pak . . . pak potřebuji samoty.

Chci se soustřediti. Mnohé problémy jsou nerozřešeny, mnohé otázky nezodpověděny.

Červenec, — — —

Nevím ani, jak se vlastně stalo, že jsem na Romanově. Pan Malý doporučil mi to místo: pobyt laciný, zdravý vzduch, pěkné výlety, ticho a samota. Potřebuji skutečně upevniti své zdraví. Matka byla všecka zoufalá

6*

z každého mého zakašlání. To mne činí nervosním. A vsugeruje to na konec opravdu chorobu.

Ano, péče o ducha podmiňuje péči o tělo. Musí býti v tom soulad. Churaví lidé neměli by existovati. Jsou přítěží lidstva a šíří nákazu a nemoc dále a rozšiřují tak kruh zbytečných a škodlivých bytostí. Nemocní měli by se zahlazovati. Vzpomínám na sestru; je lépe, že zemřela. Bude třeba, aby lidé se zbavili falešné sentimentality. Soucit je mnohdy zločinem: pro jednoho churavého obětuje se pět zdravých. To není žádná hospodárnost. A konec konců: máme vůbec právo k soucitu?

Nemohu si jinak stěžovati, že by zde bylo nepříjemně. Je mi vůčihledě lépe. Pouze duchovní strava je zde omezena na minimum. Vynahradím to v Praze.

16. července.

Nevím, jak jsem mohl napsati včerejší slova.

Někdy se probouzí zvíře v člověku.

Poblouzení ducha.

Věk náš je veliký, ano, jaký to paskvil!

To je naše humanita! Humanita našeho století? Ta slova tak surová a sobecká.

Jediná správná cesta je: sloučiti požadavky humanity s požadavky rozumu. Mělo by se pečovati jednak o choré, jednak o to, aby choroba se nerozšiřovala. Stanu se lékařem.

Je to velkolepé povolání, je-li lékař si vědom své dů-

ležitosti a své odpovědnosti. On je ochraňovatelem a množitelem života. Jaký to záhadný a velkolepý boj s tajuplnou, ničivou silou! Jaké triumfy, jaké dostiučinění, vyrvána-li smrti oběť již umírající takořka!

Stanu se lékařem, zcela určitě.

17. července.

Lid je zanedbaný.

Výchova politická, náboženská, mravní, národní je v plenkách. Je žalostné, jak inteligence zanedbává lid. Musíme jíti mezi lid. Pryč s falešným aristokratismem! Nedáme se zaslepiti cetkami, zastírajícími bídu a ubohost těch zapadlých koutů domova. S pravdou ven; chceme jí pohlédnouti v tvář. O tyto kraje by se musil starati pravý nacionalismus! Ale co vidíme místo toho? Překonané žvanění o národnosti, odbyté už Nerudou. Hejslovanění, kdedomování! Spějeme takto vstříc úplnému úpadku. Naše doba je dobou krise.

Nechci nésti vinu spolu; stanu se učitelem, zcela určitě.

Jak krásný pocit, nositi v tyto kraje světlo! Plašiti předsudky, připravovati pokrok. Vychovávati, od nejmenších dítek počínaje, až k dospělým občanům!

Jaké pole působnosti! Jaké triumfy, jaké dostiučinění, osvítili-li jsme tmy!

Stanu se učitelem, zcela určitě. Cesta trnitá, ale záslužná!

— — Tak zvané inteligence je tu malounko.

Na dvoře romanovském, nahoře, bydlí syn majitele, pana Kopulenta. Viděl jsem ho dnes u řeky s doktorem Hilariem a dvěma neznámými muži. Pan Kopulent je bledý, štíhlý, vyžilý mladý muž; typ zlaté mládeže. Divím se, jak doktor Hilarius se s ním může stýkati. Doktor Hilarius je muž, který se vypracoval a stojí na svých vlastních nohou. Je to muž energický a cílevědomý.

Imponuje mi.

Ti dva, kteří byli s nimi, bydlí prý nahoře „Na bahýnku". — Tak odporně se jmenuje horní hostinec. Záhadná společnost. Oni dva z „Bahýnku" jsou — zdá se — křiklouni a boucharoni. Jdu-li okolo hostince, stále slyšeti tam hluk.

Plno života.

Pan Kopulent má mimoto dceru.

Ta prý se jmenuje Pavla; tak jsem aspoň slyšel.

Mne ovšem nezajímají ženy.

28. července.

Zdá se, že jsem provedl hloupou věc.

Dnes ráno napsal jsem několik slov matce, donesl je k vlaku a šel pak podle řeky k rozvalině romanovské.

Cesta, byť poněkud příkrá, nebyla nepříjemná. Nenastalo ještě horko pozdějších hodin. Když jsem vystoupil až k hradu, spatřím tu z čista jasna seděti dámu, asi dvacítiletou, blondýnku, štíhlé postavy.

Vytušil jsem, že je to slečna Kopulentová.

Nepozorovala mne.

Stanul jsem váhavě, nechtěje ji rušiti.

Byla to nepříjemná situace.

Zčervenal jsem — podle horkosti v tváři soudě.

Obrátil jsem se a chtěl jsem odejíti tak tiše, jak jsem přišel. Vtom sklouznu — jaká to nemotorná náhoda! Stíží jsem se zachytil borovice.

Hluk vyrušil slečnu.

Obrátila se.

Má krásné oči a výraznou tvář, pokud jsem ve svých rozpacích mohl pozorovati.

Viděl jsem, že nutno něco učiniti, a proto jsem — přiznávám, trochu rychle a nesrozumitelně vypravil ze sebe:

„Já jsem Týc, studující."

A vida, že se dívá na mne udivena, dodal jsem:

„Neračte se ničeho báti. Jsem Týc, studující. A nechtěl jsem vás vyrušiti."

„Nevyrušujete mne naprosto," ujišťovala slečna. „Jmenuji se Kopulentová."

Mluvila klidným, přívětivým, prostým tónem. –

Byl jsem v nekonečných rozpacích.

Co pronésti, co říci? Zůstati, vzdáliti se? Jak zůstati, jak se vzdáliti?

„Klouže to tady," podotkl jsem.

„Opravdu. Dejte si pozor."

Tato prostá slova rozmnožila ještě mé rozpaky.

Kdyby se aspoň člověk nejmenoval tak hloupě; může se jmenovat někdo Týc?

Mechanicky počal jsem znovu:

„Já jsem Týc, studující. Vám se nelíbí patrně toto jméno, slečno?"

„Proč?" zeptala se slečna Kopulentová tímže klidným tónem.

Bylo mi strašně horko; myslil jsem, že shořím. Stál jsem neohrabaně před ní a připadal si neskonale směšným. Přešlapoval jsem stále nervosně. Bylo ticho. Nevěděl jsem, co říci, jak odpověděti na tuto otázku. Proč jsem se vůbec ptal? Trapné ticho to bylo. Jak může být mnohdy okamžik dlouhý!

„Jste zde na letním bytě, pane Týci?" přerušila slečna muka toho mlčení. Byl jsem jí za to z celého srdce vděčen. Zdálo se mi, že nyní nastal čas, napraviti špatný dojem, vzbuzený minulou neobratností.

„Ano, už čtvrtý den zde jsem, slečno. Je zde velice příjemný pobyt. Nebylo mi, slečno, docela dobře. Přijel jsem sem zotavit se jaksi. Je tu pěkná krajina. A čistý vzduch. A pěkné výlety. Neznám venkov a každá drobnost mne tu zajímá. Názory lidu, jeho život, mravy, zvyky, poměry hospodářské. Zajisté že vás to také zajímá, slečno? Otvírají se mi nové obzory. Škoda jen, že zde málo příležitosti k vzdělání se. Mám několik knih s sebou, ale ty jsem přečetl už prvé dny. — Čtete zajisté také ráda, slečno? Já musím přiznati, že neužil jsem svých let tak, jak by si bylo přáti.

Nedovedu se, slečno, vyjádřiti tak, jak bych si přál. Je mi sedmnáct let a nevím skoro nic. Ale chci věděti; chci se vzdělati; chci být nositelem kulturního uvědomení."

Příval mých slov náhle přerušilo nepěkné poznání. Všiml jsem si, že jsem se přilepil na kůru své borovice. Vytékala z ní totiž pryskyřice. Jak jsem sebou pohnul, cítil jsem toto trapné zajetí. To mi dodalo. Musil jsem býti nepochybně celý rudý. Čekal jsem, že slečna Kopulentová se směje. Bál jsem se pohlédnouti jí do očí. Trvalo to dlouho, než jsem se odvážil stranou se na ni podívat.

Nesmála se.

Její oči měly výraz dobroty a klidu. A nevím čeho ještě.

Ale nesmála se.

Cítil jsem hlubokou vděčnost, že se nesmála.

Pryskyřice bohužel nešla s kabátu. Marně jsem jej čistil.

Je ho škoda.

Noc téhož dne.

Myslím a dumám ... a podivno je mi. Svíčka hoří a kmitá se nějak divně. Polosvit je v tom neúhledném pokojíku, jehož prostora je mi dnes úzká, nějak úzká. Je už pozdě: není to rozumné nespati tak dlouho. Ale nemohu jíti spat.

Je mi hořko. Jsem vlastně směšný člověk. Každý to prohlédne a musí prohlédnouti.

Směšné věci dělám. Jak jsem dnes musil vypadati!

Bolí mne — k vůli slečně Pavle. (Jak je to krásné a lahodné jméno!)

Noc je, světlo se chvěje, venku je vítr a okna jsou otevřena. Jaké podivné zvuky pro toho, kdo poslouchá v noci a sám!

Ten život nestojí za to, aby byl žit.

Život je bolest. Bolest je v myšlence. A v citu je bolest. Bolest je na dně všeho; ponoříme se tam.

Říkám si: Pavla. Jak je to harmonické.

I to je směšné. Vím to. Zdá se, že nejsem zcela normální.

Nesmím se poddávati tak dojmům.

Nemám omluvy pro sebe: nejsem pošetilé dítě, ztřeštěný kluk, neuvažující jasně.

Potlačím to bláznovství. Zadupu je. Snad zhynu s ním, s tím bolestným a hořkým šílenstvím — ale je to jedno. A raději, zahynu-li.

Zasmál bych se, hořce zasmál.

Slečna Pavla a já...

Je to směšné, opravdu.

Nelze mysliti vážně na to. Je mnohem starší mne. A dívá se tak mateřsky, klidně. A čím jsem já? Syn chudé rodiny, který bůhvíkdy se dopracuje k nějakému obstojnému postavení, k živoření, jež se zve životem. Vskutku směšné by to bylo.

Nebudu mysliti na to. Mám ještě dost energie, abych trpěl a dotrpěl pro sebe.

Později.

V tom smutném lese vítr stená,
a zní to jako rekviem.
Tys první lásky hodná žena,
s níž setkal jsem se v žití svém.

Ano, mohl bych býti šťasten.

Nebudu jím.

Jaká to tragedie ztraceného života. A jaká rouhavá rozkoš, viděti vše jasně. Mohu rozbírati své stavy. Má bytost je takořka rozpoltěna ve dví.

Jedna kývá sebou strašně komicky, věc hodná smíchu a opovržení, a říká plačtivým hlasem: Já jsem Týc, studující, slečno. Týc, studující, neslyšela jste snad dobře, Týc ... A stále se tak pitvorně tváří ... před zraky té druhé, bezmocné a rozjitřené, která říká vztekle: Nejsi Týc, studující, ale hlavně Týc, osel.

Ale ona má hluboké a dobré oči.

Ona se nesmála.

Počínám blouzniti. Pokládám zdvořilost za známku sympatie, pošetilec, kterým jsem.

A vítr kvílí. Světlo se chvěje. A ten pokoj jako by chtěl mne udusiti dnes.

Oh, co se stane do rána? Jaká to noc!

Kapitola dvanáctá
obsahuje dva dopisy: odeslaný a neodeslaný.

— — Co se oné docentury týče, nezapírám svých ambicí. Pokládám je za oprávněné. Jsem potřebný, mám vůli pracovati, mám dost energie provésti svou snahu. Zde je pro mne místo vhodné. Chci je. Toť je přece jednoduché.

Nejsem příliš oblíben. Vím, jak dívají se na mne.

Jsem jim příliš málo historikem, a ještě méně formalistou. Toť horší. Zavedli slohovou školu: piluje a uhlazuje se. Co na tom, že jejich škola vede k miniaturám?

Že je neplodná a marnivá — —?

Pak historik, který má určité zájmy mimo svůj obor, který něco chce, který nemá čas na to pilování... Fi donc!

Ale já myslím, že není úkolem historikovým, psáti slohová cvičení. A že jsem nikdy nepřebíral slovíčka, že jsem nikdy nekroutil periody, že jsem nikdy neměl toho času na jejich duchaplné floskule, to je můj největší hřích. Dokonce, jíti mezi lid; mluviti k lidu; míti svůj program!

Nicméně: chci a přes jejich hlavy chci. Nepoddám se a neustoupím bez boje.

Ani chování Masarykovo se mi nelíbí: ostatně není *modlou*. Kriticismus náš nesmí se zastavit před jeho osobou; a jeho přednost nesmí nás učiniti slepými k vadám. Zaslouží vždy, aby byl slyšán. Ale je snílek — v mnohém. Nemá schopnosti soustředivé. Není dost stálý; tříští se. A není dost praktický. Ostatně, co chceš? Děkujeme jemu za to, čemu nás naučil: non iurare in verba magistri.

Soustavná práce se přehlíží často v oficiálních kruzích. Ustává se na negaci a kritice.

To je pohodlné stanovisko. Myslím však, že úkol náš je jiný. Desorganisace byla provedena; zbývá nyní *organisovati*.

Mám různé myšlenky o tom. Pohovoříme si o tom v Praze.

Má práce zde pokračuje v rychlém tempu. Nikdy jsem nebyl tak disponován pracovati.

Při posledním našem rozhovoru rozmlouvali jsme o manželství. Zvláštní náhodou se stala věc akutní. Zabývám se jí.

Setkal jsem se zde se ženou, která by vyhovovala mým podmínkám.

Slečna Kopulentová je inteligentní, myslící, tichá. Znáš můj ideál rozumného manželství. S ní by bylo možno jej uskutečniti.

Das „ewig weibliche" je u ní omezeno na minimum.

Nerušila by. Nepřekážela. Lze s ní hovořiti vážně. Je zámožná. Vše, co je nutné.

Myslím, že by ženitbou mé postavení získalo. Můj dosavadní život je rozptýlený a neklidný.

Jsem každou chvíli vyrušován ze své práce. Je vždy několik lidí kolem, kteří zaměstnávají a obtěžují... do jisté míry. Nyní se musím tříštiti mnoha pracemi, chci-li žíti. I to by se zlepšilo. Měl bych větší možnost uvolniti se.

Tázal jsi se mne po mém mínění o Čertově kopytu.

Konalo své služby, pokud se jednalo o desorganisaci.

Nalezli jsme se tehdy, kdy typičtí představitelé českého šovinismu srazili nás v jeden šik.

Uprostřed žurnalistických výpadů, rozčilení veřejnosti, národního zrádcování rostlo Čertovo kopyto.

Lákalo k sobě romantickým jakýmsi kouzlem mladé hlavy.

Čertovo kopyto bylo platným činitelem.

Nyní pozbylo smyslu.

Rozešli jsme se — každý jinam.

Zbylo několik kruhů, malé hloučky. Jaký to má ještě smysl?

Čertovo kopyto stalo se obřadem, jenž nemá podkladu.

Ten stojí zde, druhý onde; stálé tření a nesoulad.

Nechci popírati význam tohoto tření, jeho účinky podněcující. Žel, pravidelně vše se omezuje na osobní a malicherné.

Chci tím říci, že se necítím zcela volným v Čertově kopytu.

Vezmi Hackenschmida! Je to talent, jenž se ubil, bohužel. Obrací vše na stránku směšnou a pokládá to za originální; je to pouze pohodlné.

Jak je možno, abychom se s Hackenschmidem snesli?

Čas přinese ostatně své rozřešení.

Romanov, červenec — — *Hilarius.*

Tento dopis byl odeslán.

* *
*

Slečno!

Chtěl bych vám říci několik slov.

Jsem někdo, o němž víte málo, a to, co víte, nebude asi nic dobrého.

Nemusíte slov mých dbáti; je to Vaše věc. Mně připadá mou věcí, promluviti k Vám. Možná, že je to omyl. Nebyl by to můj prvý.

Nevím, jak bych začal. Co soudíte o doktoru Hilariovi? Myslím, že se uchází o Vás.

Není slušné říkati Vám to. Nemám k tomu rozhodně práva. Ale z jistých důvodů prosím přece o Vaši pozornost.

Zdá se mi, že vyvolal Váš zájem. Nebylo by divu. On *mluví* dosti obratně. Vzhledem k té věci — — (škrtnuto).

Neuvažujte o příčinách, pro které Vám píši. Snad měl jsem někoho rád, kdo byl Vám blízký, snad profil Váš připomíná mi někoho drahého; a snad bylo by mi mukou, viděti Vás ženou *jeho*. Chápete tento druh žárlivosti? Myslím, že se nevyjadřuji dost srozumitelně.

Nebo může to býti pro Vašeho bratra; je to hodný hoch. I jiné příčiny mohou býti, dlouhá chvíle, nahodilá sympatie, touha po změně. Dívejte se na to jakkoli.

Co chci vlastně říci? Onen doktor Hilarius neumí milovati a nebude Vás milovati.

Zdá se mi, že byste byla hodna lásky.

Miluje pouze sebe nebo také Chiméru. Také to je přípustno. Můj výklad je, že za tou Chimérou je on. Snad se mýlím. Snad mu křivdím. Nenaučil jsem se býti spravedlivým.

Hlavní věc je, že on nebude nikoho milovati.

Jste přece ženou, že ano? A Vy máte potřebu lásky. Tuto potřebu můžete jmenovati, jak libo. Máte své formule, své myšlenky, své názory. Ale za tím vším je potřeba lásky. Váš profil je elegantní, Vaše čelo vysoké, Vaše oči mají svůj záhadný lesk. Chcete-li věřiti, můžete, že viděl jsem kdysi podobné oči. Nějaký jiný zjev snad se plete do mých představ a rozrušuje

mne. Jedno je jisto z toho všeho: jste krásná, jste hodna lásky, a Hilarius Vás nebude milovati.

Jste dobrá, myslím; to je něco, co není mým oborem. Ale bolelo by mne, kdybyste měla býti zrazena přílišnou vírou — — Něco pochyby je zdrávo; mnoho škodí; mně rozhodně to uškodilo, ale nyní vidím jasně, že i víra může škoditi.

Jsem pustý člověk, jak Vám snad řekli. Nemluvme o tom: nehodí se to pro Vás. Ale naše hříchy jsou někdy nedorozumění našich srdcí. To nedorozumění je původ všeho. Nelze už nic učiniti, lavina se valí. Má zde dojíti k takovému nedorozumění? Znamená to konec — někdy.

Mluvila jste s ním tam u onoho potoka.

Mluvil jsem s ním také.

Znám ho.

A byť málo, myslím, že i Vás trochu znám. Nedorozumění, toť zlá věc.

Bůh odpusť; budu stručný.

Uvažte, zkoumejte. Najdete v něm jiskru? Najdete rozhodně věty, sestrojené obratně, které pronáší rozhodně a bez pochyb. Neboť doktor Hilarius nikdy nepochybuje o tom, co praví. Nedovede lháti; lež by se mu stala pravdou, jakmile by ji pronášel. Stačí to? A stačí to Vám?

Pochybuji.

Ale stačí-li Vám to, pak jsem se mýlil; mluvil jsem něco, co nemělo smyslu, slova do větru.

7

Ale pak mi nezbývá, než omluviti se pro svou prostořekost. Věru, počínám si poněkud neobvykle — což je vina okolností.

Ať věci mají se jakkoliv, píši Vám přeci, slečno. Nejsem už zodpovědný za průběh. Budu klidný. Varoval jsem.

Co mohl jsem učiniti ještě?

Hackenschmid.

Tento dopis nebyl odeslán.

Dlouhý, energický škrt zbrzdil jeho řádky; a nervosní ruka Hackenschmidova připsala k němu lakonická záhadná slova.

— — Něco jiného — —

Kapitola třináctá

jedná o jízdě z Birkenwaldu do Romanova; též o zlu, které se vrací.

„Milostivá paní a slečna dovolí? Toť náhoda, příjemná; obávám se, že pouze mně.“

A Hackenschmid se usmíval trochu záhadně.

Bylo to ve stanici v Birkenwaldu, chvíli před odjezdem vlaku, mezi cinkáním zvonků a návěští. Birkenwald byl malým střediskem: tři menší trati se tu stýkaly. Na nádraží byl tedy dosti čilý ruch; nástupiště bylo naplněno cestujícími.

„Máte zbytečné obavy,“ pravila paní Severová. „Byl jste dnes po prvé v Birkenwaldu?“

„Po prvé. Měl jsem ráno takový nápad: zdálo se mi, že mne tu něco čeká. Vystoupil jsem, nebylo nic; prošel jsem město, podivoval se jeho fabrikám, a nic tu nebylo; až nyní na nádraží — —“

„Stal jste se podivuhodně zdvořilým,“ smála se paní Severová. „Myslila jsem už, že to není v módě.“

„Ne příliš zdvořilým.“

„Kromě toho nemáte mnoho úspěchu, zdá se, u Pavly aspoň.“

7*

Pavla skutečně nestopovala hovor se zvláštním zájmem; stála zamyšlena, sledujíc vlak mizející za záhybkou.

„Neměl bych nikdy tak veliké tužby," pravil Hackenschmid. „A skutečně mi bylo už nepříjemno v ulicích v Birkenwaldě; jsou to chvíle, kdy se cítíme příliš Čechy... docela méněcennými, šlapanými Čechy, hříčkou kapitálu, který k tomu je nesmyslně hloupý. A potom město, jež nemá minulosti, nemá tradice; amerikánské město. Včera to byla vesnice, nyní se roztahuje po okolí a vstřebává jeho síly. Novost cítiti při každém kroku; zvláštní druh nemotorné a nesolidní novosti. Jsem rád, že vidím někoho, kdo nepatří tam. Ale zvoní se, nemýlím-li se; bude nejvyšší čas nastoupit."

Dámy vstoupily do vozu.

Hackenschmid stál okamžik v rozpacích.

„Nevím, smím-li vás obtěžovati; co se slečny týče, zdá se, že jí má přítomnost není příjemná."

„Nikterak nepříjemná," pravila slečna Pavla. „Nechtěla jsem vás zapuditi; víte, že nejsem mnohomluvná."

Hackenschmid vstoupil do vlaku.

„Jak se vám líbí v Romanově?" ptala se paní Severová, když se vlak hnul. „Zdálo se mi, jako by se vám nelíbilo — aspoň u nás," pravila paní Severová, zkoumajíc výraz Hackenschmidův. „Nedivila bych se

tomu ostatně, v Praze je veseleji, není-li pravda? Mně samé je tu tak pusto."

Hackenschmid v prvém okamžiku byl zmaten, což paní Severová zpozorovala. Ale vzpamatoval se záhy.

„V Romanově? Velice dobře. Paní Řeháková pečuje o blahobyt tělesný a doktor Hilarius o duševní. Co mohu si přáti více? Dodal bych ještě galantní poznámku, ale obávám se přísného pohledu slečny Pavly."

„Galantnost je s jistého stanoviska urážkou," pravila slečna Pavla.

„Doktor Hilarius přednášel o tom." A paní Severová usmívala se trochu při svých slovech. „My jsme neuměly se dívat tak hluboce na svět," dodala. „Vychovali nás trochu zpátečnicky, není-li pravda, Pavlo? Nic není ztraceno; učíme se stále."

„A doktor Hilarius také učí stále; nemluví, ale přednáší; nedebatuje, ale káže."

Pavla upřela na Hackenschmida vážný a zkoumavý pohled.

Vycítil z něho, že nevyvolil správnou cestu.

„Obávám se, že nesouhlasíte se mnou, slečno?"

„Nevím, co máte proti doktoru Hilariovi. Nemám práva, abych ho tak posuzovala."

„Co mám proti doktoru Hilariovi? Ale stojí vůbec za to, abych kazil dojem krajiny nevlídnými úvahami? Odvolám vše; Hilarius je výborný muž, jediný, spasitel. Nenamítám už nic, nepozastavuji se nad ničím."

„Mluvíte ironicky. Bylo by lépe, kdybyste mluvil upřímně o svém příteli."

„Příteli? Obávám se, že není mým přítelem; já aspoň jeho přítelem nejsem. Je mým známým, nic více. Nemůžeme se shodnouti, jako oheň s vodou."

„Kdo je oheň a kdo je voda?" ptala se paní Severová.

„Nechci rozhodovati, milostivá: já už ohněm nejsem... a vodou ještě ne docela. Co se jeho týče —"

Hackenschmid nedopověděl.

„Nebylo by hezké, abych pomlouvala hosta," děla paní Severová. „Mám jenom vždycky podivný dojem, jako by byl mnohem starší mne."

Pavla se mimovolně usmála.

„Opravdu mám ten dojem. Směješ se, ale je tomu tak. Nevím, v čem to vězí: v hlase, tónu, způsobu, nemohu říci. Měla bych býti ráda, že se mohu cítit mladší, že? Ale přece je to divné. Nevím, z čeho má pan doktor radost: neviděla jsem ho smát se. Snad tím ten dojem: těší nás mnohá maličkost, která už netěší pana doktora; je příliš vážný na ně. Co je to vlastně stáří? Když už nemáme z ničeho radost. Jsem trochu dětinská a mám ráda smích. Ale mladší, ti jsou dnes velmi zamračeni. Není-li pravda, Pavlo."

„Nevíš, nemá-li radost," namítala Pavla. „Jeho radost může býti prostě jiná."

„Tváří se vždycky velmi přísně; skorem až mám strach z jeho vážného pohledu; a vzpomínám si na

školské škamny a pana učitele s rákoskou. Ale my vlastně hezky pomlouváme, jen co je pravda. Máte to všechno vy na svědomí, pane Hackenschmide."

„Chci býti beránkem obětním; beránek, to je eufemismus, mělo by se říci něco jiného."

„Není třeba býti beránkem obětním ani čímkoli jiným," — a hlas Pavly zněl velmi určitě a trochu pohrdlivě, aniž byla chtěla. „Ale zdá se mi, že věci, jež zde říkáte, bylo by lépe říci do očí."

„Neuvěříte ani, slečno, co jsme si už řekli my dva krásných poklon. Bohužel, že by mu nebylo už nic novinkou."

„Stala ses advokátem doktora Hilaria," pravila paní Severová. „A myslím, že on nepotřebuje advokáta."

„Kurátorka nepřítomného; mám jakés nejasné vzpomínky z práv. Jsem vinníkem," dodal Hackenschmid, pozoruje mrak na jejím čele — „a mám jedinou omluvu: zlo se vrací. — Zlo se vrací a přemůže nás. Kdybych se ku příkladu zbavil Hilaria, vrátil by se zase. A to je tragické, ta věčnost zla, není-li pravda, slečno?"

Slečna Pavla však neodpověděla. Hleděla mlčky z okna.

„Nemáte se skutečně rádi. Jak jste se mohli sblížiti, když jste si tak nepříjemní?"

„Milostivá paní, to byla minulost, minulost velmi trudná a hlučná. Vis maior, jak říká právník, a hloupost, jak říká Čech. Bylo to (a Hackenschmidův hlas

měl ironické zbarvení) Čertovo kopyto — — Čertovo kopyto — —"

Hvízdnutí vlaku přerušilo při prvních slovech jeho výklad. Byla to stanice romanovská.

„Slečnu jsem pohoršil; není se mnou spokojena. Slibuji nikdy více nehřešiti a veškeré příležitosti ke hříchu se varovati. Ale zlo se nicméně vrací."

Paní Severová se usmála. Pokorný a zkroušený výraz Hackenschmidův byl skutečně směšný. Ale slečna Pavla nehnula ani brvou. Vstala klidně a pravila chladným a odmítavým tónem:

„Nevím, proč bych měla býti s vámi spokojena."

Kapitola čtrnáctá

předvádí historickou exkursi, zbarvenou ovšem tendenčně od autora.

„Čertovo kopyto," pravil Hackenschmid.

Čertovo kopyto mělo svůj původ ve *sto čtyřicíti*.

Kdo bylo oněch sto čtyřicet?

Generace let devadesátých měla dvě vývojová období: rok devadesátý a šestadevadesátý.

Pokrokové hnutí. Persekuce. Bory — — A Čertovo kopyto.

Sto čtyřicet sešlo se roku 96.

Tehdy bylo slyšet poznámku o půlnoci mezi dvojí černou kávou v kavárně noční:

„Neměli jsme býti buzeni! Prokletí buditelé!"

To byl závěr úvah, výsledek četby žurnálů: Neměli jsme býti buzeni. Stalo se módou mluviti tak.

Na schůzi studentské pronesena slova:

„Stydím se za svou národnost, tak, jak se dnes pojímá."

Z toho zbyla záhadná a posměšná ozvěna: Stydím se za svou národnost.

Do knihy interpelační studentského spolku napsáno:

„Jiří z Poděbrad! Kdyby žil, byl by takovým policajtem jako Thun. Pronásledoval České bratry."

V programu kandidátní listiny v témže spolku čtlo se:

„Klademe dobro lidské nad dobro národní."

To byl citát z Palackého; pochybno, myslil-li Palacký totéž, co sto čtyřicet. —

„Prokletá země," napsal o své vlasti mladý literát, jeden ze sto čtyřiceti.

V revue, která soustřeďovala tehdy mládí, v revue *isolovaných* přeložen článek Zodaxův s nadpisem „Mimo vše". Toto stručné slovo charakterisovalo dobu. V lavici gymnasijní byla glosována tato práce:

„Zcela správně, my jsme *mimo vše*. A v tom je jediný půvab!"

Generace byla ironická. Posměch převládal. S nádechem opovržení říkala se slova: vlast, národ, vlastenectví. Stupidní měšťácké mozky — to bylo oblíbené slovo.

Almanach Secesse ve svém doslovu nazval národní požadavky všivými.

Říkalo se: Finis Bohemiae. Proč ne finis?

Gotické duše. Hluk je unavoval. Skutečnost je odpuzovala. Na hory snů. Tak stálo ve Vybouřených smutcích.

Manifest Moderny byl stvořen minulého roku.

Hlas jeden zněl: Naše bytí je zajištěno. Pryč se šovinismem!

Hlas druhý, mnohem příkřejší: Je ztraceno. Pryč se šovinismem!

Čekala se tančící hvězda, poněvadž chaos už tu byl. — Ale hvězda nepřicházela.

To, co se rodilo v hnutí pokrokovém, zklamalo.

Nastávalo třídění duchů.

Podzim roku 1896 byl poplachem.

Sto čtyřicet hlasů obdržela kandidátní listina t. zv. internacionální ve Slavii. Užili jsme toho označení.

Mezi těmi sto čtyřiceti byly odstíny.

Realismus kvetl.

Tolstoj vábil.

Nietzsche imponoval.

Sociální demokracie hlásila se k slovu.

Dekadence se objevovala.

Zmíněná revue otiskla tento výrok, vyhrocení provokativního, ironického článku:

Co je umění?

Tolik co život.

A co je život?

Sport.

Říkalo se: umění pro umění.

Říkalo se: akt jako akt.

Říkalo se: tato *bažina*. Schauer, to byla výborná hlava!

Všechno se říkalo, všechno popíralo současně.

Nikdy tak nebylo všeho zneužito, nikdy se tak netrpělo vším.

Politika národní neměla důvěry; a neměla jí politika vůbec.

Byly schůze důvěrné. Debaty. Schůzky. Mystické pletky.

Trety rozrušovaly: vážné věci byly tretami.

Nezapomeňme na p. J. S. Machara.

Stál v pozadí.

Byl milován. Propagoval se. Nikdo už po něm neměl té lásky.

Autor těchto řádků byl svědkem nadšení, které vzbuzovaly jeho verše. „Tristium Vindobona" nebyla ještě příliš daleko. Ale slova, která pronášel tehdy, zněla už jinak nežli závěr této knihy. Tedy piráti . . . těmto napsal hymnus.

Sto čtyřicet se cítilo *piráty*. Průkopníky. Provokovali. Dráždili. Z vnitřní potřeby.

Nebuďme příliš přísní ke sto čtyřiceti.

Chtěli něco. Většinou aspoň.

Za tou mlhavostí, za těmi posměchy, za tímto zmatkem něco bouřilo. Ti, kteří mluvili tónem největšího opovržení, měli své bolesti.

Čechy byly smutné. Zdálo se, jako bychom počínali couvati . . . trochu příliš brzo.

Z Vídně docházely hanebné zprávy, nepochopitelné prozíravým.

Veřejné mínění bylo ochotno prohlásiti celou českou delegaci za hlupáky.

„Co chcete od něho?“ říkali inteligenti. „Je to *poslanec!*“

Totéž veřejné mínění nemělo ani zbla pevného mínění o tom, co by se mělo činiti.

V tom zmatku sto čtyřicet pozvedalo hlas: skeptický, posměšný, revoluční, doktrinářský. Cítila se malichernost; většinou se jí trpělo. Mnozí se zlobili na svůj osud ... a na svou rodnou zemi, která nedovedla býti velikou.

Hackenschmid, Tuzar, Hilarius, Kopulent byli u sto čtyřicíti.

To bylo ovzduší Čertova kopyta.

Jediný rok stačil k rozbití.

Po podzimu 1896 přišel podzim 1897.

Prosinec.

Prosinec rozdvojil sto čtyřicet.

Prosinec rozdvojil Čertovo kopyto.

Všeho vinou byla trikolora, maličká věc.

Někteří, kteří v březnu 1897 nosili rudý karafiát, kteří volali kteréhos večera březnového na Václavském náměstí „Ať žije Dědic“ — ne snad z lásky k němu! — nosili v prosinci téhož roku trikoloru.

Někteří pocítili v sobě instinkty, kterým se byli smáli.

Nad bolestmi jednotlivce na okamžik zvítězila bolest rasy.

Třídění pokračovalo.

Sto čtyřicet se rozešlo; šli svými cestami. Nahodilý útvar se rozpadl.

Trosky ještě trvaly; ne víc než trosky.

To byla krátká historie Čertova kopyta. Po stránce vnějších osudů.

Vrátíme se do Romanova.

Kapitola patnáctá předvádí dobrodružství Tuzarovo za dne povážlivě horkého.

Téže asi doby, kdy Hackenschmid provázel paní Severovou a slečnu Pavlu na zpáteční cestě z Birkenwaldu, seděl Tuzar v podivné společnosti.

Opravovala se totiž silnice vedoucí k Staňkovu.

Bylo právě poledne.

Dělníci seděli v příkopě při svém skrovném obědě.

Odpočívali.

Tuzar opustil hostinec „Na bahýnku", kde bylo jako po vymření. Nahoře se nudil, dole ještě více. Nedbaje slunečního úpalu, vyšel.

Dvě věci měl při sobě.

Láhev kořalky a notes.

Měl své záměry.

Došel až k dělníkům. Pozdravil je velmi srdečně a přisedl k nim do příkopu.

„Na vaše zdraví, kamarádi!"

A vytáhl láhev.

„Připijte si, přátelé. Na vaše zdraví. Nutno býti opilým; čímkoliv, vínem, láskou, poesií. Dokonce třeba kořalkou. Zavdejte si, přátelé!"

Dělníci — prvý stařík už, dosud však statný, brunátný v obličeji, bělovlasý, druhý statný horal, asi čtyřicátník, svalnatý, zaprášený, v modrých šatech — dívali se naň nedůvěřivě.

Zrak jejich spočinul na okamžik jen na jeho zjevu. Pak seděli neteční.

Tuzar nedal se však tak snadno odbýti, nutil a nutil. Konečně podlehl bělovlasý, osmahlý stařík. Zamžoural chytrácky očima, vzal láhev a napil se.

„Na zdraví milostpána."

„Příteli, žádný milostpán. Svět, který nemá pánů, lépe, kde každý je pánem, ale ne milostpánem, je můj ideál. Jsem z lidu. Nenáležím třídě vyssavačů. Jsem proletářem jako vy. Cítím s vámi. Připijte si."

„Pán je pán," zamručel mladší z dělníků.

„Klamete se, soudruhu. Jsem pro volnost. Svobodu všem! Smrt vykořisťovatelům."

Dělníci vyměnili spolu pohled. Stařík se pousmál.

„Tomu my nerozumíme."

„Zavdejte si, soudruhu! A pijte, kolik libo!"

„Bude čas pracovat," pravil k staříku soudruh, trochu jsa zamračen.

Tuzar jako by přeslechl tato slova. Obrátil se k staříkovi, který statně pil.

„Těžký život tady, že ano?"

Stařík kývl těžkomyslně a sáhl po láhvi. Oči mu blýskly.

„Těžký život, těžký. Nadře se člověk a nic z toho. Jako pes se nadře.“

Druhý z dělníků si odplivl.

„Opiješ se; nech toho.“

„Jakou máte mzdu,“ ptal se Tuzar.

Vytáhl zápisník a chystal se psáti.

Stařík přimhouřil oči a obrátil se k druhu mrkaje naň. Zápisník Tuzarův povzbudil patrně nedůvěru. Bál se nějakého opletání.

„A tak onak se platí. Jak dá Bůh. A musí se mu děkovat za to,“ pravil opatrně.

Obsah láhve mizel a mizel.

Tuzar vycítil z odpovědi staříkovy nedůvěru. Zamrzela ho.

„Bojíte se?“

A schoval zase zápisník.

„Nemáte, proč se báti. Nejsem udavač. Můžete ke mně mluviti jako k svému. Můj otec byl dělníkem a pracoval do úpadu. Jsem z vás — —“

Té chvíle upravil si fakta zvláštním způsobem, který ho samotného dojímal. Byl ochoten uvěřiti tomuto upravení. Jeho otec nebyl dělníkem, ale bylo možno si tak představiti věci. Tuzar si je představoval a byl tím pohnut.

Dělníci vycítili toto pohnutí, kterému nerozuměli. Nechápali jeho chování, ale aspoň to, že nesmýšlí s nimi lstivě a obmyslně.

„A je to psota, psota zlá,“ pravil stařík. „Za pár

krejcarů se tu člověk dře. dokud může. A co pak? Chcípni, mrcho!“

Stařík zlostně škubl hlavou. Bílý jeho vous dodával mu ctihodného vzezření. Jeho pohled byl dosud čilý a jiskrný.

„A dají mi zavdat, milostpane. Darmo mluvit. Změniti se to nedá a co pomůže mluvit o tom? K ničemu to není. Jsou nyní takové spolky a mluví tam a slibují hory doly; všechno bude celé jinačí, svět na ruby. Žádný pán a žádné dření a všechno se rozdělí a bude jeden stát. Ale k ničemu to není. Jsem už starý člověk, abych tomu věřil. Nikdo nepomůže člověku, nikdo mu nedá sousta. Chcípni, mrcho, nemůžeš-li dělat.“

„Stala se tu jednou srážka,“ pravil Tuzar polotázavě.

Stařík na okamžik nechápal.

„Stříleli jednou do lidu,“ připojil Tuzar.

Stařík teprve nyní porozuměl.

Zamžoural očima.

„Také se stalo. Je tomu už dávno. Stříleli. A někteří byli mrtví. Co na tom? Pohřbili je. Nemusili se už dřít. Bylo dobře. Jiní dostali práci. Nikdo ani necek’. Páni zůstali, páni se mají dobře. Ten, u kterého se to stalo, stal se baronem. Jezdí v kočáře, velicí páni přijíždějí k baronu Poprovi. Je to veliká čest pro chudáka, viděti veliké pány.

Jednoho z těch, co tehda zůstali ležet, jsem znal. Byl to dobrý kamarád. Nevím, jak do toho přišel. Byl to veselý hoch. Samý zpěv a samý smích. A holky, ty

uměl proháněť. Toho dne jsme se viděli ještě. Napadlo někoho něco takového?

Měl dvě děti, jen tak bez kněze. Ty jsou ještě na živu. Kluk chodí do fabriky, tam, co zastřelili tátu. Má úcta, pane barone. Ruku políbí, dovolí-li pan baron. Dcera dělá lehkou holku. Tam dole, když přijdete za fabriku, najdete to místo. Je hezká, milostpane. On byl dobrý hoch a dobrý kamarád. Nyní se už nepamatuji na to. Zapomene se. Třicet let je třicet let. Jiné starosti. Jiní lidé. A kdo se pamatuje, nemá čas na to mysliti. Chleba je chleba. Dři se a chcípni potom. Má úcta, pane barone!"

„Rodinu nemáte?"

„A ví čert, mám rodinu, nemám. Jsou doma nějací pancharti. Ať se starají o sebe! O mne se také nikdo nikdy nestaral. Budu se dřít pro ně? Chci něco mít za těch pár krejcarů. Tlouci štěrk, stále tlouci štěrk, po celý den, za pár krejcarů! Ať si seženou, co potřebují. Co je mi do toho. Nikdo mi nemůže poroučet — — "

Stařík se rozkřikl. Oči mu svítily. Pohyby jeho byly nejisté. Byl očividně podnapilý.

„A budu se dřít? Pracovat? Nic nebudu dělat . . . jako pán . . ."

„Mějte rozum, kmotře," obořil se kamarád na něho. „Sežral jste se a mluvíte do větru. Musíte ještě pracovat. A nechte těch věcí."

Díval se při tom hněvivě na Tuzara.

„Pěkně jste to nastrojil, jen co je pravda. Co si s ním

8*

počnu? Nic dělat nebude. Nic nesnese. Proč pije, když nic nesnese?“

Vytrhl láhev staříkovi z rukou.

„Abyste se neochlastal ještě víc!“

A jedním douškem vyprázdnil láhev.

„O jakých spolcích jste to mluvil?“ ptal se Tuzar. „Jsou tu nějaké organisace?“

„Tam, tam,“ ukazoval stařík směrem k Birkenwaldu, nejistě se klátě. — „A lehnu si jako pán ... a dejte mi sem láhev. Chci se napít. A nebudu dělat. Ať si pojdou hlady ... dřít se nebudu ... jako pes dřít ... Ať si přijde někdo ... povím mu ...“

A zahrozil svou kostnatou pěstí.

Slunce hřálo plným žárem. Den byl jasný; ani mráček na nebi. Ospale těžký vzduch polední zmalátňoval.

Stařík se naklonil na mez a počal dřímati.

Kořalka ho zmohla.

Druh, vyježený, s posměškem v tváři obrátil se na Tuzara.

„Do zítřka máme býti hotovi. Nechtěli by trochu pomoci, milostpane, když Kumr spí? Či mám to dodělat sám? Mnoho práce, mnoho práce.“

V Tuzarovi rostlo veliké odhodlání.

„Jsem z proletářské rodiny,“ odvětil hrdě. Můj otec byl dělníkem. Pomohu vám.“

A sám k sobě polohlasitě, aby ukonejšil nevyslovenou námitku, pravil:

„Musí se buditi revolucionářské pudy.“

Pohlédl na staříka.

Spal pevně.

Vzal nástroj a chystal se k práci.

„Dejte si pozor, ať si neutlučete několik prstů. Takového štěrku není třeba na zdejší cesty.“

„Buďte kliden, soudruhu, ça ira!“

Bylo to ovšem nepříjemné, že tak silně pálilo slunce. A ta situace vlastně byla hloupá. Pot se perlil na tváři Tuzarově, sotva začal.

„Bezduché, strašně bezduché; mým vlastním povoláním je buditi duchy!“

Údery zněly, štěrk se drobil. Únava se ho zmocňovala. Pocítil v pravé ruce bolest.

„Kromě toho tělesná práce otupuje.“

Vyježený jeho druh díval se na něho se sotva ztajeným posměškem.

To ještě více Tuzara rušilo.

Nicméně bušil vší silou do kamene. Jaká nepovolná hmota!

Láhev prázdná a opuštěná válela se v příkopě. Slunce stálo vysoko na nebi. A Tuzar, všecek zrosený potem a zčervenalý nezvyklou námahou, bušil a bušil.

Kapitola šestnáctá
uvádí nás do pokoje slečny Pavly a naznačuje události dávno minulé.

V pokoji slečny Pavly bylo navečer toho dne dosud světlo.

Seděla zadumána a dívala se utkvělým pohledem na kus zažloutlého papíru, který ležel před ní.

Prohlížela před chvílí staré papíry, skryté v psacím stolku u okna.

Nebylo to romantické vyvolávání starých lásek. Nižádné milostné dopisy tam nebyly, nižádné milostné relikvie. Minulost její byla prosta; nebylo v ní vášní dob. Byly tam dopisy, ovšem dopisy z dětských ještě dob; zápisky letmo zachycené; poznámky načrtané tužkou, výtahy pořízené při četbě; slovo, které dojalo nebo které dalo se zamysliti.

Celá historie jejího vývoje a osamění šla před ní.

Nejhlouběji, opatrně skrytý ležel onen list, nad kterým se zadumala.

Byla to jediná památka po sestře.

List byl záhadný a stručný.

Přišla za ním smrt; a to jej činilo záhadnějším; poslední slova nabývají jiného smyslu . . .

„Nechtěj příliš mnoho krásy, chceš-li žíti. Život je opakování, opakování není krásné. Více ti nemohu říci. Buď s Bohem — —“

To byla ta záhadná slova.

Vzpomněla si na celou tu událost.

Byla ještě nedospělé, dvanáctileté dítě, když se to stalo. Přišla ze školy domů. Cosi chmurného bylo v obličeji všech. I pokoje jak by se zachmuřily.

A cítila, jak pozvolna ji zaléhá ten smutek — —

Matka ji přivinula k sobě. V očích měla slzy.

Otec přecházel rozezleně a beze slova.

Cítila nějakou katastrofu, ale bála se ptáti.

Upřela oči na matku, jako by chtěla vyčísti z jejích očí, co se stalo.

Matka vytušila němou otázku.

Sklonila hlavu a políbila její čelo.

„Modli se za Helenu. Je mrtva.“

Mrtva, mrtva, znělo to její hlavou. Jak může Helena býti mrtva? Nedovedla to pochopiti. Helena mrtva.

Viděla vše, jako by se to stalo dnes.

Skutečně byla mrtva. Byla mnohem starší nežli ona a proto nebyly si příliš blízké.

Nechápala ji. Byla mnohem prudší a neklidnější. Na její obloze stále se přeháněly mraky a jasna — — Nechápala vše to, a bylo jí to vzdáleno. Nicméně působila na ni mocným dojmem. Její slova, její pohled, její pohyb vtiskovaly se v její duši. Byla plná pohyblivosti; jak vítr nestálá.

Poslední dobou nebyla Helena doma. Byla u příbuzných v Praze. Časem domů posílala psaní, stručná a suchá. Sestra byla příliš dítětem. Zdálo se, že se jí líbil mnohem více život v Praze. Na venkově bývala podrážděná a neklidná.

Město, jeho ruch, jeho neklid, jeho vír, jeho hluk, to vše se její povaze více blížilo nežli tiché a osamělé večery, dojmy opuštěných míst, rozlohy krajin.

Znova a znova Pavla čtla několik těch slov. Celá ta událost působila na ni mnoho. Podrobnosti jí unikly. Nedozvěděla se o nich. Tušila jen něco záhadného a smutného.

Kdysi ptala se po tom paní Severové.

„Neptejte se po Heleně," odvětila jí melancholicky. „Nechte ji spáti; té neklidné duši je tak lépe."

Paní Severová byla dobromyslná; a Pavle se zdálo, že z očí jí vytryskla slza při těch slovech.

Věc musila být smutná.

„Nerozumíme mnohému," dodala paní Severová, obrátivši poněkud hlavu. „A je snad lépe, že nerozumíme. A nemůžeme-li co změniti, lépe je nemysliti na to. Úlevy to nepřinese."

Otce se neodvažovala ptáti. Matka umřela nedlouho po tom. Poslední její okamžiky byly těžké.

Některé dětské povahy jsou přístupné v neobyčejné míře dojmům. Takováto událost je zarazí. Mají vyděšený výraz v očích; a v pohybech něco nesmělého; celá jejich bytost uzavře se do nitra. Bojí se každého

doteku. Couvají před ním. Stávají se smutnými a tichými. Těžko se přátelí; lidé neradi se přátelí se smutkem svých bližních. Tvoří si zvláštní světy pro sebe . . . světy samotářů a snílků.

Takovou stala se Pavla. Žila samotářsky zde venku; žila samotářsky v Praze, ve společnosti, vždy uzavřena a málo přístupná.

Nyní po letech mohla posouditi, jaký byl vliv těchto událostí na její nitro, její život, její vývoj.

Zmatek její duše, který zmocnil se jí posledních dnů, naladil ji ke vzpomínkám. Opředla se jimi. Celé množství domněnek vyvolal u ní prostý fakt Heleniny smrti.

Měla jediné její psaní. Ale památku na ni měla ještě jednu. Mezi papíry, které nechala Helena doma, našla po letech náhodou řádky, psané neznámou a — zdálo se — mužskou rukou. Byly to verše. Ty si ponechala. Uchovala je ve svém stolku. Byly psány drobným, nervosním písmem. Pavla hledala v nich vysvětlení.

Nenacházela ho.

Tak zněly ony verše:

Tak pronesla se prý sage femme:
Hoch podivně a vztekle křičí.
Já, nutno říc', už praxi mám.
Však dosud nezněl hlas tak ničí.
Jak odhadnout směr jeho vloh?

Já vídám jindy zcela jasně.
Má jistě talent tento hoch.
Jen kdybych znala, k čemu vlastně!

A pravila tak milá má:
Chiméry podivné má v hlavě.
On hledí v modra neznámá.
Je snílek. Ano. Snílek právě!
On bude dumat, tesknit, psát!
A jaký smysl mají básně?
Prý talent má. Já nevím. Snad.
Jen kdybych znala, k čemu vlastně!

Smrt zubatá až přijde kdys
a zařinčí svou ostrou kosou,
uprostřed věty skončí spis.
Jsou oči všech, hle, vlhké rosou!
Podivně žil, dí, divně mřel.
Co znamená to slovo: krásně?
Říkali: talent k čemus měl.
Jen kdybych znala, k čemu vlastně!

Verše byly bez podpisu.

Byly v souvislosti se smrtí Heleninou? A kdo byl autorem těch veršů?

Pavla se snažila zjistiti to. Napadlo ji, nejsou-li někde tištěny.

Nenašla jich nikde. Sháněla knihy zapadlé a za-

pomenuté. Sháněla časopisy z oněch dob. Ale ani tam se nikde neobjevily. Nakonec ustala vidouc, že jest její snaha marná.

Bylo v tom všem tajemství.

Jisto bylo pouze, že ty verše byly určeny Heleně. Proč? Kdy? Za jakých okolností? Kým?

Byl patrně nějaký vztah mezi těmi verši a Heleniným osudem. Ale jaký byl ten vztah?

Pavla nechtěla u nikoho vyvolati hořké vzpomínky. Neptala se dále otce ani příbuzných.

Byl to patrně smutný bod.

A nač jítřiti?

A upřela opětně zrak na stručné řádky, záhadné a lakonické.

„Život je opakování. Opakování není krásné."

A zvláštní asociací vystoupila představa doktora Hilaria jasně v její mysli. Jako by slyšela jeho prudká a tvrdá slova.

Co je vlastně na něm?

Ecrasez l'infâme, křičí drsný ten hlas. Savonarola, který ubíjí renesanci, krásu a hřích; krása je neřest, knihy jsou neřest; všechno se upálí! Hle, jaká krásná hranice.

Marianno, süßer Volksverderber,
kennst du das Evangelium?

Hračky. Nemám času pro to. Je to zločin. Co máte proti tomu? Mluvte, slečno! Hajte, dá-li se co hájiti. Mlčíte? To je odsouzení!

A ona nemůže pronésti slova. Doktor Hilarius mluví a mluví.

Jeho zrak ji ovládá. Nemůže se mu vyhnouti.

„Hájíte sobeckou lyriku? Chorobnou romantiku? Virtuosy? Tenoristy? Slabost charakteru? Moral insanity?"

Doktor Hilarius mluví. Tu zazní ostrý smích.

Je to Hackenschmid.

„Zlo se vrací. Hilarius se vrací!"

Proč tak nenávidí Hackenschmid doktora Hilaria?

A jiná slova slyší.

„Nechtěj příliš mnoho krásy, chceš-li žíti."

Tak zní slova.

A doktor Hilarius hledí na ni.

Jaký je doktor Hilarius?

Světlo ještě hoří u slečny Pavly.

Okna jsou otevřena. Vniká sem svěží noční vzduch. Noc je krásná. Ticho kolem.

Ale slečna Pavla nemůže spáti. Neklidno je jí a až úzko.

Kapitola sedmnáctá
líčí setkání bratra a sestry; vzpomíná se na prosinec a Jana Marii Plojhara.

Ale ještě byl někdo, kdo nemohl spáti.

Mladý pan Kopulent přecházel po pokoji.

Rozevřel knihu. Nemohl čísti. Písmena míhala se mu před očima. Smysl mu unikal.

Chodil tiše, aby nevzbudil doktora Hilaria. Doktor už spal; chodíval vždy přesně spat. Všechno u něho bylo pravidelné. Nelze jinak, má-li se pracovati, říkal. Nepravidelný spánek je hlavní neřestí moderního člověka. —

Přišla zlá chvíle na mladého Kopulenta.

Celá jeho hořkost, celá marnost jeho života vyvřela v takový okamžik. Byly to chvíle krutých sebeobžalob. Vše, co bylo, zdálo se mu planým, ne-li špatným; celý život jeho neplodným. Budoucnost byla něco, co ho děsilo. Nic neprovede. K ničemu nemá schopnosti. Aspoň kdyby mohl někoho zabít. Tyrana . . .

Hluché a prázdné dny. Prázdnota před ním a v něm.

Ta prázdnota zela jako propast. Stál nad ní a hleděl dolů. Nic . . . nic . . . stále nic. Pro nic nevzplanout, ni-

čím se neopojit. Stále býti střízlivým. Stále chladným.

Vyhlédl z okna.

Dvůr byl tichý.

Byla teplá, červencová noc. Nebe plno hvězd. Lehký vánek vál.

Čtyři stěny tísnily Kopulenta. Dusil se tu. Musil ven.

Vyšel na dvůr.

Chtěl jíti k lesu; na půl cestě se však zastavil. Pojala ho úzkost nevysvětlitelná.

Té chvíle se lesů bál. Byl to dojem jediného pohledu. Ležely před ním tmavé, záhadné v nočním šeru. Zdálo se mu, že ho něco strašného v nich čeká. Nějaká tragedie duševní, úžasná muka, veliký děs. Stály tak ponuře; obrysy jich se dloužily; a les jako by měl bytostný život. Nebyla to už řada stromů, byl to jediný tvor, lstivý a zrádný. Protahoval se, mračivý a nepřátelský vzhledem. Choulil se potutelně, aby náhle vypadl, sevřel, zardousil svou oběť.

Stanul chvíli, která se mu zdála věčnou.

Pak se prudce obrátil. Šel zpět.

Otec už spal. Bylo aspoň temno v jeho oknech. I správce spal. Doktor Hilarius spal. Paní Severová spala. Jen v oknech jeho sestry bylo světlo.

A jeho pojala nepřekonatelná touha, býti s živoucí bytostí, zbaviti se svého napětí a svého neklidu.

Tiše šel nahoru chodbou.

Stál několik okamžiků přede dveřmi sestřinými.

Bylo tam ticho.

Zaklepal.

Pavla otevřela dveře.

Byla udivena a poněkud zaražena touto nezvyklou a pozdní návštěvou, které nechápala. Dívala se na svého bratra tázavým, mlčenlivým pohledem.

„Přicházím trochu pozdě, že ano, Pavlo. Ale musím býti u někoho... Musím míti před sebou lidskou bytost. Je mi smutno... velmi smutno... že bych chtěl umříti."

Kopulent byl velmi bled a chvěl se. A jeho oči měly horečný jakýs lesk.

Pavla ho vzala jemně za ruku.

„Sedni si," pravila tiše. „Jsi rozčilen. Stalo se ti něco? Není ti dobře?"

Kolem rtů Kopulentových to škublo.

„Nic se nestalo," pravil trpce a sklesle. „Nic se nestalo, nic se nestane, a to je to strašné. Marné je to vše. Nejsem k ničemu. A nic nemá smyslu. Můj život nemá smyslu, život všech ho nemá; a život národa rovněž. K čemu tedy ještě žíti? Nevěřím v to. Není tu účelu. Vše tu hyne beze smyslu a logiky. Prospět nelze, zachránit nelze. Nemám síly. Nemám vlohy. Nic nemám. Jsem nula, která se přičítá k nějaké jednotce, a nejsem ještě tak hloupá nula, aby mi to dalo smír. Chtěl bych umříti. Většinou se to snese; ale časem přijdou šeredné chvíle."

Vzpomínka bleskla pamětí Kopulentovou; zabral se do ní.

„Bylo to v prosincových bouřích. Večer před prohlášením stanného práva. Zmocnila se mne jakási horečka. Zdálo se, že mohu aspoň něco vykonati. Bubny rachotily. Vojsko postupovalo. Bylo slyšeti dupot koní. Bodáky se blýskaly. Světlo jako by krvavě hořelo a ulice měly nový, jiný ráz. A to rachocení bubnů bouřilo mou krev. Co by se stalo? říkal jsem si. Tady je revolver. Několik ran. Co by se stalo? Krev. Může co jiného vzbuditi tuto línou rasu? Jen krev! Jen krev! Nuže, něco učiniti.

Šli jsme tři, Hackenschmid, Tuzar a já.

Jako na posměch zněla slova Hackenschmidova.

Bavil se patrně výborně.

‚Dejte mi trikoloru, paní mého srdce,' volal na dívku, která šla kolem. ‚Jdu umřít pro vlast.'

A recitoval svým posměšným hlasem:

Já děla k němu místo planých vzlyků:
‚Kam kráčíte, o krásný náčelníku?'
Pohlédne na mne a pak odvece mi:
‚Jdu zemřít, dcerko, za oteckou zemi!'

‚Umříti pro vlast, paní mého srdce,' opakoval. ‚Dulce et decorum est.' A vpadl z pathetického tónu do banálního popěvku šantánového:

Dekadenti, ti jsou první,
co nám otrávili svět.

‚Oh, mám dojem Velké Revoluce. Amazonky v čele národa, přátelé! A malá výprava do Versailles!'

‚Docela příjemná nálada,' pravil Tuzar. ‚Škoda, že je příliš úzký rámec! Větší idea! Vyšší idea! Amazonky bychom měli! Ale velké revoluce ne!'

Bubny rachotily.

Zástupy couvaly do postranních ulic. Nikdo se neodvážil. Nikdo. Nikdo.

‚Mé dámy odcházejí. Zde, jak se zdá, skončena komedie. Pojďme jinam. Zde nám nevzkvetou růže. Hle, policie tváří se nevlídně a blíží se sem. Sbohem, pánové.'

Tak volal Hackenschmid, směje se na celé kolo.

Šli jsme. Zabočili jsme do postranní ulice.

Tam se vytloukala okna. Do noci zněl podivně cinkot skla a zmatené hlasy.

Hackenschmid se dal do zpěvu:

Tři cihly měl jsem v kapse,
v své kapse cihly jen.
Je lidem líp je házet
než Bohu do oken.
Třesk!

Skutečně, tabule sypala se do ulice. Rána byla dobrá.

Hackenschmid se shýbl k zemi. Zvedl cos a pokračoval:

Lid v úctě chová zákon.
Ten v úctě mám i já.

9

Sklenáře živí Pánbůh
a panna Maria!
Třesk!

Jiná tabule byla zasažena kamenem. Sklo se sesypalo právě před nohy Tuzarovy.

Tuzar se rozčiloval.

‚Dej pokoj, Hackenschmide! Jaký to má smysl? Chceš být sebrán pro takovou hloupost? A co ti udělali nešťastníci, které znepokojuješ?‘

Hackenschmid se nedal vyrušiti.

Styk s c. k. policií
ten lidi zostudí.
Kdo spí, je vinen pouze,
ne kdo ho probudí.
Třesk!

Třetí okno bylo roztlučeno.

‚Dílo je dokonáno, vlast spasena, pojďme!‘

Byl jsem poodstoupil zatím několik kroků. Na protější straně bombardoval někdo jakýs palác. Myslím, že to byl Salmův. Naproti od trestního soudu dívala se na to s patrným zájmem hlídka na stráži. Jinak bylo klidno.

Jakés odhodlání vzniklo ve mně, náhlý záblesk myšlenky, donquijotiáda vlastenecká, jak by řekl asi doktor Hilarius.

Snad přeci bude možno vzbuditi tuto línou rasu, řekl jsem si.

Obrátil jsem se směrem k hloučku, jenž házel kameny, a zvolal jsem s nejněmečtějším přízvukem, jehož jsem byl schopen:

‚Czechische Hunde! Räudige Hunde!‘

Obrátili se ke mně, upustivše od bombardování. Hnali se na mne.

Vytáhl jsem revolver, zaujav malebnou posici.

‚Zurück, ihr czechische Schufte, oder ich schieße!‘ zvolal jsem.

A namířil jsem revolver.

Nebyl nabitý.

Hlouček zastavil se zaraženě a váhavě.

Ani jeden se neodvážil.

Pouze kámen letěl kolem mé hlavy. Byl zdaleka hozen.

A chraplavý hlas výrostka ozval se na protější straně ulice.

‚Pitómec, pitómec.‘

‚Pitómec, ein großer pitómec,‘ volal posměšně, paroduje tónem.

‚Ašanti jdou,‘ zvolal někdo výstražně za hloučkem. Všichni se obrátili.

Zdaleka bylo slyšet klusot. Jízdní policie se blížila.

Hlouček prchl.

‚Co tropíš,‘ zvolal Hackenschmid. ‚Mohlo se to ne-

9*

vyplatiti . . .' a dodal s trochou opovržení: ,. . . kdyby to nebylo u nás — — Pojďme. Je nejvyšší čas!'

Zoufalá bolest mne pojala.

Hackenschmid vzal mne pod loktem a odváděl mne násilím.

Byl jsem příliš sklesly, než abych se vzpíral.

,Jan Maria Plojhar,' bručel Hackenschmid. ,Vlez si někam do Italie a dostaň tam souchotiny! Nehodí se do našeho ovzduší. Co tě posedlo?'

Šel jsem netečně.

Šli jsme po nábřeží.

Musil jsem býti strašně bled. Hackenschmid podíval se na mne a pravil tiše:

,Dej mi revolver.'

A hlasitě dodal:

,Tady se neumírá.'

Vzal jsem revolver a hodil jej do řeky. Pak jsem se dal do prudkého, křečovitého smíchu a opakoval jsem:

,Ne, tady se neumírá.'

Odvrátil jsem se při tom.

V očích mi stály slzy.

A uvnitř hnus, zoufalý hnus ze všeho —"

Kopulent ustal ve vypravování a zhluboka si oddechl. Byl vysílen. Pavla hleděla na něho beze slova soucitným pohledem. Bylo něco uklidňujícího v tomto pohledu.

„To je ta příhoda," pokračoval Kopulent po malé přestávce. „To mne dorazilo. A dnes přišel takový den.

Není nic, v co by se mohlo věřiti. Nemám nic, kromě tohoto bídného života, který nemá smyslu. A ani ten nemohu obětovati za nic. K ničemu nejsem; ani k tomu. Býval bych tak rád umřel.

Líná rasa se nevzbudí, líná rasa se nevzruší. Jsme tu všichni k ničemu, mimo život jaksi! Prokletá kaluž! Hyneme v bahně. To je nejhnusnější. Proč si aspoň nemohu zvyknouti na tu sprostotu, je-li nutno býti sprostým? Ibsen to praví: Lidé se dovedou a-kli-ma-ti-so-va-ti. Proč se nedovedu já aklimatisovati? Ne, nechci!"

Klesl unaven.

Pavla přejela mu rukou čelo. Bylo rozpáleno. Kopulent těžce dýchal.

Stiskla mu ruku.

„Co s tebou počíti, hochu? Schází ti klid a víra v sebe."

„Schází mi trochu sprostoty, abych byl Čechem," odvětil prudce Kopulent.

Kapitola osmnáctá
líčí bloudění páně Kopulentovo; též jeho vzpomínky a sentimentálnost.

S těmito slovy odešel Kopulent.

Vyšel znovu ze dvora.

Nešel však původním směrem k lesu. Kráčel protějšími vraty, směrem k „Bahýnku".

Okamžik zastavil se u něho váhaje. Bylo dosud světlo. Slyšel hlasy a poznával Hackenschmida.

Ale pak se odvrátil. Nevešel.

Šel po silnici k Staňkovu.

Silnice se nížila; vedla v údolí.

Naproti rýsovaly se určitě protější svahy hořenické. Vzepjaly se nad údolím tak ostře, že i nyní daly se vytušiti.

V zamyšlení šel Kopulent dolů a dolů.

Míjel Haurovu přádelnu.

Byl to původně mlýn, z něhož podnikavý tento občan zřídil si přádelničku.

Bylať to pouze přádelnička. Voda byla po ruce. Potok tekl údolím. Okolo bylo něco luk.

Nyní byla přádelna v rozvalinách. Vyhořela. Říkalo

se, že nebylo to samo sebou. Tondra měl dluhy a byl pojištěn.

Bylo tu nyní opuštěné místo. Dokonce prý tu strašilo. Něco mluvilo pro tuto domněnku . . . mohlo aspoň mluviti.

Kopulent zaslechl jakési vzdechy. Kdo mohl býti v této smutné končině?

Stalo se toto spáleniště, tyto rumy, schůzkou strašidel či lásky? Obojí miluje noc.

Kopulent šel dále.

Silnice zahýbala se zde nalevo k Staňkovu. Odtud zase zvolna stoupala.

Pusto bylo cestou. Kopulent nepotkal člověka.

U záhybu opustil silnici a šel kratší, příkřejší a neschůdnou polní cestou.

Vedla k lesu nahoře.

Na kraji lesa, nad údolím, z něhož právě vyšel, pan Kopulent se zastavil.

Opřel se o vysoký kmen mohutného stromu.

Nyní se už nebál lesa.

Bylo zde klidno; les utichl, nezašuměl vítr, neslyšeti hlasu. Žádný pták noční nerozčeřil vzduch. Nižádná bytost lidská.

Mladého Kopulenta tišil tento klid.

Cosi velebného bylo v mohutných a ztuhlých konturách údolí. A noc zvyšovala tuto velebnost svým záhadným a dumavým šerem, kterému pozvolna jen oči navykaly.

A Kopulent jako by před tváří této noci viděl celý svůj život minulý.

Od počátku jej viděl.

Dítě chápavé a čilé, odříznuté od svých druhů, osamělé. Nejstarší vzpomínky byly vzpomínky na blouznivé sny: dítě sedí a jeho hlavou kmitají divná světla. Jak podivně zbarvují život! Přepych kolem něho a jakás změkčilost. Učitelé, kteří lichotí: jak geniální dítě! Přátelé, kteří lichotí: jak výborný kamarád! Oh, lichotí všecko. Jen jeden nelichotí: to je sestra Helena. Dívá se trochu s posměchem na mladšího bratra.

„Děťátko bude seděti; hodné děťátko!"

Navečer otec vezme ho k oknu. Je letní noc. A otec vypráví. Jeho příjemný hlas zní mile pokojem, a obsah jeho řečí ukolébává fantasii.

Je to ovzduší fantasií... Věci, které se nestaly a nestanou; ale snad se mohly státi. Světy, které nebyly a nebudou; ale možná, mohly by býti.

Fantasie se budí, za fantasiemi jdou touhy. Jak lehko jsou ukojitelné ony touhy. To jest, jak lehkým se to zdá; a jak prchavé jsou ony rozkoše. Není hezký? Není elegantní? Vše se poddává, chce-li. Ne, děťátko nebude seděti; celý svět je jeho.

Paní Severová říkala o tom:

„Toto dítě má příliš mnoho štěstí. Vše, co chce, se stane."

A dodala s posvátným přízvukem klasického vzdělání:

„Der Ring des Polykrates — to je ta Schillerova ballada?“

Paní Severové ku podivu imponoval Schiller ... od jehož dob zhynula poesie.

Žel, toto blaho má svou zlou stránku. Věci pozbývají ceny, osoby pozbývají ceny. Jak protivné je to lichocení všeho! A jak se podlamuje vše, co mohlo býti zárodkem síly. Ochočuje se energie, slábnou nervy. Okolí ho trýzní, nevolné, civilisované okolí; není možno býti prostým. Není možno se vymaniti. Dusí to a dusí.

Dívá se do ulice, město hučí pod ním, promenáda velikého města víří. To je tedy život.

Snad přece ještě přijde nějaká veliká vášeň, nesmírné opojení. Přijde.

Musí přijíti. Třeba hledati, třeba vrhnouti se do víru.

Ale ono nepřichází.

A jenom hořká slova zní z minulosti.

„Nemohl jsem říci nemiluji vás, a nemohl jsem říci, že miluji. Což já vím?“

Kde je ten listopadový večer, kdy řekl ta slova?

A kde je ona, jíž byl je pravil?

A sarkasticky cituje Kopulent:

„Žen postavy, jež miloval jsem kdysi —“

Kdyby byly tu určité podněty, určité vlohy. Ale nelze je zastaviti.

Těkal. Od předmětu k předmětu, od ideje k ideji. Neutkvěl nikde, nesrostl s ničím. *Nemohl* utkvěti. Nemohl srůsti.

V hluku a chaosu mladých dnů nová věc rýsuje se na obzoru:

Čertovo kopyto.

Zachvěl se při té vzpomínce. Noc byla mnohem záludnější té chvíle.

Tam se sešli, podivná společnost. Nejrůznější programy, nejrůznější temperamenty.

Jaký byl účel Čertova kopyta?

Čertovo kopyto kácelo modly. Tak se pravilo.

Byl to duch kriticismu a posměchu; ten posměch byl jedovatý.

Byloť to mnoho posměchů shrnutých v jeden.

Všichni se octli v zakletí podivného toho kouzla doby; zlé opojení posměchu se jich zmocňovalo. Někteří z bolesti, někteří z nudy, někteří z doktriny, někteří z módy: všichni podléhali.

Čertovo kopyto táhlo je k sobě.

Čertovo kopyto útočilo, Čertovo kopyto se posmívalo: nic nezůstalo nedotčeno, ideje ani lidé.

Časem bolela hlava z tohoto smíchu, který vše uvedl v pochybnost, co mohlo být štěstím.

Opojení vyprchalo, a bylo pak ošklivé ráno vystřízlivění.

Kopulent vzpomínal.

Z celé řady lidí, kteří se mihlo v Čertově kopytu, dvě jména měla svůj zvuk, dvě fysiognomie vtiskovaly se v pamět Kopulentovu.

Měl pravdu Hackenschmid nebo doktor Hilarius?

Byl správný cynický posměch prvého? Jeho zuřivé napadání všeho? Jeho nihilismus mravní? Jeho rouhavé poznámky? Jeho smích zněl mu v uších, řezavý, posupný, vytrvalý smích. Ozvěna celé mizerie rodné země zněla v něm. A ta bída všeho, ta skleslost, to zbahnění — to bylo, zdálo se, pravým živlem Hackenschmidovým; potřeboval toho všeho jako ryba vody. Cos zálibného bylo v jeho posměchu, jako sebeukojení, jako dostiučinění.

Popírání morálky, popírání idejí, nedůvěra k lidem — měl pravdu Hackenschmid?

Anebo — — měl pravdu ten druhý?

Kopulent zachvěl se jako pod chladným dotekem. Z bytosti Hilariovy vál na něho chlad . . . Takový chlad cítíme, vstoupíme-li do sklepa . . . Je to hloubka . . . jistého ovzduší a temnoty.

Doktor Hilarius měl svou určitost. Nikdy nebyl na pochybách. Nikdy neváhal. Nikdy se nezmátl. Měl své názory, vyhraněné a pevné. Nebylo možno je zviklati. Měl svou určitou cestu. Nebylo možno, aby s ní sešel. Všechno u něho byl rozum, střízlivý a klidný rozum. I jeho fantasie byly rozumové; byly to hry idejí. Učinil by abstrakta z lidí.

Zreformovati, obroditi i sebe, okolí, národ, svět!

Slyšel kazatelský jeho hlas; nepřipouštěl námitek. Věřil v sebe a své poslání.

To byla jeho síla. Nikdy nepropadl pochybovačnosti.

Nechápal, jak možno jí propadnouti. Byl utilitaristou v mravních otázkách.

Nechápal neřesti: vždyť je vlastně svými následky nepohodlná. Nechápal zločinu: vždyť přináší určité nepříjemnosti.

Nechápal nic, co se vymykalo jeho rozumu. Byl osvícen.

Potřebovala tohoto mladá mysl?

Obojí neuspokojovalo.

Kopulent stál nad údolím trochu nakloněn. Jako by z něho čekal odpověď na své úzkostlivé pochyby; odpověď mlčelivého kraje, jeho vonících luk a svěžího potoka . . . Ale údolí mlčí a mlčí. To je také funkce Boha.

Nahoře na nebi hvězdy. Kolem šero. A také uvnitř šero, a to nejzáhadnější.

Jaký to život, jaké to dny! Vše ušlechtilejší a lepší zabředá, vše krásné hyne. Není tu kultury duchů, není tu jejich ušlechtilost. Jak možno žíti tak?

Vteřiny těžce se vlekly a každá byla krutá a nemilosrdná jako inkvisitor. Nad celým životem inkvisitor: sedí na soudcovském svém stolci a pátrá svýma chladnýma, pichlavýma očima.

Chce se přiznati tomu inkvisitoru!

Nepokládá se za dost silného, aby žil!

A nemá také sil umříti.

Čí vinou?

Hledá se vrah!

Kopulent sám se zalekl tohoto chechtotu, který mu připadal chechtotem satana. Zachvěl se.

„Ne, tady se neumírá. Buď pozdravena moje dobrá vlasti! Buďte pozdraveni, spříznění duchové! Hnijme, synáčkové, vespolek! Je čas. Hyne tu cosi. Jako hyeny jdeme za tím puchem. Vám pozdrav, bratři, ať kterýmikoliv hoříte lety, pozdrav vám, o pyšní — —“

Kopulent sám se zalekl tohoto chechtotu, který mu připadal chechtotem satana. Zachvěl se.

Sklonil hlavu. Napětí ochablo.

Hledá se vrah!

Jaké to umírání všude! Jaká to stísněnost, jaké to zlo! Je možno zvířiti toto prostředí mrtvé zátoky, kde hnije voda? Venku je moře; koráby je brázdí a časem ztroskotávají. Zde nic. Zde mělko a hnus. Prostřednosti, které vítězí. Všednosti, které triumfují. Ničemnosti, jež mají úspěch. Směs poníženosti s nadutostí vůči cizině. Olezlé myšlenky, olezlé činy. A to umírání všude!

Naše heslo je méně pyšné nežli devisa Paříže, tak si pravil: Fluctuat ac mergitur!

Nedostatek energie, opakoval si.

Kdo zavinil?

Hledá se vrah!

Země leží, nevinná, klidná. Je země vinna? Nebe je klidné a vážné; je nebe vinno? Lidé jsou klidní a jasní. Jsou lidé vinni? Jako by se nedělo nic, jako by nebylo viny —

A přesně vzato, co se děje vlastně? Nejsou to přeludy jeho rozpálené hlavy? Fantastičnost chorého?

Kopulent stál nad údolím. Chvěl se jakoby v horečce. Vteřiny vlekly se liknavě a těžce a každá byla krutá a nemilosrdná jako inkvisitor — —

Kapitola devatenáctá líčí, co se dálo zatím „Na bahýnku“; scéna s počátku tichá se během kapitoly oživí.

„Deset hodin, Tuzare; a pusto.“

Hackenschmid se opovržlivě ušklíbl při těch slovech. —

„Romanov je prokleté hnízdo. Neudělal z noci ještě den, paní hostinská. A to je právě znak pokroku.“

„Všelijak bývá. Dnes tak, zítra onak.“

Hostinská nedala se vyrušit ze své lhostejnosti. Šukala po lokále, stále něco kutíc, ale bez chvatu, volně. Hostinec byl skutečně pustý. Sem tam stavil se někdo na kořalku, na sklenici piva, tři, čtyři lidé za večer. Pak zase bylo ticho. A tak bylo po celý dnešní den.

Lampa nestačila na osvětlení celé rozsáhlé síně... Bylo v ní pološero.

„Ve dne běhají tu aspoň kuřata,“ pokračoval Hackenschmid. „Ale teď je tu prokleté ticho. Ani Nilson se nehýbe, potvora. Snědl náš celý salám a má krásné sny.“

Paní Řeháková se blížila svou kolébavou chůzí. Neodpovídala.

Sedla si u vedlejšího stolu, nasadila veliké brýle a čtla „Politiku".

„Kde byl dnes Kopulent?" ptal se Tuzar.

„Nevím. Nepřišel. Spí. Vše tu spí."

„Jsi dnes neklidný nějak."

„Nevím, čím to je. Mám dojem, že by se něco mělo státi. A zatím všechno spí."

„Všechno. A nelze probudit," melancholicky dodal Tuzar. „Pokoušel jsem se dnes buditi revolucionářské pudy."

Hackenschmid pokrčil rameny.

„Ein jedes Tierchen, víš, jak to zní?"

„Není to plaisir, Hackenschmide. Je to něco hlubšího. Cítím s těmi lidmi. Útisky mne pobuřují. Nespravedlnost mne uráží. Nežiji jako jednotlivec pouze, stranou všeho — — Ale tak je to nuda a mrtvo."

„Co chceš? Chtěli jsme zapadlý kout. Není ti dost zapadlý? Je tu pokoj. Mohl by aspoň býti —"

Hackenschmid se zasmál.

„Jaké idyly! Vžíti se pouze do nich. Idyla doktora Hilaria na příklad — —"

„Co máš stále s Hilariem?"

„Naprosto nic. Těžko ho pouze polykám. Je nestravitelný. Ale jedné osobě přec zdá se býti stravitelný."

„Vím, nač narážíš," odvětil Tuzar. „Co ti to překáží? Jaký zájem na tom máš? Od které chvíle poutá tvou pozornost ta dáma? Proč? Naposledy — —"

Hackenschmid ho přerušil.

„Neoddávej se příliš odvážným domněnkám. Je to něco docela jiného.“

A po chvíli dodal tišeji:

„Máš ostatně pravdu. Mám něco proti Hilariovi. Co by na tom bylo jinak? Ožení se, bude míti děti, dědice svého vrtáctví. Mohl bych klidně spáti při tom. Proč nespím klidně? Ale mne ta mašina na ideje rozčiluje. A co mne moří, je možný úspěch tohoto typu, který se mi z duše protiví. Čechy těmito zvířátky zalidněné! Oběť těchto doktrinářů bez ducha! A tolik víry v sebe u nich. Uráží mne, může-li někdo věřit v sebe.“

„To je, zdá se, podmínkou života. Jak možno jinak žíti?“ namítal Tuzar.

„U čerta, je možno jinak žíti. Jak bych jinak žil já? Myslíš, Tuzare, že věřím nějak v sebe? Že nemám sebekritiky? Že nevidím? Vidím až příliš jasně. Ale oni, ti doktrináři, ti sofistové idejí! Máme neblahý temperament. Ubozí doktrináři slovanští! Všechno zabila, všechno zotročila, všechno zabila ta jejich doktrina. Tolstoj ještě žije, Tolstoj nebyl poplván, neutopil se ve výkalech křesťanské své lásky. Tuzare, jediná věc je krásná: va banque! Stále va banque! Va banque . . . o lásku, o život, o vše. Karta padne — a žijeme. Karta padne — umříti. Proč ne umříti? Ale před tím ještě převrhnout stůl — to je banca rotta, to je bankrot! Ale ten jejich život. Promyšlený, ose-

10

kaný, přistřižený život. Všechno se váží po miligramech: ať se nepřehoupnou vážky. Fuj, plivám na to, Tuzare! Nikdy jsem nevážil, nikdy jsem nepočítal — va banque! Ale to nenávidí střízlivý doktor Hilarius. Všichni ti reformátoři. Nesmí se hazardovati. Ani s bytostí vlastní, ani se statky národními. A hazardování bylo přeci to jediné krásné, co bylo na životě. Co jsou nejkrásnější stránky historie? Zoufalý hazard! Co jsou nejgeniálnější bytosti? Zoufalý hazard přírody. Ale to není sympatie doktora Hilaria. Chce rozum, pořádek, šablonu, prostřednost. Vše, co je nad průměr, přistřihne se. Mravní požadavky, obsáhlý rejstřík! Genius se postaví pod dohled policejní. Sem, psychiatrové! Jsou ještě určité rozdíly duchů. Nivelisujte! Uniformujte! Jediný tón, jediná teorie, jediné stádo, jediná humanita. Zuniformujte lásku. Vylučte všechnu vášeň. Co je vášeň doktoru Hilariovi? Neblahá neřest, hodná politování. Znáš jeho teorie přece? Vypravoval celou noc jednou o svých názorech na lásku a manželství. Má přesně na programu, jakým způsobem zplodí dítě. Jak je bude vychovávati. Jaké budou jeho vztahy — — Všechno rozvážil, všechno rozřešil, všechno ví.

Znáš mne, Tuzare.

Jsem pustý kumpán. Ale nikdy bych tak nesnížil život.“

Hackenschmid umlkl.

Vzpomínka, nemilá patrně, zachmuřila ho. Čelo bylo plno vrásek.

„Pivo, paní hostinská. Sklenice je prázdná. To je zločin. Nesnesu před sebou prázdné sklenice."

A vyprázdnil sklenici jedním douškem.

„Doktrina Hilariova není mi sympatická," děl Tuzar. „Je příliš katedrová a mravokárná. Obé je mi protivné. Jsem revolucionář — on je pro evoluci. Běda, jeho evoluce! Jak si představuje vývoj lidstva? Nutno jej uspíšiti. On se leká krve. Co nás spasí kromě ní? On bude příštipkovati. To je celý jeho program. A já nesnesu příštipkování. Změna od základů. Dansons la carmagnola."

Vášnivý výkřik Tuzarův vyrušil paní Řehákovou z její ospalosti. Udiveně pohlédla na Tuzara.

„Nic se nestalo, paní mého srdce! Spěte dále jako blaničtí rytíři."

Po těch slovech Hackenschmid pokračoval, obrátiv se k Tuzarovi:

„I to by bylo krásné. Ale nebude to. Nevěřím. Svět se ztrivialisoval a bojí se krve. Jsme lidé slabých nervů. Nesnesli bychom gilotiny."

„Ça ira," zasyčel dobromyslný Tuzar; před jeho zrakem mihl se fantastický obraz: veliká revoluce, proudy měšťácké krve; osvobozené miliony; nade vším rudý prapor. Byl velmi krvežíznivý ve svých snech, ač byl takto dobráček, a bylo mu strašno viděti, jak se podřezává husa. „Ça ira, Hackenschmide. Jen až procitne

10*

lid. Až se zvrátí moc klerikalismu. Až se potře šovinismus národů. Dohodnou-li se národové, běda vyssavačům!“

Hackenschmid se zasmál.

„Jsi fantasta a zůstaneš fantastou. Proč konečně bys jím nebyl? Je to příjemné sníti — —!“

Tuzar chtěl Hackenschmidovi odpověděti. Ale právě když otvíral ústa, zarazil ho zvláštní úkaz. Několik lidí hulákajících vkročilo s velkým hřmotem do síně. Bylo těžko rozeznati, jsou-li spíše rozčilení nebo opilí; patrně obé. Gestikulovali živě a křičeli jeden víc než druhý. Hostinská procitla a vstala s trochu ospalým výrazem.

Mladík, který kráčel v čele hloučku, ozdoben vojenskou čepicí, blahopřál.

„Tady nás máte, teto. Deset dní, deset dní.“

Hackenschmid upřel na ně zvědavý pohled.

„Psi zatracení,“ křičel vytáhlý, hubený horák, vrhnuv sebou na lavici.

A statný stařec, s vlasem už našedivělým, ale se zrudlou tváří vznětlivého typu, opovržlivým hlasem pravil:

„Není spravedlnosti na světě.“

Kapitola dvacátá

líčí, jak se stala vražda.

V říjnu minulého roku mohovitý řezník Babulák v sousední vsi, Doubravicích, poslal svého pomocníka Bínu do Liberce, aby odtamtud přivedl krávu. Měl při sobě něco přes sto zlatých na zaplacení.

Vyšel z Doubravic ráno. Podle jedněch v pět, podle druhých v šest hodin.

Bína do Liberce nepřišel, krávu nepřivedl, domů se nevrátil. Jako by do země se byl propadl, říkali. A bylo na tom něco pravdy.

Myslilo se, že s těmi penězi uprchl. Byl sice řádný muž jinak. Ale kdo dnes může věřiti.

Říkal prý lidem, že ho zde nic netěší a že půjde do Ameriky. Ovšem bylo podivné, že by byl nevzal všecken svůj majetek s sebou. Ale to uvážil málokdo.

Skutečně za několik dní přišel do Doubravic telegram z Brém, je-li Antonín Bína příslušníkem obce Doubravic. Jména byla ne zcela správně psána, ale patrně vinou telegrafisty.

To úplně utvrdilo ty, kdož věřili v uprchnutí Bínovo. Pátralo-li se dosud v okolí, ustalo nyní pátrání úplně.

Časně z jara, při zorávání pole blíže Trojánek, našel kterýs rolník mrtvolu. Podle rozměrů, jakož i několika drobností na témže místě nalezených, které byly vlastnictvím Bínovým, poznáno, že je to mrtvola Bínova.

Nyní teprv obnoveno usilovnější pátrání. A tu se stalo, že u pomocníka Babulákova, jménem Tondry, který byl zatím Doubravice opustil, nalezeny některé předměty, jež byly určitě Bínovy.

Tondr zapíral tvrdošíjně dlouhou dobu.

Před přelíčením teprve se přiznal. A zároveň udal, že vraždu spáchal z návodu Konráda, příbuzného Babulákova. Že čekali na Bínu v lese u Trojánek, vědouce, že tudy půjde. Tam že on ho postřelil, Konrád dobil. Mrtvolu že nejprve schovali do příkopu a zakryli hustým příkrovem roští. Po několika dnech, právě na Dušičky, ji večer zahrabali do pole; hudba k tomu ze hřbitova hrála.

Na základě údajů Tondrových také Konrád obžalován. Mnoho svědčilo proti němu. Špatná pověst z minula. Nápadné jeho chování. Známá jeho neurvalá povaha. Pravděpodobnost, že ani vražda, ani zahrabání mrtvoly nebylo provedeno jedinou osobou. Různé svědecké údaje.

Ale Konrádovi podařilo se opatřiti alibi. A přes různé usvědčující náznaky, přes určité výpovědi Tondrovy, které při místním ohledání učinil, byl Konrád osvobozen. Tondr odsouzen k smrti, dostal však milost.

To nebylo po přesvědčení lidí.

Lid — právem či neprávem — pevně věřil ve vinu Konrádovu.

Tondr byl mírné povahy, tvrdilo se. Nikdy se nepral. Kuřeti neublížil. Byl plachý a bázlivý. Byl, podle mínění lidu, Konrádem sveden. Výpovědím jeho úplně se věřilo. Jaký zájem, uvažoval lid, mohl by míti na tom, aby jmenoval nepravého vinníka? Nikdo neprokázal, že by měl záští ke Konrádovi, ani Konrád sám. Nebylo důvodů.

Konrád, soudil lid, byl pouze chytřejší. Nenašli u něho nic. Strčil to raději Tondrovi, který si to nechal, hlupák. Alibi? Bůh ví, jakým způsobem opatřeno alibi. Připravil se patrně pro všechny případy už předem. Alibi mu dosvědčovali jeho přátelé. Řezník Babulák byl jeho strýc. Mluvil v jeho prospěch. V Praze byl vrchní inženýr Babulák jeho strýcem. Jak věřiti takovému alibi?

Nastrojil si to dobře, říkalo se.

Tak soudili všichni v Doubravicích.

Po celém okolí tak věřili.

Zájem o věc neutuchl vynesením rozsudku; právě naopak.

Stále, jak to bývá, hlásili se noví svědkové, kteří věděli něco proti Konrádovi. Hovořilo se o přitěžujících podrobnostech — ovšem po hospodách. Svědkové nemilovali soud. A soud, zdá se, nevšímal si jich.

Podnikavý jakýs muž z Doubravic, vtipná hlava, jeden z vymírajících písmáků hor, složil o tom píseň, která zdomácněla po celé vsi, ba po celém kraji. Stala se válečným heslem. I školní děti ji zpívaly před domy příbuzenstva Babulákova.

Tak zněla ta píseň, vynikající spíše svou řízností nežli básnickými krásami:

„Nedaleko Trojánek
je neveliký hájek,
tam čekal na svoji oběť
čistý řeznický párek.

Jeden vedle druhého
čekali na třetího.
Konrád pravil k Tonderovi:
‚To je Bína, cvakni ho!‘

Tonder sedí za mříží
a Konráda vyhlíží.
Jestli pak se přeci sejdou
oba tito raubíři?

Je to teď falešný lid,
nemělo to přeci být,
aby Tonder dostal provaz,
a Konrád moh' domů jít!

Nedivte se jen tomu,
že přišel Konrád domů,
neb inženýr řezníkovi
podmazal všecko tomu."

Kam se vrtl někdo z rodu Babulákova, z obsáhlé jeho přízně rozvětvené daleko po horách, tam byl uvítán touto zlidovělou písní. Konráda vypudila do Liberce. Babulák zůstával. Byla to tvrdá hlava. Původně si písně nevšímal. Domníval se tím odzbrojiti. Marně. Ale před nějakým týdnem se stalo, že byla zábava „Na bahýnku". Přišel tam také Babulák. Když účastníci se rozjařili, připadl někdo z doubravických na myšlenku, zazpívat „Nedaleko Trojánek". Stalo se. Babulák zrudl, rozčilil se, odešel a udal ten případ soudu. Zavedeno vyšetřování pro všemožné delikty, obsažené v poslední sloze. Právě onoho dne bylo v Čisté stání a účastníci odsouzeni na sedm až i čtrnáct dní.

Kapitola dvacátá prvá předvádí souzené a soudící — též různá mínění o právu.

To byl onen hlouček, který tak hlučně do hostince vrazil, aby přinesl tuto smutnou pro ně novinu.

Zuřili všichni.

Vůdce hloučku s vojenskou čepicí, zamračený, volal:

„Pivo, tetko, hodně piva!"

A obrácen k Hackenschmidovi a Tuzarovi křičel:

„Čtrnáct dní jsem dostal, páni. Je to spravedlnost? Pro písničku čtrnáct dní. Že prý jsem začal. Že jsem naveď'. Čtrnáct dní. A je to přeci pravda... Ale já vím, proč to všechno!"

„Všichni to víme," křičel chraplavým hlasem stařec. Jeho oči zahořely.

Hackenschmid se šklebil na Tuzara.

„Dobří lidé. Spravedlnost! Co s ní? Není jí třeba."

Ale jeho slova zanikala v hluku.

„Dejte pozor," pravila hostinská k starci. „Zavrou vás znovu."

Čahoun bouchl sklenicí.

„A ať nás zavrou. Zpívat se bude. Po celých Doubra-

vicích se bude zpívat. Všechny ať zavrou. Jednoho po druhém, celou ves. Na konec nebude nikoho v Doubravicích mimo Babuláka a jeho celý rod. Pak teprve bude ticho."

A zpíval nepěstěným, drsným hlasem:

„Nedivte se jen tomu,
že přišel Konrád domů,
neb inženýr řezníkovi
hm hm hm hm hm tomu."

Vypuštěné místo toto nahrazoval čahoun velmi srozumitelnou gestikulací.

Hostinská se usmála.

„Vidíš, co z toho máš. Měl jsi to tak zpívat hned!"

„Svědci na to jsou," vpadl stařec. „A pravda musí na světlo boží, třeba by se celý svět proti ní stavěl. Byli mučedníci, a pravda zvítězila. Pravda je pravda. A neustaneme."

Sektářská zarytost mluvila z jeho pohledu. Staletá tradice jakás dlouhého vzdorování, nepřekonaného odporu. Obrátil se na Hackenschmida.

„Pan doktor z Prahy tomu rozumí. Pan doktor se nás ujme. Nechceme to zadarmo. Zaplatíme to. Všechny útraty zaplatíme. Vzali jsme to za svou věc a nepovolíme. A všechno obstaráme. Peníze sebereme (a zamyslil se okamžik, jakou by cifru udal), i třicet zlatých sebereme po Doubravicích. Je v tom naše čest. Neupustíme od toho. Pravda je pravda."

Ostatní shrnuli se k Hackenschmidovi. Jeden přes druhého volal, vysvětloval, přesvědčoval.

„Proč nevzal Babulák psa, když hledali Bínu?"

„Proč se nestarali o to, odkud přišel ten telegram?"

„Proč Babulák nejprve říkal, že Bína odešel v pět a potom v šest?"

„Proč nevolali k soudu hajnou, co Konráda viděla utíkat ke dráze?"

„Proč byl tehda na Dušičky zde tak vyjevený? Není-li pravda, matko?"

V obecném hluku mizela souvislost. Hackenschmidovi zněl v uších chaos otázek a tvrzení — chaos, který ohlušoval. Hackenschmid nesnažil se ani dostati se k slovu. Seděl trpělivě se založenýma rukama.

„Zostudil nás na dlouhá léta."

„Kdekdo se směje: to u vás cvakají lidi?"

„Konrád je vším vinen. A právě jeho pustili."

„Tondr nebyl zlý člověk. — Svedl ho, lump."

„Byl právě tak lump, že se dal svést," pravila hostinská určitě a příkře. „Dobře se mu stalo!"

„Ale proč pustili toho druhého? Je to právo, pane doktore?"

„Co je právo?" tázal se Hackenschmid, využiv okamžitého utišení. „Bylo věcí soudu rozhodovati; soud rozhodl, rozsudek byl vynesen a stal se pravoplatným. To vše jste věděli dříve; rozsudek nebral však na to zřetel. Nenajde-li se něco podstatného, co nebylo známo tehdy soudu, nová jakás okolnost, nový, ne-

známý důkaz, nelze dělati nic. A co záleží konec konců na tom, je-li Konrád v kriminále nebo ne? Jaký zájem máte na tom? Jaký prospěch?"

Starý se zachmuřil a změřil zamračeně Hackenschmida.

„Oko za oko, zub za zub. Spravedlnost musí být na světě."

„Proč?" ptal se Hackenschmid.

Úsečná a trochu provokativní poznámka účinkovala.

Starý se obrátil pobouřen k svým společníkům.

„Je také z nich," pravil ukazuje na Hackenschmida. „Všichni spolu drží, všichni táhnou za jeden provaz. Proč? Co je spravedlnost? Není pro pána. Tondr neměl nikoho pro sebe. Dobrý je zákon pro takového. Což Konrád! Klička se najde, paragraf zkroutí. Od čeho jsou páni? Ruka ruku myje. — Proč by musila být spravedlnost na světě? Proč, ptá se pán."

Hackenschmid se zasmál.

„Naposled mne podmazal Babulák, otče! Neznám nikoho. Tondru ani Konráda. Co je mi po nich? Pro svou osobu pustil bych každého, býti soudcem. Ať si běží. Zločin je méně nudný nežli ctnost. Ale bohužel nejsem soudcem — všelijaké lapalie tomu brání."

Ztrnule díval se stařík na něho.

„Takové tedy to je. — Tomu my nerozuměli. Nemáme knihy a učenost panskou. — Dejte nám na cestu kořalku, matko; půjdeme."

A povstav, přistoupil blíže k Hackenschmidovi, který stále se usmíval.

„Zabil se člověk," pokračoval potom. „Ten, kdo ho zabil, má býti potrestán, jinak by neměl mrtvý pokoje. Co by to bylo za právo, aby lidé se mohli zabíjet? Aby jeden byl trestán, druhý ne? Nedopustíme to. Tu učenost neznáme my z Doubravic."

Zachechtal se posupně.

„Pochválit ještě máme. Zabil jsi, hochu, hezky jsi to proveď. Byl to pěkný kus. Ale měl jsi s tím práci, a možná, že mrtvý měl toho málo při sobě. Tady máš něco za své namahání — na přilepšenou!"

Hackenschmid lhostejně kývl.

„Hoden jest dělník mzdy své, praví písmo."

Stařík ustrnul ještě více.

Zrak jeho jako by probodával Hackenschmida.

Hluk a šum utichl.

Pozornost všech se soustředila k němu.

Byl všecek rudý a chvěl se rozčilením. Vztahoval ruku, jako by chtěl odstrčiti něco od sebe, co mu bylo nepříjemné.

„Za mé doby se tak neučilo," děl potom. „Děje-li se tak nyní, je to pěkný pořádek na světě. Co je na světě, není-li spravedlnosti? A co tu máme my, kteří se lopotíme a dřeme? Celý život jediná lopota. Nakonec přijde někdo a řekne: Dřel jsi se. K čemu vlastně? Zabít — nezabít, kdo by trestal? Tráva vyroste, a všechno se zapomene. Tak — onak — všelijak

to může být. Je to hračka zabít někoho. Stiskne se kohoutek — bác. Více místa je na světě; dávno už mrtvý překážel v cestě. Užívat se může a všechno je dobré. Ale my tak nemyslíme, hoši? Právo je právo, a my je držíme. Kdyby tisíc soudův odsoudilo. Raději kriminál. A nepovolíme. Zpívat se bude.“

A dali se do zpěvu.

Hackenschmid se usmíval lehce jako po celý ten výjev.

Avšak uprostřed slohy byli vyrušeni.

Na chodbě ozvaly se kroky.

Kdosi prudce otevřel dveře domu a přirazil je za sebou.

Napětí polevilo. Zraky odvrátily se od staříka ke dveřím.

Byl to mladý pan Kopulent.

Kapitola dvacátá druhá
líčí rozpor dvou světův.

Kopulent stanul ve dveřích.

Byl neobyčejně rozrušen. Nepřirozená červeň rozlila se jeho tvářemi. Jeho pohyby byly nervosní. Chvílemi vypukával v náhlý, hysterický smích. Chtěl se pravděpodobně zdáti rozjařeným. Smutný to pokus, který selhával.

Namířil ke svým kamarádům, rozpoznav je konečně v hustých oblacích kouře.

„Nepůjdeme dnes domů, že ne? Pověst Čertova kopyta se uhájí. Píti, hodně píti. Pivo, paní hostinská. A proč jste přestali zpívat, hoši? Zpívejte dále.“

A začal prvý:

„Nedaleko Trojánek —“

Ale nikdo ho nenásledoval. Nastala chvíle upjatého ticha.

„Prokletá žízeň,“ přerušil se. „Umru jí, paní hostinská. — Proklaté ticho. Nezmohu to, přátelé, sám. O čem jste mluvili právě? Pokračujme v debatě. Hledati vrahy — právě jsem připadl na to, že nutno hledati vrahy. Byl spáchán zlý čin. Všichni to cítíme.

Napravit jej třeba. Hledejme tedy vraha. Jsme pro spravedlnost. Celá společnost se nadchne pro ni. Nutno jen ťuknout, lehce ťuknout! Národové jsou kulturní. Národové mají útlá svědomí. Slyší trávu růst, byť časem hromů neslyšely. Kriminální případy těší se zájmu. Je to zájem o ctnost nebo o hřích? Rubrika ze soudní síně pokvete. Ta píseň, kterou jste pěli, je vskutku krásná. Je v ní poesie. Je v ní život. Starozákonní duch. V nás všech je právní pud. Hle, tažení dreyfusardův. Celým světem lze pohnouti, věříme-li pevně. Jak je krásné, býti bojovníkem něčeho. Ale až najdeme vraha!"

„Běží o to," odpovídal Hackenschmid, tváře se pojednou vážně, „jaké máme právo trestati lidi. Nechápal jsem nikdy toho práva. Byly vymyšleny teorie, jedna krásnější než druhá, teorie absolutní, relativní, smíšené — pamatuji-li se dobře; a vše vysvětleno a uhájeno. Možno si vybrati z těch teorií. Mají ráz eskamotáže. Konečně se však praktikují. Na více nezáleží. Život je otázka moci a spravedlnost též. Unus quisque tantum juris habet, quantum potentia valet. Trestání je fakt, ale není právo. Pijme, přátelé! Ať žije síla!"

Kopulent přiťukl s podivným úšklebkem.

„Nač nepřipíti síle? A proč násilí nepřipíti? Chcete-li, tedy krev. Chcete-li, humanitu. Chcete-li, spravedlnost. Chcete-li, laissez faire. Tupost, energie — co se vám líbí. Starý, nový zákon. Oko za oko, nebo

11

budeš milovati svého bližního. Morálka či plavá bestie. Co se vám líbí! Ale k čertu, něco určitého už. Potřebujeme něco určitého. Kolem nás bylo už příliš mnoho možností. Vezměte nám tyto příliš četné možnosti. Uleví se nám, přestane nás tlačit dotěrná můra našeho věku. Proč bylo nám dáno žíti v tak přechodné době? Konečně nějakou nutnost!"

Tuzar sebou škubl.

„To všechno jsou problémy měšťáctva, těch, kteří mají čas týrati se sami. Jsou to plody nudy, sladké nečinnosti. Máš zbytečný čas, Kopulente, to je celá tragedie! To je ta můra, která tě tlačí. Jako by nebyla mnohem horší zla, jako by nebyly tu celé třídy udupané a zdolané. Celé třídy, které žádají o slovo a jsou umlčovány, které žádají chleba a nedostávají ho. Deset tisíc nahoře nemá pro ně čas; ty se baví svou můrou a filosofují, pokud to právě jde. Tam dole, v masách, jsou nutnosti. Jemnější otázky však naplňují mysl hořejších deseti tisíc. Sofismata je zaměstnávají. Ti dole hynou, že nemají dost co jíst; ti nahoře, že měli příliš mnoho. A nemožno se ani horšiti na vás; mějte si své vrtochy a nervosity. Vše má svou příčinu a účel. Jsou konečně časem nutní encyklopedisté a jejich duchaplné systémy a floskule. A jsou nutny posměšky Voltairovy. Vše má své místo. Vy připravujete revoluci, a ona přijde."

Kopulent ozval se vášnivě:

„Kdyby už přišla, ta tvoje revoluce. Kdyby! Ale

ona nepřijde. Prokletá přechodní doba; něco se prý rodí: vidíme pouze nabubřelá břicha. Prokletý Bábel! Nic nelze učiniti, o nic se podepříti! Každý náš krok vede ke zkáze; hni se a zašlápneš. Ale tedy šlapati. Kam vede naše logika? K jakým koncům to vše? Proklatá přechodní doba!“

„To vše je slabost. Systémy filosofické jsou manifestací našich chorob. Naše vady se povýší v nich na ctnost. Každý máme sklonnost k tomu. Nedejme se zlomiti — toť jediné, co zbývá. Nač klopit hlavu? Něco se děje — passons! — A je-li kolem Bábel, zařiďme se podle toho. Co můžeme činiti více? Všechny naše bolesti pocházejí z toho, že jdeme za sebou a že pouštíme k sobě. Daleko ode všech, daleko ode všeho, sví — takoví měli bychom býti. Co nás může raniti, co může nás ponížiti? Je to všechno pouhý materiál pro náš smích. Máme své potřeby, své touhy. Co je nám po ostatním? Nebudeme smlouvati. Hrajeme-li už, u ďasa, tož va banque. Va banque — bez ohledů na důsledky, bez ohledu na okolí — va banque! Vyžít život — býti spasen podle svého způsobu. Nemáme právě nic kromě toho života, ať je jakkoliv bídný. K čemu reformovat? Co je vaše práce? Co chceš, Tuzare? Proč se rozčiluješ pro to, co bude nebo co nebude někdy po nás? Ať vše má volný průběh! — Je-li něco zdrávo, udrží se to. Je-li organismus chorobný, zahyne. Lámat si hlavu tím, co se stane se společností? Není to směšné, že u nás každý cítí potřebu spasit ty druhé? Neměl by trochu

11*

více péče věnovat svým zájmům vlastním? Zakrníte pod teoriemi, povlečete svou kouli galejníka, a kteréhos dne přijde okamžik, kdy nelze jíti dále, nelze už vléci tuto kouli. Přelud stal se těžkým — —"

Uprostřed řeči zarazil se Hackenschmid; chmura přeletěla jeho čelo, a bylo pozorovat lehké zachvění. Byl to však pouze okamžik.

„Slavnostně mluvíš, Hackenschmide," Kopulent se opět zasmál nepříjemným, chorobným smíchem. „Slavnostně mluvíš, a tak musím já hrát tvou úlohu. Jak zní tvá píseň, tvůj vzrušující hymnus, hymnus českých duší dobře smýšlejících? — ‚Nejsem přítel smutnosti'; zdá se, jak bych jej slyšel. Z celého našeho kraje, kde se živoří, hyne. Z našich myšlenek, které máme v tomto kurníku. Ať žije český kurník! Nejsem přítel smutnosti! Ergo bibamus, Hackenschmide! Tuzare, ťukni, neboť také ty nejsi přítel smutnosti. Vysmějme se všemu, co mohlo žíti, pošpiňme všechno, co bylo čisté, nejsme přáteli smutnosti a nevyruší nás trochu špíny. I v špíně možno žíti, ba na konec se nám může státi nezbytností. Zapějme hymnus dobře smýšlejících českých duší, útěchu naši v dobách zlých. Paní hostinská — sklenice je prázdná! A je třeba připíti!"

Hlučná společnost doubravických byla utichla. Ustoupili do pozadí. Příchod Kopulentův je zarazil a dal všemu jiný směr. Měli jakousi úctu před synem majitele panství. Celá ta diskuse v jejich přítomnosti byla jim něčím nesrozumitelným. Cítili něco nepřirozeného v ce-

lém chování Kopulentově: to bylo také vše. Jediný, kdo sledoval řeč napjatě, byl stařec. Celá jeho pozornost utkvěla u slov mluvčích; visel takořka na jejich rtech. Jeho výraz byl stále zamračenější při tom. Jeho mozek pracoval těžce — —

Nehnuta debatou přecházela hostinská síní zívajíc. Zvykla si na mnohem pohnutější a hřmotnější výjevy, kdy už činy nastupovaly místo slov. Chodila jako ve snu, s očima přivřenýma, jako by se chystala každým okamžikem doopravdy usnouti. Bylo už pozdě. Čekala. Měla totiž na ruku jakéhosi Rýdla, vdovce z protější strany, z Čimelic. Nepřicházel dlouho, ač říkal, že večer přijde, určitě přijde — Odešla načepovati piva a šouravým krokem vracela se ke stolu.

Ale právě, když Kopulent sahal po sklenici rukou, která znatelně se chvěla, povstal stařec.

„Pojďme, hoši, půjdeme. Slyšeli jsme pěkné věci. Jsme příliš sprostí na ně. A nerozumíme tomu dobře. Jenom tomu jsem rozuměl, že se může dělat to, ale snad i ono a zkrátka, že každý udělá nejlíp, když dělá, co mu libo, když neohlíží se na nic v celém světě, pouze na sebe hledí. Tak se to asi po sprostu řekne: každý, jak chce. To platí ovšem pouze pro pány. Pro nás platí: každý, jak musí. Jiný člověk, jiný zákon. My tedy musíme, nás trestají. Pro nás jsou soudy a kriminál. Proč nás trestají? Mají právo v moci. Je to v pořádku; neboť vrchnost je od Boha. Ale zabíti není nesprávné, jak říká pán. Všechno se může, co kdo chce.

Jen ten, kdo vystoupí proti tomu, aby se měřilo jednomu tak — druhému onak, jen ten je trestný. Slavný soud přihlédne a nalezne vinným. Mají na to tlusté knihy, tam každý najde, co hledá. Takové je právo a taková je spravedlnost. Ale což jestliže si také ten chudý vzpomene, že může, co chce? Na to nemyslí páni, a dobře, že na to nemyslí. Bylo by to nepohodlné, a kdo ví, čeho by se domyslili. Nic ve zlé od sprostého chlapa; špatně ho učili za mladých let. Špatně učili, přišly moudřejší doby. A nyní nevím, je-li Pánbůh čili nic, je-li právo či ne, a co vůbec je a co není. Špatně nás učili, mladí budou mnohem chytřejší! Všimněte si jich, až budete mít času. Tam dole si všimněte: chytřejší rostou směrem k Birkenwaldu, lidé se stávají mnohem chytřejšími; také ti chudí pochopí, že každý může dělat, co chce. Že se může krást, že se jenom zloděj nesmí dát chytnout. Že se může zabíjet, ale jenom opatrně, aby na to nikdo nepřišel. Mladí tomu už lépe rozumějí, lépe je učí; a stále lépe bude na světě, jen až všichni se umoudří! Ale já zůstanu ve své hlouposti. Po mém sprostém rozumu může býti jen jedna pravda a platí pro všechny stejně. Povídal kdysi — tak učili mne, hlupáka — veliký pán za starých dob: co je pravda? Jmenoval se Pilát, říkali mi, a tak se to čte v evangeliu. Pan doktor říká taky tak: co je pravda? Nu, on jí nepotřebuje asi. Pravda je jen pro nás chudé. Pan doktor říká: hoden dělník mzdy své a směje se tomu. Proč by se nesmál? Evangelium je jen pro

smích, můžeme-li učinit vše, co chceme. Pojďte, hoši, je už pozdě. A zpívat se bude! A pravda zůstane pravdou. A bál bych se, na místě páně doktorově, mzdy, které bych byl hoden. Pan doktor se nebojí, a to je také pěkné. Nic ve zlé, páni, jsem sprostý člověk a špatně mne učili.“ —

Stařík povstal, pokorně se klaně. Přistoupil ke Kopulentovi.

„Pana otce taky špatně učili. Či nás nechtěl poučit? Nemluví tak. — Je to dobrý pán — ale neučili ho dobře. Abychom litovali, že jsme se narodili tak brzy, celý svět se brzy převrátí; škoda, že se toho už my sotva dočkáme. Nic ve zlé. — A sbohem, matko!“

Šel. Za ním ostatní z Doubravic. Potáceli se trochu. Notně si byli přihnuli, a nebyla to prvá jejich zastávka na cestě z města. Kolísavě šli do noci.

Podivné ticho nastalo v síni, před chvílí ještě plné hluku. — Kopulent položil horkou hlavu na stůl. Bylo mu k smrti smutno. Po jeho záchvatu nastala reakce a přinesla ochabnutí. Tuzar vytáhl zápisník a psal si jakés poznámky pod rubriku „Právo v pojetí lidu“. Hackenschmid seděl, šklebě se jako satyr; ale ten pošklebek nenalézal ozvěny u přítomných.

Hlasy odcházejících a jejich kroky doznívaly. Vteřiny se trapně vlekly.

Náhle do tohoto ticha zaštěkal Nilson, venku na stráži dlící. Ale nebylo to nevraživé štěkání psa, který větří cizího vetřelce, štěkání, jež tak často rušivě pro-

nikávalo nočním tichem v stráni tohoto horského zátiší. Bylo to přátelské jakés zaštěkání, radostný pozdrav, znamení, že přicházel někdo známý.

Matka se probrala ze své dřímoty, v níž ji ukolébávalo ticho po světnici, protřela si zrak a nasadila brejle, které ležely nad číslem novin.

„To bude Rýdl."

Kroky se blížily k domu. Někdo bral za kliku a vcházel v předsíň pádným, vojenským krokem.

Kopulent sebou škubl, probuzen ze svého otupělého snění.

Matka Řeháková se neklamala.

Byl to skutečně Rýdl.

Kapitola dvacátá třetí

předvádí Rýdla, vzdálený jakýs hlas a odchod do temnot nočních.

Rýdl vešel hřmotně do světnice.

Byla to stará vojna.

Byl v Italii, ve Šlesviku, u Hradce. Kus světa prošel, viděl mnoho lidí. Bylo mu pětašedesát let. Byl však dosud při síle. Vlas i vous jeho byl něco málo prošedivělý, jeho držení dosud přímé. Léta ho dosud neudolala. Vysoká postava, zarostlý obličej, mrštné pohyby, čilý pohled, vše činilo vzezření jeho mladším. Šedesát by mu nebylo mnoho lidí hádalo.

„Poslušně se hlásím, paní hostinská, tady jsem."

„Pěkně tu jste; podívejte se na hodiny? Kde jste seděl?"

„No, zdržel jsem se. Cesta je dlouhá. Proč se nestaviti na minutku? Jde se tak zdlouhavě od nás. A zastavím se na minutku a přijde ten a přijde onen. Hovoří se, řeč je v proudu a uplyne čas. Staří kamarádi se sejdou. Může se pak stále mrkat na hodiny? To se ani nesluší, není-li pravda, pane doktore? A ostatně čas prospaný je čas ztracený, a může-li se posedět, dobře

je. A hasit žízeň je také dobře. Jak byste pochodila, kmotra, kdyby lidé u vás neposeděli? A páni jsou také ještě vzhůru. Potkal jsem hochy z Doubravic; starý Enler byl také s nimi. Byl divně rozbručený. Není se co divit. Nekale to s nimi dopadlo. Pro písničku! A pěkná hostinská jste! Hosta nepohostíte, sklenici před něho nepostavíte."

„Bodejť, málo jste ještě pil."

„Nemnoho. Za řeč to nestojí. Bývalo líp. Sedli jsme a popíjeli, soudek sem, soudek tam. — Hračka to byla. Nyní to už tak nejde. Léta lezou na nás. Taky byste se netočila, kmotra, jako za mlada? Kde je ten starý Rýdl? Před čtyřiceti bylo jinak! Časy běží. A vy mi tedy nedáte pivo?"

Rýdl byl zřejmě podnapilý. Věděl to a nesnažil se to tajit; tváří mu hrál čtverácký úsměv.

Hostinská mrzutě šla pro pivo.

Rýdl vrčel ještě cosi.

„Pěkná věc, čtrnáct dní pro nic za nic. Sedět pro takového lumpa. Odvolal bych se. Do nejvyšší instance odvolal!"

Nikdo však neodpovídal.

Ticho, přerušené příchodem Rýdlovým, nastalo znovu. I Rýdl se octl pod jeho mocí. Tichl pozvolna a umlkal.

Náhle pohodil Hackenschmid hlavou.

„Čistá společnost, sedíme tu jako duchové. Od jaké doby je Čertovo kopyto tak rozespalé? Vzbuďme se

z mrákot. Tuzare, nespi nad svým zápisníkem, Kopulente, procitni ze své mravní kocoviny! Jak je tomu dávno, co jsi pronášel hrdá a vznešená slova, co chtěl jsi pět hymnus vznícených srdcí! Vzpamatuj se, melancholický spáči; vrať se nám! Povinností naší — zatracenou povinností, jak by řekl dr. Rieger — je smích; proč ta ztrnulost? Což není už ničeho v nás? Vzpomeňme si na krásné dny minulosti! Vzpomeňme si, otče Rýdle! Na chvíle rozkošné a rozpustilé! Na smích, jak zněl před lety! Ani to nás neprobudí? Běda, stáváme se kapucíny; melancholie z nás teče jako voda z šosů vodníkových. Voda, kterou jsme nenáviděli, my, staří námořníci . . .“

„Kteří milovali rum a prodajných holek lásku,“ bručel Tuzar. „Čertovská historie; je to příliš moralismu. Stává se nebezpečným žíti po Čechách. A je těžko, býti doopravdy veselým. Farizejství kvete. Morálky; ty morálky mohou přikrýti vše. My, kteří jsme to vše nenáviděli, stáváme se nečasovými. Ruiny z časů renesance. Temperament, trochu temperamentu! Není to komedie? Nejprve se slaví prvý květen. Pak se slaví po druhé, po třetí, po sté. Milion prvých květnů se bude slavit. Psa by to nebavilo, to opakování je hnusné. Není zde živý příklad? Hle, Kopulent. Nejsi ve své kůži; stává se z tebe plačtivý patron, ozdoba mravokárných povídek. Promluvím k tobě slovy Kristovými, zatvrzelý bohatče: vezmi kříž svůj a následuj mne! Odlož své kapitály. A půjdeme dále, kupředu! Tvé

můry tě opustí, jdi mezi lid a buď jeho. Rvi se, per, jenom tohle ne. Ale to jsou břemena bohatce z evangelia. A to je útěcha nám chudým. Myslil jsem, že osvěžíme tady venku, že změna vzduchu nás vzkřísí, Nevypadá to tak, že, Hackenschmide; zachytit momentní fotografií tuto scénu! Trochu ohně, k ďasu! Trochu pohybu! Hni se, plačtivý patrone; i tvá veselost působí tak, jako kdybychom viděli kostlivce o půlnoci na hřbitově zpívat kuplet."

Kopulent, ochablý, vzpružil se poněkud při slovech Tuzarových.

„Není to špatná myšlenka," pravil v zamyšlení.

„Co?" ptal se Tuzar. „Myšlenka? — Nevím o žádné myšlence, už dávno ne."

„Na hřbitově. Nu, nemusí to býti zrovna hřbitov."

Hackenschmid i Tuzar upřeli tázavý pohled na Kopulenta.

„Chtěl jsem říci — Mluvilo se tu přeci o Bínovi —"

„Ano. — A bohužel se o tom také zpívalo, zní mi to ještě nyní v uších."

„Což kdybychom ohledali místo, kde se vražda stala? Je pěkná noc, nejkrásnější chvíle k návštěvě takové. Bude to jistě zajímavé a náladové. Co se kupletu týče —"

„Návrh zasluhuje uvážení. Hlásí se někdo k slovu?"

„Já," pravil Tuzar. „Taková noční procházka mohla by býti příjemná. A také snad příjemné, nechat na sebe působit hrůzu."

„Hú, hú, hú," ozýval se Hackenschmid.

„Neznáme však, tuším, terén," pokračoval Tuzar. „Natolik aspoň ne, abychom se v noci vyznali v cestě. — Ne pouze krávy jsou potmě černé."

To slovo vyrušilo Rýdla, který byl naslouchal bez zájmu.

„Přejí-li si páni, půjdu s nimi. Znám to. Stokrát jsem šel tamtudy nocí. Každou chvíli noční. Každý koutek znám. Chodil jsem tam za lepších časů; je tomu sice dávno, ale paměť mne dosud neopustila. Ještě dnes bych mohl tamtudy jíti se zavázanýma očima."

„Toho není třeba; ale pojďte s otevřenýma. Přijato? Nyní k podrobnostem. Proviant?"

„Vše vypito, vše snědeno," mručel teskliVě Kopulent.

„Láhev slivovice nemůže pánům škodit," pravil Rýdl. „Mně také ne."

„Něco k snědku?" ptala se hostinská.

„Dobrá. Láhev slivovice. Zabalte k tomu něco, paní hostinská. Výzbroj —"

„Není třeba," odvětil Kopulent.

„Hole stačí, já mám pořádný obušek," řekl Rýdl.

Paní Řeháková se odebrala do špižírny, aby vybrakovala své nebohaté zásoby.

Kopulent vyšel ven.

Noc se byla ochladila. Zachvěl se.

„Půjdu si pro svrchník — počkejte trochu," zvolal do světnice.

A zmizel v tmách.

Hackenschmid vyšel za ním.

Noc nebyla té chvíle právě jasná. Mráčky se objevily na obloze. Oči nezvykly dosud na tuto tmu, a tak bylo se možno pouze dohadovati místa a směru. Měsíc byl zastíněn. Jenom něco hvězd prosvitalo.

V Hackenschmidovi mocněji rostla touha jíti do té tmy a dobrodružně jíti, jak voněla půda a vábila dálka! Až sem bylo cítiti les! Vzduch byl silný, horský, opojivý.

Nedočkavě přecházel.

„Zima, jaká zima? Leda tam uvnitř je zima."

Bylo úplné ticho.

Tma stávala se zvolna méně záhadnou. Vytušil obrysy dvora.

Čelo jeho se svraštilo a několik slov polohlasitě se vydralo z úst; mávl rukou proti dvoru.

„Proč právě sem? Proč ta strašidla minula?"

Přecházel po mezi netrpělivým, rozčileným krokem. Kopulent se nevracel.

Obrazy, patrně smutné, vynořovaly se. Byly to asi těžké vzpomínky. Nevolný sen tížil Hackenschmida. Bylo by potřebí zapomenouti mnoho, aby se mohlo volně jíti do nejistých dálek s mladou touhou a mladým ještě srdcem. Přecházel polo ve vzpomínkách — —

Náhle v nočním tichu zdálo se mu, že slyší hlas, ženský, melodický, tlumený hlas. Zněl směrem ode dvora. Ale muselo to býti mnohem dále, někde velmi

daleko, neboť hlas zněl slabě a sotva slyšitelně. A nyní se Hackenschmidovi zdálo, že i slova rozeznává.

„Přes žárlivost sudby kleté
umřeme spolu, jestli chcete!
— Toť nabídka je řídká přec!

Řídké je dobré. Řídit v skonu
se budem' dle Dekameronu.
— Hihi! Toť zvláštní milenec! —“

A trochu posměšně a trochu tragicky zněla ta slova sotva slyšitelná z dálek.

Hackenschmid se zachvěl při tomto ozvání se temnot a couvl o dva kroky k osvětlenému oknu hostince.

„Blouznění! Tam sedí Tuzar. Tam stojí Rýdl. Tady leží Nilson. Jsem přeci při smyslech ještě? Nic tu není, nic neslyším, nic nevidím, nic nechci slyšeti a viděti.“

Ale neodvážil se obrátiti směrem, odkud zněl hlas, odkud se slova posměšná a tragická chvěla.

Zdaleka za jeho zády vynořila se postava Kopulentova. Slyšel jeho kroky. Neobracel se. Hackenschmid, otrlý bard Čertova kopyta, se bál — —

„Docela její krok,“ šeptal. „Má něco ženského na sobě.“

Dřív trochu skloněný vzpřímil se náhle a otevřev dveře, zvolal zvýšeným hlasem:

„Hola! Kopulent na obzoru. Na pochod! Na po-

chod! Strašidla nás čekají! Je čas, je čas, jak praví intermezzo ‚Máje‘ —“

Tuzar a Rýdl vyšli. Nilson kňučel, pobíhaje. Zachtělo se mu vyjít na potulky.

„Máte nějaké světlo?“ ptal se Tuzar.

„Světla dost,“ odvětil Rýdl. „Ale co nám pomůže světlo? Svítit na cestu nemůžeme. Bylo by to ještě horší. Musíme si na tmu zvyknout. Promiňte, páni, ale půjdu napřed. Pozor na cestu. Tudy!“

A Rýdl odhodlaně odbočil se silnice někam do polí, jež byla tmou.

Hackenschmid přetřel si rukou čelo, jako by chtěl zbaviti se nějaké můry. Potom však zvolal, jako by nic nebylo se stalo, posměšným svým hlasem, který mu bylo té chvíle těžko nalézti.

„Kupředu, zvolal vůdce k nim,
a oni hnali se za ním,
kde jistá smrt před nimi!“

A tak, že nebylo slyšet drásavou jízlivost jeho slov, dodal Hackenschmid sám pro sebe:

„Hihi! Ten zvláštní milenec.“

Kapitola dvacátá čtvrtá
líčí cestu; též v ní Hackenschmid uvažuje a Rýdl vzpomíná.

Chůze, do níž se tato společnost za tak zvláštních podmínek dala, nebyla docela pohodlná. A celý podnik měl ráz ztřeštěnosti, omluvitelné pouze mimořádnými okolnostmi. Nebyla to silnice, ani pravidelná, urovnaná cesta, jíž se brali. Byly to hrbolaté a nepravidelné polní cesty, a což polní cesta: polní meze, malé pěšiny, lesní stezky. I na pláni bylo málo viděti. Záhy přišli do lesa; tam byla kluzká cesta a tma. Každou chvíli padal někdo, Rýdl nestačil je upozorňovat. Zde se zvyšuje půda, zde je dolík, zde je příkrý svah, zde leží poražený kmen. Byl zvyklý přehlížeti samozřejmě takové maličkosti a nenapadlo mu ani, že by někdo mohl jich nepozorovati neb neznati.

Nicméně po ovzduší hostince, přeplněném dýmem a puchem, cítili všichni tělesnou úlevu. Ovzduší čistší a volnější obklopovalo je. Noc tato dovedla elektrisovat i největší únavu. Klesala z nich, bylo možno říci. Dýchali volněji. Jejich smysly prosakovala nová svěžest.

Záhadně tměly se lesy, každý strom jako by skrýval

12

tajemství. A ve všech to zrádné a bázeň vzbuzující ticho. Dojem vraždy činil vše ponurejším — i věci, které nebyly ponurými. A ta vražda jako by hrozila se opakovati. Nikdo nečíhá tu skryt? Nikoho tu není? Nic se nehýbe? Kdo mohl proniknouti temnoty? Vraždí-li den, jakž by nevraždila noc?

Časem se zalekli: šelestění ozvalo se odkudsi z lesa; blížilo se k nim. Napjali pozornost, zastavili se a dali se náhle do smíchu. Na cestě, houštím se prodíraje, objevil se Nilson.

Běhal po lese, čenichaje a slídě; Rýdl nestačil ho volati a hroziti.

„Přijde-li lesní, zastřelí ho. Zakazoval často brát ho do lesa. Zajíce honí a říci si nedá. A byla by ho škoda, je to dobrý pes!"

Nebýti Rýdla, nebyl by se nikdo vyznal v cestě. Následovali ho slepě podle jeho příkazů. Z dobrých důvodů. Nikdo už nepoznával směr. Cesta vedla klikatě, rozmanitými záhyby. Bylo už těžko věděti, kde je Romanov, odkud vyšli a kudy se brali. Ale Rýdl šel klidný, určitý; nepřicházel do rozpakův. — Vystřízlivěl, jak se zdálo, zde v nočním chladném vzduchu. A jako by zde byl v pravém svém živlu.

„Pěkně je po lese," pravil Rýdl. „Bylo by krásné, spáti v něm. Na lesní pasece se to pěkně spí. A dnes je noc teplá skoro."

Kopulent se schoulil ve svém svrchníku.

„Tomu říkáte teplá noc?"

„Tady jsme zvykli na větší chlad. Je to u hor. — A je noc.“

„Kdy může být chladno našim rozpáleným srdcím?“ smál se Hackenschmid.

„Nebál jste se nikdy v lese?“

„Nač se bát? To je dobré pro děti. Kdo by co udělal Rýdlovi? Co si vezme na něm? Nebojím se. Rýdlovi nikdo neublíží. Ale zastávku mohli bychom udělat, není-li pravda? Jeden doušek neuškodí. Mladému pánu je totiž zima,“ přidal Rýdl na vysvětlenou. „Zahřeje se a bude veseleji.“

Vytáhli láhev z tlumoku.

„Dobře to dělá,“ liboval si Rýdl. „Půjde se to mnohem lépe. Roztancuje to.“

Ohlédl se.

„Tam napravo je hořecká paseka. Jdu jednou nocí a narazím tam na lidi. Byli to mediáni a měli tam schůzi. Vyhnul jsem se. Nemám smysl pro takové komedie. — Ale pak mne to přece mrzelo; aspoň jsem si měl prohlédnout, kdo tam byl — Za hořeckou pasekou — Mám žízeň, pane doktore, to je tím vzpomínáním, vyprahlo mi v hrdle, mám už takovou slabou stránku.“

„Toho bohdá nebude, abychom trpěli žízní,“ pravil Hackenschmid a podal mu láhev. „Ovlažte své vzpomínky, muži dobrý,“ dodal. „Vyprahne při nich časem ne pouze v hrdle.“

„Za hořeckou pasekou na vršku býval domek, a tomu už je dávno. Samota a vypadala k světu, třeba byla

12*

jako mimo svět. Nyní není tam nic. Starý Líbal má tam, je to dost z ruky pro něho, pole. Měl jsem tam děvče, a tomu už je strašně dlouho. Nevím, byl-li už pan doktor na tom bídném světě; ale zdá se mi, že ne. Nevypadá na to dosud a dlouho ještě nebude. Je to tak dlouho, že už to není skoro pravda. Bylo to nejhezčí děvče z těch, co jsem měl. Snad ani nebylo tak hezké, ale připadalo mi vždycky mnohem hezčím nežli všechna děvčata široko daleko."

„Každý jen tu svou," zpíval slavnostně Tuzar.

„Měl jsem svých více; proč právě ta? Je pravda, ty první se nám líbí více nežli ty druhé; a na konec, když už jsme jich měli mnoho, není skoro žádná hezká. — Znám celé to místo, celé okolí, chodíval jsem tu k ní a od ní. Mohu říci, co se změnilo, kde tehdy stál les, kde tehda byla paseka, kde byla pole, neboť to zde nyní je jiné. A chvílemi mi připadá, jako by to nebylo vlastně tak dávno, a zrovna abych vzal kalendář a podíval se, který máme rok. Tehda jsem šel do vojny zrovna, tam nahoru. — Ta chalupa vyhořela, když jsem se vrátil, a děvče bylo někde za horami. Nenapadlo mi, sháněti se po ní, starý Rýdl nebral to tak přísně, když byl mlád. Byla pryč, spánembohem. Byly zas jiné, a nemyslilo se na to. Ale časem potom, když jsem šel cestou tudy, měl jsem různé myšlenky o tom. — Mohu říci, jak to všechno bylo, pozoroval jsem, jak mizí kus za kusem z ohořelého stavení. A po letech nezbylo tu ani stopy. Byl jsem vždy do světa a kus tuláka; a říkal

jsem vždycky spíše: *všude* dobře, doma *nejhůř*. A skoro tak je u nás na horách. Nevydržel jsem nikde dlouho. Stále mne to hnalo někam dále. Ale když jsem se vrátil, bylo mi divně z toho, jak zmizí taková věc, jako by do vody padla; pryč děvče a stavení pryč, a na místě toho nyní rostou brambory."

„Také něco; na vašem místě bych neživil se ničím než brambory z těchto posvátných míst."

„Smějete se, pane doktore. A máte pravdu. Kdybych nebyl dnes pil trochu více, nebyl bych tak plačtivým, že? Ale přijdou kamarádi ze starých let — a sedne to na nás; ze všech koutů něco na vás civí. Nechci také už povídat takové historie. Bylo by jich mnoho a baví pouze toho, kdo je zažil. A toho baví teprve potom, když už ho mnohé jiné věci přestaly bavit. Ale že jsme šli tak okolo, napadlo mne to zase."

„Myslím, abychom učinili zastávku; kde je to posvátné místo, Rýdle?"

Rýdl se usmál.

„Někde tady: nezáleží na tom. Máme ještě cestu před sebou. A neručím za sebe, kdybychom zůstali na onom místě. Při nejmenším bych vyprázdnil celou láhev na oslavu toho, co tu bylo; a pak by se mnou možná nebylo vůbec nic. Ale — přeci jen bych časem rád věděl, co se s ní stalo a kam ji život zavál. Nestaral jsem se nikdy o to — a tolik let už tomu je. — U čerta, neumřela-li, musí z ní býti hezká babka už; asi jako naše tetka; a to by ani nebylo pěkné. Páni doktoři, nedělá

to dobrotu, pojďme dále, Bína nás čeká — a zde už dávno, dávno nečeká nikdo. — A má rozum, že nečeká, není-li pravda?"

Rýdl cosi ještě bručel.

„Milostné intermezzo," smál se Tuzar. „Co se může stát, když jdeme navštívit mrtvé!"

„Bohužel více, nežli si myslíme," pravil zamyšlený Hackenschmid.

Šli dále nocí.

„To je cesta do neznáma," pravil Hackenschmid. „Vhodný námět pro lyrika. Noc. Propast. Konec. Skoro jako by už nemělo přijít žádné jitro. Spí krajiny, spí lesy, spí vsi. Bude ještě ráno? Noc se zdá tak těžkou — a příroda jako by ztuhla. Jako by za hodinu nepřišlo svítání. Sečkejme chvíli, budou červánky, slunce a den. — Vhodný námět pro lyrika."

Mávl rukou.

„Stará komedie," pokračoval. „K ďasu, co bude z toho? Ráno jako ráno, slunce vychází dnes jako včera. Kulisy jsou nehybné, kulisy jsou lhostejné. Pod takovým příkrovem noci dumal Napoleon a v takovou noc snil Tamerlan. Takové jitro vítal Alexandr Veliký. Nemluvím už o Alexandru Dumasovi a třech mušketýrech, nemluvím ani o otci Rýdlovi. Kulisy zůstaly, kulisy přetrvaly. Co se stalo zatím s herci?

Propast a tmy.

Liliputáni přišli.

Liliputáni, to jsme bohužel my.

My, drobouncí človíčkové, jdeme temnotou a čekáme ráno.

My, trochu ubozí a více směšní, máme své teorie a koníčky.

Všechno zněžnělo, všechno zdrobnělo. Proklatá doba! Pouze noc zůstala stejná; a tváří v tvář té noci i my cítíme časem vanutí něčeho velikého; tušíme nejasně nějaká chmurná křídla osudu, která v ní šelestí? Noc je propastná a hluboká, jako bývala, a má milosrdnou nepozornost k nám.

Jsme zjemnělí, ach, bože, jak!

Neseme každý v sobě nějakou svou skrupuli, vezeme svoji mrtvolu na palubě, nějaké vyhořelé stavení, není-li pravda, otče Rýdle? — my liliputáni. Zlo nás zalehne. Tajemné hlasy se ozývají. — A vytvořili jsme si krásný název pro svoji slabost a zbabělost: svědomí!

Noc je stejná. Kulisy stejné. I ty bychom měli uzpůsobit svému stylu! Nemůže se státi bouře rokokovější? Nemůže býti vichr něžnější a galantnější? Nemůže se osvítiti noc? Nemohou se snížiti hory?

Snad to půjde: doba je podnikavá a vynalézavá.

Pokusme se o to, my liliputáni!"

„Kotvíš v minulosti," pravil Tuzar. „Tvou touhou jsou lidé včerejška. A není pak divu, že vidíš pouze noc. Mne poutá svítání. Tuším to svítání, byť bylo sebe temněji. Není tak, jak by mělo býti; ale bylo už hůře; a bude lépe, to je má víra v život. A neslyšíte rudého kohouta kokrhati? On nás budí, a pronikavě.

drsně zní hlas jeho, jako signál nových lidí. — Nechte narodit se nový věk!"

„Nebylo by libo trochu kořalky?" vpadl do řeči Rýdl. „A pán slyší kohouta? Stárne Rýdl — neslyšel jsem nic!"

„Toť skutečnost," pronesl Hackenschmid. „Dík, mistře, za vaše slova! Tomu se říká chladivý dotek skutečnosti. Nezamítneme poslední útěchu! — Na zdraví vyhořelých stavení, otče Rýdle!"

„Vydrží náš proviant? Jak je vlastně daleko na místo činu?"

„Dojdeme. Není už daleko. Však já oznámím."

„K čertu, je to podivný pocit, lézti slepě kamsi do temnoty. — Nevidím nic, jdu jen za vámi, Rýdle. Což kdybyste z čista jasna zmizel? Byla by to krásná cesta! Nevěděli bychom, kudy kam. Ale už není daleko do rána."

„Za chvíli začne svítati. Brzo budeme krásně vidět. Na mne mohou pánové spolehnouti. Pil jsem něco, pravda. Proč by nepil člověk, setká-li se s kamarády? Má málo jiných radostí. Jde to už pomalu ke konci, když se počneme obraceti zpátky. Dlouho to trvat nebude. Nejsem už mladík. A pojednou to přijde. My horští jsme tvrdší nežli v kraji. Hlava se nosí vzhůru, přímý krok. Ale pak to přijde a jako by to rozfouklo. Umřít je nutno. Spánembohem! Beztoho co je ze života teď? Holky bývaly a pitky bývaly a veselo bylo. Darmo mluvit! Mnoho jsem prošel, v Tyrolích jsem

byl, ve Štýrsku jsem byl. Uhry jsem viděl. Německo jsme prošli, jak jsme táhli na Šlesvik. Veselo bylo — rád si vzpomenu ještě. A co se tropilo tehdy! Sedlo se a pilo a pilo, den a druhý a třetí, a bez odpočinku a bez spaní a pak marš do řad a na pochod. A sneslo se to. K čemu je vlastně člověk, který nemůže užít života? Škňourat a v koutě sedět, nemoci jdou a šetřit se nutno. A býti naposled na obtíž jiným a sobě. Pro to nejsem stvořen. Jsem stará vojna a chtěl bych umřít na koni. A veselo ještě musí býti. Měli bychom se podívat do Čisté. Včera byl trh, jistě bude živo, celou noc a zítra. Nač jíti domů? Povedu pány! A není to daleko už. Za malou chvilku jsme tam, jen co si pohovoříš."

„Dobrá. Můžeme do Čisté. Je pravda. Ohořelá stavení nechme v klidu. Nač se vracet? Dost na to času!"

A obrácen dozadu zvolal Kopulent.

„Do Čisté, že ano? Je už pozdě na návrat!"

A zatroubil na jakousi trubku, kterou si vzal na cestu. Zvuk její třesavě zatřepetal nočním tichem. A jako by se třásla ještě jeho ozvěna.

„Pochodem, dále, allons, půjdeme ostře. Musíme vyrušiti ze spaní přírodu. Ça ira, Tuzare!"

Hlasy jejich, mnohem zvučnější v nočním tichu, zapěly píseň nesrozumitelnou Rýdlovi. Marně lapal zvuky její.

— — Les bourgeois s'étaient bien promis
d'en faire de la chair à profit.
Mais leurs calculs sont vains,
on les expropriera!

„Le jour oû l'on s'insurgera,
fourches et fusils, ça ira — —
— Que faut-il à nous travailleurs
faire rendre gorge aux voleurs
aux exploiteurs la guerre!
Le travail entre frères,
part égal à chacun!"

„Bylo v tom nadšení, bezpochyby: part égal à chacun! Jaká spravedlnost," volal Hackenschmid. „Rovný díl každému, a je-li ta spravedlnost nespravedlivostí? Neuznati nic většího, nic silnějšího, nic mimořádného! Hlasovací lístek rozhodne. K urně, občané! A přece jistá síla je v tom. Vzájemně nasugerované opojení davů. Kupředu, kupředu, nezvratně kupředu! Všeho se dosáhne, všichni budeme spokojeni: volnost, rovnost, bratrství. Nebude zla na světě; přijde den, kdy slunce bude svítiti všem. A bída bude už jen pohádkou pro děti, nesrozumitelnou lidem budoucího věku. Le jour où l'on s'insurgera, fourches et fusils, ça ira! Jaká zloba a jaká důvěra při té zlobě! Jaký optimismus! Davy jsou vždy šťastny ve svých hnutích, poněvadž mají svůj pathos a svůj optimismus. Dovedou

se pobláznit, a to je krásné. Cos dětského je v jejich víře. Jsou optimistické i tam, kde boří a ničí. Růže pokvetou na zříceninách a krev gilotin zúrodní půdu pro blaho lidu... Obecné blaho — není krásný sen o *obecném blahu*? To, v co nevěří jedinec, o jehož dosažitelnosti pochybuje — vzbudí to na okamžik nedůvěru davů? Byly i pro nás dny, kdy bylo možno se nadchnout. Byly dny, kdy jsme se cítili tak úplně součástkou těch davů, které jsou optimistické. Pamatuji se na to. Je to jako dnes. Jaká to radost jíti v řadách, jíti k vítězství! A jde se vždy k vítězství, jdeme-li v davech, neboť pouze jednotlivci mohou býti poraženi; a vždycky vstanou noví bojovníci. Nebylo tolik krásného a dojímavého vzdoru, tolik hrdinské obětavosti při písni ‚Rudého praporu'? Oči jiskří, každý nerv se chvěje; dále jen, dále jen vznesme zpěv! Náš prapor nade trůny vlaje — nebyla v tom všechna pýcha, všechna důvěra, všechno přesvědčení? Tisícové hynou na půl cestě, tisícové se vykrvácejí. Není krásné býti mučedníkem? Není zlé zahynouti tak. Odsuzujte, vězněte, trestejte: náš prapor nade trůny vlaje! Nuže, proč dán někomu trudný úkol, nevěřiti v to už? V onu zaslíbenou zemi? V ono ça ira, tak slibné a vítězné? Procitli jsme, vystřízlivěli, chlad se prostřel kolem nás. Sychravo je po Čechách, a z francouzského futura se stává často triviální praesens: nejde to! Přeloží-li se něco do češtiny, stává se to vždy triviálním: myšlenky, city, programy. Není tu už hnutí, které by opojovalo.

Jsme nepřipnuti. To osamocení má svou cenu, uchrání jednotlivce jako takového. Ale jaké utrpení, býti mimo proud! Za takovou cenu uchrániti jednotlivce! Proud se valí spontánní, podle odvěkých zákonů, živým krajem, pohořími, skalami; trhá břehy, mění tok, prodírá si cestu mohutnou svou energií, posvátnou svou bezhlavostí. Nikdo ho nezastaví, nikdo jej nesvede od cíle. Jde neuvědoměle, pudově — nic víc než pud a síla. Ale ten, kdo stojí mimo proud, má všechnu jeho bolest a žádnou z jeho radostí! A my jsme mimo proud! I ty, Tuzare! My všichni v Čechách, neklam se! Nějaká zátoka, kde se zmírněně, nejasně dovídáme o hnutích moře. Zdrobnělé vše a maličké. Vyvolat hnutí, posílit nadšení — to bylo by jediné, co by zachránilo Čechy. Kdo vyvolá to hnutí? Kdo posílí ochablou energii? Za námi leží zklamání a hořkost! U nás bohužel, nekončilo všechno písní, ale ostudou. A konce kteréhokoliv hnutí byly horší počátku. — Až taková můra musila přijít, noční můra realismu! Ten chce umrtviti všechny předpoklady opojení; a umrtví organismus celý. Nižádný národ nemůže odporovat bez onoho vzrušení citového: messianismus, šílenství, cokoliv, jenom ne kritiku a rozum. A tak jsme mezi dvěma mlýnskými kameny — jak to skončí? Všechny sympatie mé jsou na straně nadšení, opojení, rozpětí. A není při tom sklonů pro toto nadšení. Vím, že je nutné, ale co pomáhá věděti to? Nemožná nutnost, to je zlé a podobá se to katastrofě?“

„Stálý nacionalista, stálý nacionalista," zvolal Tuzar. „Nikdy se nepovzneseš na vyšší stanovisko! Tvá perspektiva bude tak maličká, žabí. Co je tvůj maličký nárůdek, co jeho drobné zájmy proti velikým světovým děním? Co je celé to šarlatánství našeho bytí vůči bídě lidí, vůči pošlapání milionů? Lidé se šlapou, lidé se ponižují, lidé se vyssávají, lidé se prodávají: vraždí se, zákonně vraždí. A ty máš stále svůj nárůdek a nic více než ten nárůdek. Světy mohly by zahynout, aby se tvůj nárůdek zachoval. Chceš ještě bouřiti nacionalismus? Je na to trochu pozdě. Přežil se. Není jeho doba. A to se nezmění tisíci marnými pokusy. Ten mrtvý už se nevzbudí. Nech ho spáti, zavinil příliš mnoho ten spáč. Především jsme lidmi. A celá neblahost situace je v tom, že se to nechápe. Chceš-li hnutí davů, opojení, nemůžeš je hledati v uzounkém, územně omezeném hnutí."

„Zde je tvá šablona a tvoje neštěstí: nevidíš nic než šablony. Zevšeobecňuješ všecko. Význam hnutí odhadneš podle rozsahu. Ne velikost vnitřní. Počet. Cena myšlenek se odhadne peněžitě v obecní ceně. Není ti časem úzko z té střízlivosti, z toho zamerikanisování ideí? A ne pouze úzko — nejímá tě časem hnus? Ať žije systém Liliputánův! Neplatí-li jedinec, musí platiti počet. Je nutno se rozhodnouti pro jeden z obou systémův. Nechte si svůj počet — — — Nechte si svou obecnou cenu. Ať žije pretium affectionis; a ať žije vášeň!"

Rýdl byl je vedl mlčky, upozorňuje je nyní častěji.

Obával se, že se stane nehoda při této rozpravě. Bylať cesta příkřejší. Byl netrpěliv a ohlížel se starostlivě po okolí. Za řeči Hackenschmidovy se zastavil. Pátravě upřel zrak na lesík, který ležel před nimi. Zrak jeho seznamoval se s předměty. Zkoumání netrvalo ani vteřinu. Sehnul se, vzpřímil se zase bleskurychle a obrácen k třem z Čertova kopyta ukázal rukou napravo.

„Tady to bylo!"

Kapitola dvacátá pátá pojednává o právu vražditi: Rýdl s Hackenschmidem nesouhlasí.

Tři z Čertova kopyta se zarazili.

Hackenschmid byl zabrán do rozhovoru s Tuzarem a Kopulent zadumán bůhví do čeho. Slova Rýdlova vyrušila je všechny. Byli už zapomněli na cíl své cesty a šli mechanicky, bez úvah, kam vlastně hodlají dojíti.

Počínalo už zvolna svítati.

Tma mizela. Obrys za obrysem se vynořoval. V nejasných konturách, trochu zamžených, vystupovala krajina.

Stanuli v lese. Šero mezi haluzemi prosvítalo: malé výseky oblohy se modraly. Přicházelo ráno. Les ležel klidný, jen něco málo zčeřený větrem. Nebyl veliký. Na jedné straně půda stoupala; byla tam nevelká úžlabina, příkop, dělící ji od té stráně. Výše byly už pole směrem k Doubravicím.

Rýdl se naklonil k zemi.

„Musí tady býti. Bývá tu vždycky vyrytý v zemi kříž. Děti ho tu vyhrabou. Musí tady býti."

A kynul hlavou a uspokojen se vzpřímil.

„Ano, tady!“

Skutečně byla tam primitivně v půdě vyryta podoba kříže na cestě.

„Není to veliký les,“ pravil Rýdl. „Nedaleko odsud jsou Trojánky. To jsou jen čtyři čísla.“

A v zapomenutí sebe díval se Rýdl na křížek.

„Tady,“ ukazoval, „ležel v příkopě pokrytý větvemi. Nenašli ho. Je to husté roští. Byl dobře přikryt. Zrovna vedle cesty, krok od ní, a nenašli ho. Byl jsem tu náhodou, když byla komise tady. Tondr ukazoval, jak vše bylo. Střelili ho nejdříve, a Bína utíkal; nebyla to smrtelná rána. Ale oni za ním a doběhli ho, poněvadž byl zeslaben ranou. Kamenem ho dotloukli.“

Šero obestírající les mělo chmurný ráz; a Rýdl mluvil pohnutým hlasem.

Pak nastala trapná pomlka.

„Je to znamenité místo, a dlouho si lidé budou tady vzpomínati. Malý lesík je to, a mohlo se to tu stát. Za bílého dne se to událo. Býval bych řekl každému, že tu může směle jít, že nikdo neublíží. A přihodilo se to. A jako by stopa toho na větvích stromů zůstala. Jdeš tím lesem, jako by něco stále křičelo a hrozilo a prosilo o pomoc. Strach sedne i na toho, kdo se nebojí. A bílý den, třeba svítí slunce, je krásný čas, a bázeň přece sedne. Tenkráte byl také bílý den. — Mnoho jsem viděl a nebojím se tak snadno. Nebál jsem se tehdy, kdy jsem stál v ohni a padali kamarádi vedle mne, a tehdy jsem ještě měl co ztratit. Co mně ostatně po ži-

votě? Rok šel za rokem, desítka za desítkou; život je za mnou a umřít se musí. Staroba je na krku. A snad to ani strach není. Čert ví, co to je."

„Slabost jakási," bručel Hackenschmid. „Zabije se člověk. Kolik lidí se zabije? A tolik křiku pro tuto omeletu. Zabíti není ostatně zlé; horší je zabíjeti soustavně ... vlekle ... tak, aby se žilo dlouhá léta se smrtí v srdci. Ale rána, která béře život najednou? Není nic nepříjemného na tom. Je to krásná smrt naopak. Přál bych si tak zemříti: jíti lesem, který by šuměl nad mou hlavou, naslouchati ještě zpěvu ptákův a najednou z čista jasna býti sklácen nečekanou ranou. Pak bych mohl strašit zde po smrti a zde by se to dost příjemně strašilo, myslím; ptáci, kteří mi zpívali tehdy, štěbetali by nad mou hlavou. Ptáci se nebojí smrti. Příroda se jí vůbec nebojí. Pouze lidé se bojí, jenom nepřirození. Ti mají své citlivůstkářství, své skrupule."

„Všichni proti všem," podotkl Kopulent nejistým chvějícím se hlasem. Byl silně rozčilen. — „A lidé mají právo vražditi, to jest: silnější má to právo!"

„Má sílu. Není práva. Právo je fikce. Jsou jen síly. Která síla zvítězí? Záleží na jejím uplatnění. Stane se, že nutno zabíti. Aby byla volná cesta, aby odvalen byl kámen, aby byla přetržena pouta. Život jednoho bývá někdy smrtí druhému. Ne pouze druhému: třeba i tisícům! Stane se, že nemohou dva žíti vedle sebe. Co činiti? Mají živořiti, skomírati, podříditi se? Jaké autoritě? Neboť Čertovo kopyto neuznává přece autority.

13

To je naše výsada, toť právo všech, kteří jdou kupředu. Co nás může zastaviti na této cestě? Morálka? Co je morálka? Přijde okamžik, kdy se utvoří autority; jakmile totiž z dobývajících stanou se *beati possidentes*. Pak je na čase uchránit kořist, uschovat ji v suchu. Autorita bude uznána, zákoník ustálen: vlastnictví je svaté, život je svatý, vše se opatří slavnostním *noli tangere*, jehož stvrzením a podepřením je kriminál a šibenice. Jest nejvyšší autorita, Bůh. Bůh chce, abychom drželi, za tím účelem stvořil svět. Bůh chce, aby naše práva byla zachovávána: Nezabiješ! Nepokradeš! Bůh chce — kněz požehná a vysvětí. Přijde soudce, uzná a upevní podle přání Boha. Nač nyní předjímati pojmy, které nesouhlasí s naší situací? Výsada existuje; nejsme dosud *beati possidentes*. Není dosud autority pro nás. Ale není-li autority, čemu se podřizovati? Nač neužíti výsady? Jediný je zločin: stane se totiž, že menší síla ničí velkou, že Herakles hyne pídimužíkem. Co dím, pídimužíkem? Hmyz ho potře. Každého dne uzříme takové divadlo. Takovýto čin je zlem: bohužel je často skutečností. —

S tohoto hlediska — není zde vhodné místo k úvaze, přátelé? — není možno odsouditi vraždu jako takovou. Může býti sice nepříjemným faktem, ohrožujícím osobní bezpečnost. A zákon určitými paragrafy ji odsuzuje. Ale já nemám důvodů odsouditi; jak ji odsouditi, Tuzare? Což vrahové v *Září,* mužové činu? Uznáváš právo hromadného vraždění! Ça ira, že ano? Nejsi dost evoluč-

ním, nejsi dost soudruhem typu Řeřichova. Čekáš ten svátek, nějaký nový *Září*. Představa o něm tě opojuje. Můžeš logicky odsouditi ojedinělou vraždu? Nevraždí se, dejme tomu, aby vlast byla svobodna, veřejné blaho pojištěno, nevraždí se za určitých formalit, za pathetických řečí. Ne, mnohem skromněji a pokoutněji; nižádný nárok na vděčnost lidu! Není forma tribunálu, tato maškaráda revoluce. Ale fakt vraždění je stejný, pouze dekorace jiná. A jak chceš odsouditi vraždu ty, Kopulente? Kolísáš sem a tam, ale nepřiznáváš zákon — pochybuješ o všem a netvrdíš nic, či lépe, máš jenom *mnoho mínění* a žádné přesvědčení. Snad je tvým míněním chvíle, že vražda je něco zlého. Mínění tvé nejbližší chvíle může býti zcela opačné. A jak mohu odsuzovati já? Opustil jsem natrvalo před lety *Desatero*. Jiného jsem nenašel a nepřijal. Neuznávám morálku. Proč bych činil výjimku zde?"

Kopulentovou tváří přeletěl těžký stín. Chvěl se jako osika. Místo ho rozčilovalo. Horečka se ho zmocňovala. A v jeho nitru se rodilo jakés rozhodnutí, nerozumné zcela, jak uznával. Nicméně hlásilo se k životu. Musil něco učiniti, něco zvláštního a fantastického.

„Smrt je vlastně dobrodiním," ujal se slova. „Jen moci nalézti takovou smrt. Ale mnohdy je tíže umříti, než by se zdálo. Čím více se hledá ta smrt, tím méně se nalézá. Ahasver je hluboká postava: smrt vyhne se tomu, kdo ji hledá. Kdo nemá co ztratiti, je *gefeit*. Možno se také zabíti. Ale to už je něco jiného, a může

13*

býti antipatie k takovému způsobu. Kdybys vyšel na ulici, vtiskl svému bližnímu, kterého potkáš na rohu vracejícího se od oběda, do ruky revolver a požádal ho, aby ti prokázal malounkou laskavost a zabil tě, nevyhoví ti pravděpodobně; měl by s tím jisté obtíže; při nejmenším by byl odsouzen pro nedovolené nošení zbraně, předpokládaje dobromyslnost poroty. A pravděpodobně by špatně trávil při nejmenším. Dlouho bys hledati mohl takovou ochotu. Je to, jako by vrah měl jakýs vnitřní požitek z vraždy hlavně tím, že tuší u zavražděného *vůli k životu.* Jsoucnost této vůle podmiňuje patrně požitek, takže mizí, není-li té vůle. Kdyby byl Bína chtěl býti zavražděn, vrahům bylo by pravděpodobně hnusným zabíti ho, a nedošlo by jistě k vraždě. Neboť nedochází nikdy k tomu, co bychom chtěli. To je mé mínění chvíle, jak řekl Hackenschmid."

„Nevím, je-li smrt dobrodiním," pravil Rýdl. „Jistě však bych to neřekl, být tak mlád jako milostpán. Jsem staré železo, bezmála už k ničemu a umřít přece zrovna nechci. Musí-li to být, spánembohem. Ale tehdy, v mladých dnech, chraň Bůh, abych tak mluvil. Ani minutku mi nenapadlo mysliti na smrt. A což teprve, kdybych byl na místě milostpána."

Rýdl zálibně zakroutil si kníry a kývl několikráte v příjemné vzpomínce.

„Čím to bylo, milostpane? Nebylo času na to, mysliti o všem. Jsem neučený, umím trochu číst a psát, za mnoho to nestojí. A nebylo času. A jiný život byl. Ne-

chtělo se ani mysliti: zavýsknout, připít, přitisknout k sobě holku — nebyl na myšlení čas. Kdybych byl mohl tak mluviti? Stále se něco dělo.

Tady byl někdo zabit, milostpane. A ta řeč mi připadá jako rouhání se tomu místu. Nikdy jsem se nepletl páterům do řemesla, nejsem pámbičkářem a není široko daleko nikoho, kdo by byl viděl starého Rýdla se modlit. Ale mrtvý — o tom těžko mluvit. Jako by milostpán volal něco, na co raději nemyslet. A zabít někoho dokonce! Je to zlá myšlenka. Co bude po smrti, nevím; a nevěřím v nějaké soudy a tresty; ale za živa je to horší. Celý život jde ten mrtvý s tebou — a nezbavíš se a nezbavíš. Kdyby toho nebylo, kdyby to bylo hračka zabíti, jistě by hůře bylo, na potkání by druh druha zabíjel. Ale není to hračka, není to jen tak. Celý život to zkazí, rozumuj jak rozumuj. Znal jsem takového člověka: omylem zabil. Jde lesem a vidí cos a myslí, že to zvíře. A byla to shrbená žena. Zabil. Nechtěl ani zabít. A od těch dob byl jakoby vyměněn. Páni od soudu ho ovšem pustili, dostal jen několik neděl pro neopatrnost. Ale neměl radosti v životě. Několik let se tak tloukl světem. Jednou jdu lesem a najdu ho, houpal se na větvi v oprátce. Nebylo to daleko od toho místa. Jako by ho bylo volalo místo, kde se to stalo. Vzpíral se a bránil, nic to nepomohlo; přitáhlo ho to. A to nebyla vražda, pouhý omyl. Jak může být, když se zabije s rozmyslem? Také jsem zabil. Ale to bylo v šiku, a ženou tě kupředu, komandujou tě a bij se,

chceš-li, a padni, nechceš-li. A děla duní a kouř kolem, nevidíš, jenom ženeš se kupředu a střílíš. Někdo padne. A střílíš dál. To je bitva — nevíš, neznáš, musil jsi. Neviděl jsi toho, koho jsi zabil. Neznal jsi ho. Je-li vina, je vina těch, kteří komandovali. Zabil jsem a nemyslím na to; též já mohl být zabit, stál jsem jako terč — sázka byla rovná; netrefila žádná kule, dobrá; trefila, nebylo starého Rýdla. To je v poli. Ale což, skrýt se do křoví, počíhat na někoho a zabít. Jde, nic netuší, a ty vypadneš. Nezabiješ. Raníš jen. Utíká na smrt vyděšen; vidíš celou jeho hrůzu. Utéci nemůže, doháníš ho. Vzpomínka na rodinu doma napadá ho; děti, kdo bude živiti jeho děti? Prosí v smrtelných úzkostech. Marně. Nemusí se pak cítiti ten jeho strach a jeho zděšení a muka po celý život? Může se ten, kdo tak zabil, ještě někdy od srdce zasmáti? Může mít nějakou veselou chvíli? Jsem takto veselý chlap, do větru i ve svých letech ještě, kdy už to není tak docela veselé. Byl jsem vždy při každé zábavě, neodřekl jsem nikdy. Nezarmoutil jsem nikoho. Ale to jen tím, že mé svědomí je čisté, že nic podobného mne netíží."

Hackenschmid pohodil rameny.

„To je věcí temperamentu. Je-li kdo přísný, nezbaví se nikdy skrupulí. Stále se děje křivda, od okamžiku k okamžiku. Stále se někdo raní, stále se někdo zabíjí. A díváme-li se na všechny strany, abychom neublížili, zpytujeme-li, ohlížíme se — nemůžeme se na konec ani hnouti. Pozor, napravo ublížíš, pozor, nalevo

učiníš křivdu. Jíš, piješ — odnímáš jinému jídlo a pití. Žiješ — bereš místo jiným. Jdeš kupředu — pozor, zašlápneš někoho. Couváš — pozor, někdo se ti připletl k nohám. A tak neučiníš na konec nic, utkvíš a nehýbáš se. Dojdeme pak až k svatosti Buddhově. Má to smysl? Jsou-li věci neschopné života, slabé, špatné — ať se z života vypudí, čím dříve, tím lépe. Je to plevel, býlí; ujme ještě místo věcem lepším a krásnějším. Není to dostatečný důvod k odsouzení? Staří Sparťané věděli dobře, proč slabé děti vrhali do Taygetu. Ale šetř to všechno ubohé, bídné, mrzácké — a zakrátko vše, co je silnější, života schopnější, bude udušeno a zničeno v té záplavě ubohosti, ba ještě hůře, bude nuceno napínat síly, aby ta ubohost mohla žíti. Ani okamžik bych neváhal," pravil Hackenschmid se zvláštním přízvukem. „Od onoho mrtvého dovedl bych si již pomoci. Ale nechme toho už. Requiescat in pace! Mám žízeň; hrdlo je vyprahlé. Dávno jsme nepopili. Hůře mi nežli Kristovi na Golgotě! Sem s lahví, Rýdle!"

Z ruky do ruky kolovala láhev. Několik okamžiků trvalo ticho. Té chvíle ozval se šelest, jehož za řeči neslyšeli. Vítr se zvedal, ochlazující, ranní vítr. A na východě se už jasnilo.

„Allons, enfants de la patrie!" volal Hackenschmid. „Do rána nedaleko. Kupředu! Čistá nás očekává. Opusťme dům mrtvých a jděme mezi živé. Vykonali jsme pobožnost."

A zvuk trubky vesele zatřepetal šerem. Dolehl-li ten

bujný a provokativní zvuk do Trojánek, věru vzbuzoval podiv a hrůzu. — Kdo mohl býti na tak podezřelém místě? Stačilo to k vzniku pověsti hrůzné a strašidelné: že tam, kde Bína byl zabit, ozývá se v noci zvuk posměšné satanovy trubky. —

Rýdl, Hackenschmid a Tuzar šli dále lesní stezkou. Za chvíli řídl les. Z vysokého lesa přešli v mlází. Pak i to leželo za nimi. Byli v polích. Před jejich očima prostíralo se údolí. Svítání ranní dopřávalo viděti daleko. V obzoru, daleko za údolím pod nimi tměly se vrchy. — Byly to Krkonoše. — Rýdl stanuv ukázal na malý bod, směrem napravo. Byla to kostelní věž.

„To je Čistá."

„Chvála Bohu! Vše vypito, vše snědeno," podotkl melancholicky Hackenschmid. „A tentokrát ne pouze obrazně."

Téže chvíle napadlo Tuzarovi, že jsou pouze tři a že neslyší kroků za sebou. Pohlédl nazpět — volal kupředu.

Trubka sice přišla znovu k platnosti, ale signál jí daný byl bezúčinný.

Kopulent nebyl nikde.

Čekali chvíli.

Nepřicházel.

Zmizel, jako by se do země byl propadl.

Kapitola dvacátá šestá předvádí vidění Kopulentovo.

Boj, který se rozhostil v nitru Kopulentově na místě vraždy, byl dobojován.

Kopulent zůstal.

Les ho nepustil.

„Homeopathie," mručel polohlasitě, zatím co doznívaly v nočním tichu na opuštěné lesní stezce kroky odcházejících druhův. „Strašidly plašit strašidla. Rozrušením léčiti rozrušení. Zůstanu tady."

Byl také u konce svých tělesných sil. Bylo zapotřebí nadlidského napětí jich, aby zatajil své neobyčejné rozrušení; byl při tom podporován šerem noci. Nyní napětí ustalo. Ale zároveň přišlo úplné ochabnutí. Jako by ho zachvacovala mdloba. Nebyl by došel ani o sto kroků dále.

Musil se opřít o strom, aby nepadl.

„Vlhko je na zemi," mumlal. „Rosa. Dobře, že mám svrchník."

Zaslechl zvuk trubky za lesem.

Zavrtěl hlavou. „Nelze."

Bylo slyšeti ještě jiné zvuky. Vítr zesílil. Zrádně to

šelestilo, jako by někdo šel tiše lesem. Svítalo sice už, ale nicméně bylo ještě šero. —

Kopulent se zahalil do svrchníku.

Byl až k smrti znaven. I podpíraje se, stěží se držel na nohou.

„Vlhko na zemi. Nejkrásnější příležitost řádně se nachladit. Co to pomůže Ahasverovi? Přes to si lehnu."

Klesl spíše než lehl si do trávy. Rozčilená jeho obraznost pracovala. Všemožné halucinace ho znepokojovaly. Jeho myšlenky stávaly se zmatenými. Ležel tak mezi snem a skutečností. Sem a tam vířily jeho představy; úseky rozhovorů; záhadná slova; nejasné vzpomínky. Měl ještě určité vědomí o tom, kde je; ale ne mnoho více.

„Na lesní pasece se to pěkně spí," říkal Rýdl.

Usnout, ach, usnout kdyby tak mohl. Ale bylo to marné. Byl příliš vzrušen, než aby mohl usnouti. Jeho nervy byly předrážděny. Mohl se vysílit, ale nikoli uklidnit. Jeho představy vířily pitvorným, záludným tancem karikatur. Dojmy celé noci ležely na něm a nemohl se zbaviti té tíže.

K tomu se počal zvolna jeviti účinek vlhké půdy. Horečka chystala se zmocnit Kopulenta. A vítr kvílel nad Kopulentovou hlavou, smutečně a tesklivě jako rekviem nad tím, kdo tu zahynul — dávno — dnes — Kopulent nevěděl. Představa času mizela pro něho; nedovedl rozeznávati vzdálenost.

Upřel svůj zrak na místo, kde byl vyryt kříž. Bylo to

několik kroků od něho. Namáhal se kříž rozeznat. Dlouho nerozeznával nic. Ale co se díval oním směrem, podepřen trochu loktem, aby lépe viděl, zdálo se mu, že slyší kroky.

Stále blíže šly ty kroky, a nyní rozkvílel se vítr mnohem prudčeji. Jako by to byla živoucí bytost. Stromy nakláněly se pod jeho vanutím a na hlavu Kopulentovu sneslo se něco jehličí. Silná vůně ho opojovala.

Kroky se blížili k němu.

Něco se mihlo mezi stromy neurčitě, mátožně... tvor živoucí... přízrak?

Kroky se blížily až docela blízko k němu, tam, kde asi stál kříž.

Kopulent přivřel oči. Bázeň neurčitá a nevysvětlitelná ho jímala.

Slova Rýdlova zněla mu v uších.

Jako by ho to bylo volalo k místu, kde se to stalo. — Vzpíral se a bránil, ale nic to nepomáhalo.

Přitáhlo ho to — —

Tušil, čí jsou to kroky.

„Toť jistě on, vrah," mihlo se jeho myšlenkami. „Přišel; stojí a dívá se na místo, kde je kříž. To je Konrád, beze vší pochyby."

Kroky utichly.

Kopulent se zachvěl.

Tak asi vypadá: vysoká postava, vzpřímená, postava Kainova. Zrak nejistě těká. Ruce jsou ještě zkrváceny. Na čele je mrak. Vlas vlaje ve větru. A krev kape s jeho

rukou vytrvale, pravidelně, krev zbarvuje zemi. Kaluž krve se tvoří. Stojí a hledí. Kdyby ho chtěl zabíti! Kdyby on mohl umřít! K ničemu není jeho život. „Býlí, plevel," pravil Hackenschmid. Dusí ostatní a bere jim podmínky životní. Zašlap blázny! I jeho ať zašlape. Co to ublíží tomu, který tu stojí? Jeho ruce jsou už zkrváceny. Budou dva kříže místo jednoho. Hrůza je stejná a trest je stejný, je-li hrůza a trest. A on bude mít klid, kterého nenašel v životě. Tak asi vypadá vrah. Stojí tam blízko, zvolati by mohl a zcela tiše.

Chvíli váhal Kopulent: skutečně tu stojí někdo? Tak, jak ho vidí? Shlédne ho, vlastníma očima, přesvědčiti se musí.

Otevřel, váhaje, oči. Byl v té chvíli bez krve, smrtelně bledý.

Skutečně postava jakás stála *na místě*. Vysoká postava a vzpřímená, postava Kainova. Na čele je mrak, zrak nejistě těká. Vlas vlaje ve větru. A ruce jsou zkrvaveny. Pohlíží na jisté místo několik kroků od něho. Stojí nehnutě, zrak upřen na ten bod. Hledá kříž, vyrytý od školních dětí. Marně se odvrací; vždy se musí vrátiti k tomu bodu. A vítr se rozkácel, větvemi třese a ohýbá stromy. Slyšeti jeho melancholický kvil. Vánek se stává vichřicí. Tak je to dobře.

A jak tak patří Kopulent, vidí: pod nohama postavy leží někdo nehybný a mrtvý. Mrtev leží Bína. Nic více. Kámen zkrvavělý leží vedle něho; kámen, který

ho ubil. Nedaleko pohozena puška. Mrtev leží Bína. Svět se nehnul, země nezachvěla. Krev zbarvuje trávu volně a bez ustání a kaluž roste.

Postava se nehýbá. Neděsí ji tento mrtvý? Proč neprchá od místa činu?

Nyní byl zabit, myslí Kopulent. Před jeho očima zabit. Kdyby se dotkl jeho údů, byly by ještě teplé a ohebné. Zabit? A posupným hlasem říká někde za jeho zády hlas Hackenschmidův, příkrý a tvrdý:

„Zabíti? Proč ne zabíti? Není to zlo. *Ani okamžik bych neváhal!* Citlivůstkářství. Síla proti síle — právo je výmysl. Gestern noch auf stolzen Rossen. — Sic transit gloria mundi!"

Vysoká postava, vzpřímená, postava Kainova nepohne se. A dále mluví hlas:

„Maličkost. Veliká maličkost. Někdo přestane dýchati. Místo novým — více místa. Balvan u cesty — strčíš a valí se se svahu dolů. Okamžik — a je ticho. Citlivůstkářství. — Zašlap blázny!"

A jiný hlas se ozývá:

„Do zbraně, občané. Ve jménu revoluce! Krev — více krve — gilotiny! Blaho *všech* vyžaduje toho. Ať jméno naše je prokleto, ať lidstvo je svobodno! V den, kdy povstaneme s vidlemi a ručnicemi — půjde to! ça ira! ça ira! ça ira!"

A veliký chorál, hlasy zuřivé a mstivé:

„Krev naše prolévána katy — my oplýváme slzami.

— Však přijde jednou den odplaty — a potom budem' soudit my!“

Ale co hrozného chce říci ten mrtvý? Proč utkvívá na něm zrak záhadné postavy? Proč nemůže se odvrátiti od ní? Podivná síla musí býti v tom pohledu — mrtev leží Bína, hmota v počátku rozkladu, nic víc, a přece má ten mrtvý, to nic svou sílu. A mohl by přitisknouti k sobě — táhne a táhne, neodoláš. Odkud ta síla je? Nemožno prchnout, nemožno uniknout. Jaká jsou to pouta?

Tradice staré hlásí se k slovu, dávno pod práh vědomí zapadlé představy oživují. Je hoch, katechismus před ním, školní lavice. U tabule velebný pán výstražně zvedá ruku, jeho tvář se svrašťuje, jeho pohled stává se přísným — pokud to připouští lhostejný výraz obtloustlého, starého pána:

„Nezabiješ!“

Deska je dána na Sinai, Mojžíš sestupuje s ní. Bůh přikázal. Nebe je zamračeno, hromy a blesky se střídají. Zde je vaše desatero!

Stará dogmata, staré hlasy.

A záhadná postava vraha nabývá větších rozměrů. Je v ní zosobněn vzdor Bohu. Je vzpřímena a odbojná. Její zkrvavělé ruce se pohnou té chvíle. Kain se vzbouřil a vzdoruje Bohu.

Kopulent chtěl povstati.

Nebyl s to zvednouti se. Byl strašně sláb. Trochu se

nadzvedl a pak klesl do trávy. Kdyby vrah chtěl obrátiti se k němu. Kéž by ho zabil!

A jako by to nejžhavější jeho přání mělo býti splněno, obrací se ten, kdo stojí v téže chvíli. Mrtvola pustila ho — na okamžik — vůbec? Postava obrací se k místu, kde leží Kopulent. Záhadná, trochu mrazivá rozkoš schvátí Kopulenta. — Nyní se to stane. — Uzří ho. — Musí uzříti.

A zrak vrahův spočine skutečně na Kopulentovi.

Vteřinu trvalo setkání jejich očí.

Co bylo v očích toho přízraku?

Kopulent se zachvěl. Bezedná zoufalost a nezměrná bída zírala z nich. Bylo to jako propast, jako záhadnost její tmy. Oči ho změřily a přivřely se, jako by chtěly sevříti víčky celou svou hrůzu.

Neboť byla v nich hrůza.

Strašná a omrzelá hrůza, která zvykla sobě samé. Není útěchy, není úlevy, není spásy, není odpuštění: pouze hrůza, vytrvalá hrůza. Dnes, zítra, věčně, stále ta hrůza. Stále ten zjev, neměnný a vyčítavý.

Krev zavražděného barví zatím lesní půdu — — Stále roste a mohutní kaluž. — Mrtvola pluje v ní. — Na všechny strany roztéká krev. Hle, i jeho nyní zatopila, zkrvavila již. — A nezvedne se. — Více krve, větší záplava. — A mrtvý pluje na ní — a krvácí stále ještě. — Proudy, jezero, moře — Rudé moře. A přízrak je nehybný a stává se větším. Kain, který se vzbouřil a vzdoruje Bohu.

S poslední námahou, se zoufalým napětím veškerých sil chce se opětně zvednouti Kopulent nad tu záplavu, která ho strhuje ve svůj proud úděsu a hrůzy. Upírá pohled na nehybnou postavu s přivřenými víčky. Vše splývá a mate se v jeho očích, nevidí už jasně, jenom krev všude vidí, krev, krev, celé moře krve. — A náhle, nepředvídaně vzpomene si na slova písně, kterou před chvílí zpíval:

„Le jour oû l'on s'insurgera,
fourches et fusils, ça ira!"

Vzpomene si, a záchvat křečovitého smíchu chytne při té vzpomínce Kopulenta. Směje se hlučně, přepjatým, chorobným smíchem; v tom nočním tichu zní to příšerně jako posměch ďábla. Nehybná postava upře k němu znovu svůj němý a přece tak výmluvný pohled. Zvedá svoji ruku. Otevře oči; zpod jeho víček, pod těmi hustými brvami bleskne se cosi jako zlý plamen. A Kopulent směje se ještě, jako šílený se směje a křičí, vzchopiv se v zoufalém úsilí a vrávoraje k přízraku, němému a nehybnému přízraku, jehož ruce zbroceny krví:

„Ça ira! Jungamus dextras!"

Ale síly nestačí. Vztažená naproti přízraku pravice klesá a Kopulent se zapotácí. Padá znovu do trávy. Zmocnila se ho mdloba.

Vítr vane melancholicky lesem. Ptáci se vzbouzejí

už. V kalíšcích květů je ranní rosa. Modř oblohy nabývá už zbarvení rána. Na východě objevují se červánky — —

Konec části prvé.

14

DVOJÍ INTERMEZZO

Intermezzo prvé.

„Nilson žere trávu," děla prvá. „Bude pršet!"

„Myslíte, že Karla je ošklivé jméno? Karla, Karla," pravila druhá. „Je to ošklivé jméno!"

Třetí, Marie, neříkala nic.

Tři tyto dívky bydlely dole u řeky. Prvé dvě jmenovaly se Horovy. Byly smavé a lehké, vznášely se nad tíhou věcí bezstarostně, letem motýlků. Nic nedovedlo příliš rozrušiti tyto bytosti; a jejich bezpečí bylo v snadnosti, v které podléhaly dojmům. Druhý vytlačil prvý, aby ustoupil třetímu. Nemohlo býti smutno těmto lehkým srdcím.

Marie Brandlerová byla jejich příbuzná. Byla tu sama.

Hackenschmid ji znal. Bydlel před řadou let u nich. Nepříliš dlouho. Domácnost byla mu příliš měšťácká. A ku podivu, ta zasmušilá, malá dívka tehdejší budila jeho ostych. Nebylo mu volno, dívala-li se naň. A bylo mu těžko odpovídati, ptala-li se. Nyní vyrostla v hezkou brunetu příjemných rysů, snědé pleti. Ale ani dnes nemohl se zbaviti toho dojmu očí, jež se mu nořily příliš hluboko. Maně se setkal s tou společností.

bloudě lesem. A byl rád, že nějaký nový dojem zaplaší jednotvárnost života na Romanově. Kopulent byl churav, nahoře bylo nudno. Bloudil. Smích dívek, který zvonil lesem, přivábil ho; a nyní ho poutaly zádumčivé a trochu ironické oči. —

„Je to krásné, býti zasnoubenu. Není-li pravda?“ pravila Anna.

Marie totiž byla zasnoubena.

„Chtěla bych býti milována. Ale nemíti ani pěkné jméno... Kdo mne může milovati? Jenom naše kozička mne má ráda. Znáte naši kozičku, pane Hackenschmide?“

Marie mlčela.

„Nevěděl jsem, že jste zasnoubena,“ pravil Hackenschmid. „Mohu vám blahopřáti?“

„Chcete-li —“

„Každý týden sem přijíždí ženich. Není to pěkné od něho? Byla bych ráda, kdyby někdo jezdil za mnou.“

Marie se zamračila, jako by se jí něco nepříjemného dotklo. Usmála se pak trochu nuceně.

„Musí to být skutečně velice krásné. Zkuste jen.“

Hackenschmidovi neušel přízvuk těch slov, zjitřený a nervosní.

„Nebudu nikdy šťastna,“ vzdychala Karla. „Nejsem dost hezká a jmenuji se ošklivě.“

Úsměv Mariin zmizel. A polohlasně, téměř nesrozumitelně pravila:

„A přijde štěstí tvé. A štěstím tvým už není.“

Hackenschmid měl bystrý sluch. Rozuměl.

Karla se obrátila.

„Co jsi říkala? Neslyšela jsem.“

„Nějaký verš,“ řekla Marie. „Verš nebo nic.“

Anna se zasmála.

„Jaké to věci mluvíme! — Ale vy nic neříkáte, pane Hackenschmide!“

„Skutečně; promiňte, prosím. Tak to dopadne, je-li kdo ohromen vaší krásou. Oněmí.“

„Nedobírejte si,“ mračila se Anna.

„Stávám se mladým, vida vás — — — Kdyby to bylo možno.“

„Nejste přece tak stár, pane Hackenschmide.“

„Třicet věčností. Není to dost? Neboť každý můj rok byl věčností. Slečna Marie dovede posouditi, jak jsem stár. Znala mne poněkud méně předpotopního, nežli jsem.“

„Ano,“ řekla Marie roztržitě.

Dívky se daly do smíchu. Pohlédla na ně tázavě.

„Na co myslíš, Marie? Ráda bych věděla, nač myslíš?“

„Nevím!“ pravila Marie. A měla pravdu.

* *
*

Ženich přijel.

Ženich byl přívětivý, slušný, v nejlepších letech. Neměl žádné vady, pokud bylo možno pozorovati. Jeho příjmy byly slušné. O jeho minulosti nebylo nic mimořádného známo. Nebyl příliš duchaplný, pravda. Ale duch není podmínkou štěstí. Ani království nebeské nepodmiňuje bohatost ducha. Naopak.

Ženich přijel v dobré náladě; dost úctyhodné, neboť cesta je bídná a dovede zničiti náladu sebe lepší.

Bude brzy jmenován — Má nyní před sebou už jen dva starší. Je naděje, že jeden z nich bude preterován z trestu. Je to nemožný člověk, naprosto lehkomyslný. Zbýval by druhý. Ten je povážlivě churav už od zimy. Má dovolenou nyní. Zdá se, že mu vysychá mícha. Nevrátí-li se už, což je velmi pravděpodobno, byl by on na řadě. Pak by nic nestálo v cestě jejich sňatku. Uvažoval o tom, kde by si vzali byt. Nemusilo by to být ani ve středu Prahy. Řekněme na Letné. Spojení bylo by tramvají. A přece je tam lepší vzduch. Nechodí už do téhož hostince jako dříve. Posledně, když si dal vídeňský řízek, přinesli mu jej s usmaženou mouchou. S usmaženou mouchou, nepřehání. Je mu ještě nyní nevolno, pomyslí-li na to. Nyní má poněkud daleko, chce-li vybrati slušný hostinec. Ale malá procházka mu neuškodí. Vyměří-li se přesně čas, stačí to. Doufá, že se zde mají dobře. Vzduch jim svědčí, jak patrno. On, bohužel, nemůže ještě na dovolenou. —

Potřeboval by jí ovšem; měl mnoho práce poslední dobu; ale nějak ještě to vydrží. —

Ženich byl jako blahovolný protektor. Byl si vědom své důstojnosti. Není jeho čin hrdinský? Marie nebude míti veliké věno. A přece si ji vezme, on, s tak zajištěným postavením a nezajištěnými vlasy! Toto hrdinství své si uvědomoval v každém okamžiku; zdál se dávati přízvuk každému jeho slovu, ráz každému jeho pohybu. Očekává, že i Marie bude si vědoma této hrdinnosti a povinností, které z toho plynou. — A trochu ho urá-želo, že nebylo zcela tak, jak čekal — podle svého názoru — plným právem. Nechápe vše zcela jasně, ubezpečoval se. Ale poněkud ho to urážélo.

Ženich se procházel podél trati. Mluvil ještě mnoho podobných řečí. Jeho pobytu ovšem nebylo nadlouho. S jeho stanoviska bylo obětí jeti sem. Neopominul ukázati na obtíže a nepříjemnosti cesty, jakož i spojený s tím náklad. Jeho postavení bylo vůbec řadou *obětí;* ale jak se zdá, nedovedla to Marie pochopiti. Pociťoval to čím dále, tím více jako křivdu.

Marie neodpovídala.

Myslila na svou matku. Přála si ten sňatek. Chtěla mít dceru zabezpečenu.

„Aby mohla oči klidně zavříti," jak říkávala. Její matka nebyla zcela zdráva. Mnohdy na ni přicházely smutné myšlenky. Co si počne, nevdá-li se? Časy jsou čím dále, tím horší. Jmění nepatrné. Co počít? Sňatek

je jediná spása. Ženich přinášel zabezpečení. Proč nepřijmouti spasitele?

Marie myslila na svou matku. Poslouchala slova *spasitelova* po svém boku. Bouřila se při nich. Její hrdost ji jitřila. Chvěla se. Ledvaže dovedla zatajiti svůj odpor. Ale myslila na svou matku.

Ať je klidna; a může zavříti své oči v pokoji. Ač by bylo lépe, kdyby to nebylo nutno. — Snad bylo možno žíti jinak. — Snad její touhy vedly by jinam.

Když ženich odjel, vracela se Marie osamělou stezkou podél trati. Utekla všem. Schovala se do temného koutku nad řekou. Dívala se do vln. Tříštily se o balvan, pěnivé a lehké. A Marie kousala do krve své krásné rty.

* *
*

„Hráti divadlo, to je velice pěkné," pravila Karla. „Měla bych ráda někoho za blázna, zahráti mu nějaký pěkný kus."

„To je nehezké, Karlo. Máš to ošklivé nápady. Nechtěla bych hráti komedii."

„Je to krásný život: nechat se obdivovat celým světem, neustále v lesku a kráse. Každý den jiná úloha, jiné kouzlo."

„A jaké úlohy! Hanebné úlohy! A všechno musit hrát!"

„Každá úloha může mít něco pěkného do sebe."

„Herečky! Co to jsou herečky?“

„To, co ostatní. V každém je trochu divadelní krve. Někdy víc, někdy méně. Co je na tom. Někdo hraje pro víc, někdo pro jednoho.“

„A ty bys tak hrála, Karlo?“

„Pro víc nebo pro jednoho?“

„Pro obojí.“

„Proč ne? Jenom že nemám nikoho, komu bych hrála — ani těch víc, ani toho jednoho.“

Marie naslouchala, a hořkost se jí vzmáhala. Ano, hráti, hráti jakous úlohu, k níž máme odpor! Úlohu špinavou a nízkou. — A co je nejhorší, nemoci se vybaviti z bludiště, do kterého zabloudila. Řekla své ano: to byla lež, to byla hra: jak mohla to učiniti? Lež volá druhou: a nyní musí lháti bez ustání. A takové je obecenstvo, kterému musí hráti: spasitel, kterému se ublížuje. Klame ho a ví, že ho klame; je jí z duše protivný, a nemůže to říci; má se tvářit naopak tak, jako by ho milovala — nebo se aspoň chtěla dát milovati. A co to bude, dá-li se na konec milovati? To jest, co se nazývá láskou v řeči lidské?

Je v bludišti, nevyvázne. Není to k vůli ní; učinila to pro matku. Ale je to ospravedlněním?

Protivila se jí ta lež. A každým dnem jí připadala těžší. Tehdy, když řekla své ano, měla své iluse; nyní ovšem nemá ženicha ráda; a snad ho mít ráda nebude: ale bude možno udržet jakýs poměr, který se blíží lásce, byť láskou nebyl. To si říkala; ale bylo čím dále tím

hůře. Viděla jasněji den ke dni, že nejen ho nebude milovati, ale že jí je nesnesitelný; to byla ta její komedie, trochu smutná. Musí něco učinit pro matku. Ale právě to, právě to?

To byl konec blouznivých snů, budoucí cíl životní; žít po boku někoho, jehož klameme a jejž musíme klamati, neboť jinak by nebylo možno žíti. A nikdo nesmí věděti o tomto klamu. Role musí se sehrát dobře, k spokojenosti obecenstva. Za každou cenu. Úloha. — Ale herec má chvíle přestávky, oddechu; bude míti ona ten oddech?

„Ty bys nechtěla hráti, viď," ptala se Anna.

„Ty bys krásně hrála," ujišťovala Karla.

„Je to nehezké a sprosté."

„Je to krásné."

Obě na ni dorážely, hodlajíce stůj co stůj získat v ní oporu svého mínění; ale Marie, přemáhajíc se až k úsměvu, jenž byl utrpením, odpověděla záhadně a dvojsmyslně jako věštba delfická:

„To může všechno býti."

* *

*

„Protože většina z nás neumí už milovati. Schopnost ta byla ztracena v zlých časech — jakýmkoliv způsobem. Zbyly nám náhražky."

Hackenschmid mluvil tentokráte vážněji než jindy. Nemohl jinak tváří v tvář Marii.

„Náhražky. — A což nestačí-li nám?“

Hlas Mariin se chvěl. Byla bledá.

„Musí stačiti, to je ta bolest. Musí stačiti, není-li více. Třeba se smířiti — nebo ztroskotati. Jenom že je prázdno časem pro tu ztracenou schopnost. Jste příliš ženou, než abyste nevinila muže. Jiná věc je, máte-li pravdu.“

„Jakým právem mám býti odbyta tou náhražkou? Mám právo býti milována.“

„Co chcete? Váš ženich je ctihodný muž.“

„A všichni druzí pokud muži jsou. Tak mluví Antonius v Caesarovi. Slyšela jsem to kdysi.“

Zasmála se trpce.

„Všichni druzí hodní muži jsou. Oni všichni přišli během času o tu schopnost milovati tak, jak míníte, že měla byste právo býti milována. Za nimi leží nějaké pohromy. I oni snad měli právo milovati tak, jak snili oni. Jaké bylo v tom právo, že ty pohromy přišly? Kdo je chránil před katastrofou srdce? Nevíte, netrpělo-li se. Pak se snad otupělo. Nyní je jen prostřednost a chlad; snad mohly býti osudy jiné. To, co je pouští, nemuselo jí býti. Kdo dopustil, aby zprahla?“

„Chtěla bych být mužem. Mít cestu volnou.“

„Žena má na tisíc cest.“

„Ano, mnoho cest, tisíce pokoutních cest zbývá ženě. Vy máte volnou a přímou.“

Hackenschmid se usmál.

„Ano, cesta volná a přímá, nepřál bych vám té cesty."

„Vy můžete voliti. Žena má právo trpěti, je-li dost veliká, a vládnouti, je-li dost nízká. Obojí je stejně hnusné. — Chtěla bych býti mužem."

„Jak možno chtít býti něčím jiným, nežli jste, jste-li tak krásná?" pravil Hackenschmid.

Její zraky planuly, její prsa se dmula. Byla skutečně krásná té chvíle. Hackenschmid nemohl odvrátiti pohledu od ní. Jakés opojení se ho zmocňovalo. Krev se bouřila v něm. Nemohl ovládnouti svoji touhu, která byla trochu vzpomínkou. Zdálo se mu, že vidí zjev dávno zmizelý. — Stál dva kroky od ní, docela blízko.

Přistoupil k ní a chtěl ji obejmouti.

Vší silou vymanila se mu. Couvl, vida tak energický odpor. Nepříjemný odpor se ho zmocnil.

Neprchala; stála tak před ním jako výčitka, rozcuchaná trochu, bluzu smačkanou.

Z očí jí vytryskly slzy a odkudsi zhluboka vydral se zoufalý nářek.

„Nikdo mne nikdy neměl rád."

Něco neskonale smutného, bezútěšného bylo v jejím zjevu i v jejích slovech. Hackenschmid, ač otrlý, zachvěl se při nich. Chtěl něco říci, vysvětliti — ale nemohl

A ona opakovala, jako by vše, co ji tížilo, chtěla setřásti: „Nikdo mne neměl rád."

Kroky ozvaly se za nimi. Marie vztyčila se a šátkem

setřela si rychle slzy. S nadlidským úsilím dovedla dáti tváři vzhled klidu. Byl také čas.

Slečny se objevily, kvapíce s novinou.

„Budeš zajisté potěšena. Tvůj ženich přijel."

Po klidu Mariině bylo veta. Na to nebyla připravena. Sdělení děvčat ji ohromilo. Křečovité to hnutí zbortilo její úsilí. Nedovedla potlačiti slzy.

Slečna Anna přistoupila k ní, udivena ptala se, těšila. Slečna Karla pravila Hackenschmidovi, šelmovsky se usmívajíc:

„Slzy! To jsou příjemné slzy! Chtěla bych tak plakat! Má ho přece jen ráda!"

Intermezzo druhé.

Vidění Hackenschmidovo.

Zapadlou ulicí malostranskou, docela blízko schodů, které vedou na královský hrad, jenž nemá svého krále, chodívá padesátník vysoké postavy a pronikavého zraku.

Je to vyběrač kosů.

Kosové právě počali veseleji pěti; doba zimní minula a jaro přineslo teplo a květy. Oživly zahrady a pole. V hnízdech kosů nastalo blaho, kterého nebývalo za dlouhých zimních dnů. A padesátník pronikavého, zkoumavého zraku jde, aby vybral kosy.

Vždy, kdy je jaro, třeba více vybírati kosy; zpěv jejich může rušiti vážné meditace; jejich existence není prohloubena. A na jaře zpyšní tito létaví tvorové a domnívají se, že není nic kromě nich a kromě podivné magie, kterou provádí jaro.

Vyběrač kosů kráčí osamělou, zapadlou ulicí malostranskou, vědom jsa svého úkolu. Časem ho potká studentík, který ho pozdravuje; časem též měštěnín vážný a úctyhodný, který ho měří zrakem, v němž je ne-

důvěra. Jak může počestný měšťan malostranský důvěřovati někomu, kdo vybírá kosy?

Vyběrač kosů jde zamyšlený; zamyšleně děkuje, nepozoruje pohled měštěnínův, jakási myšlenka ho zaměstnává.

Vybírat kosy může býti krásnou věcí; jde-li nám do šedesátky, pomýšlíme na dědice, neboť ještě všichni kosové nebyli vybráni; a má to svou svízel dědice najíti. Marně zněl hlas tak sympatický a přesvědčivý; marné bylo kouzlo osobního vztahu. Moc, kterou měl padesátiletý, byla marná; neboť není dědice.

Chodec dumá, a minulost přichází před jeho zraky.

Přichází z města na modrém Dunaji, které kdosi nazval Dalilou a jiný nevěstkou Rakouska. Přichází a počíná vybírat kosy. A vybírá kosy, jichž hnízda byla dosud posvátná a jichž se neodvážil dosud nikdo dotknouti. Padesátiletý muž měl onu odvahu. Čechy se bouří, ale to nezaleká toho, kdo má světlý cíl: on čelí bouřím a vytrvává. On vysvobodil myšlenku od všeho, co ji poutalo. Co bylo Bohem, stalo se modlou; a tato modla měla se skáceti. Nikdy už nebudou tak zpívat kosové v zahradách.

Vyběrač kosů byl přísný a měl pravdu.

Demagogové byli, hulváti byli a ti, kteří líbali ruku; zmatek byl v řadách a fráze panovala; starý pán hleděl na to svým střízlivým a fantastickým zrakem. Je ještě pokrokovost u vln modrého Dunaje, kde se tančí sladké valčíky, je tam ještě pokrokovost, která nás

15

spasí. Není-li to ušlechtilý program, bojovati proti zpátečnictví? Národové se sejdou in hoc signo; a o vítězství už nebude pochyby. V budoucnosti není ničeho kromě humanity a míru.

Vyběrač kosů bojoval; bojoval časem proti všem a proti všemu. Bojoval ve jménu míru. Jeho hlas, který sváděl věřiti, neustával znít; učedníků nescházelo, obec věřících hlučela kolem něho. Ale nyní jde padesátiletý sám a rozjímá: uplynula léta a není nikoho, kdo nastoupí po něm, není dědice. Nyní se rodí opět cosi nového v českém vzduchu, co už neuvítá bezvadnými verši Svatopluk Čech. Nová generace jde.

Dědice vyběrače kosů není.

Ale doktor Hilarius je zde.

Doktor Hilarius organisuje.

Do schůzí chodí a mluví a mluví; není místa, které by nebylo uneseno jeho výmluvností. Shovívavě přehlíží chyby předchůdců, naznačuje, že nemůže se úplně ztotožňovati s vyběračem kosů, nesoucím do zákoutí malostranského, do ulice zapadlé a tiché, své úvahy. — Nemůže se ztotožňovati; totéž, co nemůže vyběrač kosů. Neboť ten má podivné chvíle; a v jedné z nich řekl, že národ Chelčického musí bažit po nekonečném. Doktor Hilarius nesoudí tak; jeho věcí je především konečné. A to tísní osamělého chodce, který rozjímá.

A náhle vidí fantastický vyběrač kosů, osobnost mátožná a úctyhodná, kdyby nebyla mnoho ublížila, ně-

koho, kdo kráčí jemu vstříc. Je to zjev hubený, podivný a chladný.

Je to doktor Hilarius.

Jde proti vyběrači kosů a nehodlá sejíti s cesty; a podivná myšlenka přepadá padesátiletého; marně se brání myšlence, která se mu vnucuje; marně se vzpírá a bouří.

Dědic!

Zjev hubený, podivný a chladný kráčí vstříc osamělému. A když se přiblížil na dosah ruky, stane zjev a promluví slova, která zní vyběrači kosů pamfletem.

„Krev tvé krve a myšlenka tvé myšlenky."

Vyběrač kosů odmítavě vztáhne ruku; a jeho slova, tak svůdná a přesvědčující, marně se pokoušejí nabýti své výmluvnosti; doktor Hilarius jako přízrak a jako výčitka opakuje:

„Krev tvé krve a myšlenka tvé myšlenky."

Vyběrači kosů nemůže být obtížno polemisovati: diskuse byla vždy jeho živlem. Výrok doktorův, ve světle přísné logiky, je neudržitelným. Lze uvésti bod za bodem odchylky a nesouhlas. Jenom až bude lze vyběrači kosů nalézti dialektiku starých dnův.

Jenomže nemůže ji nalézti; ví, že slova Hilariova nejsou správná, ale slova váznou na rtech, a tíseň, nezvyklá a dotěrná, ho přepadá. A s pohrdavým úsměvem na ulici, která má obvyklý svůj vzhled, na lidi, kteří kráčejí vyměřenými svými cestami, ba i s pohrdavým úsměvem na toho, jenž stojí před ním, opa-

15*

kuje doktor Hilarius po třetí zlá a znepokojující slova:

„Krev tvé krve a myšlenka tvé myšlenky.“

A tak, jak stojí, samozvaný dědic, zdá se, že učinil smutnějším město. Nezbývá než několik čar, kde byla před chvílí krása; nezbývá než střízlivost, kde byla před chvílí pohádka. Země dochází ideálu: není už ctnosti ani neřesti, jsou jen rovné linie, je jen povinnost a řád, je jen doktor Hilarius.

Konečně se vzpamatoval vyběrač kosův.

Přejel si rukou čelo.

Zamčená, jak se zdálo, ústa se otvírají. Ale není to proud výkladů, není to bystrá dialektika, není to polemika, obratná a jízlivá, kterou tak vládne padesátiletý; zcela něco jiného je to.

Odměřeným hlasem, který má přízvuk slovenský, pronáší prostou větu:

„Národ Chelčického musí bažiti po nekonečném.“

Ale úsměv trochu pohrdavý nemizí se rtů doktora Hilaria.

A vyběrač kosů, tak střízlivý a tak fantastický, vrací se do zapadlé ulice malostranské. Jaro je a mnoho kosů vybrat nutno. Přízrak ještě daleko ho tíží; a polohlasitě, aby jej zapudil, říká si padesátiletý:

„Národ Chelčického musí bažiti po nekonečném.“

ČÁST DRUHÁ

Kapitola prvá
vede k loži chorého

Mladý pan Kopulent spal.

Ticho bylo po pokoji; a smutno, jak bývá u loží chorých.

Tvář pacientova byla bledá — mrtvolné téměř bledosti.

To děsilo starého pána.

Seděl tu trochu zhroucen u lože a naslouchal nepravidelnému dechu svého syna. Starostlivě se nakláněl, tiše, aby ho nevzbudil. Spánek ten jako by byl svalil balvan s jeho prsou; vše záleželo na tom spánku, kterému bylo posíliti organismus nadmíru zesláblý.

Uplynuly tři dny od neblahého toho výletu k místu vraždy, z něhož se vrátil mladý Kopulent v tak neblahém stavu. Donesli ho do Romanova. Nemohl sám jíti. Byl v horečce a nesmírně zesláblý. Doma blouznil, mluvil nesouvislá slova, časem vyrážel výkřiky, prozrazující děs. Horečka dlouho nepolevovala. Doktor měřil teplotu a vrtěl povážlivě hlavou.

Paní Severová, náhle milosrdná samaritánka, stala se duší domu. Zdálo se, jako by ji nepřekvapovala

tato událost. Smutek zračil se v jejích očích, ale ne údiv. A kdo stál docela blízko a nebyl zaujat trudným pohledem na chorého, mohl slyšeti polohlasitá slova:

„Der Ring des Polykrates."

A ještě tišeji, když už byla sama u lože nemocného, rovnajíc podušku pod rozpálenou hlavou, šeptala si: „Je to *onen den* — je to podivné, právě *ten den*."

Den, který myslila, byl den smrti Heleniny.

A nic už ji nemohlo překvapiti.

Nesvěřila nikomu svou myšlenku.

Zachovala jediná jasnou hlavu; energie její nabyla vrchu v zmatku všech; aniž byla otřesena něčím, ujala se otěží všeho. Starý pan Kopulent byl jakoby nalomen. A slečny Pavly zmocnilo se něco podobného letargii; nějaká hádanka zaměstnávala její mysl úporně a neodbytně. — Její čelo neslo pečeť zamyšlení.

Nyní už bylo lépe.

Krise byla odbyta, říkal doktor.

Starý pán díval se na tuto bledou tvář.

Zle dolehly tři dni na starého pána.

Neklid se ho zmocnil; a jeho, který býval tak čilý a energický, přepadala úzkost. Bál se o syna; a bylo mu, jako by měl býti od všeho opuštěn, přečkat sám všechny, kterým dal život, sám utkvět na osamělém dvoře.

Nikdy nebyl v příliš důvěrných stycích se synem. Hovořili spolu, ale jaksi zběžně a o všeobecných vě-

cech. Byly jisté meze v jejich hovoru: přes ty se obávali jíti. Bylo možno, že většina lidí znala je lépe, nežli oni sami se znali. Mladý Kopulent měl takový nepříjemný pocit, kdykoliv se chtěl přiblížiti k otci. Nenalézal slov. Časem jim to bylo trapno. Ale slova se nedostavovala.

Tolik bylo jasno, že názory jejich se liší, stejně jako se lišil jejich temperament. A tolik bylo jasno starému pánu, že syn není šťasten. Zdálo se mu, že má vše, co by mohlo činiti šťastným. Mládí, volnost, klid. Nevěděl, čemu to připsati, nevěděl, jak to napraviti, ale cosi, viděl, na synu hlodá a hlodá.

A po prvé v životě cítil se starý pán *starým*.

Jako by nyní tíha celé minulosti lehla na něho najednou: a nelze nic učiniti, nic polepšiti, nic napraviti!

Nerozuměli si jaksi s dětmi.

Ovzduší, v kterém rostl starý pan Kopulent, bylo zcela jiné. Nebylo pohodlí, nebylo upravených cest. Krušná byla jeho mladá léta, plná trpkých chvil a obtížných situací. Divil se až, co vše bylo možno unésti. Statnou jeho postavu to nezlomilo, jeho důvěru neoslabilo, jeho optimismus, jeho nadšení nezvrátilo.

Byl z generace, která rostla v období vzruchu, vzepětí, nedotčena persekucemi a útiskem. Z té generace, která snila o nekonečných vítězných pochodech. A třeba porážky přišly, stále dále, a jednou přijde úspěch!

Řady řídly kolem něho, ale to ho neudolalo. Umřela jeho dcera, umřela jeho žena. Byl stále statný a čilý a stále optimista a nadšenec. Pobuřovalo ho vše, vzrušovalo ho vše.

Ani nechtěl vzpomínati na katastrofu, jež rozbila před lety jeho domácnost. Ale i jeho vlastní děti přinášely něco cizího.

Jak dorůstaly děti, jiná atmosféra loudila se do domu. Neměly dětské hravosti a rozmaru. Ku podivu, starý pán připadal si mnohem spíše dítětem než onen bledý, zamyšlený hoch, stravovaný jakýmsi vnitřním ohněm, nežli tichá a zadumaná dívenka s tím pohledem rozumným a klidným. Bylo mu, jako by nedůvěra a pochybnost se přibližovaly. Mdlý a lhostejný výraz jeho syna vyjádřil únavu myšlením a nedostatek víry, a co bylo v očích dcery? Byla mu záhadou. — Jako zcela jiní lidé mu připadali, jakých nikdy neviděl a neznal. Nebylo mu jasno, co s nimi počíti, jak jednati, jak k nim najíti cestu.

A vůbec mu připadalo, jak by se všechno měnilo kolem něho, jako by nastávaly nové útvary, přicházeli noví a cizí lidé. Stále cítil se vzdálenějším dni...

Na psacím stolku synově nalezl kdysi papír, na němž napsáno nervosním, zběžným jeho písmem:

„Ich komme aus anderen Zeiten
und hoffe in andre zu gehn.“

Tehdy ho stísnilo cosi, a on se zadumal. — „Ich komme aus anderen Zeiten," znělo mu v mysli. „Jiné časy," opakoval si, *„lepší?"* Neodvážil se říci. *Jiné,* cítil to věru, že *jiné.* Jinak se myslilo, jinak se žilo.

Odložil tenkráte papír s rozechvěním, které nebylo mu možno zakrýti.

Vstal zamyšlen.

Zaměřil do své knihovny.

Otevřel skříň, kde se tísnil svazek vedle svazku v staromódních vazbách.

Hledal chvíli. Pak vyňal tenkou, nenovou knížku a četl s úsměvem, v němž bylo trochu trpkosti:

„Mníte, že zpěv můj mým jest jen želem,
jenž se mně leskne ve zraku?
Pravím vám, jestiť řeřavým uhlem,
který vám shůry se mraků
na hlavy deštěm metati budu,
do srdcí jeho vrhati pal,
sypati žhavý na cesty, dráhy,
aby vás bodal, zvukem svým žhal:
v zajetí lid, vrah šlape mu v šíji,
v okovech národ, v prachu se svíjí
rozkotán Sion, boží hrad!"

Odložil s povzdechem knížku a vyňal jinou, docela blízko v řadě.

„A tu — tady."

Malý špalíček, který vyňal, třásl se mu v ruce. Stěží rozevřel knihu.

„— Spolubojovníku v českých Thermopylách, — to je věnování. Thermopyly — nebylo by jim to trochu směšné a naivní?"

A sarkasticky dodal:

„Ich komme aus anderen Zeiten!"

Vrhl ještě pohled na řadu knih, starých a důvěrných známých z minulých dob. Potom zavřel s povzdechem skříň.

Bylo mu teskno v šeré poněkud síni. Potřeboval vzduch, svěží horský vzduch, aby vyvětral všechno to smutné, co zalehlo jeho reflexe. — Mechanicky vzal klobouk a kráčel ven, zrychleným krokem, jakoby honěn něčím trapným a nepříjemným; prošel dvorem a zamířil rychle do polí.

Ale dlouho ho neopouštěl ten skličující dojem; dobromyslný úsměv, který obyčejně projasňoval jeho tvář, ustoupil melancholickým stínům; a ještě, jak kráčel mezí na vrch, s něhož byl největší rozhled, opakoval si:

„Ich komme aus anderen Zeiten."

Zpívají ještě ptáci tak jako za starých dob? Kvetou květiny stejně? Není méně vůně a méně zpěvu? Skoro se mu zdálo. Kývl hlavou a trochu sarkasticky dodal:

„und hoffe in andre zu gehn."

Jaké budou ty nové časy? Kam povedou tyto cesty? Nebyla hořkost v těch slovech, pouze trochu bolesti.

Ale měl ještě síly tehdy tuto bolest překonat. Chvíli tak chodil pod modrým nebem, chvíli dýchal svěží a silný vzduch Podkrkonoší, naslouchal písni skřivanův a ševelu obilí a pak se vrátil s úsměvem na rtech, vzpřímený, pevný. A třeba byly jiné časy, on zůstane na svém místě, dokud bude sil.

Teprve tato událost ho vyburcovala.

Tíživé poznání, že se blíží poslední akt, počínalo se mu vtírati. A bál se, že v tomto posledním aktu bude osamělý... on, který tolik miloval lidi. Byl by tedy celý život marný? Celá existence jeho zbytečná? Nic nebude — než on sám, který přežije všechno?

Sníval za paren minulých let o jiné zimě. Rod jeho, energický a silný, kupí se kolem něho, a není to vlastně konec; král je mrtev, ať žije král.

Nyní — syn?

Také dceru má, ovšem. A zůstane ta u něho věčně? Čas je, aby se vdala. Odejde tedy. A co Romanov? Zůstane tu opuštěn.

Doktor Hilarius mihl se jeho myšlenkami.

Bylo těžko přehlížeti to. Chce se ucházeti patrně o jeho dceru. A zdálo se, že ona našla v něm zálibu. Starý pan Kopulent nemohl chápati tuto zálibu. Jemu doktor Hilarius nebyl dvakrát milým zetěm.

„Představujeme si vše jináče, zcela jináče, nežli to přijde. — Tak mladý, tak mladý. — Jací jsou to nyní lidé? Mraky na tváři, trochu ohně nezajiskří v očích. A stále rozumovat.“

Ač byl tak sklíčen, neubránil se úsměvu, trochu mdlému ovšem. Napadla ho přesnost Hilariova, odměřenost každého kroku, který učinil. Vše je jasně předurčeno, a při všem jasný, logický důvod. Přesně se pracuje, přesně prochází, přesně spí. — Ani slova hozeného maní, úsměvu, který by nebyl zdůvodněn. Jací jsou to mladí lidé?

Ale co činiti, jak zameziti něco, co se mu zdálo tak nepříjemným? To nevěděl. Znal svou dceru přece tolik, že věděl, jak marný by byl pokus působiti na ni. A důvody? Jaké důvody uvésti? Jaký přesný podklad měla jeho antipatie? Doktor Hilarius nebyl zámožný, pravda. Starý pan Kopulent byl by poslední, který by uvedl takový důvod. A jinak?

Nebylo to než takové nepříjemné tušení. A vědomí, že valí se něco zlého, čemu marno brániti. — Složiti ruce a přihlížeti, jak se věci vyvinou.

To vše ho skličovalo nyní, když dlel u lože chorého a naslouchal jeho dechu. Jenom ho nevzbuditi, jenom ho nevzbuditi! Bude mimo nebezpečí, říkal doktor, usne-li. Ale velmi opatrný musí býti a chrániti se především každého rozčilení.

Kdyby bylo možno uchrániti ho! Ale jak ho uchrániti?

Romanov obestřely chmury; tak se zdálo starému pánovi.

Noc, která šla, byla neklidná a znepokojující.

A vzduch těžký a dusný jako před bouří. Přijde to bouře?

Hodiny tikaly pomalu, pomalu vlekl se čas. Ticho bylo; nerachotil hrom, nekmitaly blesky; jenom ta mrtvá nálada noci.

Starý pan Kopulent sklonil hlavu.

Bylo mu mdlo ... mdlo a smutno.

Kapitola druhá
předvádí zápisky Týce, studujícího.

21. července.

Myslím, že není dobře žít. A není mi veselo.

Je zamračeno dnes; dešť na spadnutí. A jak tak chodím, připadám si nesmírně pošetilý. Mluvím s ní a nejsem s to pronésti rozumnou větu; všechno mne opouští, myšlenky, slova. Ostýchám se vůbec něco tvrditi a něco popírati. Za jakého hlupáka musí mne ona pokládati.

Bolí to časem, ale lépe tak. Nezbývá mi, než býti hlupákem v jejích očích. Bylo by směšné to druhé. Je mi souzeno odříkat se. Ať soudí špatně o mně. To bude nejrozumnější. Řeknu mnohdy něco takového pro smích, působíť mi to úlevu moci něco pošetilého říci: jenom se neodvážím podívati se při tom do jejích očí. (Bože, její oči!) Ale ona se, zdá se, nesměje.

Dnes jsem vyšel po nějakých hloupých snech minulé noci ještě unaven. Bál jsem se ji potkati. Mám takové chvíle. Vyjdu a naschvál jdu někudy, kde, myslím, že ona nebude. Zdá se, že by pálila země pod

nohama, kdybych stál u ní. Mám konfusní a bláznivé myšlenky. Neovládl bych se, myslím si. Půjdu do samoty — přijde to přece. Jenomže se pak vrátím a je mi pusto a teskno. Vidět ji z dálky; a vidím ji z daleka, a komedie začíná znovu. Nemohu odporovati! Ach, stále ty bláznivé myšlenky!

Jak by to bylo krásné umříti — s ní. Umříti, nelze-li žíti. Co je můj život bez ní? Živoření. Stín života. Paskvil na život.

Snad přece čekal mne nějaký úkol. Snad jsem mohl být užitečným členem svého národa. Mohl jsem říci svou myšlenku. Mohl jsem vykonati svou práci — co je většího nad to? Ale zavraždit to všechno, udusit to v sobě, navždy se odmlčet!

Tak jsem dnes šel, a chmurná obloha se hodila k smutku mých myšlenek. Četl jsem, že krajina je stav duše. Ta krajina je smutná. Vítr se rozhučel a jako by na mne hlasy volaly. Stával jsem se sentimentálním a na skále nad údolím, na protější straně hradu říkal jsem větru Macharovy verše:

„To přejde vše. Mé kosti tlíti
pod zemí někde budou snad.
Ty vyjdeš v sad váš vonné kvítí
si k svatbě natrhat.

Ó, vzpomeň si na přelud bledý,
jenž oblétal tvůj mladý věk.

A vezmi šat ten světlošedý
a rudý klobouček.“

Propast se rozevírala přede mnou. Jediný skok — a konec. Nehoda, nic více. Vítr je zde nahoře. A propast se rozvírala.

A bylo mi, jako by mi byl někdo ublížil. Není to ona, chraň Bůh, nevyčítám a nežaluji. Přehlíží mne. Jak by ne? Čím jsem já? Je tak rozumná a dobrá. A má ho vedle sebe. Jak může se měřiti s doktorem Hilariem Týc, studující? Mám příliš velikou úctu k muži tak prohloubených názorův, abych tu myšlenku nepokládal za šílenou.

Ale přece jako by na mne cosi volalo. Rozumně vše uvažuji, argumenty uvádím, proč se nedá přesvědčiti můj potřeštěný cit? A k čemu je všechno toto? Překonám tu slabost. Musím ji překonati. Není důstojná muže. Zaplaším ty myšlenky.

22. července.

Nic nemůže se rovnati doktoru Hilariovi!

Kdybych mohl dosáhnouti někdy výše jeho klidu, již neporuší nikdo a nikdy! Kdybych mohl míti sílu jeho energie! Ví, kam jde; soudí jasně a logicky; nikdy nevybočí z cesty; nikdy nedá se strhnouti vášněmi a slabostmi! Ah, a já dobře vím, jak je to těžké.

Má o všem jasný a přesný soud. Je mnohdy přísný,

zdá se; mnohdy až mrazí mne to, když suchými větami popraví, co uvádělo mne v dětinné nadšení. Ale nemá práva býti přísný sám, když je tak přísný k sobě? Kéž by jeho rozumové poznání stalo se všeobecným! Nikdy neužívá frází; jeho řeč je prostá a věcná. A odcházím vždy uklidněn a jasnější od něho.

Chápu, že musí imponovat tento mužný zjev slečně Pavle. Chápu to, a nemám práva pozastavovat se nad tím. On je zralý, hotový — co jsem já? Třtina větrem se klátící, něco, co bylo zabito v zárodku ... ba ještě hůře: jest mi pronésti smutné Confiteor!

Pozoruji, jak visí na jeho rtech ... její oči září jakýmsi krásným leskem ... A mne jímá hořkost. —

Což to doktor nevidí?

Jak bych byl šťasten, kdyby ty oči byly upřeny na mne! Ale on je klidný a nedá se vyrušiti. Je, jako by neměl vášní. Noli tangere circulos meos. Všechno je u něho promyšleno, produševněno. Někdy snad až příliš. Tyto úkazy podmiňuje intelektuální směr jeho života. A není naším úkolem, ovládnouti a vésti racionálně temné své pudy? A on je racionální, velmi racionální.

Jen někdy se mi zdá, že je poněkud *tvrdý*. Je to tvrdost velikých lidí, kteří mají svůj cíl, své úkoly, svou cestu. Všechno, co by ho odvádělo od ní, posuzuje příliš tvrdě. Při tom on hlásá etiku velmi přísnou.

Letos v zimě četl jsem Ibsenova „Branda“. Chvílemi se mi zdá, že doktor Hilarius má takovou tvrdost, ne-

16*

oblomnost, týž rys krutého apoštolství. A napadá mi časem citát z této básně:

„Je mužné vůle, quantum satis,
tvé má dáti má mnoho stran,
ale tvé Conto Caritatis
list jediný, jenž nepopsán.“

Opakuji, že to nespravedlivé s mé strany, vyčítat mu něco podobného; skutečně, jsou poslední pohnutky toho pocitu dost čisté? Není v tom něco řevnivosti dětinské a zatraceníhodné? Zkoumám sebe a uvažuji o tom.

Ale také se mi zdá — chci se omluvit před sebou samým? — že hluboká a krásná duše, jako je slečna Pavla, zasloužila by býti milována více, prudčeji, žhavěji, takovým milováním, jež je silnější nežli smrt, celou bytostí, celou vášní, že by bylo nutno se jí oddati — oh, což já vím! Píši hloupost a romantiku v slohu zašlých století. Werther redivivus. Jenom Ossian schází. Nezbývá než vzdychati v svitu luny; jenom kdybych si nepřipadal směšným. Co se to děje se mnou? Odkud to vše? Chaos je ve mně, tančící hvězda se však nechce zroditi. Běda, zlý chaos, nevím, co mysliti a co cítiti! Zlé to hoře!

Ona je tak dobrá a teplá. Není možno cítit u ní žádnou bolest, a přece ji cítím. Všechno, co mučí a co souží, utichlo by u ní — kdyby ... Oh, jak by musilo

uklidniti, kdyby přejela svou drobnou ručkou rozpálené mé čelo.

Odkud mi zní myslí tyto verše?

„Mou kdyby byla tato žena,
já též bych provždy ztich'!“

Nevím, nepamatuji se. Četl jsem je vůbec? Proboha, jaké nápady!

23. července.

Ten Hackenschmid je protiva.

Popírá za každou cenu; jaký význam má taková negace?

A právě vědomím tohoto mravního a intelektuálního defektu stává se kousavým a jedovatým; stále nutno býti na pozoru před jeho žihadlem. Dráždí ho vše, kde je snaha po tom, čeho nemá a čeho dosáhnouti mu nelze: dráždí ho ucelený a prohloubený světový názor. Proto ironisuje. Nic není pohodlnější nad ironii. Ironie, zbraň slabých duchů, četl jsem kdesi. Zdá se mi to správným.

Ale Hackenschmid je i jinak protiva.

Potkal jsem ho nedávno u Kamenice.

Zastavil mne — seznámili jsme se náhodou předtím kdesi, když jsem provázel slečnu Pavlu a doktora Hilaria; mluvili jsme několik slov. Nebylo mi zrovna do řeči. Má bolest intimní trýzní mne příliš, než abych dovedl mluviti o věcech, které jsou mi na hony vzdá-

leny, a mé city bojí se lidí. Ale nebylo vyhnutí. On má nepříjemný způsob řeči, cynický a protivný tón. — Věci, o nichž mluví, bývají velmi opepřeny. Mně se z duše protiví jeho řeči.

Něco jsme mluvili, a on z čista jasna na mne:

„Pěstujete holky?"

A abych nebyl ani na okamžik v pochybnosti, jak to myslí, dodal:

„Fabriky to tady zkazily — žádná pěkná těla!"

Nevěděl jsem, co odpověděti na to. Připadalo mi hnusným, viděti *v tomto* světle neblahý a politováníhodný vliv sociálních poměrů, jež nejsou na prospěch našeho lidu, nemíti ani trochu soucitu k jeho bídě a útisku a zříti to vše jen s hledisk nejpustšího egoismu požitkáře, ale nebyl jsem s to formulovati tento svůj hnus — a upřímně řečeno, neměl jsem mnoho chuti debatovati právě s Hackenschmidem. Nejvíc mne však uráželo, že díval se na mne, jako by čekal kladnou odpověď. Měl jsem dojem něčeho odporného, jako by někdo znesvěcoval brutálně moji marnou lásku.

Usmál se — chápal patrně falešně mé mlčení.

„Carpe diem, praví Horác. Mravokárcem se můžete stát až na konec... pak je to přiměřeno situaci. Sáhněte do plného života, a kde jej chopíte, bude zajímavý, praví starý Goethe. Goethe byl veselý patron; on sahal velmi často do plných životů; ať žijí římské elegie, ať žije veselý Výmar, ať žije besídka v Sesenheimu."

Tu se pozastavil na okamžik, jako by váhal. Zdálo se mi — nebyla to iluse? — jako by mrak se byl objevil na jeho tváři a on s ním zápasil. Myslím však, že jsem se mýlil; pochybuji, že by si byl uvědomil neudržitelnost svých názorů. A tón, kterým pokračoval, ničím se nelišil od toho, jímž dříve vnucoval své nestoudnosti.

„Cras amet, qui nunquam amavit, quique amavit, cras amet! Nejsou to krásná slova hodná paměti?" pokračoval pak Hackenschmid. — „Stane se vám i kteréhosi dne, vstanete a shledáte, že nejste sice slavný jako Byron, ale zato starý. Věřte, že je to nepříjemné. Ba ani sláva nemůže těšiti, jsme-li staří. — Což není-li ani té? Nakonec nezbude než vzpomínka na mrtvé lásky. Nějaká ohořelá stavení. Zachyťte něco z těchto dnů. A ještě něco; lovíte-li ryby, hleďte, abyste nechytl příliš těžké; taková ryba stáhne nakonec dobromyslného rybáře do své hloubky. Pěstujte lehčí genre, čiperné, těkavé grundle, veselé, čiperné grundličky, mrskající sebou nad hladinou vodní, rejdící podle břehů, aby přilákaly pozornost chodcovu. Ty vás rozhodně nestáhnou dolů, pane Týci. Jmenujete se přece tak?"

Pokusil jsem se vložiti všechen svůj odpor a mravní rozhořčení v suchou a odmítavou poznámku:

„Myslím, že životu rozumíme každý jinak!"

Zasmál se.

„Oh, vy jste solidních, mravních názorů. Jednožen-

ství, že ano? Morálka! Kreutzerova sonáta! Tolstoj! Vykleštění! Je to ctihodný systém a každý má právo spasiti se podle své fasony. Mou fasonou by to nebylo — a nevím, bude-li to vaší. Jací jste teď rozšafní a rozumní páni. Zajisté máte už *hotový světový názor. Prohloubil* jste jej dostatečně? Je dost *ucelený?* Národu kyne lepší budoucnost; viďte, my ho neměli. A nemáme jej dosud, mám-li býti přesný. Rozumíme tedy jinak životu. A což rozumíme-li mu vůbec? Kolik je vám let, pane Týci? Sedmnáct, řekněme! Jak krásné je to mít světový názor v sedmnácti letech. Nebo jak ohavné, libo-li. Lepší je gaudeamus igitur nežli tisíc světových názorů."

A odešel bruče jakousi hnusnou odrhovačku, která hrubě špinila vše, co je velikého a čistého v nás, co vytvořilo hanebné toto století — odrhovačka, z níž se pamatuji jen na konec:

„Kde je v hlavě mnoho hnoje,
lze se nadchnout pro Tolstoje."

Nu, Tolstoj nezemře proto! A pustý posměch Hackenschmidův marně bude chtíti pokáleti Jasnou Poljanu!

To byla tedy minulá už historie; dotýkám se jí, poněvadž souvisí s tím, co se mi přihodilo dnes, a vysvětluje to, aniž to ovšem omlouvá.

Zpozoroval jsem totiž dnes hnusný výjev, který mi

Hackenschmida úplně zošklivil. Je to naprosto zdemoralisovaný člověk bez veškerého mravního cítění.

Šel jsem dnes se koupat do Kamenice. Bylo příjemně teplo a slunečno. A voda řeky je tak čistá a svěží. Přišel jsem k ní a spatřil Hackenschmida ležeti v kypré trávě paseky, nedaleko břehu Kamenice. Bylo v něm něco faunovského. Vedle něho ležely ženské sukně. Obrátil jsem se a odcházel jsem. Vtom bylo slyšeti jakýsi šelest. Dívka, jíž sukně patřily, vracela se z vody. Jakmile spatřila Hackeschmida, vzkřikla a chtěla se schovat.

„Nelekejte se mne, spanilá děvo," volal na ni Hackenschmid. „Neublížím vám, pojďte do mé náruči. Chtěl bych dnes milovati, krásná děvo. Den je tak jasný, k milování. Do mého náručí! Hořím touhou! Ostatně ležím na vaší sukni, má nejdražší. Chcete jíti domů v tomto úboru? Neostýchejte se, jste v dobré společnosti. Blíže, blíže! Sem na má prsa! Nevidíte mou touhu?"

A vyskočil při tom s nevylíčitelným posunkem, dohonil křičící dívku a chytl ji za ruku.

„Nemáte smysl pro poesii, krásná vílo? Budu vám tuze vděčen za vaši malou pozornost. Maličkost, pouhá maličkost. Neubere vám to na vaší kráse. Máte ostatně krásný hlas, ale trochu pronikavý."

Nevýslovný hnus mne pojal, ale zároveň pevné odhodlání; nemohl jsem dále Hackenschmida nechati prováděti jeho zpustlost; šel jsem dále směrem k ně-

mu. Chtěl jsem mu pohlédnouti káravě do očí. Ale jak jsem vyšel z roští, sklopil jsem — protivná slabost! — zrak. Děvče vykřiklo a vytrhlo Hackenschmidovi sukni a bleskurychle zmizelo kdes za křovím. Hackenschmid se ušklíbl.

„Ah, nejsme sami."

A s posměšným — cítil jsem — přízvukem obrátil se ke mně.

„To jste vy, mladý muži. Přicházíte příliš brzo," a dodal recituje:

„V zestárlý záhy svět! Příliš brzy s jistého stanoviska; jinak se obávám, že chtěl-li jste zachránit nevinnost této dívky, musil jste přijít o několik let dříve," a dal se do pustého smíchu, pohlížeje na mne cynicky.

Nesnesl jsem toho pohledu; šel jsem co nejrychleji. A sotva jsem zmizel z dohledu, utíkal jsem úprkem ke hradu. Udýchán jsem dostoupil nahoru. Divím se, že jsem nespadl. Tak jsem letěl.

Ale mrzí mne, že jsem se mu nepodíval káravě do očí, jak jsem chtěl.

25. července.

Vracel jsem se večer z Boskova. Výlet byl zdařilý. Byl jsem dobré mysli. Když jsem se octl v polích, dohonil jsem mladou dámu, které neznám, ale která bydlí u mostu ještě s nějakými slečnami. Je z Prahy. Chtěl jsem ji minouti; pozdravil jsem a právě jsem zrychlo-

val krok, když mne zastavila několika rozhodnými slovy.

„Máme, tuším, stejnou cestu?“

„Jdeme-li do Romanova, ano, slečno!“

Nesmí si o mně mysleti, že jsem dítě. Uklonil jsem se zdvořile a představil jsem se: „Týc, studující.“

„Marie Brandlerová,“ řekla ona.

Pokud jsem mohl pozorovati, je hezká. (Může býti však někdo hezký kromě slečny Pavly?) Je bruneta; slečna Pavla je blondýna; je trochu vyšší postavy, průzračné skoro pleti. Její pohled utkvěl na mně neklidně. Také její oči by mohly býti krásné. Vadí mi pouze tento výraz neklidu.

„Nezdá se, že vám činí potěšení býti mým rytířem,“ pravila, když jsme šli chvíli mlčky. „Tváříte se velmi utrápeně. A mlčíte jako hrob; promluvte něco, pane Týci. Je soumrak a smutno padá na pole. Promluvte něco!“

Octl jsem se v trapných rozpacích. O čem mluviti? Jaká je sféra jejího zájmu?

„Bojíte se mého pohledu? Neuhranu vás! Jste ještě mlád, že ano, nejste ještě *spasitelem?*“

Mé rozpaky rostly. Nerozuměl jsem.

„Ostřílíte se — tak tomu muži říkají, tuším? Jaké blaho, býti ostříleným! Vpravíte se do všeho za několik týdnů. Co říkám, dny stačí!“

Ani nyní neměl jsem slova odpovědi. Nechápal jsem

více, než že slečna Brandlerová je rozčilena. Mluvila prudce, všechna rozechvěna.

Pak její hlas klesl a zněl přitlumeně.

„Byla jsem v Boskově navštíviti *Matku Boží.* Prý ulevila velmi mnoha bolestem. Ale mým ne. Neuvítala mne tak, jak by si bylo přáti. A je už večer, že? Smutno jít tak pustými poli. Vy se nebojíte, vy jste muž. Ah, ano! a Matka Boží neodpověděla mi na mé prosby; ani slova neřekla na mé stesky. — Koho mám na světě, mlčí-li ona?"

„Věříte, že může pomoci a odpověděti?" tázal jsem se trochu skepticky.

„V co mám věřiti, nemohu-li ani v to?"

Bylo těžko dáti odpověď na tak komplikovanou při své jednoduchosti otázku. Snažil jsem se tedy dáti hovoru jiný, méně choulostivý směr.

„Cesta je ovšem dosti pustá. Ale nic se tu nikdy nestalo," odpověděl jsem. — Ale ještě mezi řečí jsem si vzpomněl na případ Bínův. — Mimoděk upřel jsem pohled směrem k Trojánkám; nechci říci, že jsem cítil bázeň; ale ta vzpomínka nebyla povzbuzující.

„Nebojte se těch, kteří tělo zabíjejí, ale ducha zabíti nemohou," sarkasticky pravila slečna Brandlerová. „Jiní zabíjejí — tělo i ducha. Co se může státi?"

„U dámy je to něco jiného," pronesl jsem neobratně. Ale záhy jsem pozoroval celou svou nešikovnost.

„Ach, to máte pravdu. To je něco zcela jiného." A smích, kterým provázela ta slova, byl ostrý a zlý.

„Což kdyby nás někdo přepadl a zmocnil se nás? Bylo by to bez ceremonií. — Jiní užívají ceremonií. Jinak je to totéž. Zmocniti se, zmocniti se, to je heslo. Žena — nač míti trochu úcty k ženě? Je to tak směšné, poznáte to! Nejlépe viděti ve všem a v každém bahno; nezklamete se. Ah, Bože, a Matka Boží mlčela!"

Slečna Brandlerová umlkla, a já se neodvážil pronésti slovo. Zmatek byl v mém nitru; trochu údivu, trochu soucitu a trochu bázně! Řeč slečny Brandlerové mi připadala trochu neženskou. Pak jaká pověrčivost, doufati pomoci od obrazů a soch, kdy pouze víra by mohla pomoci! Její podráždění mi bylo záhadou. Slečna Pavla nemluvila by tak.

Cítil jsem povinnost říci několik potěšujících slov, ale jsem neobratný a bál jsem se, abych se nedotkl nějakých vnitřních ran. Mlčel jsem tedy raději, ale bylo mně to těžko.

Ostatek cesty byl trapný a tísnivý. Před Romanovem podala mi ruku a zmizela, aniž promluvila. Ale zdálo se mi, že stěží potlačuje slzy.

Nerozumím tomu.

Rozumím pouze, že není jí dobře a harmonicky v nitru; ale což mohu pomoci já, jenž sám sobě nepomohu?

26. července.

Jaký to rozdíl včera a dnes!

Je jako po bouři: svěže a volně.

Čistší atmosféra, široké obzory. Vše je jasno: naše úkoly a naše povinnosti. Smysl života. Stačí poslechnouti několik vět doktora Hilaria. Klidno je v nich. A kdo dosud pochyboval, věří. Učí mravní odpovědnosti, vyššímu pojetí života. Vše je tak vážné a tak nutné. Ani špetka něčeho, co je stálou vlastností Hackenschmida a tak mnohých a co bych nazval *frivolitou*. Duch nečistý, tato neřest naší doby, je zaplašen daleko. Jak on, historik, dovede přesně odhadnouti nebezpečí a škody, vzrůstající z upřílišněného historicismu. Jak přesně dovede vytknouti a odsouditi plané žvanění o národnosti, lichý a chlubivý šovinismus. Naše hazardování s národními statky, naše kramaření v politice. S jakým zápalem mluví proti našemu myšlenkovému elekticismu, literárnímu diletantismu! Jak břitce odsoudil chorobný nietzchanismus! S jakým povýšeným klidem analysoval literárního „nadčlověka". Obra na hliněných nohou, trochu k smíchu a trochu k politování! Jak on hluboce a krásně chápe pravou radost života, to heslo, jehož se tolik a tak často zneužívá ke svodům na kluzké cesty immorality! *Radost života, toť vědomí vykonané povinnosti.*

A jaká čistota a jaké dobro hledí z hlubokých očí slečny Pavly. Je to jasný, křišťálový pramen horský, žádnou nečistotou neporušený! Neodvažuji se hleděti do nich. Jen jednou učinil jsem pokus. Ale sklopil jsem okamžitě zrak. Doktor Hilarius může jí hleděti do očí. Může býti sebevědomým, neboť něčím skutečně

je, něco opravdu znamená. Ale já? Čím jsem já, čím jsem dobyl toho práva? Oč se mé sebevědomí může opříti? Co mám, není než trochu snahy — snahy, vím, dosud nezralé a neujasněné.

Jaký klid v jejích očích, jaký klid v jejích slovech. Jak je to daleko od slečny Brandlerové! Jejího zmatku a rozrušení, které tak těžko chápati!

U ní možno pochopiti, co je to harmonický duch.

Slečna Pavla je tak dobrá. Bolí mne pouze časem, že jedná se mnou jako s dítětem. Nemá zlého úmyslu při tom, není v tom potuchy po urážce. Patrně chovám se tak, že musí mne za dítě považovati. A je to dobré — nechtěl jsem tomu sám? Ať mne přehlíží, tím lépe! Ale mučí mne to, nemohu toho popírati, a trpím, jak mnoho trpím! Ne, nejsem docela tím dítětem, jak ona myslí. Trpím. A co divného je při tom: nechtěl bych netrpěti. To utrpení má nicméně trochu blaha. Bylo by hračkou zbaviti se všech tísní a zmatků, vrátiti si klid.

Odjeti — to by byla spása. Nemohu. — Nechci. Co jsou všechny mé důvody, tak pečlivě sestavené proti váze tohoto slova? Jsem rád, že mohu pro ni trpěti. — A chci vůbec klid?

Bylo dnes vlhko poněkud; pršelo ráno; potom slunce rozptýlilo mraky a vyjasnilo se. Hledali jsme se slečnou Pavlou u trati lesní jahody; byly ještě nějaké. Když odešla slečna Pavla s doktorem Hilariem, zůstal jsem na cestě u trati. Nechtělo se mi opustiti to místo.

V trochu rozmočené půdě zbyl otisk malých jejích střevíců. — Sedl jsem si na omšelý, jako stůl široký kámen a seděl u nich. Kdosi šel okolo, vstal jsem, abych uchránil drahé stopy té, která odešla. Byl to jakýs muž, který šel z práce z blízké továrny. Pozdravil, couvl s cesty a vyhnul se. Má stopa zůstala neporušena. A vzduch svěží a vonný vyvolával představu roztoužení májového dne. Bylo to trochu blaha, které má mé utrpení; sny fantastické a neskutečné.

To je trochu bláznivé; co by řekl o tom doktor Hilarius? Jistě by toho nechápal. Je to bláznivé, je to chorobné, myslím-li s jeho stanoviska; ale vzpomenu-li na zjev slečny Pavly, nemohu už uznati to bláznivým, a bál bych se být prost tohoto šílenství. Ptala se mne dnes na moji matku a pronesla několik dobrých slov. Oh, ona je dobrá. Což kdyby byla víc než dobrá? Přál bych si bezmála, aby matka umřela. Litovala by mne. Možno si přáti více, než aby chvíli myslila na mne a měla stejnou bolest se mnou? Oh, na jaké nápady připadám; to je zlé, mysliti tak. A všechno se musí pobouřiti nad tak bezohlednou a egoistickou myšlenkou.

Nemohu si pomoci však — nemohu.

Proč nejsem doktorem Hilariem?

Pak jsem seděl a blouznil nehledě k vlhku. Povolil jsem dnes úplně sentimentalitě, bolesti, která měla svoji smutnou rozkoš. Oh, mohu umříti!

„A co vaše matka," řekla mi slečna Pavla, když jsem

jí něco podobného řekl. A její hlas zněl při tom tak tklivě. Ještě mi zní. Vlak jede mimo, slyším hukot, mihne se za mnou, trochu kouře ještě, pak vše zmizí a ticho. A já sedím a sedím a hledím na stopy ve zvlhlé zemi a duší zní mi krásná a něžná slova.

Proč, Bože, nejsem doktorem Hilariem?

27. července.

„Ty lesy, miluji je," řekla slečna Kopulentová. „A miluji ty srázy a skály a celý ten kraj. I jeho pusto a zamlklo miluji. Je to mnohdy tak slavnostní ticho; nic nevyruší klid. Sednete na pasece a jste tak daleko hluku města, jeho neklidu a vzrušení. Myšlenky stanou se jasnějšími a čistšími ve vzduchu těch lesů, duše se uklidní. Nebe je modré, a ta vůně, kterou cítíte! A pak zase šelest a bzukot kolem vás — z jakých tajných zvuků se skládá toto šelestění? Pouze zde by měly býti čteny knihy. Město není místo ke čtení knih — nemáte oddechu pro své nitro, vždy něco brání vám úplně vnořiti se do sebe. Stále nějací lidé, stále nějaký hluk a rozptylování. Vím, co čekati od lesa. My dva si rozumíme."

Mluvila vroucněji a vznešeněji, nežli obyčejně mluvívá. Lehká červeň polila její tváře a hlas měl hřejivý, intimní timbr. — Jak krásně dovede vše říci! Chápal jsem vše a cítil s ní. Ale doktor Hilarius k mému nemalému překvapení povážlivě zavrtěl hlavou.

„Jaký egoismus, slečno! A což lidé, kteří musí žíti

17

a pracovat v dusné atmosféře den ode dne, rok od roku? A kteří vadnou a hynou tam v městě? Ne pouze v městě — nedaleko od vás. Nedaleko od nás je velmi mnoho bídy. Jsou fabriky, jež ssají morek a kazí krev. — Je to kulturní požitkářství, cítiti tak. Vizte, slečno, je příjemno seděti na pasece, čísti knihu, oddávati se snění a míti představu, že provozujeme něco sebe důstojného, něco, co lze nazvati ušlechtilým. Les je prostě užitečný. Je v něm zdravý vzduch. A my máme povinnost býti zdravými — nejvážnější mravní požadavek. To ostatní?"

Zaráží mne časem až tenhle utilitarismus u doktora Hilaria, zvláštní tento druh myšlení. — Vše má míti účel, význam, důvod; zlo je špatné, poněvadž není zdravé. Tak odůvodňuje časem etiku; časem ne *pouze tak*. Mnohdy je také aprioristní, zdá se mi. — To vše mne zaráží a při tom to působí na mne; mé myšlenky počnou se mi zdáti naivními a směšnými. Tak mám dojem puritánů, kterým byl Shakespeare pohoršením a neřestí; doktor Hilarius také tak chvílemi soudí. Z toho povstane ono *víření* — jinak nemohu to nazvat. Jsem ve víru — a bezmocný proti němu. — To je smutné.

I na ni působí jeho řeči — třeba by nesouhlasila. Bolí mne snad právě, že to pozoruji? Bouří mne to časem proti doktorovi? Je to příčinou mého odporu, mých námitek, mých protestů? Bylo by to nízké, bylo-li by tomu tak!

Mladý pan Kopulent byl churav; ale nyní už je mu zase mnohem lépe. Vyvázl z nebezpečenství a uzdravuje se vůčihledě. Slyšel jsem cos o jakéms nočním výletu, který vzal tento nepříjemný konec. Byl v tom přirozeně Hackenschmid. Jak by ten mohl scházeti při něčem, z čehož vzejde něco špatného? Doktor Hilarius vyjádřil se velmi příkře o té události a hlavně o něm. Nemohl jsem než souhlasiti s ním.

„Hackenschmid se zabíjí a chtěl by pravděpodobně zabíti více lidí s sebou."

Svatá pravda. To je snad klíč k životu Hackenschmidovu. Ale ku podivu, slečna Pavla nesouhlasila tentokráte tak bez výhrady. Její poznámka měla jakous něhu, jí vlastní; bylo nutno ji pro ni milovati; bylo to tím divnější, že mám mnoho příčin domnívati se, že Hackenschmid není jí právě milým.

„Neznám pana Hackenschmida tak, abych mohla souditi; a kdybych znala, snad bych také nesoudila."

Kde je vlastně pravda? Tápá v tmách.

27. července.

„Nečekám spásy od žádné strany; ale budeme nepřemožitelní, jestliže ve všech stranách a třídách bude větší počet mužů opravdových a myslících, kteří beze všeho umlouvání a viditelného spojování, každý v okruhu svém, pracovati budou za stejným cílem. Jako viditelná církev žije církví neviditelnou, tak i my jako národ budeme bezpečně žíti, jestliže nás značný počet

spojeni budeme tím tichým souhlasem, jenž vzniká ze správného posouzení našeho postavení světového a ze správného vysouzení toho, co a jak kde kdo máme pracovati.“

Těchto krásných a hlubokých slov Masarykových z „České otázky“ užil doktor Hilarius za téma úvahy, kterou dnes pronesl, a ku podivu, *rozcházel* se s Masarykem. Masaryk nechce stranu, Hilarius ji chce; Masarykovi stačí tichý souhlas, Hilariovi ne; — ono „správné posouzení“ — musí získat platnost všeobecnou, má-li míti význam; z inteligence musí přejíti v masy — masy musí být organisovány — třeba zatím dříve agitačně nežli ideově. Musí býti napomáháno myšlence, která se rodí, neboť nemáme zbytečného času. Tedy *propaganda*. Ne idea sama sobě; nýbrž idea uvedená v praxi.

To je credo doktora Hilaria.

„To je všechno, co přináší propaganda?“ ptala se slečna Pavla.

„Také všechno to,“ odpověděl doktor Hilarius.

28. července.

Není nic krásnějšího a úchvatnějšího nad Tolstého. Ať mu laje Hackenschmid, ať štěkají psi na měsíc. Není divu, že jeho klidná velikost pobuřuje malichernost našich Hackenschmidů, jejich titěrné uctívání pomíjejících bůžků. Připadám si jako očištěn od vší té špíny, která mne hrozila zatopiti. Zde je záchranná ruka,

která se podává tonoucímu, nit, jež vyvádí z bludiště. Vidím vše mnohem jasněji: nebezpečí smyslnosti i zhoubnost egoismu. Ne, smyslnost ne! Smutná minulost jeví se před mýma očima. A stále mne provází tesklivý a vyčítavý zjev ubohé mé sestry.

A jaký byl to pocit, když jsem seděl na onom kameni u trati a hlídal ony stopy? Bylo to také *bahno?* Byl to také duch nečistý? Co cítím k ní? Jaký je pramen těch pocitů? Nechci ani mysliti, že by bylo něco příbuzného mezi tím a onou neskonalou hrubostí, která se zove požitkem. Je to *přátelství duší,* nic jiného: chtěl jsem říci: nic *více.* Ale může býti *více* než přátelství duší? Jaký nesmysl! Užíváme mnohdy neopatrně slov.

Oh, býti čistým a dobrým!

Věru, je mi volno. Není už bludiště. Jdu lesem, a jako by balvan mi spadl se srdce. Nikdy nebyl les tak čistý a vzduch tak čistý. Všechno je čisté a jasné, země, nebe, srdce, vše tak krásné . . . jako v prvý den. — Ptáci pějí; vzduch voní; vše je dobré a krásné, na co září slunce.

Kapitola třetí
líčí návštěvu, která překvapí Barda a učiní ho trochu sentimentálním.

Hackenschmid odpočíval. —

Sál, který byl jeho sídlem „Na bahýnku“, byl té chvíle tichý. Tuzar odešel do Birkenwaldu. Jeho pohyblivost nesnesla pobyt na jednom místě; podnikal výlety na všechny strany hledaje všude něco, co by povzbudilo jeho zájem: lidi i krajinu.

Hackenschmidovi se nechtělo provázeti ho; den byl parný. Lenivost ho přemáhala. Dřímal.

Náhle rozletěly se dveře a někdo prudce vstoupil.

Hackenschmid protřel oči a rychle se vzchopil.

Udivení zračilo se v jeho zracích; díval se jakoby ještě ve snu; a mechanicky pronesl při tom polohlasitě:

„Slečna Brandlerová!“

„Ano, zde máte slečnu Brandlerovou!“

Byla to vskutku ona, ač Hackenschmid váhal to věřiti.

Její tvář byla nesmírně bledá, její zrak vzplanul podivným ohněm. Prsa její se dmula, vlas byl v nepo-

řádku. Celý její zjev prozrazoval hluboký nějaký otřes.

„Divíte se,“ pravila nervosním, chvějícím se hlasem. „Není se čemu diviti. Což je přirozenějšího? Jdu oklamati *spasitele!*“

Hackenschmid dosud neodpovídal. Jeho pohled utkvěl na vzrušeném jejím zjevu... s výrazem, v němž mísil se údiv s něčím zmateným, co nedovedl by definovati a co ho činilo truchlivým.

„Sedněte si,“ pravil nakonec tiše. „Je vám zapotřebí klidu.“

„Není toho třeba. Jdu provésti lež až do konce. Vy jste mne přece chtěl?“

Hysterický výraz, s kterým pronesla ta slova, znepokojoval Hackenschmida. Vzal ji za ruku, jemně, jak nebyl zvyklý, vedl ji k židli a téměř ji nutil usednouti.

„Sedněte si. — Musíte prominouti: nemáme tu příliš velký přepych.“

Dala se vésti a zhroutila se, sklonila hlavu a ztrnule dívala se k zemi.

„Neučinila jste dobře, že jste přišla ke mně. To jest, bylo to velmi neopatrné.“

Slečna Brandlerová se zasmála.

„K čemu je zapotřebí dlouhých řečí?“

Procitla ze své ochablosti, vztyčila se a jako násilně se přemáhajíc pravila vyzývavě:

„Chcete nebo ne?“

„Klid, trochu klidu,“ mumlal Hackenschmid. „Mám

vám co říci, jak se mi zdá. Nevím, co se vám stalo; ale něco zlého to patrně bylo. Slyšte —"

Pohled hlubokého soucitu vyšlehl z jeho očí. Vzal její ruku, zvedl ji ke rtům a políbil ji.

„Hleďte, mám vám co říci. Ale předem, co se vám stalo? Mohu to věděti? Myslete si, že jsem vaším přítelem — můžete-li si to mysliti. — Myslete si, že je jako tehda, před mnoha lety; že jste ještě mladé děvčátko se zvědavýma očima, hloubavé a rozumné děvčátko."

A bylo to komické, hrubý, drsný hlas Hackenschmidův zněl nějak nejistě. Posadil svého hosta na staré místo, vzal židli a sedl si naproti ní. Díval se pátravě do jejího obličeje a mlčel. Čekal trpělivě.

Nastala dlouhá pausa.

„Nestalo se nic, co by stálo za řeč," pravila nakonec Marie Brandlerová. „Ale všechno mne mučí, Bože, jak je to vše hnusné. — Nenávidím svého *spasitele* a mám mu lhát. — Není to strašné? — Matka tomu chce. Vše tomu chce. Kdybych byla aspoň sama — kdyby nebylo závazků! Ale tak spasitel čeká, a mně se zdá, jako bych už cítila studený, hnusný jeho dotek. Vykřiknout svoji bolest — komu, komu! Není nikoho na světě; a ani Matka Boží nemá úlevy pro mne. A já už nemám dost sil dále tak lhát. — Měla jsem mu psáti dnes; nevíť, jaká to bolest a jaký hnus. A já mu psala. Jak možno neopovrhovati sebou samou? Všechno je lež, hnusná lež. — A já to vím, já to vím příliš dobře!"

Vysílena prudkým rozčilením klesla slečna Brandle-

rová zpět. Hackenschmid chopil ji za ruku a naklonil se k ní.

„Není to trochu směšné, Hackenschmid jako milosrdný samaritán?“ zahučel spíše sám k sobě než k té, jež tu dlela bez vlády a sil a která by ani jeho slov nebyla slyšela a chápala.

Ale kousavý přízvuk zmizel při příštích slovech.

„Neučinila jste dobře, že jste přišla ke mně; k vůli lidem totiž, jinak jste učinila dobře. Věříte, že vzpomínám na někoho mně drahého, vida vás? Nevím proč, ale vzpomínám. Mé srdce je mrtvo, příliš mrtvo,“ dodal. „Jinak bych vás snad mohl milovati. Ale co by nám mohla znamenati láska ruiny? Zasloužíte jiné milování. — Jenom stejně svěží a mladá srdce by se měla setkávati.“

Na chvíli přelétl jeho tvář bezradný výraz.

„Měl bych pronésti nějaká slova útěchy. Potřebujete jich. Ublížil jsem vám kromě toho — odpusťte starému Hackenschmidovi, odpusťte, Marie, dovolte, abych vám tak říkal. Připadáte mi jako dítě, kterým jste tenkráte byla.“

Slečna Brandlerová však neslyšela jeho slov. Přepětí nervové povolilo, a dala se do prudkého štkaní. Sklonila hlavu, aby nebylo viděti jejích slz. Hackenschmidovi bylo velmi těžko; její pláč působil mu bolest skoro fysickou, ale neměl odvahy vyrušiti ji z něho. Cítil, že je jí potřebou.

Neklidný jeho pohled těkal od ní k oknu. A jeho myslí mihaly se nejrůznější reflexy.

Neviděl-li jí nikdo. — Je jí škoda, skutečná škoda. Není to trapné, vidět, jak nějaký suchý protiva zmocní se takového děvčete?

Tuzar ještě nepřijde, je dost času. Což paní hostinská? A mimoděk počal hladiti její vlasy.

„Před lety, pamatujete se, Marie, je tomu velmi, velmi dlouho. Tehdy jste byla ještě dítě, se zvědavýma očima, vyhublé a neforemné. Jenom oči, oči, ty byly stejné. A jednou jsem přišel domů, v knoflíkové dírce několik konvalinek — konvalinek z ruky velmi drahé, snad až příliš drahé. Přišla jste ke mně, podívala jste se na ně a pravila jste prosebným hlasem: ‚Dejte mi ty konvalinky!‘ Usmál jsem se tehdy — pamatujete se ještě — a povídal jsem něco, jako že dar z lásky nesmí se zase dáti — nota bene, dáti jinému děvčeti; že by to bylo bezmála jako nevěra, jako zrada, jak jsem říkal, velmi vážně se tváře. Zamračila jste se a dívala se mi pátravě do očí.

‚Kdo vám dal konvalinky?‘

‚Někdo, koho mám rád.‘

‚A co jste vy dal za ně?‘

‚Nic. To se přece dává, aniž se něco za to chce.‘ — Kývla jste hlavou a pravila jste pak znalecky:

‚To je pravda.‘

A dodala jste k tomu s pohledem, na který si časem vzpomínám:

‚Chtěla bych, aby mi někdo nosil konvalinky.'
‚A vy byste mu za to nedala nic?'
A vy jste odpověděla vážně:
‚Měl by dost na tom, že by je mohl nosit!'
Léta uplynula od onoho naivního hovoru, a ještě se pamatuji. I na ten pokojík, v kterém se udál; bylo to u okna v třetím poschodí až; a vyhlídkou byly střechy protějších domů. A zdálo se, že se díváte někam daleko, za ty střechy, ba snad ještě dále — neforemné, nevyspělé dítě se zvědavýma očima. — Pamatuji se. ‚Es hat seine Gründe', jak dí buřič Heine, jehož tak milovala císařovna."

Marie se uklidnila poněkud. Ale její výraz byl nesmírně smutný. Její oči neměly již slz. Ale to bylo tím teskliveјší. Naslouchala nyní vzpomínce Hackenschmidově — ale tak, jako by se poslouchala historie o někom cizím a vzdáleném! Jeho slova ji poněkud ukolébávala v sen melancholický a tichý.

„Jste hezká, Marie. Jste mladá, Marie. Dvě pěkné věci. A vaše oči se ještě dívají daleko, za střechy, možná i dále. To už je zvyk jejich za našeho jara. Najdou tam něco? Vím pouze tolik, že byla-li by bytost, které bych přál, aby tam našla to, po čem touží, že byste to byla vy. Oh, Marie, život je hanebná věc, není-li pravda? A nejhanebnější, co dovedeme přežíti. Ta, která mi dala ony konvalinky, je mrtva. A já — nejsem víc než mrtvý? Ohlušuji se — to je můj život. Nic už nebude, nic se nevrátí, nikdy už nepřijde takový

jarní den. Ale což, je-li už ten hluk a povyk nesnesitelný? Ano, život je hanebnou věcí, propasemе-li svou chvíli. Anebo přežili-li jsme ji. Nevím, zdali jsem ji propás' nebo přežil, ale vyšlo to na stejno: je pryč a mrtvá, jako je mrtvé vše, co tvořilo můj život. Vás ještě čeká snad ta chvíle, kdož ví? Nebuďte příliš smutná. Snad přijde někdo, kdo vám bude nosit konvalinky," a Hackenschmidův obličej přijal té chvíle trochu ironický a trochu dobrácký úsměv. „Kdož ví? Mohu vám raditi, Marie? Nechte svého spasitele. Umučí vás. Ohledy sem, ohledy tam; jedná se především o vás. A nakonec zbývá jedna útěcha: že život je něco, co možno ukončiti. To je vše, co vám může říci Hackenschmid."

Neskonalá únava zmocnila se ho nyní. Zdálo se, jako by její mdloba přešla na něho. Jeho ruka klesla bezvládně a jeho oči dívaly se ztrnule na jeden bod. Jeho čelo bylo plno vrásek; a rty zkřivil nepříjemný jakýs úsměch.

Té chvíle zdálo se slečně Brandlerové, že její bolest prchá před cizí bolestí. Vypadla jí — na okamžik — z mysli. Nějaký smutný, hlodavý žal musil lámati kus po kuse tuto bytost — nějaká bolest stará a neodbytná. Nechtěla pátrati dále; zvláštní měkkost projasnila všechny její rysy; chopila ruku, bezvládně visící, a s úsměvem, trochu něžným a trochu smutným, pravila:

„Ti, kdož trpí, musí býti dobří k sobě? Není-li pravda? A zdá se mi, že trpíte!"

Hackenschmid jako by procitl ze sna. Zasmál se.

„Zahrál jsem dobře svou úlohu? Vidíte, nejlepší lék pro trpícího je, předvésti mu ještě větší bolest. Věděl jsem, že není jiné pomoci; a dosáhl jsem svého účelu. Jste ostatně dobrá, Marie, a děkuji vám za to. Ale Hackenschmidovi není ještě zle, není-li pravda? A nyní k věci: bude nutno pomýšleti na návrat. Což kdyby vás někdo našel u mne? Byl bych poněkud v hloupé situaci — a vy byste byla ještě v mnohem hloupější," dodal přecházeje z lehkého tónu posměchu v tón vážnější. „Tuzar může se nakonec vrátiti. A co si pomyslí lidé, uvidí-li vás odcházeti ode mne? Bohužel, nemám pověst světce. A i světcům se nedůvěřuje v těch těžkých časech. Nejlépe bude, sejdu-li dolů a prozkoumám-li terén."

A Hackenschmid rychlým krokem vyšel z místnosti. Když se hnal rychle po příkrých schodech, zamručel k sobě:

„Bylo dobře, že ta historie skončila!"

Nahlédl dolů do místnosti hostinské. Byla pustá. Krok hostinské bylo slyšeti v zadní komoře. — Díval se za práh; po silnici nešel nikdo.

Rychle Hackenschmid vyletěl nahoru.

„Cesta jest volná, je třeba pouze využíti okamžiku; odpusťte hostiteli, který vyhání. Uvidíme se ještě, Marie?"

Nabídl jí rámě a vyvedl ji z pokoje.

„Zde, bohužel, musíte jíti sama," poznamenal u schodů. A hlasem tlumeným řekl:

„Jděte, Marie. Snad ještě přijde princ, který vás vzbudí z toho zlého snu. Jsou lidé, které nikdo už nikdy nevzbudí."

A rychle zmizel zase v sále.

Kapitola čtvrtá: vážný rozhovor, který otevírá neutěšenou perspektivu.

Starý pan Kopulent procházel svou pracovnou, jak bylo po obědě jeho zvykem. Odbýval obvyklou svou procházku. Čekal netrpělivě na doktora Hilaria.

Doktor Hilarius byl v pokoji mladého Kopulenta, a starý pán mu vzkázal, že by s ním promluvil rád, až se vrátí.

Byla to rozmluva, k níž se už dávno chystal. Chtěl, aby bylo jasno. Syn se uzdravoval; vše šlo mimo očekávání dobře; dlel už mimo lože, byl pouze poněkud sláb. Žádné znepokojivé příznaky se neobjevovaly. Nicméně byl Kopulent neklidný. Rovnováha jeho jedenkráte porušená nechtěla se vrátiti. Měl dojem, že se blíží nezadržitelné, železným svým chodem záhadné katastrofě, a chtěl učiniti, co mohl, zjednati si jistotu.

Dveře se otevřely; doktor Hilarius vešel. Stanul tiše a čekal; když starý pán se vybral ze svých dum, oslovil ho:

„Přál jste si mluviti se mnou, pane Kopulente!"

Cosi škublo tváří starého pána.

Přál jste si. Spíše se mohlo říci: bál.

„Několik slov, pane doktore," pravil tlumeným hlasem — sám neuvědomil si ani proč. Či snad bál se, že zvuk jeho hlasu vyburcuje něco, co lehce spí a co je neradno vyburcovati? „Rád bych mluvil o chorobě svého syna. Stýkáte se s mým synem dlouho a znáte ho patrně dobře. Myslíte, že původ její byl čistě fysický?"

„Nejsem lékařem, pane Kopulente; nemohu odpověděti určitě na tuto otázku. Ale na to se mne snad neptáte, nýbrž na to, co myslím."

„Nevyjádřil jsem se dobře," vpadl do řeči starý pán. „Chtěl jsem se ptáti, nevíte-li o něčem, co by stálo v souvislosti s touto chorobou? Věřím v nějaký duševní podnět, v příčinu, jež je mi skrytá a nesrozumitelná. Neustálá, hlodavá bolest, rána nějaká, otřes — což já vím? Mohu se pouze dohadovati. Jak jsem slyšel, byl rozčilen už zvečera a ne ve své míře. Nevíte nic o tom, pane doktore?"

Doktor Hilarius svraštil čelo a naklonil se kupředu; jeho ruka zcela mechanicky sebou trhla. Okamžik mlčel, jako by uvažoval.

„Nevím, pane Kopulente, co bych mohl říci o onom večeru. Nemluvil jsem s ním, neviděl jsem ho v době, jež bezprostředně předcházela nešťastné noční výpravě. Nepozoroval jsem nic, než obvyklou nervosu. — Nejsem lékařem a jako laik nemohu říci, je-li vaše mínění správné čili nic. O zvláštním otřesu nevím, zvláštní bolesti neznám. V čem by spočívala? Nic, co bych

věděl, neudálo se v jeho životě, co by mohlo k ní zavdat příčinu. Váš syn je pouze neklidný, to je vše, co vím. A řeknu, co si myslím o tom. Je to neklid, který se zmocnil generace a vystupuje tu silněji, tu slaběji; je to neklid, který je příznakem kritických období. Toť to, co charakterisuje značnou část mladé naší inteligence: on nemá nic, pro co by žil, a chtěl by pro něco žíti. Nedovede se připoutati k žádnému centru. Ptá se: ‚Proč žiji?' Odpoví dnes tak, zítra jinak, potom opačně pozítří. A nakonec řekne: ‚není vlastně záhodno žít.' Toť odpověď těch, kteří odpovědi nenalezli. Obyčejně netrpí se příliš tím stavem; jinak u něho. Není dost egoistou, aby ho to nemučilo; není dost nekritickým, aby nepovrhoval svým diletantismem. Má jakýs umělecký sen o životě, ale provésti jej nedovede. Tak ho znám už dlouho. Od minulého prosince přiostřil se ten stav. Tehdy, za prosincových bouří, stoupla jeho exaltovanost; byl to jeho poslední pokus *upoutati se*. Snil něco velikého, katastrofu, kde možno se obětovati, a byl všecek naplněn falešným a nezdravým nacionalismem, lépe řečeno šovinismem. Bylo to blouznění, vystřízlivění musilo jít v zápětí. — Události ho zklamaly." Hilarius se usmál trochu opovržlivě. — „Prosincové bouře zůstaly tím paskvilem, kterým musily býti, ba staly se bohužel něčím ještě horším, nežli býti musily. To jím otřáslo. Po jeho exaltaci přišla úplná skleslost — je to přirozené. Pozbyl tím poslední opory: jeho život nemá obsahu, jak vidí. A tudíž nemá, proč

18

by žil. Nevím, kterými příčinami se zase přiostřila záležitost — ale v tom směru račte bádati, pane Kopulente. Mluvil jsem zcela otevřeně a nemám, co bych dodal. Zde je základ choroby. Zde je vůbec kámen úrazu. Odvalí se s cesty? Přál bych to vám — i sobě. Bylo by ho škoda."

Nezdálo se, že by byl Hilarius příliš dojat při poslední větě. Své výklady pronášel chladně — tak se aspoň zdálo starému pánu. Ten naslouchal napjatě; když Hilarius skončil, pozvedl tázavě hlavu. Bylo mu patrně mnohé nejasné.

„Nerozumím tomu dobře, nerozumím tomu," opakoval. „Ale vy ho znáte a bude tedy na tom mnoho pravdy. Pro něco žíti — oh, toť právě, čemu nerozumím. Kde vznikl tento druh neschopnosti? Neboť poznávám, že to všechno je neschopnost, pane doktore. Rozumovati se může o tom, ale skutečností to zůstane. Trpěti bolestmi skutečnými může býti zlé, ale má to léčivou moc; ale co počíti s imaginárními jakýmisi bolestmi? Kdyby aspoň byl zlý — nezdá se vám nepřirozeným toto přání v ústech otcových? — Ne, on není zlý. A jistě není bez schopností. Kde je tedy vada? Kde je kořen zla?"

„Máte pravdu, nazýváte-li to neschopností, pane Kopulente. Je to příznak takových nešťastných povah, že nedovedou v nic plně věřiti. A nelze existovati bez vědomí svého poslání. Váš syn a můj přítel není horší než mnoho hrdin naší doby; nežil hůře nežli tito hrdi-

nové, ba, jeho neštěstím je právě, že je lepším než oni. Jenom že nevěří v své poslání. A jakmile nevěříme v ně, mizí nám půda pod nohama, a síla života s ní. K čemu ještě život? Jeho užitek? Jeho existence? Všechno se popřelo, všechno se zviklalo — a je třeba přece věcí pevných a jistých. Je potřebí, aby naše práce měla nějaký smysl; jinak je hnusno robotovati. A nemá-li už práce smyslu pro nás? Je to choroba skepticismu. Je třeba víry v člověka nebo v Boha; více nezbývá. Skepticismus, který popírá vše rozumové, logické, může na konec utkvíti v illogickém, nadsmyslném, v nějaké samospasitelné církvi, kde čeká vytrvale na zázraky, které nepřicházejí. Credo, quia absurdum! Ale nevěřiti v nic není štěstím. Čím jemnější povaha, tím více trpí nedostatkem víry. Můj přítel není tak slepý, aby to neviděl a necítil. Cítí to a vidí; ale nemá sil odpomoci tomu. Přiznávám *a*, ale může to býti i *b*, za jistých okolností i *c* by mělo oprávněnost. To je věc chvilky. Nejsme-li sami dost pevnými, všechno kolísá před našimi zraky."

„Co tu však činiti, je-li tomu tak?"

„Nevím, není moci, která by povahu nevěřící dovedla donutiti k víře. K víře bez pověry, k prosté víře v mohoucnosti rozumu a účel existence lidské. Nevyléčí-li se organismus sám, není tu lékaře. Možná, že je to pouze přechodný stav, určitá perioda lidského života, nakloněná k wertheriádám. Možná, že je tu vliv jeho příliš pohodlného a bezstarostného mládí. Do-

18*

volíte, pane Kopulente? Musil se starati o příliš málo, stoleček se vždy sám prostřel, nebyla nutnost tužiti vůli; a tak ochabla. Říkal jsem, že je jemný, je snad až příliš jemný, pane Kopulente. Proč nepřipustiti tyto výklady? Hůře, je-li to trvalý stav. Co tedy činiti? Možno čekati nápravu od násilného nějakého otřesu, vyšinutí z kolejí jeho života, od radikální změny. Je to metoda poněkud riskantní, poněvadž výsledek byl by nejistý. V tom případě by bylo lépe, kdyby se stal tento otřes spíše dříve nežli později. Kdož ví? Tváří v tvář nějaké katastrofě snad by se vzbudila jeho energie. Mou by tato metoda nebyla. Je i druhá cesta. Možno působiti pomalu, nenápadně, nenásilně. Bude to míti výsledek? Nevím, musil bych být vládcem nesčíslného počtu náhod, které existují. Musil bych zaplašiti všechny nepříznivé vlivy. Musil bych potlačit všechno, co ty stavy podporuje; vésti a říditi celý jeho vnitřní život. Mohu to vše? Zasmušilá jeho bytost je rozrušena; vše je na něm živé a zjitřené. Každý dotek, každý náraz působí bolest. Rozruší ho cizí bolest, sociální útisk, utrpení národa. Namísto, aby s určitého hlediska pozoroval všechny jevy životní, vzruší se dnes tím, zítra oním, těkavě, přeletavě. Je časem třeba, abychom v neúspěších a zklamáních měli oporu ve své víře a svém přesvědčení. On té podpory nemá. Při tom nemůže zapomenouti včerejšího dne; a to mu brání bráti plně dnešek. Stále neklidný, stále podrážděný — zde by musilo nastati uklidnění a otužení.“ A hlasem,

který měl snad býti určitým, trochu rychleji končil doktor Hilarius: „Učiním, co budu moci! Nepopírám však, že nezmohu toho právě příliš mnoho!“

„Což se nyní žije tak?“ a nějaké pohnutí dusilo slova páně Kopulentova. „Dalo by se souditi, že mladý, zdravý organismus má dosti sil, které by jej přenesly přes rozpory a krise nitra, bývalo aspoň tak. I my jsme měli své krise, i my jsme měli své pochyby, i nás bolelo mnohé. Bolesti lidské nejsou zrozeny dnes, zlo života existovalo mnohem dříve. Proč jsme nepodlehli chorobě my? Proč bylo v nás nicméně tolik radostného a mladého? Proč jsme viděli tolik věcí, pro které bylo krásno žíti? Vše tu přece bylo, vše mohlo stejně mučiti, stejně másti a zneklidňovati. A nemučilo a nemátlo. Nedovedlo to zkalit jas jarního dne, opojení růží, radost cesty! Jediný úsměv dal zapomenouti na všechny bolesti. A nic nebylo pro okamžik kromě toho úsměvu; k němu se upjal každý nerv, celá bytost. Co se změnilo, co je jiné? A odkud se vzaly všechny tyto stíny, pochybnosti, nejistoty, slabosti? Existuje ještě týž svět? Či se změnila scéna, a není to už totéž? Jaký to ukrutný rozdíl, pane doktore!“

Hlas selhal starému pánu uprostřed řeči. Zarazil se, uklonil se mlčky a rychlým krokem odešel z pokoje. Doktor Hilarius na několik vteřin utkvěl ve svém řečnickém postoji s rukou poněkud pozdviženou. Patřil kams na jeden bod s výrazem pevným a energickým,

jako by hrozil tmám, jež přicházely na Romanov, vz
jejich tajemství.

Kroky starého pána dozněly. Doktor Hilarius hr
sebou při posledním jejich zvuku a opouštěl pok
Chtěl něco namítnouti zprvu, pronésti několik s
kastických slov o poměru generací a změně doby, jej
optimismů a nadějí. Neřekl mu jich. Zdálo se
zbytečným cokoliv říci.

Úsměv trochu chladný a trochu vítězný objevil
na jeho tváři.

Úsměv ten měl svědka.

Dveře se byly otevřely a kdosi málem se srazil s d
torem Hilariem.

Byla to paní Severová.

Kapitola pátá
líčí schůzi v rozvalinách, jakož Čertova kopyta štěstí a konec.

Noc byla jasná, měsíc v úplňku.

Takové noci bývají krásné na horách.

Dvě moci sloučeny v záhadný celek, světlo a tma. obojí moc dává svou krásu takové noci. Je zde určist tvarů, obrysy jasné a zřetelné; ale ono zbarvení ıy dává tomu všemu záhadnou něhu. Svit měsíční á cos strhujícího; činí celé panorama mohutnějším; né, jasné denní světlo dává vystupovati všednosti; ta iiká v měsíční noci: hrubé, denní je vytlačeno. — le, údolí: není zcela jiné, mnohem krásnější než to, ž jsme znali za dne? Nejsou ty kontury jeho mnohem alebnější, bohatší na odstíny? Všechny tóny světla až plné tmě. Neboť stačí krok, aby světlo změnilo se ve ıu. Je stín. Jsme v lese. Nad námi štít skály brání oniknouti svitu měsíčnímu, a my se potácíme v temtě. Z hradu houkají sovy; to je jediný zvuk. Pak se e lehce les, listí šelestí; jinak ticho. Divno bývá tmách a tichu po lese. — Temno je nebezpečné, ale t měsíce je lstivý. Mění rozdíly, klame oko. Zde

v tmách vidíme před sebou skálu; není jakoby zmnohonásoben její malebný zjev? Oživuje náhle jako by pod dotekem prutu čarodějova; za malý okamžik vztáhne své ruce po nás. Je větší a mohutnější než ve dne; stěží ji poznáváme. Strom je zcela jiný než v denním svitu, každá maličkost se proteovsky mění. Strašidla se dostavují, jenom otevříti oči!

Zdálo se však, že společnost, která oživila náhle ponuré ticho svahu romanovského, nebála se strašidel. Nebylo stísněného mlčení, které se zmocňuje časem při chůzi noční samotou. Zvučný hovor bylo slyšeti, úryvky písní, smích — podivná znesvěcující hra v těchto romantických kulisách. Smích, jenž doznível, měl zvláštní přízvuk — zněl do skal a od údolí provokativně a cize. Nic tu skutečně nespalo, co by bylo možno vzbouřiti? Ta hra připadala nebezpečnou.

„Píseň poutníka," křičel Hackenschmid (to byl prvý ze *čtyř,* kteří tu šli; kráčel první a právě provázel zaklením své klopýtnutí). „Nutno probuditi rozvaliny. Zašimrat mrtvé na bradách."

A začal do nočního ticha zpívat:

Za hory slunce zašlo mi,
bonhomní červená růže,
člověk-li vaz si nezlomí,
Satanu děkovat může!

Dole se sklouže jehličí
nahoře stromy šustí.

V léčkách, jež Bůh ti nalíčí,
nás peklo neopustí!

Nic není nad klid chaloupky,
zpívá tu bludný kámen.
Kdo sjede tady do hloubky,
s tím bude navždy amen!

„Učinili jsme, co bylo v našich silách; poskytli společnost stínům loupeživých rytířů a baladických krásek. Nyní nezbývá, než aby vystoupila někde socha komtura a ztrestala naši lehkomyslnost. Ale socha komtura si to rozmyslí. Es hat seine Gründe. Adjuva nos Satan," dodal Hackenschmid. „Zde stojíme, jinak nemůžeme. Jediný falešný krok — a s Bohem, země šejdířův a troupů, jinak vlastí naší zvaná, s Bohem, drobné naše soukromé obchůdky. Adjuva nos Satan, veliký příznivce svého Kopyta, patrone náš. Pomoz nám naposledy ještě. Jest nám dohráti frašku: noli tangere circulos meos."

Zatím ostatní tápající tmou dostihovali Hackenschmida.

Bylo skutečně zapotřebí býti opatrným při povážlivé této noční procházce. Cesta zrazovala.

Vinula se klikatě, stoupala, klesala, odbočovala. Chvílemi šlehl bílý pruh světla do tmy. Šli nad srázy a hlubinami. Pod nimi bylo údolí, a Kamenice temně hučela z něho pozdravem poněkud melancholickým.

„Nevím, jaký to má všechno smysl,“ tázavě podotkl doktor Hilarius; vytáhlý jeho stín rýsoval se právě na zemi. „Nebylo možno odbýt celou komedii mezi čtyřmi stěnami? Co ses obával fora veřejnosti — zde, v Romanově? Nechápu tě, Hackenschmide. Ani dostatek proviantu nemáš. Nebylo lépe zůstati u pramene? Soudím, že ztotožňuješ *Spiritum a spirituosy,* po tradici germánské. A nyní chceš zde rokovat se zprahlým hrdlem. Či je to první příznak příští abstinence? Doporučuji ti to — vezmi kříž svůj a následuj mne.“

„Na to počkáš ještě chvíli. Co máš proti rozvalinám? Proč ne trochu staré romantiky? Několik století bude hledět na nás! To by mohlo míti svoje půvaby, Hilarie, nemyslíš? Nedráždí to vše tvou výmluvnost nad zub času hlodavější, reformátore doby, jež nechce býti reformována?“

Doktor Hilarius neodpověděl. Obrátil se hledaje kohosi.

„Jsi tu, Kopulente —“

„Adsum,“ zaznělo trochu mdle a unaveně.

Doktor Hilarius přistoupil k němu.

„Bojím se, abys neodstonal nápad Hackenschmidův!“

„Nic mi není,“ pravil kvapně Kopulent. „Kdyby nebylo něčeho jiného.“ Druhá část jeho poznámky zněla těžkomyslně. Doktor Hilarius patrně chystal se odpověděti, ale vtom se ozvalo hned za nimi patheticky:

„Proč jsem socialistou?“

A využívaje intermezza svitu měsíčního, tančil na

malém výstupku Tuzar s fantastickými pohyby a šaškovitými grimasami. Pohyboval se s bravurou na kraji, balansoval na pokraji srázu. Pak ustal; položil ruku na srdce a odříkával patheticky:

„Proč jsem socialistou?

Jsem socialistou, poněvadž jsem si vědom svého třídního proletářského postavení. Jsem socialistou, poněvadž mám v sobě přirozené sobecké přání, postavení svoje zlepšiti. Jsem socialistou, poněvadž vidím, že svoje vzdělání musím prodati co zboží, abych mohl s rodinou žíti.“

Hackenschmid sepjal prosebně ruce.

„Milost,“ volal při tom, „chceš odříkávat úvodník? Nelze tak znesvětiti schůzi Čertova kopyta. Ostatně jsme u cíle!“

Bylo tomu skutečně tak. Pěšina stoupala výše. Trosky se vynořily. Vešli v ně. Stanuli u zábradlí. Rozhlédli se okamžik. Pohled byl krásný. Hluboké údolí se prostíralo mezi dvěma hřebeny. Vrchy jako by rostly v přimodralém svitu měsíčním. Bylo vidět jasně linii tratě, bylo lze rozeznati cestu u ní; a ještě, kdyby někdo šel po ní, bylo by možno ho viděti odtud.

Odmlčeli se všichni na chvíli. Cos velkolepého vanulo z té krajiny, která zdála se mít hrdost a neporušenost mytických a hrdinských časů. Čekalo by se, že se vynoří dole obrovitá postava dob, že zmizí, kráčejíc sedmimílovými kroky. Uzdvihne nejvyšší, nejsilnější strom a překlene jím prohlubinu jako mostem; prostě

nezdály se nemožným žádné činy drsné a silácké pohádky.

Kopulent polohlasitě pravil Hilariovi:

„Křivdil jsi Hackenschmidovi. Nebyl to jeho nápad jíti sem; chtěl jsem to já. A nelituji toho. Není to krásný pohled?“

Hilarius pokrčil rameny.

„Krásný, nekrásný. Sotva ses jakž takž vykřesal ze své nemoci. Což nachladíš-li se? Nepamatuješ se, jak to začalo?“

„Bez starosti. Jsem zdráv, docela zdráv. A nemám chuť ztrávit zde noc někde na zemi.“

Hackenschmid stál u zdi, ve výklenku jejím, který otvíral pohled v druhou stranu, ke stanici. Stál mlčky. Opíral se o kmen, vyrostlý u zdi na malé troše půdy. Nyní se naklonil zpět.

„Jsme děti noci,“ zahučel. „Není cítiti, jak všední je den? Jsme děti noci, my, Čertovo kopyto. Noc byla naší doménou. Z ní jsme vyšli. Ona jest naší vůdkyní a my pracovali pro ni. Několik nocí, to zbývá z toho, co je za námi... a chceme-li pointovati sentimentálně a měšťácky, veliká noc před námi. Jak různé tvářnosti měly v sobě ty noci! Některé naděje, některé zoufalost, jiné opojení, ještě jiné omrzení a hrůzu. Každá měla své grimasy, svůj hlas, své strašidlo půlnoční. Bourali jsme, že ano? Bourali jsme ve znamení nocí. Bourat je právem mladých. Místo sem, místo sem! Bořit je posvátné *privilegium*. Užili jsme toho privile-

gia. Ať padají zdi, ať se bortí bastily. To byl náš rozkvět, čínská zeď klesla; modly se kácely a předsudky podvracely. Pak již byla v bourání prakse. Vyběrač kosů stál nad námi a nocí ozývalo se velebné velení: Hej, rup! Nejprve předsudky, nejprve modly; pak se šlo dále než mínil vyběrač kosů. A bouralo se ještě mnoho jiného... krom předsudků a model. Nyní je práce hotova; vše povaleno a pobořeno. Nyní jsme v rozvalinách. Nezdá se ti s toho stanoviska, že se hodí tato scenerie? Že jsme ji volili s nepopiratelným taktem? Tady jsou stíny minulých věků; tady spí dávno mrtví. Všude trosky, všude mrtví; Čechy jsou půl hřbitov a půl rozvalina. My jsme tomu chtěli."

„Musilo tak býti," pravil Tuzar.

„Sen prosince, sen prosince," šeptal Kopulent.

„Romantika, nic více," opakoval Hilarius. „Přejdi k něčemu positivnějšímu!"

„Dojdu k positivnímu," odvětil Hackenschmid, „hned!"

A obrácen ke Kopulentovi, pokračoval Hackenschmid:

„Chtěl jsi, abychom se sešli. Bylo toho třeba, uznávám. Odehrálo se mnohé, co nutí se vysloviti. Co zbylo z Čertova kopyta? My čtyři, zdá se. Kde je to, co nás pojilo? Bourali jsme společně, že ano? Naše práce je skončena, naše role vykonána. Podvrátili jsme staré, konservativní, dogmatické. Modly jsou skáceny: mládež už v ně nevěří! Tři modly, které napadal Heine: Bůh,

stát, vlastenectví. To byl negativní program, a ten je vykonán. Ti, kteří přišli, vyhovují přání; není již u nich co bořiti. Co nyní podniknout může Čertovo kopyto? U tebe, Hilarie, a tebe, Tuzare, ze spáleniště a z rumu vzlétne fénix. To je krásný pták. K tomu nezbývá než blahopřát. Máte své teorie o spasení. Stará formule bude vystřídána novou, stará modla se zamění. Máte léky pro chorého. Jsou to hlavně pilulky, prášky trochu odpuzující. Jenom dá-li se pacient léčiti! To je však vaše věc; ale co je pak společného ještě mezi námi? Jaká je pak báse Čertova kopyta? Nesmál jsem se starému, abych uznával nové; nechci vůbec nic uznat krom toho, co je. Nechci nová dogmata, nechci dogmata vůbec. Onoho okamžiku, kdy bych jednal jinak, přestávám být tím, čím jsem. Sim ut sum, aut non sim. Byl jsem dítě noci par excellence; vaše budoucí dny mne zarážejí; nechci se udusit vašimi formulemi a vaší prostředností. Chci býti ztracen, ale jako Hackenschmid. Nikdo nemá práva na mne, ani lidé ani ideje. Jsem vogelfrei. — Ale k věci: to pak již není Čertovo kopyto s humanitou, Marxem et cetera; to je mixtum compositum. Než to, raději konec. Divorçons, toť nutnost. Čertovo kopyto ztratilo svou oprávněnost, nespojuje nás již. Nemáme-li co napadat, mizí to, co nás slučovalo. Učiňme své důsledky z toho. Ať zhyne to, co není schopno života."

„Máš mnoho pravdy," odvětil Hilarius. „Negace nás pojila, positivní program nás rozvede. Čas to obratu

přišel. Dost již negace: nutno přistoupit k druhému bodu. Je logickým důsledkem boření, že nutno stavět znovu. Chci tak učiniti. Stačí-li ti rozvaliny, mně nestačí, Hackenschmide. Chceš-li boření pro boření, je to tvou věcí. Já chci stavět. A říkám ti, že nelze žít, aniž se v něco věří. V co věříš, Hackenschmide? Ruku na srdce, Hackenschmide. Věříš tak úplně ve svou nevěru? Klameš se, pokoušíš se vlastně klamat. Jsi přesvědčen, že ti stačí? Já to nevěřím; je to má skepse!"

Kdyby byl nestál Hackenschmid stranou, byl by mohl pozorovati Hilarius záblesk záští, kmitnuvší jeho zrakem při posledních slovech, záblesk, který mohl znepokojiti, ale tak doktor Hilarius pokračoval klidně:

„Při nejmenším, lze-li tobě, nelze mně a nesčetným jiným žíti tak; je to tvá věc, dovedeš-li tak žíti. Přijde okamžik, kdy unaví tě bořit pro nic, bez důvodu. Jaká zajímavost je v tom? A shledáš-li, že neexistuje žádné tvé poslání, žádná tvá idea, žádná víra? Hora ruit, Hackenschmide! My, kteří bořili, chceme dát hlubší smysl všemu, otázce národní, sociální, mravní; je to konec konců zatracená povinnost, dát něco positivního za to, co jsme podvrátili. Nutno přiložit ruce k činorodé práci. Znamená to ovšem stupňovaný úkol, stupňovanou odpovědnost a podřízení se jednotlivce. Ty nechceš žádné úkoly, žádnou odpovědnost a vyvyšuješ jednotlivce. Zde je bod, kde se rozejdeme. Nelze jinak. Přiznávám, Čertovo kopyto nemá dnes smyslu. Přežilo se. Nač uchovávati něco, co se přežilo? Řekl jsi: di-

vorçons! Což jsme se už dávno nerozešli? Stojíme na míle sobě vzdáleni! Ať tedy padne, co nemá podstaty."

Hukot ozval se za poslední věty Hilariovy v údolí. Mimoděk všichni upřeli tam pohled: byl to vlak. S hlukem mnohem větším nežli za dne valil se tichým údolím, ruše tu scenerii kraje; za ním vinul se kouř. Písknutí se ozvalo; vlak s větším rachotem mizel v tunelu; jen kouř zbýval za ním ještě.

Rušivě působil na přítomné tento zjev.

Jako osud, jako nutnost sama řítil se vlak nocí po své vyměřené dráze.

Nadešla chvíle trapného klidu.

Hackenschmid zadíval se do údolí a utkvěl zrakem na kouři, jenž zbyl.

„Toť podivné, ten vlak," mumlal nesrozumitelně.

Dlouho se neprobíral z tohoto obestření podivnými mlhami; trval v nehybné jakési ztrnulosti.

„Theologie, theologie," namítal konečně, jako by myslil na něco jiného při tom, a ještě sledoval obláčky kouře. „To vše je má věc; díky za tvou péči a za tvá naučení, Hilarie. Měl ses stát kazatelem; církev mnoho ztratila. Byl bys pravděpodobně vyburcoval mnoho rozespalých svědomí. Jest povinností, starati se o sebe. To jsou hranice jednotlivce, že? Nechce se mi do tvých formulek, jsou mi nesrozumitelné; dovolíš to? Přeloženo do češtiny znamená to pouta, na všech stranách pouta; to nic pro starého barda. Pamatuješ se přece, že bylo jinak? Co tvořilo Čertovo kopyto, to bylo

mladé, neumělkované opojení, které se zmocnilo bořících. Spontánní pathos negace. To hnutí nevedlo k ničemu, budiž, nicméně mělo svou cenu jako vše, co *bylo*. To byl život. A v tom životě bylo ještě něco více: byla v tom naše mladost! Nemohu se smířiti s tvou suchostí, Hilarie. Hlásáš neustále povinnost a ne práva; a právě vědomí práv je zapotřebí k životu. Nemáme-li už práva, jen slovník povinností, co je pak život? Nic pro mne, Hilarie. Nechci uznati povinnost: uznávám pouze sebe. Kdo jest oprávněn, aby mi diktoval: to a to máš, to a to musíš? Nižádný člověk, nižádná idea; nejsem služebný nikomu. Nežiji pro lidstvo, nežiji pro národ, žiji pouze pro sebe. Mohl bych umřít pro cokoliv, pro maličkost, hračku, kdyby se mi právě chtělo. Vše na světě má pouze *pretium affectionis,* ne cenu absolutní a nezměnitelnou. Ale tvé doktriny diktují mi životosprávu, jíž neuznávám; obávám se zkažení žaludku. Tvé doktriny nedovolují mi žít ani umřít podle mého vkusu. Jděte mi k ďasu, moralisování nad každým krokem. Možno pak ještě někam dojíti? Největší skutky se konají nemorálně, ve vzepětí energie, jež zbavila se pout konvence; nebo je aspoň jiná morálka, než tvá, Hilarie!"

„Herrenmoral," jízlivě podotkl Hilarius.

„Jak to chcete nazvat. Chápu, že to tvou střízlivost dráždí; ale co to znamená pro mne? Ty nemáš pocit pro velikost."

„Co je tvá velikost, Hackenschmide? Řekni mi den.

19

kdy se projevila, čin, v kterém se zračila. Provedl jsi něco, Hackenschmide? Jaká je tvá žeň za tak mnoho času? Jedinou velikou věc! Zkoumej, můžeš-li! Otevři oči, nejsi-li slepý. Hleď kolem sebe a za sebe. Pamatuješ se na Tacita, Hackenschmide?"

„Tacitus, Tacitus. Je mrtev. Ano. Nemá to nic se mnou co činiti." Vzpomínka tato byla zřejmě Hackenschmidovi trapná.

Hilarius nechtěl se však tak lehce nechat svést jiným směrem. Pokračoval tónem inkvisitora.

„Je mrtev; a mám dobré důvody mysliti, že jsi spolupůsobil na jeho konci, na podlomení jeho životních schopností. Nebyl jsi v ničem velikým, než v své negaci. Může být negace, která nemá svého kladu, velikou? Ty neuznáváš svou odpovědnost ovšem. Uvážil jsi, jaké konce jsou slov hozených maně do větru? Slova neznamenávala totéž tobě a Tacitovi, řekneš, tvé city byly zcela jiné; vyvrací to odpovědnost, Hackenschmide? Odpovědnost existuje, bohudík; pouta, o nichž jsi mluvil, existují. A to je právě dobře."

„Zase ten kazatel," řekl Hackenschmid. „A nyní dokonce ještě veřejný žalobce. Nuže, tedy vrah. Zdá se mi, že nemáš pravdu. A hůře, máš-li ji. Tvou pravdu bylo by nutno nenáviděti. Co se týče Tacita, byla to bytost předurčená k svému osudu (a nebyl jeho konec náhodou?). Je-li zasazena rostlina do půdy, jíž nesnese, zahyne. Není to vina té půdy, ale toho, kdo ji tam zasadil. Nebyl jsem jím."

„Nestvořil jsi tedy Čertovo kopyto? Neuvedl jsi tam Tacita?"

„Zcela možno. Ale co to mělo činiti s jeho koncem? Tacitus věru nepotřeboval kopyta k své melancholii. Kořenila hlouběji. Byl jsem snad formálně vinen; ne víc než formálně. Jistě ne tolik jako Kadeřábek, kterého ostatně nechci viniti. Je mrtev — (a Hackenschmid polohlasitě doložil: „skoro tak jako jiní"). Založil jsem Čertovo kopyto ovšem," pokračoval pak hlasitě. „Tehdy, kdy byly naše hlavy svěží a nepodrobeny dogmatům; kdy začal rašit nový život po Čechách, kdy se chystalo k bouřím, kdy se zdálo o nových obzorech. Co bylo z toho všeho? Rozpadlo se to. Iluse vyprchaly, mdloba se dostavila; na konec smích a karikatura. Jako posměch na to, co se snilo kdysi, v počátcích strhly se šarvátky roku šestadevadesátého. Neblahá verbalistní aféra; šikovný manévr vaší strany." Hackenschmid obrátil se k Tuzarovi: „Přivedl sympatii vám. Mladá inteligence vám dala své sympatie. Pak byly prvé volby do páté kurie; pamatuješ se, Hilarie, co říkal jsem na oné pověstné „schůzi inteligence"? Boj pro něco, co budeme první nuceni napadnouti. Zde začalo to vaše *positivní;* a pak to šlo svými cestami. Bál bych se, Tuzare, o tebe a tvou revoluci, která nepřijde; přítel Řeřicha tě zadusí. Jsi trochu pošetilec a bude třeba obchodních talentů. Semité vám je dodají. Bál bych se o tebe, Tuzare. Kam se zachráníš? Ale k historické exkursi. Prohlášení vašich poslanců

19*

proti státnímu právu; obstrukce proti Badenimu; listopad ve Vídni, prosinec v Praze, Mommsen, Žatec."

Kopulent se zachvěl.

„Poslední iluse!"

„Poslední iluse. Tehdy se počalo něco rodit v nudě a šedosti dnů. Bylo několik chvil, které slibovaly — Konec? Směšnost, ohromná směšnost, zcela hodná Čertova kopyta. Jako bych slyšel bubny vířit při prohlašování stanného práva. Tak skončily Kadeřábkovy ‚tři dny'."

V Kopulentově paměti mohutně ožila celá ta scéna; ruch, bubny, trikolory; a ve všem tom chaosu dívčí tvář, poněkud zastřená slzami. Ten prosinec ležel zle na jeho duši; a nevěděl, kdy se sprostí jeho dusivého tlaku.

„Tehdy se počínalo Čertovo kopyto bořiti. Pro sociální demokracii, proti ní? Červené karafiáty zaměnily se leckde červenobílými a nakonec se odložily obojí. Bylo nutno hlavně se smáti. Smích a karikatura, to bylo heslo doby, která se zklamala v mnohém. Tábor se rozpadl; dvě strany čelí sobě. Jsou zatím vedle sebe, ale není to totéž, co nepřátelství? To je poslední ozvuk, poslední údobí. Zbyli jsme my čtyři z původního šiku, kde jsou ostatní? Rozváti po vlastech, mrtví. Pamatuješ se přece, jak svého času těžko umíral Černoch? Chtělo se mu žít. Chtělo se mu pracovat. Měl velikou víru. To ještě bylo v dávných dobách, v rozkvětu našem. Nyní by snad umíral něco lehčeji. Při-

chází nová generace, která nezná veliké ztřeštěnosti, která byla v nás. Byl v tom přece jen jakýs sloh, pamatuji-li se dobře. Přicházíte do flóru, doktore Hilarie, vy, lidé suché rozvahy. Ztřeštěnost byla udušena, násilí se odsoudí. A přece, je něco krásnějšího než násilí? Násilí je důsledek každé síly. Jen slaboch se dožaduje humanity; to jest, bude mu prostředkem zesíliti. Jakmile přijde k moci, odloží některé ostýchavosti, pokud které měl, o tom se neklamu za mák, Hilarie!"

„Nebyli jsme nikdy jednolitým organismem," pravil Tuzar. „My, kteří jsme došli na jinou stranu, jiným směrem, než, dejme tomu, ty, měli jsme od počátku jiné disposice a jiné zbarvení. Rozdíly se přiostří či otupí časem; to nemůže znamenati mnoho pro Čertovo kopyto. Toť neutrální středisko, kde možno dleti. Nač popraviti toto neutrální středisko? Bývá časem dobré, být mimo stranu. Mohu věděti velmi dobře, jak strana tyranisuje. Několik hrobů o tom svědčí. Což není možno exis^ovat takto?"

Hackenschmid zavrtěl hlavou.

„Zdá se, že ne. Rozpory rostou — porostou. Proč neukončiti věc? Je smutno, vidět existovat něco, co nemá smyslu."

„Pak bychom my vůbec neměli existovat," v zamyšlení pravil Kopulent. A váhaje poněkud, dodal nejistým hlasem: „Řeknu vám něco: v prosinci, večer před koncem, říkal mi Kadeřábek, že viděl přízrak Tacitův. „Zdá se," pravil tehdy Kadeřábek, „že Čertovo

kopyto má svou Ahnfrau. Vždycky, než někdo bude umírat, přijde Tacitus." Hlas jeho měl cosi podivného v sobě; a slova těch, kteří zemřeli, nabývají zvláštního významu. Neměli jste volat mrtvé. Chtěl jsem vám říci," a hlas Kopulentův se chvěl, „že jsem viděl Tacita. Můžete se mi smát."

Mlčení nastalo.

Hilarius mávl opovržlivě rukou.

„Což jsme pověrčivé baby, Kopulente?"

„Viděl jsem ho," pokračoval Kopulent oddechnuv si, „zde, za tebou, Hilarie, mezi tebou a Hackenschmidem! Zdálo se mi, že kyne rukou."

„Tedy já? Hackenschmid? Oba?" ptal se Hilarius jízlivě.

Hackenschmid překonal konečně trapný dojem. Úsměch objevil se na jeho tváři.

„Nuže, někdo umře. Bude to Čertovo kopyto?"

Toto slovo zahnalo chmuru, která padla na *čtyři*.

„Pověrčivé baby," opakoval Hilarius. „Jsi ještě nezcela zdráv, Kopulente. To je jediná omluva a jediné vysvětlení."

Poznámka Hilariova zdála se být přirozeným výkladem; Kopulent nenamítal ničeho; pronesl pouze skeptické:

„Možná."

A dodal: „Všechno má svou renesanci; snad i strašidla najdou ještě svou dobu."

Lehký vítr pohnul větvemi, podezřelý šelest se ozval.

Stíny kmitly po zemi, jak sebou hnuly větve. Tvář Kopulentova byla velmi bledá; trhl sebou při tomto šelestu; a ještě dlouho se chvěl.

„Jsi opravdu churav, Kopulente: bude lépe, půjdeme-li. Horečka tě zase přepadá.“

Ale Kopulent odmítl Tuzarův návrh.

„Nechci jít, dokud se nerozhodne. Chci, aby se věc vyjasnila. Nelze nám obcházeti jako kočka horkou kaši. Trpím tím. A vším trpím. Nelze dále tak existovat. Něco rozhodného, něco jistého! Je mi, jako bych byl neustále v závrati. Stojím vůbec? Mám pevnou půdu pod nohama? Chci mít tu pevnou půdu!“

Zraky Tuzarovy a Hackenschmidovy se střetly, a Hackenschmid kývl.

„Nutno býti stručným. K čemu ještě další debaty? Ať se noc oddělí od světla a země od moře! Počniž svět existovati. Jdu pro svou osobu s nocí a mořem. Ve jménu Čertova kopyta, které podvracelo a napadalo, divorçons! Kritický okamžik nadešel ... Cesty naše jsou rozděleny, náš cíl protichůdný!“

A prudkým, rozčileným tónem, v němž se zračila dlouho tajená nechuť, obrátil se k doktoru Hilariovi:

„Nižádná veliká věc, můžeš mít pravdu. Nic za tak dlouhý čas. Ale neměl bys to připomínati; je to zlé slovo. Ano, veliký nějaký čin. Toť naše touha. Žena potřebuje děti. Muž potřebuje čin. A my ho nemáme. A kdo je vinen? Ta zem, která spí tam dole? Líné hlavy, tučná srdce tam za vrchy? Odvěký, znemrav-

ňující útisk? Doba a její neschopnost? Kdo je vinen, Hilarie? Neboť vůbec se bohužel nedějí veliké věci. Ne pouze u mne. Přináší to místo? Přináší to čas? Je to nutnost? Co se může podniknouti? Co se může provésti? Chceš reformovat: je možno napravit něco, co je? Hledíme v koutku, jak se dělají dějiny. Protestoval bych, bouřil bych, alarmoval: je možno vůbec někoho vzbuditi? Toto klima je prokleté; je to Capua duchů. Lidé stávají se zde menšími.

Každá velikost chce svou atmosféru; a tady jí není. Nelze vyrůsti. Není předpokladů. Nelze se vyžíti. Žádná veliká věc, Hilarie: tož chceš provést sto malých. Přilož tedy ruce, možno-li, kaž a pracuj. Blahopřeji ti k tomu. Mně nelze —"

A tišším, skoro nesrozumitelným hlasem pokračoval v zmatených, temných větách.

„A snad ještě něco jiného. Musilo se to stát — tentokráte? Stále na to myslit, stále si uvědomovat! Což nelze zapomenout? Nelze se vymknout osudu? Veliká věc — stala se nemožnou *tehdy?* Nebo nebyl jsem schopen veliké věci? Jak je to trpké, položí-li se mezi nás a velikost hrob. Dost odvahy, přeskočiti jej! Co více?'

Spočinul zrakem zlobným a nepřátelským, z něhož plála temná jakás hrozba, na doktoru Hilariovi, který naslouchal klidně a bez hnutí.

„Což provedeme-li ještě svou velikou věc? Aspoň jedenkrát velikou věc. Čin s velkým Č; čin, po němž

stůněme. Nač zoufat předem? I to by se mohlo stát. Nemyslíš to, nevěříš to, Hilarie? Mohl bys být překvapen takovou věcí!"

A Hackenschmid z čista jasna, bez důvodu se rozchechtal nepříjemným, ostrým smíchem.

„Jděme mezi ztracené existence. Není někdo, kdo nevykoná svou úlohu, ztracenou existencí? — Vejděme do noční krčmy, ovzduší nečistého a dusného. Zde sedí naše ztracená existence, směje se po případě. Není v očích jeho přece něco velikého? Má svůj malý plán! Rozvaliny, budiž! I ty mají světlé chvíle, jako tyto zde. Z jara kus země zmizí dešti; je to už hodně půdy, co se sesula do údolí. To je počestnost rozvaliny, spadnout dolů s okázalostí a zasypat. Tož, chtěl jsem říci: takové existence hrají va banque, a to je právě krásné. Hazard byl raison d'être Čertova kopyta, jeho cíl, jeho opojení. Nyní přichází střízlivost, výpočty, rozum. Přes to však bylo by možno provést ještě něco velikého. Ale oddalujeme se od věci. A ty se třeseš zimou, Kopulente. Odbuďme tedy věc! Konec, doktore Hilarie?"

„Ano," pravil doktor určitě a rozhodně.

„Konec, Tuzare?"

„Ne," pevně prohlásil Tuzar.

„Konec, Kopulente?"

„Nevím," váhavě pronesl Kopulent.

„Říkám své: ano," pravil Hackenschmid. „To je tedy poslední chvíle Čertova kopyta. Bylo, kvetlo, zaniká. To je přirozený průběh věcí. Nelitujme toho, co

je nutno, Čertovo kopyto bylo. Requiescat in pace!“

Hilarius vstal při posledních slovech. Vysoká jeho postava prodloužila svůj stín. Stanul podepřen o strom a s ironickým přízvukem opakoval:

„De mortuis nihil nisi bene. *Bylo.* Odpočívej v pokoji —“

Ostatní mlčeli. Kopulent chvěl se nervosně a zraky se mu leskly horečně.

„Byl to přece Tacitus,“ šeptal.

Hackenschmid utkvíval ještě pohledem na Hilariovi. Jeho čelo bylo zachmuřeno a přemítal patrně. Pojednou se probral ze svých dum.

„Nač prodlužovat pohřeb? Naše záležitost je u konce. Jděme!“

Hluk se ozval při těch slovech. Hackenschmid strhl svým pohybem kámen se zdi. Zarachotil, padaje dolů, tichou nocí. Dopadl. A bylo ticho.

Kroky čtyř dozněly v lese. Odchod jejich byl méně hlučný nežli příchod. Nebylo zpěvu, nebylo hovoru, nebylo smíchu.

Rozvaliny snily svůj sen. Cosi zahoukalo nahoře na polozřícené věži.

A dále byla noc.

Kapitola šestá

vede nás v společnost veselých dívek a elegického Barda; genese záhadného nápisu se předvádí.

Kozička pásla se u řeky.

Byla opletena růžovou pentlí, na níž visel zvoneček.

„Je to bezmála jako na salaši," říkala slečna Karla.

„Alpy! Ledovce! Ledovce tu nejsou," vzdychala slečna Anna.

Seděly na stráni u cesty pod svatým Antonínem.

Svatý Antonín tvářil se důstojně; jeho úkolem bylo vítati ty, kdož kráčeli nahoru. Činil tak s taktem a nestranností. Za ním byl pěkný stín. Svatý byl pohostiný. Slečny Horovy se usadily v jeho stínu. Slečna Anna vyšívala. Slečna Karla se bavila s kozičkou.

„Marie se ztratila někam. Kde je Marie?"

„Marie vždycky někam se ztratí."

„Je tu vlastně pusto."

„Skoro pusto."

„Možno tu umříti nudou. Žádná společnost!"

Seděly na stráni. Kozička skákala a její zvonek cinkal. To byl jediný zvuk.

Tu se ozvaly kroky.

„Někdo jde.“

„To bude pan Hackenschmid,“ pravila Karla. „Kdo by to byl jiný nežli on?“

Skutečně byl to Hackenschmid. Nesl obrovskou, nádhernou muchomůrku v ruce.

„Odpusťte, slečny, že ruším vaše idylické ticho; toulám se po lese. Není co dělati, není-li pravda? Nesu vám krásnou houbu, vlastně více krásných hub. Neboť mám jich ještě několik v kapse. Jsou patrně všechny jedovaté, jsou totiž hezké. A jak by mohly být krásné houby jedlé?“

„Děkujeme pěkně: přinášíte nám pěkné dárky,“ pravila slečna Karla.

„Muchomůrky a sebe; to je skoro totéž,“ smál se Hackenschmid.

„Jsme rády, že nás přijdete trochu pobavit,“ řekla Anna. „Jsme tu samy, vzdycháme celý den. I Marie nás opouští!“

„Kde je slečna Brandlerová?“

„Kdybychom věděly: uteče a je pryč. Ani stopy po ní není. Patrně někde v nějakém koutě leží. — Budete zde ještě dlouho, pane Hackenschmide?“

„Nemyslím.“

„Že byste nám odjel? Co si počneme potom?“

„Zbývá tu ještě kozička, slečno, zmizí-li kozel!“

„Jste děsný, pane Hackenschmide!“

„Jste velmi vtipný, pane Hackenschmide. Opravdu tedy jedete?“

„Bohužel, odjedu asi; nevím ani kam. Do neznáma. Co bych zde ještě činil dále? Pohřbili jsme mrtvého, můžeme jíti.“

„Mrtvého?“

„Skutečně, pohřbili jsme mrtvého. Čertovo kopyto neexistuje už. Chřadlo a dochřadlo.“

„Čertovo kopyto? Co je to Čertovo kopyto?“

„Chcete říci: co *bylo* Čertovo kopyto? Bezmála totéž jako naše mladost. A to je nyní vše pryč, ztraceno, navždy ztraceno!“

„Ale vy neříkáte stále nic o tom, co to bylo vlastně?“

„Jakýsi Bund der Tugend, slečno. Dovedete si to živě představiti? Byli jsme za minulých dob tak bujní a svěží jako vaše kozička. Pentli jsme neměli. Zvonec také ne. Náš ceremoniel byl jiný. Náš Bund der Tugend měl své zvláštní obřadnosti. Ale prostě byl to kruh, kde bylo živo až hlučno a bylo také veselo. Nyní Čertovo kopyto přestalo žíti. Není to tragická věc? — Bund der Tugend pryč, což zmizí-li také Tugend?“

„Čertovo kopyto! Jaké to jméno! — Co to má za smysl?“

„Nerozumím mu dobře. A má vůbec smysl?“

„Nelíbí se vám? Znělo to strašidelně. Ale tehdy se hledaly tajné spolky. Proč by nemohla existovati společnost se záhadným tímto názvem? Zřídili jsme ji. A nyní jsem přišel do Romanova, abych pohřbil své

dílo. Jsem sentimentální jako otec, jehož jediné dítě zemřelo. Vše ztraceno."

„Obraťte se na svatého Antonína, pane Hackenschmide. Snad se to zase najde."

„Stěží už. Pláči. Vše je ztraceno, slečno. Ne pouze Čertovo kopyto. Mnohem více. Jsem sentimentální. Zahučely hory. — Vade retro, Hackenschmide! Drobná dívenka, která se dívala do chlapeckých mých snů, drobná dívenka s titěrnými copy, na něž byla pyšna, s pohledem veliké dámy, který tak imponoval. Drobná dívenka měla kromě toho oči; ale ty přivírala, ačkoliv byly hezké. A i ty přimhouřené oči měly svůj půvab; nechcete přimhouřiti oči, slečno? Co se stalo, slečno Horová? Kde je má drobná dívenka mých dvanácti let? Vyrostla z krásy, žel; vše vyroste z krásy; pak přišla druhá; ta první byla blond, ta druhá bruneta; ta prvá vyrostla z krásy, ta druhá do ní vůbec nedorostla; miloval jsem střídání. Byla to starší sestra mého kolegy; dívala se na mne jako Montblanc na Sněžku. Sněžkou jsem ostatně nebyl, slečno. Pak přišla třetí: ta byla prosaická; nebyla princeznou; nebo spíše byla zakletou princeznou. Ostatní smrtelníci ji pokládali za služku. Kromě svých pohádkových nároků honosila se velice skutečnými půvaby. — Měla sice Dienstmädchengesicht, jak praví se v Žluté kočce. Ale Dienstmädchengesicht nemusí ve všech situacích vadit. Doleji to bylo hezčí."

„Fuj, pane Hackenschmide!"

A slečna Anna zacpala si uši.

Slečna Karla nenásledovala jejího příkladu; smála se na celé kolo.

„Nechcete nám parafrasovat dona Juana? Kolik jich ten měl?“

„Leporello má jeho rejstřík, slečno. — Ale musím říci, že v rejstříku nyní jsou žalostné partie, které se ostýchám přednášet. I Hackenschmid se ostýchá, slečno. Zacpala jste si uši hned s počátku; co by zbylo pro pokračování? Nicméně pokusím se. Čtvrtá byla babičkou satana.“

„Babička satana,“ smála se Karla. „To už je bezmála Čertovo kopyto!“

„Babička satana. Nevím, zdali její papíry byly v pořádku. Ale poznal jsem to. Nebyla na oko ani tak stará; nedosáhla ještě ani kanonického věku. Byla ale velmi zkušená, jak sluší na babičku satanovu. Čertovo kopyto — znal jsem ji velmi důkladně, ale čertova kopyta neměla. Zastřeme závojem tuto kapitolu. Dále defiluje řada: nyní už je těžko odhadnouti pořad; souvislost se mate; zmatek nad zmatek. Je zastoupena ctnost i neřest, krása i ohyzdnost; půvab mládí a půvab zralosti. To je všechno, co kvete v stínu Čertova kopyta. Neboť v průvodu žen, jež připravily jemu cestu, přišel Satan. Musíte uvážit, že za naší doby byla žena Satanem; čímž nechci se dotýkati dám; naopak; pro svou osobu jsem měl vždy hluboké sympatie k satanu. — Satan tedy přišel; a tak žilo Čertovo kopyto. Mělo velmi

málo morálky, což musím konstatovati s politováním; ale bez morálky možno se tím lépe baviti."

„Ještě mluvíte," volala slečna Anna. „Bolí mne už ruce. Smilujte se!"

„Mluvím ještě; ale můj hovor není už nebezpečný; nebudu vám vypravovati pikantní anekdoty ani nic podobného. Dokonce ani, kdybyste mne k tomu vyzvala."

„Jste skutečně od těch muchomůrek velmi jedovatý, pane Hackenschmide. Škoda, že jste neříkal více. Poslouchá se to zábavně."

Slečna Karla se zvedla. Hackenschmid stál mlčky. Teprve nyní slečna Anna odhodlala se poslouchat. Ale neslyšela nic.

„Budeme musit jíti pomalu," pravila zklamána.

„Už?"

„Zdržely jsme se. Musíme k svačině."

„Nepozvete mne, slečno?"

„Můžete se pozvati sám!"

Slečna Karla zavolala na kozičku a vedla ji na pentli cestou podle Kamenice.

Došli k domu.

Hackenschmid vyňal z kapsy nůž.

„Chcete nás zabíti?" ptala se Karla.

„Vás, slečno, ne," odvětil Hackenschmid.

„Tedy koho? Mne?" děla Anna.

„Ani vás, slečno, ne."

„Kozičku?"

„Ani kozičku ne.“

„Na koho tedy taháte nůž?“

„Zatím na nikoho. Vidíte, slečno, tento trám? Vyřežu zde pěknou větu, hlubokou a filosofickou, větu, v níž se shrnují zkušenosti dona Juana a Fausta.“

Slečny se zastavily. Kozička poskakovala cinkajíc.

„Ale honem, pane Hackenschmide,“ napomínala slečna Karla. „Nezapomeňte, že hladovíme.“

„Nezapomenu.“

Hackenschmid pracoval skutečně s možnou rychlostí. Slečny nahlížely na první písmeny.

„Zlo —“

„To je celé?“

„Není toho mnoho!“

„Zlo se —“

„Co přijde ještě?“

„Vr —!“

„Co znamená to vr?“

„To je vrčení Nilsona.“

„To jsou zkušenosti dona Juana a Fausta,“ pravil Hackenschmid. „Věta veskrze hluboká a filosofická.“

„Zlo se vrtá —“

„Zlo se vrhá —“

„Zlo se vrací,“ pravil Hackenschmid.

Zavřel nůž a uschoval jej s velikým gestem.

Dílo jeho bylo hotovo.

Slečny byly poněkud zklamány. Hleděly na nápis, aniž by dovedly si něco z něho vybrati.

„To je všecko, pane Hackenschmide?"
„To je ta vaše hluboká věta?"
„To je všechno. — Toť výsledek rejstříku Leporellova a úvah Faustových; toť resultát veselých kupletův a strakatých paradox. Zlo se vrací, bohužel. Nepozorovala jste to nikdy, slečno Karlo? Ani vy, slečno Anno? — Ani ty, moje kozičko? — Skutečně, zlo se vrací. S počátku to snad nevidíme. Ale přijde den, kdy se to pozná. I vy poznáte, že zlo se vrací."
„Zatím, pane Hackenschmide, vrátil se pouze hlad; ale zato důkladně nás pudí dovnitř."
A slečny zmizely smějíce se.
Hackenschmid stál ještě chvíli zadumán nad písmenami na trámě. Pak pomalu odcházel, hvízdaje si jakýs kuplet. Ze zahrady bylo slyšeti cinkání kozičky a veselý smích slečen Horových.
Když vystoupil na stráň, přestal hvízdat. Jeho výraz se změnil. Zastavil se na kraji cesty a zadíval se do údolí.
„Zlo se skutečně vrací," zamumlal. A jako by něco táhlo ho k sobě.
Zadíval se k tunelu.
„Ať tedy padne, co nemá podstaty — tak to přece řekl?"

Kapitola sedmá předvádí setkání. Běží o někoho, jenž je mrtev, a o někoho, jenž je na odchodu.

„— — Dovolíte, slečno? Na zcela malou chvíli. Mám pro sebe polehčující okolnost, jsem-li neskromný. Jedu totiž z Romanova, víte snad? Neunavím vás příliš — —"

Hackenschmid nemluvil obyčejným tónem; každým jeho slovem vibrovalo rozčilení a jeho pohled těkal s postavy slečny Kopulentové do neurčita, jako by porovnával. Slečna Pavla byla poněkud překvapena; po dobu svého pobytu v Romanově Hackenschmid se jí vyhýbal. Tvářila se jinak k tomu indiferentně; neměla příliš ráda Hackenschmida.

„Jak vám libo; mně to nikterak nevadí."

„Nevadí vám to tedy. Děkuji vám."

Hackenschmid se sarkasticky usmál. Tón slov jejích nebyl příliš nadšeným pozváním. Chvíli váhal, jako by se chtěl vzdáliti. Musil to být vážný důvod, který ho donutil zůstat.

„Snad byste se mne mohla zeptati, proč jedu a kam jedu. Kdyby se tak stalo, řekl bych, že nevím. — Ale

20*

vy nechcete být indiskretní, že ano? Hlavní věc jest, že jedu. Prosím o milosrdenství pro sebe. Záhy nastane perpetuum silentium — s mé strany. Myslete si, že jedu na popravu a že mi prokazujete milost. Budete mít klid — —"

Toho dne vítr prudce burácel nad Romanovem, od rána už. Ve Vlkovinách skácelo to starý, dosud statný strom. Lesy kvílely těžkomyslně; a kalné mraky honily se po obloze. Kraj zvážněl nějak a nabyl drsného jakéhos rázu. Hackenschmid od rána toulal se v tom vichru. Ani u oběda nebyl; marně Tuzar ho očekával. Nikdo nevěděl, kam zmizel; nebyl to případ Bínův? Tak, jak zmizel, vynořil se nyní před slečnou Kopulentovou.

„Budu hrubě netaktním, dovolíte-li, slečno. Neodpovězte mi ostatně, bylo-li by vám trapno. Měl jsem tu čest znáti vaši zesnulou slečnu sestru. Mohla byste mi o ní něco říci? Není to všetečnost, zájem lhostejného; neurážejte se tím."

Slečna Kopulentová zastavila se překvapena, nedbajíc vichru, který cuchal její kadeře a uváděl v nepořádek vlas. — Byla by čekala cokoliv jiného. Ztrnula. A nebylo jí možno odpovědět —

„Věc je vám trapná, slečno. Považujte mou otázku za nepronesenou."

Odmítavě odpověděla slečna Pavla:

„Byla jsem velmi mladá, když Helena umřela."

Chtěla původně říci více: ale pak slova uvízla jí na

rtech. K čemu říkati někomu, jehož tak málo znala, o intimních svých pocitech? O vlivu, který měl skon sestřin na celou její mladost? O zvláštním tónu, kterým zněly v jejím srdci sporé vzpomínky na ni? Vzpomínky na něco neobvyklého a záhadného ... K čemu? Nebylo vůbec pošetilé, že Hackenschmidovi odpověděla? Počínala toho litovati.

Tváře jí zrůžověly. Byla v rozpacích. Rovnala si vlasy a odchýlila hlavu, aby unikla pozornosti Hackenschmidově.

Když se zraky jejich setkaly, zpozorovala vážný a teskný výraz u Hackenschmida. Nechtěla být příkrou a vysvětlovala.

„Skutečně je mi trapné mluvit! Jaký máte vlastně zájem o to?“ A její pohled utkvěl pátravě na Hackenschmidovi.

Nyní bylo Hackenschmidovi rozpakovati se. Hledal důvod pro svou otázku, jejž by bylo lze uvésti; a nenalézal dost vhodný.

„Představte si, že jsem byl někým, kdo byl vaší slečně sestře blízkým a kdo měl jakýs záhadný cit pro její nádherný zjev. Omlouvám se vám; nebylo pěkné chtíti od vás podrobnosti tak smutné. — Ale myslete si — a omluvte tím, možno-li — že moc vzpomínky musila být větší nežli všechna společenská konvence.“

„Kdy jste znal mou sestru? Nepamatuji se, že bych vás byla viděla nebo slyšela vaše jméno!“

V pohledu slečny Pavly byl trochu údiv a trochu nedůvěra. Hackenschmid ji vycítil.

„Toť velmi pravděpodobné; nebyl jsem osobou takového významu, aby se o ní mluvilo. Co se týče doby, byla to doba před jejím skonem — —"

Vzpomínka na ony dny blýskla její myslí. A první okamžik měla touhu, zeptat se Hackenschmida po bližším. Ale ovládla se a s výrazem zdvořile odmítavým odvětila:

„Je mrtvá a nechtějme rušit její klid. Byla prudká a živá; nebylo lze věřiti, že umřela. Zvykli jsme si na to konečně; nač ji volat?"

„Ani já bych to nechtěl, slečno," omlouval se Hackenschmid. „Ale užila jste krásného slova: nebylo lze věřiti, že umřela. Nevěřím až podnes tomu tak docela, a ne snad bez důvodů; nyní po letech ještě ji vidím s tváří, v níž bylo vše, co lze definovati *vzrušenou krásou* — jemnost, pohyblivost, duch — a s jejím pohledem, který diktoval, s jejím posunkem tak půvabným a tak energickým. Nevyšla z mé mysli. Byla z mimořádných zjevů, který nezaniká v paměti. Nesetkal jsem se s ženou, jež by se jí vyrovnala . . . a bylo mým osudem, že jsem se setkal s ní."

„Nemluvte o tom," pravila Pavla poněkud nepříjemně dojata a znepokojena jeho vzpomínáním. „Nerušte mé vzpomínky. Jsou záhadné a dojemné zároveň; a právě to neurčité, co je na nich, činí je milými. Co mi můžete říci? Vše, co by rušilo mou vzpomínku, nic,

co by ji učinilo krásnější. Nemluvte o tom," opakovala skoro úzkostlivě.

„Máte pravdu, slečno. K čemu mluviti o tom? Slova každému znamenají něco jiného. A může se přenésti dojem vlastní vzpomínky v nitro cizí? To je prostá nemožnost. Bylo to pošetilé; ne prvá, ale doufejme, že jedna z posledních, byť ne zcela poslední. To je jediné, co mi dává naději na prominutí této pošetilosti."

Hackenschmid zmlkl a šli tak tiše k Romanovu. Rušivý dojem utkvěl u obou, a nemohli se z něho vymaniti. Kráčeli, jakoby úplně cizí. Slečna Kopulentová cítila jakousi stísněnost a spolu skoro i nevoli vůči Hackenschmidovi. K čemu jí říkal to vše? Jaký smysl mělo hovořiti o tom? A nepříjemný pocit šel i dále. I sobě mělo co vytknouti. Proč vůbec něco říkala? Bylo to jako znesvěcení důvěrných jejích vzpomínek, které dosud úzkostlivě skrývala před lidmi. Zachmuřila se. I na sebe se zlobila.

To nemohlo uniknouti pozornosti Hackenschmidově. Ale nemohl si pomoci. Byla to stará bolest, která náhle vyvře. A tak u špýcharu nade dvorem romanovským pravil s úsměvem trochu sarkastickým:

„Vyskytne se takový bod, slečno, ke kterému se neustále vracíme . . . po letech. Tehdy, v oněch chvílích, nepocítili jsme snad ani celou osudovost okamžiku; přišel nečekán a nepozorován. Nyní se vynořuje z dálky. Co soudíte o větě, že muž je takový, jaká jeho láska, a má týž osud, jako jeho láska? Nahodilé shle-

dání, slova hozená do větru, pohled, který vyhasne — minuli jsme bod, ale zdánlivě jen. Zmizel v obzoru. Proč se vynořil znovu? Kruh náš je začarován; vyjdeme někdy z něho? Stále ten bod. Možno se smáti, možno se opojiti: stále ten bod. Maškaráda skončena, jediná podrobnost zbývá: nevyrveme jí z paměti. Minulost splývá; tehdy zanikala ta podrobnost v řadě jiných; nyní jsme dále a vidíme ji ostře, ty ostatní mizejí, couvají. — Nemůžeme odvrátiti očí. Slova nabývají jiného významu, ač hozena do větru; nahodilé setkání stalo se katastrofou; pohled, který uhasl, plane vytrvale a tragicky. Jak náladově k tomu hučí vítr, že ano? Býti tak úplně v jeho moci, být nesen do nekonečna, bez cíle, beze smyslů. Býti nepatrnou věcí, jíž hýbe neznámá síla, a nechtíti být nikdy více než věcí! Jsou to řeči tesklivé, věřte mi, slečno, tak tesklivé, jako to nebe nad námi. Pohleďte jen, nezdá se vám, že krajina hrozí? Katastrofa nemůže překvapiti za takového povětří a veliké události se tak ohlašují. Mrtví vstanou z hrobů, opona chrámová se roztrhne. Jedině proto, že zahynul Syn Člověka. Zahynul, aby vykoupil; což kdo už nechce vykupovati? A kdo nechce vstáti třetího dne? A přece kdysi miloval život, slunce a prostor? Katastrofa nenápadná — a vrátím-li se k svému rozjímání, musím poznamenati, že vaše sestra — vypouštím obřadnost v té chvíli, promiňte, nezněla by zde pěkně — měla ten rys osudovosti. Jsou ženy, kterým je dán ten rys. Nutno se zachvěti při něm.

Předtím a později neuzří se nic podobného. Jedna ze statisíc má ten ráz; zde se odehrávají tragedie. Nejsou to občanská, šedá, realistická dramata: ne, malé se zde stupňuje a nabývá rysů velkolepých, a kyn, slovo, úsměv má zcela jiný smysl. V čem vlastně je to osudové? Nevyanalysujeme. — Lidé nemají smyslu pro toto *osudové.* Já, Hackenschmid, bard z milosti boží, miloval osud. Rod jinak se zachovává, rasa vzmáhá nebo hyne, ale *osudové* děje se mimo to vše. Tragedie odehrává se pro tragedii. Setkávají-li se dva osudy, plyne z toho katastrofa. Z čista jasna vytrhne *osudové* z obvyklé cesty, vyšlapané tolika; vytrhne na okamžik. A potom nelze už jít starou cestou, jako jsme šli. To je pečeť osudového, jeho stigma. To stigma je na mém čele!"

Ustal na okamžik, lehká vzpomínka se vybavila v něm; a za prudkého pohnutí Pavlina citoval slova rukopisu, který kdysi našla:

„Říkali, talent k čemus měl.
Jen kdybych věděl, k čemu vlastně."

A Hackenschmid dodal k tomu melancholicky:

„Nyní vím, k čemu byl ten talent. Ale vy se chvějete, slečno! Není vám dobře."

A starostlivě naklonil se k ní.

Pavla škubla sebou, couvla, jako by se bála jeho doteku, a vyrazila s nadlidskou námahou ze sebe slova:

„Není to nic —"

Hackenschmid upřel na ni pohled.

„Nyní jste jí zcela podobná," řekl, a toto poznání ho promrazilo.

„Hledím-li na vás, mohu si utvořiti ji. A přece nejste jí podobna. Typ váš je jiný. Nemáte ten její pohled, který nebylo možno zapomenout. Jste tichá, dobrá — ale není to ono *osudové.* To je dobré pro vás — ale pamatuji na ony oči. Chcete-li, řeknu vám vše, co bylo a co mučí a hněte ještě dnes."

Pavla stála, bledá a všecka pobouřena; dýchala těžce, její prsa se dmula. Prudké pohnutí zračilo se v každém jejím pohybu; ale nepromluvila. Nemohla však také odejíti; slova Hackenschmidova jako by ji přikovávala na místo, kde stála. Při posledních slovech sebou škubla, a když Hackenschmid domluvil, řekla:

„Nechci — nechci," opakovala.

A rychlým krokem, jako by se bála stíhání, zmizela ve dvoře.

Hackenschmid stál ještě dlouho nepohnut u špýcharu. A vichřice neustávala.

Kapitola osmá,
kde minulost nabývá hlasu a bůh kapličky přísně se tváří.

Když Pavla proběhla dvorem, nedbajíc udivených pohledů lidí pracujících tam, vrhla sebou celá udýchaná do lenošky ve svém pokoji.

Ještě nyní chvěla se celá; a srdce prudce bilo. Krev obíhala rychle, teplota byla nepravidelná. Marně snažila se uklidniti. Rozmluva s Hackenschmidem visela nad ní jako přízrak. Její myšlenky, její city byly pod tím vlivem. Nelogicky vynořovaly se představy, úryvky řeči, vzpomínky nejasné a zmatené. Rys pitvorného byl ve všem; a za tím, a to ji pobuřovalo, byl zjev Hackenschmidův, posměšný, cynický. Připadalo jí, že její sestře bylo velmi ublíženo; i ona cítila se vinnou, aniž dovedla říci, proč. Ale přece: proč mluvila o tom? Proč mluvila o tom právě *s Hackenschmidem?* Myšlenka předbíhala myšlenku; chaos rostl —

Slova jeho mátla se slovy, která zněla odkudsi z minula. Byla to slova sestřina, na něž si vzpomenula teď? Její dopis napadl ji, pak přišla náhodná vzpomínka školačky — dávná jakás jízda . . . vzdálený kraj . . .

Pak přišla únava z toho všeho.

Zmalátnělá seděla, a vše jí připadalo snem. Blíží se záhadné postavy a možnost doteku se blíží, a ona nevstane; snaží se vzkřiknouti . . . a nevzkřikne. Záhadné, pitvorné postavy těch, kdož jsou daleko a snad mrtví a němí. Je to těžké a úmorné snění. Není energie vzepříti se; ochablost se jí zmocnila úplně.

Minuty jdou pomalu a trapně; nelze se vzpamatovati.

Zešeřilo se v pokoji zatím, a toto šero doplňovalo atmosféru snu. Postavy staly se hmotnějšími v tom šeru; tělesně je cítila. Ba, bylo možno i viděti je zcela nablízku. Podivná slova zněla z jejich úst a budila ozvěnu v jejím znepokojeném srdci. Jaká to byla vzpomínka, které chvíle? Jaký byl to stín, ten svůdný a opojivý stín? Byly to obrysy ženy nade vše vábné, byl to pohled hluboký a vášnivý, byla to ramena prudce objímající. Kadeř vlasů rozcuchaná padala přes čelo, její prsa rýsovala se tvrdě v lehkém úboru nočním, a tak stála u okna a dotýkala se Pavlina ramene. A tajuplně a neodolatelně šeptala cosi. A neslyšitelná nejdříve slova stala se slyšitelnými:

„Niemals sah ich die Nacht beglänzter,
diamantisch reizen die Fernen —“

Cítila ten pohyb, lekala se ho a zároveň jí byl tak drahý. A ten dotek jako by přelil cizí, neklidnou krev

do jejích žil; krev proudila prudčeji, její starý klid padal, nejasné touhy přicházely, obrazy měly svou drážďivou svůdnost:

Diamantisch reizen die Fernen —

Tak se přistihla, že cituje jakési verše, nevěděla, čí. Po letech se vybavily v ní. A nyní, kdy ji zarazil ten fakt, lekla se toho:

— — Přes žárlivost sudby kleté
umřeme spolu, jestli chcete?
— Toť nabídka je řídká přec!

— Řídké je dobré. Řídit v skonu
se budem' dle Dekameronu.
— Hihihi! Zvláštní milenec!

— Zvláštní? to nevím. Milující
je bez úhony, možno říci.
Chcete-li, umřem' v stejném čase?

— Šprým váš je lásky ještě větší,
a znáte mluvit zlaté řeči.
Než mlčme o tom, vám-li zdá se?

Tak večer onen Tircis kdysi,
když s Dorimenou usedli si,
— pár Faunů moh' je z houští zříti! —

zlé chyby té se dopustili,
propásli krásné smrti chvíli.
Hihihi! Zvláštní milenci ti! — —

Odkud zněl myslí zvláštní onen smích, který provázel ta slova, když slyšela je po prvé? Pamatovala se nyní: zvolna, pomalu uvědomovala si podrobnosti, rys za rysem se vyjasňoval, mlha padala, a viděla náhle celou onu scénu, jako by roušku se starého obrazu sejmula.

Její sestra přijela domů kteréhosi jarního dne. Vyšly spolu ven. Bylo právě po dešti. Se stromů ještě padaly kapky, lesklé a diamantové v zářícím jarním slunci. Vzduch byl lahodný a opojivý, jako bývá o jarních, přivlhlých a teplých dnech. Šly stromořadím. Helena zastavila se náhle u stromu a zatřásla jím. Pamatovala se dosud, jak se ulekla.

„Budeš mnohem hezčí,“ pravila Helena. „Nechtěla bys být nejkrásnější na světě?“

Zasmála se.

„Nejkrásnější na světě,“ tak řekla, a bylo vskutku něco krásného, mimořádně krásného v jejím zjevu. Byla sejmula klobouk a bujné její kadeře splývaly po její šíji. Byl to obraz překypujícího života; byl to život sám. Měla krásné, jak uhel černé a lesklé vlasy. Na nich se třpytily krásné kapky, veliké kapky svlažující vlasy a její hrdlo. Jako by jí to působilo zvláštní rozkoš, kterou vyjádřit těžko, stála tu, zářící zrak upírajíc do dálky.

„Nejkrásnější na světě," opakovala. „Já bych chtěla být nejkrásnější na světě, chtěla mít nejkrásnější věci na světě a pak umřít ve chvíli, kdy bych byla nejšťastnější. Musí to být krásná smrt."

A melodickým, nejjemnější modulace schopným hlasem recitovala verše, které utkvěly v paměti Pavle a vybavily se po letech dnes. Nerozuměla jim dobře: cítila jen jejich dojem, spíše z recitace než z obsahu. Cosi osudového, napadlo jí; ale hned pohodila hlavou, jako by chtěla setřásti každou upomínku na Hackenschmida.

Vášnivě a opojivě, plna svodů zněla báseň v Heleniných ústech; ale pak se Helena zasmála tím zvláštním, ostrým smíchem.

„Smilujte se nad ubohým Kašparem," dodala. Pavlu, ač ničeho nechápala ze záhadných a úryvkovitých slov, ten smích bolel. „Ubohý Kašpar je skutečně hoden politování. A modlete se za něho, je-li třeba!"

Pak zesmutněla, mrak jako by zachmuřil oblohu, úsměv zmizel a ona pravila tišeji:

„Kdyby bylo možno vyssáti všechnu krásu! Což je krásy tak málo?"

To byla ona scéna, na niž si nyní vzpomněla. A postava, která se opírala o její ramena, jako by mizela . . . vždy neurčitějšími stávaly se obrysy . . . a pak prázdno. Nebylo nikoho v pokoji a Pavlou otřásl chlad. Seděla tu v šeru. Vteřiny byly nekonečně dlouhé. A míjel vůbec čas? Nepozorovala toho! Šero kolem, šero v ob-

zoru... šeré postavy a šeré hlasy z dálky... Stín Hackenschmidův mihl se jejími upomínkami.

Odpor ji pojal; a chtěla utéci před ním. Náhle napadlo jí cosi podivného a překvapujícího.

„Půjdu do kaple," zašeptala.

Podivná tato myšlenka upoutala ji neodolatelnou mocí.

Vstala, ač znavena. Jako duch mihla se chodbami, tichým a zalekaným krokem. Vyšla do zahrady; vítr ovanul její horké tváře a donutil ji k většímu ještě spěchu. Na štěstí nepotkala nikoho; lidská tvář byla by mukami pro ni. Doletěla spíše než došla ke kapličce.

Váhajíc trochu otevřela.

Dveře zavrzaly rušivým zvukem. Pavla se lehce zachvěla.

V kapličce bylo šero; pouze věčné světlo na oltáři rušilo tmu. Ne příliš; a tak bylo tu plno stínů. A věčné světlo v těchto tmách činilo dojem kapličky smutnější.

Zvláštní pocit sevřel Pavlu; nikdy nebyla horlivou věřící a poslední dobou vůbec už ne. A také nyní, prchajíc do kaple, nehledala *Boha,* ale *asyl.* Její ústa nenalézala slov modlitby... Ale zdálo se jí, že zde je skryta, že zde je schována před sprostotou a hříchy, přede vším, co v sobě krylo záhadné a nepřátelské jméno Hackenschmidovo.

Nerozeznávala původně v tom šeru nic; pozvolna vystupovaly jednotlivé obrysy vnitřku kapličky. Oltář

rýsoval se před ní: počínala tušiti obrazy na stěnách a úzké lavičky.

Stála tu a čekala; zdálo se jí, že se něco stane, že nějaké náhlé světlo osvětlí tmy, že někdo ji vyvede ze zmatku, v němž se octlo její srdce. Čekala.

Ale nic nepřicházelo. *Bůh té kapličky* nepromluvil: snad že nepřicházela k němu. Ticho leželo na všem. A v tom šeru kaplička ztrácela svůj slunný a dobrácký ráz. Chmury se stávaly možnými; a snad existovaly také bolesti. Bůh dobrých lidí nabýval zde starozákonných forem; Pavla cítila tuto přeměnu a počínala ji jímati úzkost. Proč přišla pokoušet tohoto Boha?

Bylo slyšeti zvenčí burácení větru, které se stupňovalo; to jsou předzvěsti jeho hněvu. Neboť on se hněvá. Kdyby nebylo té tmy, snad by spatřila jeho přísné, ztrnulé oko; oh, ono oko, jemuž nelze uniknouti, zlé oko nemilosrdného soudce mraky zahaleného Jehovy. A cosi ji napadlo při tom, nesouvisle, jak vůbec šly její myšlenky.

„Je Madonna krásná?" ptala se kdysi sestry.

„Nevím. Myslím, že jsem krásnější než Madonna."

Rouhavý tento výrok byl pronesen s celou lehkostí a bezprostředností temperamentu Helenina; nyní zněl její duši, a ono oko, jemuž nelze uniknouti, trestalo svým přísným pohledem to rouhačství; a venku kvílel vítr. Den posledního soudu. A další část výroku Helenina vybavila se jí.

21

„Nechtěla bych být Madonnou. To je hloupé. Aj, já *děvka Páně*. Chci býti svou!“

Tmy rostly kolem ní a chmury obestíraly ji svými netopýřími křídly. Ale ona jako by náhle cítila důvěrný dotek; prochladlá krev se rozohnila pod ním; náhle to vše kolem zapadalo; otřásla se, a stíny prchaly. Zbyl tu nějaký teplý a vášnivý pocit, a aniž si uvědomila, s trochou vzdorovitým výrazem vůči tomu, který z *Boha té kapličky* stal se Jehovou, pravila:

„Niemals sah ich die Nacht beglänzter,
diamantisch reizen die Fernen.“

A věděla, že to byla Helena.

Vzpřímena, pevná vyšla; vzpřímena, pevná čelila větru. Došla do domu bez spěchu. Vstoupila do svého pokoje klidná.

Ale nebyl tu už starý její klid. —

Kapitola devátá
cituje zápisky Týce, studujícího.

31. července.

Zlý den.

Od rána vichr. A jaký vichr zde v horách! V kraji se nějak rozběhne po dálkách; nic se mu nevzpírá, nic jej neomezuje; a to tlumí poněkud jeho bouřlivost. Zde se vzpírají skalní stěny.

Nelze mu uniknouti. Stále je na očích. Snad je to také tím, že v nitru je také podobná bouře? Vše to se hodí k náladě člověka, který chce umříti. Příroda sama jako by zoufala: či nejsou to její zděšené výkřiky, jimiž kvílí vítr?

Mám zlý dojem a nevím proč. Je mi velmi smutno a nevím proč. Napadá mi ono slovo Verlainovo:

„Bez smyslu strach je ten
ve zhnuseném mém srdci.
Jak, tedy nezrazen?
Bez smyslu strach je ten.“

Stávám se poetickým poslední dobou. Ale není to pouhý žvast. V srdci je mi skutečně smutno. Nebude-li

21*

nikdo číst tyto řádky, proč by se nezbavil Týc, studující, tíže, která ho dusí? Nemá nikoho, komu by se svěřil. Sestra je mrtva. Matka? Možno týrat ji ještě svou bolestí? A kdo zbývá? Nemám nikoho... jsem sám, tout seul.

Takový den jako dnešek je stvořen pro byronovské reky, odbojné a pyšné; atmosféra bouří jedině jim přísluší. Nejsem byronovským rekem, bůh chraň! Ale přece cítím za toho rozpoutání živlů něco velkolepého, nekonvenčního. Zdá se mi, že rosteme bouřemi více než pohodou; obzor se šíří, a vidíme mnohem dále a jasněji. Což teprve bouře na moři, balansování mezi životem a smrtí!

Něco velkolepého, psal jsem, ano; ale je to *velkolepé* štěstím pro nás? Nevím, nevím, zdá se mi naopak! Štěstí a velikost vylučují se patrně.

Nuže, nemohu-li se státi šťastným (a to je jasné!), měl bych se pokusiti o to druhé. Mám dost sil? Nevím. To je smutné. Nebýti ani šťastným ani velikým — nač potom existovati?

„Hle, k jakým myšlenkám vede vichr a bouře!"

* *
*

„Býti aspoň velikým."

Tak jsem rozjímal v romanovském lese u Vlkovin. Zvláštní příhoda vyrušila mé rozjímání. Skřípavý, dis-

harmonický tón se ozval, cosi se kmitlo ve vzduchu — a strom, mohutný strom se kácel. Byl větrem nalomen. Taktak, že jsem uskočil a že mne větve nezasáhly. Pád jeho rozryl celou půdu; tak byl prudký. Ještě sebou zacukal, větve se chvěly, a pak ležel přede mnou, mrtvý velikán —

Hle, dílo bouře!

Dumal jsem nad ním, všecek už romantický, jaký dnes jsem. Je to zvláštní pocit, býti tak blízko smrti. — Málem byl by konec, konec všemu. Nebylo by lépe, kdyby mne byl zasáh' ve svém pádu? Ležel bych nyní rozdrcen, umačkán, opuštěn všemi zde. Zítra — či ještě dnes? — našli by mne. Slečna Pavla by mne litovala. — A má matka?

Je mi líto mé matky; a děkuji-li osudu, že jsem nebyl zasažen, není to *pro mne*.

* *
*

Všechno je mimořádné dnes, jakoby mimo své běžné cesty.

Té chvíle, kdy se nejvíce vzpírala bouře o skály, přísné a nepohnuté, kdy ohromné stromy chvěly se jako stébla trávy, jako osika — té chvíle potkal jsem pana Hackenschmida. Neviděl mne. A nikdy jsem ho neviděl tak rozčileného. Šel rychle a skoro jako by utíkal před někým. Byl bledý, nesmírně bledý, jeho oči byly tupě do prázdna upřeny a na zkřivených rtech

byl nepříjemný, zlý úsměch. Celý jeho zjev nesl znak nesmírného utrpení. Vrásky zbrázdily jeho čelo; šel s šíjí trochu sehnutou, velmi sklíčeně, typ stísněnosti duševní. Nebyl bych ho, smíška a povrchního diletanta, cynika k tomu, pokládal za schopna takového strádání. Ale zde je jasno, jak neblahý vliv má nedostatek prohloubeného světového názoru. Nemůžeme být klidni než s ním. Souhlasím v tom úplně s doktorem Hilariem. O něco nutno se opřít, máme-li míti energii vzdorovati bouřím. Ani velikost nedostačí, není-li této opory; bouře hravě smete i to veliké. Ale není to vše, co jsem shora psal, paskvilem na takový ucelený světový názor? Ta romantika, ta sentimentálnost? Jsem daleko od svého ideálu; dnes dále, nežli kdykoliv jindy. Musím se propracovati —

Ale ač nutno vinu na jeho bolest připsati jemu, nemohl jsem se ubrániti hlubokému dojmu; a byl bych málem mohl pojmouti lítost. Hackenschmid zmizel bleskurychle; ale díval jsem se dlouho směrem, kterým šel. Jaká to byla cesta? Co bylo příčinou bolesti tak silné? A jak jsem uvažoval, zdálo se mi, že jde tu o zlý čin. Nevím, co se stalo, nevím, co se stane, ale bál bych se Hackenschmida. — Bál bych se snad, a snad bez důvodu — ale v jeho tváři byl výraz, jejž má člověk, který nemůže už nic ztratiti. Šeřilo se už, a vítr burácel bez ustání. A já stál a hleděl ještě za ním, který už byl daleko, kdož ví, kde: člověk, který nemůže nic už ztratiti; ano, to byl ten výraz.

K tomu chci připojiti pozorování o blahodárném působení altruismu. Soucit s cizí bolestí zbavuje nás vlastní. Mezi altruismem a egoismem není, přesně vzato, zásadních rozporů; jedná se spíše o prostředky, jakými se k cíli dospívá. Třeba se zmíniti o té věci doktorovi Hilariovi. Nepochybuji, že si tyto body objasníme úplně.

Což je horšího, společnost na Romanově se prý rozprchne. Jak bylo by možno, aby doktor Hilarius odešel? Bylo by to možno? Mám se toho více lekati nebo si toho přáti?

Lekati se? Jsem jako Hackenschmid: nemohu ztratiti nic. A nemohu nabýti ničeho. Situace je jasná. Utiš se, hlupáku. Odejdi, jak je nutno. Den za dnem posunuješ odjezd, den za dnem smlouváš sám s sebou: není to čím dál tím horší? Romantika tě posedne úplně.

A přece nemohu, ještě nemohu. Dnes mohu aspoň trpěti při ní, trpěti pro ni. Je možno chtít více? Ale představit si, že jí nebudu vidět. Že nebudou mi znít v sluch její dobrá a uklidňující slova. Že vlak, který právě jede údolím a mizí v jeho záhybu, žel, příliš rychle odveze kdysi mne. Lze nebýti sentimentálním, lze nemíti bláznivé nápady při té myšlence? Dujte, větrové! A vše nechť padá do ssutin! Chci státi zde pevně, nezdolán a vzpírati se vám! Mé srdce nedá mi cítiti vaši zlobu! Jak je krásné zhynouti! Zhynouti s poslední myšlenkou na ni, zhynouti a odnésti s sebou tajemství zapečetěné, nevyřčená slova, utajené pocity!

Vidím se časem tak mrtvý a nehybný... a je mi zároveň líto sama sebe. Lze chápati tu věc? Což možno tak se objektivisovati?

A ta tvář Hackenschmidova! Možno zapomenouti na ni? Té chvíle vidím ji jasně. Nic než utrpení není na světě. Ať přijde bouře, nechci nic, než umříti!

Ale matka, matka! Ustarala se péčí o mne. Veškerou svou sílu vynaložila na mou výchovu. Její samota je asi těžká. Vidím její dobré oči, neskonale smutné; a v nich je jakási výčitka pro mne: Proč, proč? Co jsem učinila, že odcházíš? Nic není, co tě zadržuje? — Jaká by byla její samota potom? Musím sklopit svůj zrak, hledí-li takto na mne. Vše, co cítím, mé bolesti a smutky, utrpení mého srdce — to mi připadá malým a naivním. Matou se mi představy, jsem nerozhodný, bez vůle. — Chci vůbec něco? Chci žít, chci umřít? Mám k něčemu sílu? Jak možno, že zdrtí mne *toto*?

Nemohu se rozhodnouti, já osel Buridanův. — Jak dopadne volba? Žít? Umřít? Jediný bod, chci jediný bod; což nemohu získati onen jediný bod? Jsem zmaten; jediný člověk může mne vyvésti z tohoto labyrintu.

Nutno mluviti s doktorem Hilariem.

Kapitola desátá
předvádí rozhovor s lehce nadhozenou otázkou.

„Víš, co jsem vyzvěděla?“ pravila paní Severová. „Švarc odejde.“

„Odejde? Kam?“ ptala se Pavla poněkud roztržitě.

Seděly na lavičce před domem; slečna Pavla vyšívala. Hlava její byla poněkud nachýlena: ale zdálo se, že její pozornost není zcela u její práce.

Ani stopy nebylo už po prudké včerejší bouři; jako by jí ani nebylo. Nebe bylo bělavě modré; zrak bolel, hledělo-li se do té běli. Slunce mělo velice vlídný, umírněný žár; a vše bylo klidno, lístek se nepohnul na košatých stromech zahrady.

„Odejde. Kam, nevím ani dosud. Celá historka je ta: ožení se.“

„Ožení se?“ opakovala mechanicky slečna Pavla.

„Bude potom teprve smutno na Romanově. Pak už bude docela pouští. Je tu tak málo lidí, že odejde-li jeden, cítí se to; a dokonce i když odejde pan Švarc. Měl svůj šprýmovný způsob dvornosti.“

„A proč tu nezůstane?“

„Chce začít něco sám, najme prý si statek někde, slyšela jsem o tom.“

„To bude skutečně škoda; tatínek si zvykl na něho.“

Tak se věci měly. Odchod správcův nebyl by ničím nepříjemným. Ale jisté povahy nerady se loučí s osobami, s kterými se stýkaly, s okolím, v němž žily. A pan Kopulent zvykl si na Švarce.

Švarc nebyl nijak člověk nadprůměrných schopností. Byl to typ venkovana; tuhý a sentimentality prostý, bez většího rozhledu, ale se zdravým instinktem ve svém oboru. Zapracoval se na Romanově během let. Ve společnosti byl neobratný, v pohybech hranatý; ale vyhovoval jinak zcela přesně panu Kopulentovi. Byl svědomitý ve službě, pilný pracovník a spolehlivý úředník. A pan Kopulent potřeboval někoho, s kým mohl jíti, s nímž mohl hovořiti zcela prostě. Nebylo divu, že si zvykl na Švarce. Dámy znaly jeho zálibu. A to byla právě závada při tomto odchodu. Jak jej přijme pan Kopulent?

„Mám z toho strach,“ pravila paní Severová. „Bude tu ještě smutněji než dosud. Umru z tolika vážných a smutných tváří. To není můj živel. Budeme tu brzo jako v klášteře trapistův. Ovšem, ještě se mluví; ale jaké jsou to řeči? Zábavy není, veselosti není; mohlo by se místo toho říkati memento mori nebo jak to zní —“

„Není snad tak zle.“

„Bude možná hůře; Romanov zpustne; co soudíš o doktoru Hilariovi, Pavlo?“

Otázka byla pronesena beze všeho přechodu a překvapila slečnu Pavlu přirozeně. Její tvář se lehce zarděla. A její čelo se poněkud zachmuřilo. K čemu stále tato otázka?

„Jak k tomu přicházíš?“

„Nevím, jak mne napadlo; docela náhodou.“

Výraz, který provázel tato slova, nesvědčil však právě o jejich pravdivosti. Paní Severová hleděla trochu ironicky na Pavlu.

„Každý se mne ptá, co soudím o doktoru Hilariovi. Což mám podati kritiku o každém, kdo je naším hostem?“

Hlas slečny Pavly zněl nervosně.

„Ptala jsem se tě jen. A řeknu ti, proč. Říkáš pouze: náš host. Mně se však zdá, že se mi doktor Hilarius poněkud dvoří. Nesmíš se tvářiti tak nedůvěřivě; je trochu mladší, pravda. Ale při tom je rozvážný a uklidněný. To by tedy tolik nevadilo. Chtěla jsem jen věděti, co bys soudila o tom.“

Pavla pohleděla rozhorleně na tetu.

„Víš, tetičko, že nemiluji podobný druh žertů.“

„Myslíš, že žertuje pouze. To by ovšem nebylo hezké od něho! Ne, není uvěřitelno, že pan učitel by žertoval.“

„Nemluvíš vážně. Nelze mi tak hovořiti.“

Paní Severová se opětně zasmála.

„Nemluvím vážně; tedy tak; ale což je opravdu nutno neustále mluvit jenom vážně? Měla jsem přece jen pravdu o tom klášteře. — Tváříš se velmi přísně; což je tak ukrutný hřích žertovat? Je i tak dost smutno na Romanově; mám i já být jako mrak?“

„Nemá se žertovati s určitými věcmi.“

„Ah, ano, jaké to jsou věci, ty určité? Doktor Hilarius? Tedy mi neřekneš svůj soud?“

„Opakuji, tetičko, co jsem už řekla: nechce se mi vůbec souditi!“

Nechtělo se jí skutečně souditi; a nejméně dnes. Znala dnes soud svůj sama?

„To je opravdu škoda; byla bych ráda znala, co myslíš. Nevím, shodly-li bychom se o tom.“

„To asi ne,“ pravila Pavla klidně.

„Tedy aspoň něco: vím, že bychom se nedohodly. A to má také svůj význam.“

„Nevěděla jsi to dříve?“ poznamenala Pavla poněkud mrzutě.

„I to by mohlo býti,“ klidně řekla paní Severová.

A tónem, o němž bylo těžko říci, byl-li ironický čili melancholický, dodala: „Romanov zpustne, jak se zdá. Není ještě podzim, a ptáci odlétají. Je škoda, že pan Švarc odejde, není-li pravda?“

Pavla neodpověděla už.

Pokládala rozhovor ten za zbytečný.

Cítila jedno: stala se nějaká změna: a doktor Hilarius nebyl tím, čím dříve. Připadalo jí, jako by jí byl nesmírně lhostejný. —

Stín mrtvé je dělil. Jak zněla ta slova v kapličce?

Kapitola jedenáctá

vede nás k starému pánu, sklíčenému dojmy neveselými.

Bylo to téhož dne.

Na největší výšinu kraje, zvanou „Poušť“, bral se starý pán. Šel po mezi. Po obou stranách se vlnilo obilí. Pšenice napravo, po straně k Čisté žito. Nebylo ještě po žních. Na Romanově zraje obilí mnohem později. Žita však už byla ke žním zralá; pan Kopulent chvílemi nakláněl se pozorně, vzal klas do ruky a zkoumal jeho zrnitost. Klasy šlehaly jeho ruku, jak šel. Nevšímal si toho.

Šel volně a trochu unaven.

Pan Kopulent zestaral mnoho v posledních týdnech; choroba synova mocně ho ztrhla. Syn byl zase zdráv — tak se zdálo — ale starému pánu se nevrátila jeho svěžest. Byl jako rtuť, říkali; nyní však se ho zmocňovala malátnost. Krok jeho byl méně pružný nežli před nedávnem. I vlas jako by více probělával. A veselý, milý úsměv, který utkvíval na jeho rtech, dnes zmizel. —

Dostupoval vrcholu.

Díval se na pole, a zrak jeho nesl se k horám. Utkvěl na skvrně, jež znamenala Birkenwald... Daleko viděti; až k hranicím. Ty hranice jsou nepříjemně blízko. Chmurná myšlenka ho přepadla.

Hranice ho znepokojovaly.

A slova, která pronesl nedávno k Hilariovi, drala se mu opět ze rtů.

„Mnozí jdou do Birkenwaldu a za Birkenwald."

Odtud, s nejvyššího bodu Romanova, díval se často tím směrem a míval taková vidění, že blíží se sem... k němu... na dosah ruky; nepříjemná ochota tvrdého souseda.

Starý pán stanul.

Těžké myšlenky ho zaměstnávaly. A opakoval:

„Mnozí jdou do Birkenwaldu a za Birkenwald."

Leccos se stalo během dne, co uvedlo ho v nepříjemnou náladu. Správce Švarc odjel na den. Ráno přišel starý pán do chléva, dobytek teskllivě bučel, nebyl napojen; když starý pán káral čeledína Tomáše, který přišel mu vstříc nevyspalý a oči si protíraje, odvětil mu tento posměšně:

„Nemusím zde býti. Mám se zde dřít celý den a celou noc? A za co? Mohu jíti do Birkenwaldu. V Němcích je lépe. Psota je tady a ještě nechat se trhat jako kluk."

Vzdorovitý výraz v jeho tváři překvapil starého pána. Něco podobného nebylo se mu stalo. Nebyl scho-

pen odpovědi; ruce se mu počaly chvěti; potom pokrčil rameny a pravil úsečně:

„Můžete jíti!“

A odešel kvapným krokem a ještě slyšel, jak Tomáš mumlal za ním:

„Mamonáři, vydřiduchové!“

To tížilo starého pána a byl tím všecek zmaten. Seděl tupě v kanceláři, neschopen práce. A tu se stalo *to druhé.*

Správce Švarc přišel.

Hleděl poněkud rozpačitě na pana Kopulenta.

„Měl jste dobrou cestu?“ ptal se starý pán.

„Velmi dobrou, pane Kopulente,“ pravil Švarc. „Tak dobrou, že musím přednést žádost, která vás snad překvapí. Je mi těžko ji přednést. Byl jsem srostlý s Romanovem, zvyklý na každý koutek, na každé pole.“

Podivení páně Kopulentovo rostlo s každým slovem tohoto podezřelého úvodu.

„Žádám za propuštěnou, pane Kopulente.“

Podivení starého pána se změnilo v ztrnulost. Zíral na správce utkvělým pohledem a ptal se nepříjemně jaksi dojat:

„Proč?“

Správce se chopil slova.

„Chci se ženiti, pane Kopulente. Včera se to nadobro rozhodlo. A chci najmout někde v středních Čechách statek. Podmínky nejsou nevýhodné. Snad by bylo možno, šlo-li by vše dobře, statek i za nějakou

dobu koupit. Byl jsem zde rád; ale běží o to, hospodařit na vlastní pěst. Na Romanov a na vás, pane Kopulente, budu rád vzpomínati. Hospodářům nesluší sentimentalita: ale byl jste velmi laskav ke mně."

„Je zlý čas, pane Švarci; víte sám," namítl pan Kopulent. „Hospodářské poměry nejsou dobré. Víte sám, jak to chodí."

„Tam je nepoměrně lepší půda, pane Kopulente. A chci se přiženit. Měl bych rád trochu své *vlastní půdy*. Jsem trochu sedlák, pane Kopulente, a lnu k ní."

„A což, nepůjde-li vše dobře? Co vaše rodina? Nebudete pak sám!"

„Špatný voják, který počítá s možností prohry. Nesmí se vůbec na ni myslit. Bude nutno pracovat. A pracovat, trvám, dovedu."

„O tom jsem nepochyboval. Jste rozhodnut, jak se zdá. Přemlouvat vás nechci: ale rozmyslete si věc dobře, velmi dobře."

„Vše už je rozmyšleno. Nyní je čas myslit na jiné věci. Mám všechnu naději, pane Kopulente. Jsem z hrubého dřeva a leccos snesu."

„Marno tedy vás zdržovat, jak vidím. Co mohu? Přát vám mnoho štěstí. Bude vám ho třeba. Mnoho štěstí tedy."

A pan Kopulent podal Švarcovi ruku.

Nastalo několik vteřin mlčení v kanceláři páně Ko-

pulentově. Starý pán poněkud poodvrátil tvář — a Švarcova rozpačitost vzrostla.

„Děkuji vám, pane Kopulente," pravil konečně. „Zůstal-li bych někde rád, je to jistě zde. Ale musím jít za vlastní existencí."

„K tomu máte plné právo," pravil Kopulent. „Ale nám bude zde trochu smutno. Je třeba si zvykati znovu. A to je už těžké. Ale co dělat? Mnoho štěstí."

Přání páně Kopulentovo bylo důrazné. Správce se poroučel.

Starý pán seděl zadumán.

Ale nebylo mu ještě popřáno klidu.

Energické klepání se ozvalo. A k nemalému překvapení páně Kopulentovu vkročil doktor Hilarius. Chlad zavál z jeho příchodu na starého pána; tušil, čeho se týká tato neobyčejná návštěva. Ale přece ne zde? namítl si. Ale námitka hned pozbyla síly: co by mohl zde jinak doktor Hilarius chtíti?

„Promiňte, obtěžuji-li," pravil Hilarius. „Přicházím k vám, pane Kopulente, abych učinil dotaz ve vážné věci. Chci žádat o ruku slečny Pavly. A tu se táži především vás: nemáte nic proti tomu, dovolujete, abych slečně Pavle svoji žádost přednesl?"

Pan Kopulent byl překvapen tímto zvláštním způsobem; lehký téměř tón Hilariův působil naň trapně. Zajisté, měl-li by mluviti upřímně, měl velmi mnoho proti tomu . . . proti Hilariovi. Byl mu cizí . . . a skoro i nepříjemný. Nikdy by si byl nepřál *tohoto* zetě.

Vyciťoval v něm jakés tajené a časem i netajené pohrdání se vším, co mu bylo drahé. Ale byl to důvod, který by postačil? Spíš instinkt nežli důvod!

Bylo to totéž, co mu říkala paní Severová.

„Nevěřila bych doktoru Hilariovi."

„Proč?"

„Nelíbí se mi. Má takový nepříjemný pohled. Zdá se, že se točí nějak podezřele kolem Pavly."

A dodala, jako varujíc:

„Nevzešlo by z toho nic dobrého. Bylo by jí škoda pro něho, opravdu škoda."

„Víš něco určitého?" ptal se jí.

„Nelíbí se mi," opakovala. „A má časem výraz, který zaráží. Bojím se o Pavlu, vidím-li ten výraz."

Ale co bylo to vše?

Instinkt a ne důvody.

Nelíbí se mi.

Což jemu se líbil?

Doktor Hilarius očekával odpověď páně Kopulentovu trpělivě. Ale vida, že se odmlčel, pokračoval:

„Vím, co se dá namítati. Mé nynější postavení není skvělé, srovnáno s poměry slečninými. Ujišťuji vás, že je to postavení dočasné. Mám dost energie, abych dobyl postavení, které by bylo v lepším souladu."

Nyní byl nucen starý pán chopiti se slova.

„Nechci omezovati svou dceru; rozhodnutí je u ní. Není mi známo o vás, pane doktore, nic, co by mi dávalo důvod omezovati toto její rozhodnutí. Ale krok

22*

je vážný a je lépe neukvapovat se. Běží zde o svolení Pavlino. Co záleží na mně?“

Doktor Hilarius nemohl nevycítiti z hořkosti posledních slov nechuť Kopulentovu. Ale zdálo se mu výhodnějším, nepozorovati ji.

„Dovolujete mi tedy, pane Kopulente, přednést svou žádost slečně Pavle?“

Starý pán pokynul mlčky...

„Děkuji vám.“

A doktor Hilarius, ukloniv se ještě, odešel...

To tížilo starého pána. A proto se díval trochu zkaleným zrakem do dálky.

Bylo to trochu mnoho na jediný den.

Vše jde tak suše, tak střízlivě. Bylo mu smutno z toho. Doktor Hilarius, jaké štěstí pro Pavlu! Představoval si vše tak? Zdál se býti svou věcí jist, trpce si uvědomil starý pán, jako by ani na okamžik nepochyboval, jak odpověď Pavlina vyzní. Co bylo horší, ani starý pán o tom nepochyboval.

A tak zbude sám, sám. Pomalu se splňuje to, čeho se lekal: není už to opravdu osamění posledního jednání?

Děti odejdou. Toť jejich právo, aby odešly. Zůstane sám, chabý a starý; neboť chabý a starý je; cítil to náhle každým krokem. I zrak slábne; nebo to není tím, že nemůže pojednou rozeznat hranice a že se mu setmělo před očima? Úloha jde ke konci, zbývá už jen poslední výjev; hrál ji s chutí a snad nebyla tak špatná; některé výjevy bolely ovšem; toť přirozeno. Starý

pán, vznětlivec, nadšenec míval své bolesti, smutné příhody ležely za ním a nebylo radno dotýkat se jich. Ale hrál nicméně s chutí, hrál svou krví a svou duší. Nyní není už, co by dal. Přichází podzim invalidy. Vyhřívat se na sluníčku, když trochu studí v srdci... a postupovat své tělo pozvolna smrti. Vše odumírá — pomalu, pomalu. Takový je tedy konec?

Lidé jdou za svou vlastní existencí — možno někomu brát to ve zlé? Lidé jdou ještě v život...

Mnul si rukama čelo. Byl to skličující pocit. Dosud myslil málo na to, že všichni ti, s kterými rostl, s kterými cítil, spolužáci, přátelé, druhové mládí, že pozvolna odcházejí. Nepozorovatelně. Sčítal přátele mladých let, kdo ještě zbývá? Kde je jeho generace? Nemíval ve zvyku přemítat mnoho o tom; ale nyní cítil to hořce a jasně.

Sám, sám — ostrůvek za ostrůvkem se propadá v širém oceánu; a jak praví kdesi oblíbený autor jeho mládí: Není nic než moře... Generace se střídají. Kdo vystřídá jeho? Kdo vstoupí na jeho místo? Čí bude Romanov?

Starý pán zadíval se do údolí na tichý a milý kraj. Každý ten bod mu byl milý; každý hřál svými vzpomínkami. *Kdo* přijde sem? Komu předá tento koutek? Hory v dalekú tváří se mnohem vyhrůžněji a skoro, ač je jasné nebe, zřel by mračna nad hlavou.

Vystřídat tedy!

Kdo to bude?

Jeho syn — mdlý a unavený? Bude to on? Co učiní, co provede? Bude on čelit prudkému přívalu?

Doktor Hilarius? Ne, ten není mdlý a unavený. Chce vésti a má *poslání;* nevykládá stále o tomto poslání? Poslání, idea, program — ta slova bzučí jako dotěrné mouchy v myšlenkách starého pána. Slova, slova, slova! On tedy přijde vystřídat, on? Nevane to chladný vítr od hor?

Starý pán cítil se starým... obrazy, které vířily mu hlavou, byly pusté a bezútěšné. Byla v nich samota a smrt. Svěsil hlavu sklíčeně, a jemu, který žil tak rád, s takovou prudkostí, s takovou horoucností, po prvé se chtělo umřít.

Opřel se o tmavou sosnu a hleděl do prázdna.

Slunce stoupalo ještě do výše na své dráze. Blížilo se k poledni. Vše, slunce, myšlenky, vzpomínky ukolébávalo v jakous těžkou mdlobu.

Kapitola dvanáctá
předvádí rozhodný čin doktora Hilaria; též méně rozhodný čin slečny Pavly.

Téže asi chvíle malátné a dusné, kdy starý pán dumal na „Poušti", setkal se v jiném koutě Romanova doktor Hilarius se slečnou Pavlou.

Doktor Hilarius se rozhodl, a jakmile se rozhodnutí stalo, nechtěl ani okamžik váhat. Proto navštívil starého pána, proto ještě týž den chtěl mluvit s Pavlou. Nezbývalo času — musil odjeti; jeho volný čas ubíhal. A chtěl přivést záležitost před odjezdem ke konci. Bylo by také možno prodloužit dovolenou. K čemu? Lépe, rozhodne-li se věc.

Vyšel k rozvalinám, kdež se domníval, že ji potká. A nezklamal se. Vystupovala od řeky klikatou a neschůdnou cestou. Tváře její byly poněkud zardělé stoupáním; byla zamyšlena.

Pozdravil a přistoupil k ní. Trhla sebou, překvapena poněkud; neviděla ť ho přicházet.

„Prosil bych vás o několik okamžiků, slečno," pravil Hilarius. „Vím, že místo, na němž vás o ně žádám, není právě vhodné, ale pokládám vás za povznesenou nad ohledy na etiketu."

„Nic nevadí," odpověděla Pavla trochu zaraženě. „Mluvte, prosím, docela volně. Nemám předsudků."

„Neumím vystupovat patheticky, slečno; a jak znám vás, nejste romantická."

(Doktor Hilarius nepozoroval stín, který její čelo přelétl při těch slovech; mohla to tak dobře o sobě říci?)

„Můžeme se dohovořiti klidně. Známe se poněkud, myslím, tolik, jak lidé se mohou znáti. Máme určité příbuzné názory, příbuzné snahy, příbuzné pojetí života. Myslím, že to jsou všechny podmínky, abych se cítil oprávněným žádati za vaši ruku. Nechci říkat více; věc je jednoduchá jako vše vážné. Nechci nic mluviti za sebe, nechci nic slibovati. Lze vůbec slibovati? Jakkoli dopadne vaše rozhodnutí, přijmu je s rozvahou, byť třeba i lítostí. Přijmouti, odmítnouti, to je vaše právo. Chci, abyste rozhodla: je mi třeba jasných poměrů mezi mnou a vámi; to je právo mé."

Mnohem výmluvněji nežli tváří v tvář starému pánu promluvil doktor Hilarius tuto řeč. Počítal patrně na posluchačku vděčnější. Úmyslně formuloval svou žádost co nejchladněji. Chtěl, aby jeho úmysl nesl všecky znaky promyšlenosti a rozumového rozhodnutí. Sám byl poněkud překonán svou vlastní výmluvností. Mluvil tak, jako kdykoli jindy, s touže určitostí, s touže výmluvností přesvědčení, která jindy tolik imponovala slečně Pavle. Co budilo tedy dnes vnitřní nepokoj u slečny Pavly? Co způsobilo, že jeho slova podněco-

vala tajený odpor v ní? Nabídka Hilariova nemohla býti ničím nečekaným, a musila sama říci, že je to vše přirozené. Dávala zřejmě průchod svým sympatiím... až do *včerejška*. Ani jeho tón nemohl překvapovati — bylo to přirozené — u něho. A ještě včera byl by snad účinek nabídky Hilariovy jiný, ještě včera by klidně a bez rozpaků řekla své ano. Co jí bránilo dnes? Co se dnes změnilo? Proč neodpovídala? Proč její pohled vyhnul se Hilariovu přímému a pevnému pohledu? Co se stalo mezi nimi? Nebyly už snahy jejich, názory jejich, jejich pojetí života tak příbuzné jako dříve? Mlčela, dlouho, možno-li někdy okamžikům připsati delší trvání.

Zmatek se jí zmocňoval, nebývalý, nevysvětlitelný zmatek.

Nejkrásnější věci na světě — znělo jí v mysli zcela jasně. Zarazila se. Jako by Helena byla zcela blízko, u ní až a dívala se na ni svýma planoucíma očima a šeptala jí hlasem, který omamoval:

„Niemals sah ich die Nacht beglänzter,
diamantisch reizen die Fernen.“

Chvěla se pohnutím docela cizím. Nejasné city vzbudily se v jejím srdci. A úzkostlivá touha po něčem něžném a opojném pojímala ji. Neviděla Hilaria, neviděla cestu, neviděla rozvaliny. Jen něco v dálce otvíralo náruč vášnivě a prudce.

Hilarius čekal klidně. Stále ještě upíral na ni pevný svůj pohled. Celý systém ležel v těch očích, víra, přesvědčení, pathos dogmatu a formule. Zrak, kterému tak často podléhala, utkvíval na ní. Ale dnes na ní utkvíval marně. Hluboce si oddechnuvši, jako by procitla ze sna, pravila tónem poněkud nejistým, s pozorovatelným výrazem zmatku:

„Nemohu vám dnes odpověděti!"

„A trval-li bych na tom?"

„Nemohu."

Hilarius se uklonil. To n e znělo nyní určitě.

„A kdy odpovíte?"

„Nevím."

A jako na vysvětlenou dodala:

„Jsem neklidná ... a nevím ... co chci. Potřebuji se uklidniti."

Ale věděla, co chce, a to, co chtěla, hučelo jí v uších, dotíralo na ni, nenechávalo klidu; slyšela ten hlas, vášnivý, opojivý, který jitřil její krev a budil neobyčejné sny.

Nejkrásnější věci na světě!

Šli několik kroků tiše. Pojednou za záhybem cesty setkali se s Hackenschmidem. Seděl na skále, s níž skočil zrovna před ně. A s pohledem uštěpačně na Hilaria upřeným smekl klobouk a zvolal patheticky:

„Ó, třikrát evoe! Do prachu skloňte hlavy!"

— Co vlastně chce ten podivný člověk? — kmitlo

představami Pavlinými. — Objevuje se vždy na jejích cestách jako její stín. Co chce od ní? —

A Hilarius, podrážděný nezvykle, ptal se:

„Co to znamená?“

Hackenschmid se dal do smíchu.

„Váš ušlechtilý syn se zbláznil. Nemohu si vzpomenouti na jakýs citát, slečno; nemohla byste pomoci?

‚Má jistě talent tento hoch,
jen kdybych znala, k čemu vlastně?‘

Ale vy mi nepomůžete, slečno?“

Uklonil se znovu a odcházel postranní pěšinou, volaje ještě z dálky:

„Váš ušlechtilý syn se zbláznil!“

Slečna Pavla nervosně se chvěla. Toho si konečně doktor Hilarius všiml.

„Není vám dobře, slečno?“

A hlasem, který tlumočil nevoli, dodal:

„Šašek, protivný šašek!“

Slečna Pavla chvíli mlčela; pak se obrátila k němu.

„Nic mi není. Potřebuji pouze klid.“

Nebylo možno nerozuměti tomu vyzvání. Doktor Hilarius, trochu nepříjemně dojat vším, co se sběhlo, se poroučel a zmizel, zvoliv opačný Hackenschmidovi směr.

Slečna Pavla stála bez hnutí, dokud nedozněly kroky jeho v lese. Pak mávla netrpělivě rukou a šeptala si, v neurčito se dívajíc:

„Nejkrásnější, nejkrásnější.“

Kapitola třináctá
vede nás v společnost ne zcela soustředěnou.

Bylo odpoledne.

V zámeckém salonu bylo živo.

Byl to jeden z posledních dnů pobytu hostí.

Hackenschmid již dříve ohlásil odjezd. A po rozmluvě se slečnou Pavlou odhodlal se doktor Hilarius, že odjede pozítří ráno. Ať dopadne odpověď její tak či onak, lépe nechati věci vyvíjeti se z dálky. Kromě toho skutečně nebylo mnoho času; povinnost ho volala.

Byl čekal úspěch mnohem pronikavější, a to bylo trochu zklamáním pro něho. Nevzdával se však naděje; jak mohlo by se něco nepodařiti jemu?

A tak měl svůj výraz pevný a téměř vítězný; tak se aspoň zdálo Hackenschmidovi; a ten *vítězný výraz* dráždil Hackenschmida; zdálo se mu, že ví, co jest jeho příčinou. Mluvil dnes ještě neklidněji než jindy, skákal s námětu na námět a nebyl s to pronésti celou větu. Nedokončoval ji.

U slečny Pavly bylo pozorovati rovněž neklid. Nebyla tak pozorná jako obyčejně. Dívala se do tmy; slovo znělo jí jako z daleka; její myšlenky ji zaměstnávaly.

Starý pán pozoroval ji, jako Hackenschmid Hilaria. Nemohl zmoudřeti z ní. Stalo se rozhodnutí? Mluvil doktor Hilarius? Svolila? Zamítla? Chvílemi byl ochoten věřiti to, po chvíli ono.

Také paní Severová nespustila zrak se slečny Pavly a doktora Hilaria. Hleděla vyzkoumati, jak se věci mají mezi nimi. Ale vše mátlo její předpoklady.

Pozorovala zvláštní změnu na Pavle. Čím se udála? Jako by to nebyla ona. Namáhala svou pamět: koho to připomíná? Namáhala marně. Zatím zněl prostorami salonu rozhovor, nepravidelný a zmatený.

„Úpadek Francie?"

„Nevěřím; dočasné umdlení snad; národ, jenž stvořil encyklopedisty, velkou revoluci, komunu."

„Národ, jenž stvořil Luthera, Goetha, Schopenhauera a Marxe."

„Co je Luther? Co je evangelictví? Co je protestantství?"

„Což Anglie?"

„A Rus?"

„Rusko je knuta a altruismus."

„Anglie! Obchodník, který se počíná obávat konkurence."

„Česká otázka?"

„Otázka sociální."

„Otázka mravní."

„Otázka síly."

„Anglie! Znáš dost Anglii, abys mohl soudit?"

„Mně se líbí více Hugo než Shakespeare, více Musset než Byron, více Pascal než Hume."

„Otázka osobních sympatií; galský duch má lehkost, esprit."

„A povrchnost a frázi."

„Také frázi; třeba ovládati frázi. Je to něco zlého?"

„Toť obhajoba verbalismu."

„Slovo je materiál, který musí být ovládnut."

„Cette canaille de D..."

„Aféra, jež se stane leckde."

„Znáš mínění Liebknechtovo?"

„Čpí z toho bursa."

„Zola je poctivec."

„Studie Masarykova?"

„Nemá co dělati s aférou."

„Nás se otázka netýká."

„Je příznačná, bohužel."

„Dreyfusardi jsou náhončími Německa."

„Vlastenci náhončími klerikalismu."

„Je klerikalismus nebezpečím pro Francii?"

„Je nebezpečím pro každého."

„A zvláště pro nás."

„A tedy proti kleru?"

„A což Morava?"

„Řím je poslední oporou Poláků."

„Pěkná opora."

„Protestantismus by byl horší."

„Kdož ví?"

„Protestantismus je německý.“

„Vezměte statistiku.“

„Statistika je něco ohebného; každý si vypočítá, co chce.“

„Fakta se nedají oddisputovati.“

„Ale dají se zkroutiti.“

Rozhovor přerušilo přinesení čaje. Paní Severová vstala. Slečna Pavla byla ponořena v zamyšlení. S lehkým úsměvem pravila paní Severová:

„Nezbude, než abych podávala čaj já.“

A obrácena napolo k panu Kopulentovi pravila:

„Jak je to v bibli? Marto, Marto, pečlivá jsi ve věcech mnohých, ale Marie lepší část vyvolila ... Ale nicméně, ať vyvolila horší část, je zapotřebí Marty v domě Marií.“

Starý pán, ohlušen jaksi hovorem a svými myšlenkami — těžko říci, čím více — lehce se usmál. Uklonil se dvorně.

„Chceš poklony od nás? Máš je míti.“

Ale zároveň stihl jeho pohled Pavlu. — Ta teprve nyní se vybrala ze své zádumčivosti.

Trochu roztržitě dívala se na otce a paní Severovou.

„Snila jsem,“ pravila, „o něčem dalekém. — Nevím, kam došly mé myšlenky, byla to podivná jakás země, hvězdnaté nebe, tak blízké, že ho dosáhnouti bylo možno. A ty hvězdy vábily záhadnou mocí ... že jsem chápala astrology dávných věků, kteří v nich viděli zá-

hadnou spojitost osudu. — To hvězdnaté nebe uchvacovalo svým kouzlem.

Hledala jsem svou hvězdu. — A jak jsem ji hledala, naskytlo se mi několik jich, zcela blízkých. Jedna z nich byla má, ale která? Sahala jsem po ní; a cosi volalo: Nesahej; ta druhá. Potom zmizely hvězdy, a bylo tma."

„Nenašla jste tedy pravou hvězdu," pravil Hackenschmid. „Toť by bylo zlé; nevěřím tomu, slečno!"

„Stáváš se romantickou; to mi připomíná —"

Ale zarazila se uprostřed věty a uvědomila si, že nelze jí dopověděti. Chtělať říci . . . „Helenu". To bylo to, co nemohla uhádnouti — ta podoba, kterou rozpoznala.

Přešla tedy v jiný tón:

„Budeme mluviti o snech."

„A vykládat sny?" ptal se Hackenschmid.

„Bez výkladu. Sny se nemají vykládati, zkazí se jejich půvab," ironisoval mladý Kopulent.

„Nemám žádné významné sny," řekl Tuzar. „Jest mi se zastyděti: můj spánek je dobrý."

„Ani já nemám žádných snů," pravil Hilarius.

„Hilarius nemá snů; má jen poslání."

„Z toho ještě něco může býti; ale kde jsou naše sny?"

„A kde jsou sněhy zašlých let?"

„Pavla řekla svůj sen; říkejme po pořadu své."

„Podle stáří."

„Brr!" protestovala paní Severová. „Mládež začne."

„Kde je mládež?" sarkasticky zvolal Hackenschmid.

„Jsem velmi málo oprávněn ji zastupovati. Ale mluvíme-li o snech, mohu opakovati sen slečny Pavly. S malou odchylkou: propásl jsem svůj čas. Hvězda je fuč. Nebe je temné. Kopíruji; celý svůj život jsem kopíroval, slečno; vzor můj nebyl dnes malý. — Ani to nebylo možno vždycky říci."

„Takto nepochodíme dobře. Kde jsou tvé sny?" obrátila se paní Severová k mladému Kopulentovi.

„Sny — měl jsem nějaké," mručel tento. „Zdálo se mi ku příkladu, že spaluji nevěřící v službách inkvisice; že jsem pyšný grand španělský s vysokým límcem, který škrtí. Madona že mi přeje, Escurial též; zdálo se mi, že jsem Catolicissimus. I jiné sny jsem měl: že žiji v době Biedermeierů a tajně probouzím národ: mluvím česky. Je třeba ještě více snů? Snu o Weltluft?"

„To ubozí jsou snílkové,
kteří jdou sníti v svitu luny,"

smál se Tuzar. „Ale aspoň druhé dva verše stěží se na tebe hodí:

Jich peněženka prázdná je,
hrad jejich kdes u Pampeluny."

„Není třeba hledati větrné zámky tak daleko . . ."

„Inkvisice a Biedermeierové jsou ještě dále — do jisté míry je to škoda. Ubozí snílkové v svitu luny — mohl bys mít pravdu, Tuzare."

„Snílek není ubohý,“ pravila paní Severová. „Snílek je šťastný; pouze kdo se probouzí, může být nešťastným.“

„Obyčejně se také vzbouzíme ze sna. To je to nepříjemné.“

„Ze snů nebude nic. Zbýváš jenom ty,“ pravila paní Severová k starému pánu.

„Můj sen,“ děl tento s úsměvem trochu melancholickým. „Můj sen se neustále měnil; někdy jsem míval podivné sny; byly to nebetyčné výše, s kterých jsem padal; byly to ohromné hloubky, v něž jsem se řítil. Všelicos se mi zdálo. Byly také růžovější sny, dobrodružné, smavé. Sny se mění — nepamatuji se už tak dobře na ně. Kdybych měl říci, jaký byl můj nejkrásnější sen, bylo by to těžké. Vím pouze, že byly, a je škoda, že jich už není. — Všichni jsme mívali svého času zvláštní sny; je až směšno mluviti o nich; ba snilo se s otevřenýma očima. — Procitnutí může býti pak vskutku tesklivé. — Trochu příliš mnoho se snilo.“

A starý pán zahleděl se na svého syna.

„Jsou to nebezpečné sny, které se sní s otevřenýma očima,“ pravila paní Severová.

„Vše má svůj čas — i snění. Neměla bych zrovna ráda ubohé snílky, kteří jdou sníti v svitu měsíce . . . aspoň kdyby to trvalo dlouho. Snění ze řemesla není pěkné. Na jakousi dobu může to být příjemné.“

„Pro ně — pro jiné stěží,“ odvětil doktor Hilarius.

„Jste příliš zlý k nim, pane doktore.“

23*

„Ne příliš zlý. Snění s otevřenýma očima uškodilo nám příliš mnoho. — Cítíme to dobře všichni na sobě dnes.“

Pan Kopulent se zamračil.

„Možná. Ale bez něho snad by bylo hůře — odsouditi lehko. Těžko však býti spravedlivým.“

„Těžké, ale ne nemožné.“

„Snad,“ vyhýbavě prohodil starý pán. Nechtělo se mu rokovati o tom.

Nepříjemné ticho nastalo.

Doktor Hilarius vycítil nechuť starého pána a odmlčel se, ačkoliv námět ho lákal. Ostatní neměli nejmenší chuti oživovati rozhovor. Hackenschmid se díval posměšně na strop; jen paní Severová oživovala skupinu, nabízejíc ještě čaj.

Starý pán zahloubal se do svých myšlenek. Slova Hilariova trapně se ho dotkla. Zdálo se mu, že se tu stala křivda. Nebylo přece všechno tak odsouzeníhodné, nemohlo býti. Ale něco neustávalo hlodat: byla tu skutečně vina?

Mladý Kopulent seděl u piana. Čaj byl dopit. Ticho trvalo. Měkce sáhl do kláves a začal preludovati; pak pravil Hackenschmidovi:

„Sny, staré naše sny. — Znáš ještě Oddanost?“

„Oddanost! Jak bych ji neznal! Měli jsme rádi tu píseň.“

„Nechtěl bys zpívat?“

„Nemám dosti odvahy. — Slečna musí omluvit... můj zkažený hlas.“

„Budeš provázet.“

„To spíše. — Snad na to ještě stačím; uměl jsem trochu hráti za dob mladosti.“

Kopulent vstal, Hackenschmid usedl k pianu. — A Kopulent počal pěti slabým, ne příliš školeným, ale příjemným hlasem:

„Když s milou mou jsme odcházeli,
má matka tolik plakala,
že pod víčky už život celý
noc v jejích očích zůstala.
Ale má milá, oslnivá,
jíž vášní hurisek zrak plál,
pravila ke mně lichotivá:
‚Chci zřít tě smáti se, ah, ah!‘
A já se smál.

Sepjala obě ruce matka,
jež kolébaly kdys mne v sen.
Žebračka stará, stářím vrátká,
a já byl v duši zahanben.
V růžových prstech mojí milé
vtom neklidný jsem pohyb zřel.
Na čele rýhy zarputilé
řekla mi: ‚Zpívej, tralala!‘
A já jsem pěl!

Umřela matka z té vší bědy,
umřela, odpustila však.
Když dodýchala naposledy,
zřel v tváři úsměv tkvět jí zrak.
V den však, kdy pochována byla,
žár šílený ve zraku svém,
jak pardal sevřela mne milá
a děla: ‚Tanči, tralala!‘
A tančil jsem.“

Kopulent vložil všechnu sílu a všechen cit do této písně; unaven klesl na židli, dýchaje těžce. A zklamán melancholicky zastenal:

„Nestačím — nestačím!“

Hackenschmid však byl ve vzpomínání. Doba, kdy slyšel tu píseň po prvé, se mu vybavila.

„Neboť silnější nežli smrt je milování,“ pravil. „Ta píseň má svou vášeň. V pořadu Guilbertové, božské Yvetty, jsou populárnější. Ale tato píseň má svou vášeň; kdybychom my ji mohli míti! Silnější nežli smrt — kdybychom mohli dát le meilleur de notre vie. — Znáš ještě tu píseň Silvestrovu: Že nepoznal jsem tebe v čase mládí. — Je to melancholická píseň,“ pravil Hackenschmid k slečně Pavle. „Kdo by řek’, že ji psal Armand Silvestre? Všechno se znovu vrací: jaro, den, naděje, láska; proč nemůže se vrátiti naše mládí? A ten poslední verš: Nejlepší v žití že jsem nemoh’ dáti. Ne-

dati to nejlepší, vyjíti naplano s nejlepšími silami, jak to je smutné ... nedati to nejkrásnější na světě."

Slečna Pavla prudce sebou škubla. Poslední věta Hackenschmidova živě jí připomněla slova její sestry. Byla to nahodilá shoda? Nevěřila tomu. Rozčilení i jí se zmocňovalo a zdálo se jí opět, že sestra stojí blízko, mezi ní a Hackenschmidem. Přicházela z jiných světů a nesla sem jejich dech. Ledový chlad vanul z ní. To nejkrásnější na světě! Čí jsou to slova? Neříká je ona znovu hlasem, který prochvívá srdce Pavlino? A jak že neslyší všichni ostatní? Otec, bratr, nikdo neslyší. Neboť bratr neslyší patrně: nestačím, šeptá sobě. Priant comme une mendiante, jak daleký je ten jeho sen o nějaké lásce, která byla v minulosti! Nemůže viděti; a také otec stojí zamyšlen. Jaké vzpomínky v něm se probudily? Neboť zdá se, jako by i on vzpomínal. Stojí tak schýlen, jako by se chtěl shýbnout po něčem, co ztraceno před půl stoletím. Počíná vzpomínati. U některých povah je to konec. Je tu doktor Hilarius. Ten také neslyší. Odpověď, odpověď, nemůže čekati! V jeho tváři není žádného dojmu; čeká? Dívá se vyrovnaně na věci toho světa. Jemu nebylo nic ztraceno, za ním neleží žádný smutek. Ono fluidum bolesti, jež se šíří salonem, jeho se nedotýká. Citlivůstkářství, řekne. Jeho slova budou zníti rozhodně. Citlivůstkářství; on to řekl a především chce odpověď! Nemá totiž času; jeho poslání vede ho jinam.

A tak tu stojí sestra jako přízrak; pouze ona ji vidí;

kam ji dovede ten přízrak? Bojí se ho. Nemůže mu odolati. Pudí její touhy a její sny někam na nezvyklé dráhy. Je slabá, jako by měla omdlíti; nedovedla by stát na svých nohou; vše počíná víříti a másti se. Helena, bratr, otec, Hackenschmid, Hilarius, sál. Je ještě něco na světě? To nejkrásnější na světě?

A co se vzbouzí ve starém pánu? Není mu, jako by ho ovanul horký dech vzdálené mladosti? Byly písně, bylo opojení, byly slunečné dny, oh, jak daleko nyní. Pocit osamění se stupňoval u něho: býti tak sám se svými vzpomínkami. Vše mrtvo, nadšení a naděje — to jemu neodbytně hučelo hlavou. Bolest, stále bolest; což tolik bolesti navalilo se na prsa lidská a dusilo je? Dříve, zdá se, nebylo tolik bolesti... Nyní, k odchodu, stává se vše smutným; i radost byla pokryta pohřebním závojem.

Do dum Pavly a starého pána zazněla slova nové písně. Tentokrát změněny úlohy. A pana Kopulenta vystřídal drsným a hlubokým hlasem Hackenschmid.

„Umdlen na ulici dlíti,
kameny dva v okno vmeť jsem.
Tabule jich rozbil hned jsem.
Ale tebe nelze zříti.
Směješ se mi, já se sázím.
Zítra tři ti v okna vházím.

Nalíčil jsem před tvá vrata
kameny tři čtyry zrádné.
Kdo jde k tobě, nechť tam padne,
smečka přátel tvých buď klata.
Zítra začnu od počátku.
Zabiju tvé milé vkrátku.

Nebudęš-li jiná ke mně,
tvoje čelo, tvoje oči
kameny dva krví smočí,
hlavu škrábnou nepříjemně.
Přeci, přeci jsi mi milá.
Tolik však's mi ublížila.

Četníků se za mnou řada
po tom činu hnáti bude.
Na krk oprátku dát půjde.
Skryje mne má barikáda.
Její vrhnu na kameny
smutek srdce roztesknění.

Kolik v světě kamenů je,
kamenů to velkých, drobných,
tolik smutků hořkých, zlobných
srdcem mým se potuluje.
Hynu, hynu z toho všeho.
To je konec zpěvu mého.“

Smutný refrén naivní písně dozněl v Hackenschmidových ústech. — Nastal okamžik ticha; okamžik teskný.

„Proč nestáti se sentimentálními na chvíli?“ přerušil Hackenschmid ticho. „Ke každému z těch slov připíná se kus naší mladosti. Opojme se tím — je-li nutno se opojiti. Kdož ví — snad bylo něco krásného v tom smutku... a naše bolest byla tím nejkrásnějším na světě.“

Jako přízrak sotva vyplašený vzrušila tato slova slečnu Pavlu. Její srdce bušilo prudce, její napětí dostupovalo vrcholu. A Hackenschmid roztržitě opakoval:

„Pour faire tomber tes amis
trois et quatre pavés j'ai mis.“

Utkvěl pohledem na planoucích tvářích slečny Pavly, pronášeje tato slova. A — byl to klam? — zdála se mu jako tehdy v bouři tolik podobna té, jež byla mrtvá a jež dnes ožila v jeho vzpomínkách mocí, jíž nebylo možno se vymknouti; týž přízrak, který stál mezi ním a Pavlou, jako by nabýval i jemu určitých tvarů. Zmatek se ho zmocnil. Vidí dobře, klamou ho smysly? Nebo léta neuplynula, nikdo neumřel, život nebyl ztracen a ubit? Neskonalá únava nepřichází? To vše nebylo pravda, pustý sen, hluk, křik orgie, smíchy? Kal, kterým se nutno broditi, nečistota, špína, hnus? To vše bylo něco, co se zdálo, sen příliš dlouhý a nepříjem-

ný. Zde je Helena — žije a dýchá, její oči planou starým žárem, její gesto je vášnivé a prudké; neumřela ta nádherná a hrdá bytost, ačkoli chtěla umříti. Hrot, který léta ho bodal, byl snem. Vše bylo snem. A kde je vlastně? Kdož jsou všichni okolo? Je to ona, a on slyší slova ironická a zlá:

„Přes žárlivosti sudby kleté
umřeme spolu, jestli chcete...
Toť nabídka je zvláštní přec!“

Den jarní, nádherný den, a oni jdou spolu. Kdo jí vnukl ta tragická slova? Kde vznikl tento podivný cit? Ah, nyní procítá z onoho chmurného spánku; unavil hodně, cítí to na všech údech; kdyby se podíval do zrcadla, nalezl by na čele hodně vrásek. Ale vrásky zmizejí zase nepochybně. A snad bude možno žíti.

Vtom povstal doktor Hilarius a vážným krokem mířil k slečně Kopulentové.

„Zdá se, že není vám, slečno, volno,“ pravil vážně a starostlivě.

Jako úder v tvář dotkla se tato slova Hackenschmida. Všechny sny rozváty, skutečnost se vrátila. Hackenschmid se probudil a pocítil silně bolest, nezapomenutelnou a krutou, a tato bolest přecházela v prudkou zlobu proti tomu, kdo přerušil jeho sen tak opojný a tak krutý. Ne, to nebyla ona; vše bylo pravda, bohužel.

Pouhý sen.

Nyní viděl, že nejsou to ony rysy, onen pohled, ono gesto. Ale pozoruje doktora Hilaria, nemohl přemoci záchvat zuřivosti, který se ho zmocnil; stiskl jakýs kovový podstavec na stole, jako by ho chtěl rozmačkati, a kousal se do rtů. Celá jeho zloba se přelila v jeden tento proud — pohled, který upřel na doktora Hilaria, mluvil řečí nenávisti. A Hackenschmid opakoval tiše, aby nikdo neslyšel, slova písně:

„Pour faire tomber tes amis."

Kapitola čtrnáctá
pojedná o paní moře a možných jejích osudech.

Pavla nápadně se zachvěla, oslovena doktorem Hilariem. Červeň jejích tváří se změnila v bledost. Poodvrátila se instinktivně. Nicméně vší silou, která ještě jí zbývala, snažila se ovládnouti toto pohnutí, a hlasem, který měl zníti klidně, odvětila:

„Ne, zcela nic. Potřebovala bych jen trochu klidu. Na okamžik."

Bratr naklonil se k ní, pozoruje celou tuto scénu.

„Vyvedu tě ven na několik minut," pravil. „Osvěží tě snad trochu volný vzduch. Chceš?"

Pavla kývla.

Mladý Kopulent sám ještě nebyl zcela klidný; ale vědomí, že kdo potřebuje podpory jeho, dodávalo mu poněkud síly. Nabídl jí rámě a vedl ji ven.

„Nedejte se rušiti," pravil k ostatním. „Vrátíme se záhy. — Malá nevolnost," pravil k starému pánu, který starostlivě šel za nimi.

Temnou chodbou klopýtajíce došli k dveřím, vedoucím do zahrady. Chýlilo se už pomalu k večeru.

Bylo trochu dusno i zde v zahradě; ve vzduchu bylo plno těžkých vůní ze záhonů. Kopulent vedl sestru podle zdi pokryté psím vínem k altánu. — Byl celý zarostlý zelení a skryt; nyní tu bylo zamlklo a šero.

„Jsi vzrušena," pravil Kopulent a jemně usadil ji na lavičku. „Zde je ticho. Uklidníš se. Nechci se ptáti, co se ti stalo, ale tíží-li tě co, pověz to. Přišel jsem také k tobě tehdy."

A Kopulent se odmlčel, zasmušen vzpomínkou.

Pavla se schoulila a mlčela. Seděli tak chvíli.

Pavle nechtělo se očividně do řeči.

„Podivné," vyrazila ze sebe náhle. „Podivné a nesrozumitelné. Nerozumím sobě samé dnes — jako bych si cizí byla. Nějaká cizí bytost vzbouřila se ve mně — tak mi to připadá. City a touhy, kterých nechápu. Jako dítě," pokračovala trochu klidněji, „jako dítě měla jsem mnohdy touhu odejíti daleko, daleko, pustou lesní cestou, osamělá. Stromy a skály byly kolem mne a lesní zvěř a ptactvo. Ta chůze vedla do neznámé končiny, kde vše bylo jiné než u nás. Lidé byli větší a silnější, byla to země obrů; a vše, květiny, plody, úsměvy slunce — vše neslo tu pečeť obrovitého. Nic mne nelekalo v dobrodružných těch představách. To bylo cos pohádkového, mimořádného, fantastického: rozum zde neměl práva. Chovala jsem své sny pečlivě v úkrytu, bála jsem se o ně; neříkala jsem nikomu o tom; ale mnohdy večer, když zvonilo klekání, bouřila se v mé dětinské hlavě ta touha. To není nezvyklé

u dětí; všechny sní takové romantické sny v určité době, kolik jich však uskuteční onu pouť za dobrodružstvími? A já jako děvče? Rostla jsem a choutky ony mizely; střízlivost a chlad byl kolem mne. Chlad, trvalý chlad, který padal se všech stran. Mlčela jsem; a tak jsem se stala klidnou a rozumnou, pokud myslím. Smířila jsem se s tím vším. Ba dokonce povýšila jsem se nad ony bláznivé touhy. Rozum, stále rozum; teorie, moudrost. Tak to uzpůsobilo mou mysl, že srostla jsem s tím r o z u m e m. Od rána do večera ani chvíle poblouznění, noci klidné."

A Pavla se zamlčela, jako by naslouchala šelestění stromů. Zcela mírný vánek načechrával listoví, proplétající skuliny altánu. Mlčela, jako by chtěla vyslechnouti tyto hlasy. Její rozčilení nabylo jiného tvaru. Hlas její, chvějící se a třesoucí s počátku, našel svou jasnost.

„Stane se nicméně," pokračovala Pavla po chvíli, již bratr neodvažoval se přerušiti jsa zcela v moci jejích slov, „že se vrátí ony záchvaty. Pamatuješ se přece více na sestru nežli já? Čemu to připsati? Jak rozuměti tomu, že vposled její jméno ztělesnilo v mé fantasii všechny ony touhy? O n o znamenalo pro mne to daleké, fantastické, mimořádné; a nedovedla jsem slyšeti jejího jména, aniž jsem se nezachvěla poněkud. Nebyl to pouze smutný dojem jejího osudu, který způsobil toto chvění; ani katastrofa, která přišla. I něco jiného to bylo. Byla jsem schopna čísti, rozumovati, hloubati,

chápala jsem abstrakce a nic mi nebylo cizí z oboru badání; a přece zbylo to jméno. To jméno se objevilo zase a budí ty pocity, kterým nerozumím. Jak vysvětliti to vše někomu? Slova nedostačují, i kdybych uměla sebe přesněji formulovati. A nestačí-li, co říci ještě? Domnívala jsem se býti zcela klidnou a rozumnou, domnívala jsem se, že všechny ty záchvaty dávno odbyty a překonány. Nebylo tomu tak, jak se zdá."

Oddechla si z hluboka.

„Tehda to přišlo s oněmi verši:

‚Je vais, je ne sais où. Je vais, je suis heureux.' — A ony osudné verše:

‚Il me semble jusqu'à ce jour n'avoir vécu
que pour mourir et non pour vivre —'

To bylo tam dole u pramene; a zde také počalo to rozdvojení. Můj rozum rozešel se s citem a každý jde svými cestami. Jak to snésti, bože, jak to snésti? Paní moře, paní moře!" zvolala prudčeji a vášnivěji. Chopila bratra za ruku.

„Pamatuješ se na paní moře? V denní existenci, ve všem tom spořádaném, tradičním, konvenčním, v okruhu domácnosti, kde není už čeho si přáti, zachvátí záhadné touhy paní moře. Moře, to je vše divoké, záhadné a dobrodružné. Rozumíš mi přece?"

Bratr kývl mlčky. Cítil cosi příbuzného v sobě; chápal úplně a bylo mu smutno, že tolik může chápati.

„Cítil jsi něco podobného, když jsi ke mně přišel. Není to stejná žízeň? Není nic než tento život? A je ten život životem? Il me semble jusqu'à ce jour n'avoir vécu!"

A šeptala nakloniviši se až k němu:

„Ráda bych věděla vše o ní. O jejích myšlenkách a citech. Ráda bych věděla. Ale nelze se ptáti, ne! A jak může existovati on? On mne mučí, on mne týrá! Jsou věci, jimž nerozumím. On špiní její památku!"

Pozorovala, že bratr nechápe, ale nebylo jí možno vyložiti svá slova.

„Paní moře, paní moře," opakovala. „Není to přirozené, že my zde toužíme po něčem velikém, mohutném, dravém? Není to vysvětlitelné u nás, kterým tolik bylo odřeknuto? Je-li kdo předurčen k životu všednímu a suchému, plynou-li jeho dny šedě a bezvýznamně, jsou pochopitelné touhy po novém vzňetu, nějakém opojení neznámém. — A třeba by horlil on sebe více, třeba by kázal, třeba by přesvědčoval, třeba by to vše bylo zhoubné, škodlivá romantika, nezdravé sny — zdá se mi přece, že nemá pravdu. Nebylo by tedy nic kromě formulí?! Nižádná vzrušení, nižádná velikost?"

„Mluvíš o Hilariovi?" tázal se Kopulent.

„Mluvím o Hilariovi. Je mi úzko z něho a nemohu se zbavit jeho moci. Ne, nemá pravdu, říká můj cit; můj rozum? Proč nenaleznu východiska z toho zmatku. Myslíš, že Hilarius má pravdu?"

Mladý Kopulent pokrčil rameny.

„Co je pravda, pravil Pilát. Nemám, co bych k tomu dodal.“

„Ale jak možno takto žíti?“

„Toť právě problém, který řešíme!“

A připojil:

„Myslíš snad, že ironisuji? Ani v nejmenším. Ta věc není toho rázu, aby sváděla k tomu. Ale je to jediná má moudrost, a ta je trochu negativní. Ale toť výsada mládí, negace! — A nejsme dosud mladými? To bylo Čertovo kopyto. —

Ano, oddanost; to nám schází, není-li pravda? Proč není možno oddati se — čemukoliv, komukoliv! Ale my to nemůžeme. A moře bude lákati. Paní — ta však za ním nepůjde. Zůstane. Nedá se svésti. Bůh žehnej paní moře!“

Paní moře nevěří v ně; a není komu se oddati. Má přece Hilarius pravdu? Ale pak by vše bylo rovné a vyložené, směrnice jasné a nepochybné. Proč je tak těžko věřiti v něco?

Tma bránila, aby bratr si všiml výrazu jejích hloubavých očí. Dívala se v dálku. Nebyly to ztrnulé obrysy lesa, ještě nyní zřetelné — mnohem dále upírala Pavla zrak . . . a mnohem jiné rozpalovalo její tvář a dávalo horečný lesk zraku.

„Lidé tady věří v jsoucnost duchů — je to smutná a zoufalá víra. Ale přece bych ráda věřila v ni. Bylo by možno slyšeti od nich slova, která nám zapomenuli

říci? Chodíme mimo sebe a většinu toho, co bychom říci mohli a chtěli, říci zapomínáme. Máme ještě dosti času. Zítra, pozítří. Slova zůstanou nevyřčena, a hrouda, jež dopadá na rakev, měla by být koncem? Myslím, že je záhadná moc v takových slovech. Bytost, která jich nepronesla, krouží tajuplně kolem živých a říká jim svá slova do snu. Nepozoroval jsi nic podobného?"

„Blouznivost krajiny, poslední útěcha chudých. Nemohu věřiti v to vše. Vše kolem nás má tolik jsoucnosti, kolik jí do toho vložíme. A my nemáme už sílu, vložiti mnoho jsoucnosti do nich. Nikdo už nepromluví, kdo odešel."

„Slýchám ji často, docela blízko."

„Paní moře?"

„Helenu!"

Kopulent trhl sebou nepokojně.

„Nerozuměl jsem Heleně," pravil po chvíli. „Ku podivu byli jsme jaksi zavřeni před sebou. Ani ona ani já nevnikli jsme do druhého. Něco bránilo. Chvílemi se mi zdálo, že mnou pohrdá. Bylo snad tomu tak. Některá její slova doposud mne mučí. To mne skličovalo, a nemohl jsem se zbaviti toho dojmu. Ona milovala všechno silné. A zdá se, že neviděla ve mně sílu. Helena měla jinak pravdu, což to popírám? Ale bolelo to. Pravda rmoutí nejvíce . . . Byli jsme si tedy cizí více nežli kdo jiný. A tak tedy umřela, hrdá až do konce. Její rysy po smrti měly ten výraz pohrdání . . . Neří-

24*

kala nic, nevysvětlila nic. Její hrob je mlčenlivý. Odnesla si své tajemství a je nutno vážiti si ho."

Na rtech Pavliných chvěla se nějaká slova dotazu, mlčela však. Jaké to mohlo býti tajemství? Dohadovala se něčeho a bylo jí úzko z toho. Jak souditi o události tak temné? Jakou úlohu hrál tehdy Hackenschmid? A čím byl její sestře? Byl příčinou on? A co se stalo mezi nimi? Stále určitěji klonila se k výkladu, jejž potvrzovalo rozčilení Hackenschmidovo; pravděpodobně, nebyl-li příčinou, byl jednou z příčin. A ku podivu, její prvý odpor, když pronesl zmínku o mrtvé sestře, ochaboval. Byl-li on příčinou, trpěl za to. To bylo zřejmo. A byla to vůbec vina? A na kom?

„Je nutno vážiti si tajemství," opakovala roztržitě. Ale přece to byl život, záhadný a blízký. Není přirozené, vzbuzuje-li po letech náš nepokoj? Ale je nutno vážiti si klidu mrtvých.

Kopulent se zadumal. Cosi v něm bouřilo a hledalo svůj výraz. Nyní promluvil:

„Paní moře, mluvili jsme o ní? Je i druhá možnost: paní moře má dost síly odtrhnouti se od kusu půdy, který jí byl určen. Její touha je větší nežli její setrvačnost. Paní moře jde za svým osudem. A hle, co se stane: za každým pocitem, za každým uskutečněním její touhy jde smutek přísné věty Stendhalovy: není to než to? Moře — není to než to? — Láska? — Není to než to? Nekonečno — není to než to? Věty se opa-

kují; to je celá katastrofa. A paní moře našla svůj osud."

Hořký, smutný tón, jímž mluvil Kopulent, prozrazoval, kolik v jeho slovech bylo vlastní bolesti; bolesti, která se dotkla i srdce Pavlina. Jako by ji ovanul ztuchlý a mrazivý vzduch sklepení. — To by byl tedy osud paní moře? To poslední důsledky fantastické touhy?

Zachvěla se.

Ten chlad oddálil i stín té, která zemřela.

„Tedy to druhé?"

Postava Hilariova vyvstala před ní: může dát jí toto klid? — Oh, klid, a jaký bude klid, který on jí může dáti?

Když se probrala ze ztrnulého svého zamyšlení, ohlížela se marně po bratrovi.

Byl zmizel po svých posledních slovech.

Ale jí ještě zněla v srdci hlodavě a mučivě slova, která zapuzovala svůdná a dráždivá přislíbení přízraku.

„Moře? Není to než to? Láska — není to než to?"

Únava se jí zmocňovala.

„Budiž; tedy a n o. Klid, klid, klid, není-li to *druhé.*"

Kapitola patnáctá předvádí Bardovu propagandu „Na bahýnku“.

Když se Hackenschmid s Tuzarem vraceli do svého sídla „Na bahýnku“, byla nápadná Tuzarovi Hackenschmidova zamyšlenost. Nemluvil, hvízdal sobě samyšlen nápěv nějaké zapomenuté písně. Tuzar marně opětovně zaváděl hovor na nejrůznější náměty. Pozoroval, že každý pokus Hackenschmida rozptýliti končil nezdarem; umlkl tedy také.

„Na bahýnku“ bylo ještě živo. Dva stoly byly obsazeny. Kouř naplňoval místnost a nepříjemně čpěl. Atmosféra byla dusná.

Hackenschmid s Tuzarem sedli do svého kouta. — Měliť vyhrazený svůj stůl, výsada, jakou jim mlčky povolili zdejší hosté.

„Byl tu starý Šebesta,“ pravila hostinská. „To byla komedie za groš. On totiž chodí a říká, že hledá Pána Boha. A tak přijde a klekne a začne se modlit: ‚Bože, smiluj se nade mnou. Narodil jsem se; a to byl hřích. Nemohu se zbaviti hříchu. Má tělesnost je hříchem a hříchem jest jí se zbavit. Moji rodiče byli v hříchu,

moji prarodiče byli v hříchu. Smiluj se, Bože!' — Najednou vstane, jde a povídá: ‚Nechtěli by mi dát napít?' "

„Tělesnost ho přemohla," smál se Tuzar.

Ale Hackenschmid poslouchal na půl ucha; a nezdálo se, že by ho to rozesmálo. Sotvaže pojedl něco; zbytek nechal státi.

Hosté se bavili zatím; středisko tvořil u prvního stolu stařík jakýs, bělovlasý, usměvavý; ruku měl obvázanou a hovořil a pil nepřetržitě.

„Sny, nechte to býti. Je něco na tom; zdálo se mi před týdnem, že mne kousla svině. A druhý den, když jsem chtěl zahákovat tele, vrazil jsem si hřebík do ruky. Oteklo to a chodím. Říkají, že je to špatné se mnou. A co: je mi jednasedmdesát a mám mladou ženu. Zamordovala by mne beztoho; tak je to jedno; a piju a piju."

Bělovlasý stařec zakýval hlavou a přihnul si kořalky.

„Není-li pravda?" obrátil se k stolu jejich.

„Pokračování snů ze zámku," šeptal Tuzar. „Ale zde jsou, tuším, jadrnější."

Hackenschmid se vzpřímil.

„Píti a píti; to jediná medicina; ťukneme si, otče. Kdož ví, co bude s námi zítra? — Tuzare, nechceš tancovat? Je k tomu chvíle vhodná. Něco mrtvého je v nás — protivná melancholie mne posedla. Musíme trochu vyplašit netopýry. Nelze snésti tu mrtvost. Nejsem, jak známo, přítel smutnosti. A není zde místo,

kde by se plakalo, není-li pravda, matko? Je tedy libo tancovat? Huronský tanec?“

Tuzar byl překvapen náhlým přechodem Hackenschmidovy nálady. Vstal a počali tančiti pitvorný a krkolomný tanec, bijící v tvář všem pravidlům estetiky; byly to více přemety clowna nežli tanec, a odehrával se více na zemi než ve vzduchu. Těla proplétala se fantasticky, klesala na zemi, vymršťovala; bylo v tom skutečně cosi divošského: i v tom, že některé postoje provázeny skutečně huronským řevem.

Celý tento výjev odpoutal poněkud pozornost od starce.

Oba se udýchali prudkým a namáhavým tancem; a na čele vyvstával Tuzarovi pot.

„Satis,“ volal, „to je právě tak dobré po jídle.“

„V mých okolnostech nedbá se na zkažený žaludek. Ostatně, babo! dbali jsme toho někdy vůbec?“

Tuzar vrhl sebou unaven na lavici; Hackenschmid následoval ho volně.

„Žízním, matko, po způsobu Spasitele, s kterým jinak nemám mnoho společného. Žízním mravně a tělesně.“

Zasmál se těžkým, nuceným smíchem a obrácen k hostinské pravil vážně se tváře:

„Alors festins et jeux; rien de ce que dit l'âme
ne s'entend.
On boit, on mange, on chante, on danse, on est
infâme et content.

To je nejkrásnější slovo velikého krasořečníka: poznal se v té chvíli. Pijeme, jíme, zpíváme, tančíme, jsme bezectní — a spokojeni. Není-li pravda, je to případné slovo? Pojem cti je problematický, praví Sudermann. Můžeme klásti do něho, co se nám líbí. Ale jistota, že, ať jakýkoliv je obsah tohoto slova, schází nám — jak popírat tu jistotu? Cítíme to v slabé chvíli. Poslyš mne, lide pravoslavný. Jsme bezectní. Čí je to vina, že jsme bezectní? Kdož ví! Lze pomluvit mnohé; dobu, své otce a sebe samé. Ale co je právě to šeredné, lide pravoslavný? Nejsme dost zralí pro tu bezectnost a je v nás něco, co se bouří proti ní. K čemu ten zbytek studu, který nestačí k nápravě? A proč se neoddat své bezectnosti, lide pravoslavný? Pijme — opíjejme se — buďme pyšní — buďme drzí, máme-li býti beze cti. On est infâme; proč ne *content?*"

Do kouře, hluku sklenic padala slova Hackenschmidova. Nikdo mu neodpovídal a nikdo mu nerozuměl: na tváři všech tkvěl výraz neurčitý, trochu zvědavost a trochu rozpaky. Žertuje Hackenschmid? Nevěděli. Vyčkávali zatím: snad se všecko ještě vysvětlí. Zatím se spokojovali tím, že naslouchali slovům Hackenschmidovým, byť by jim i byli nerozuměli.

Hackenschmid se odmlčel na několik vteřin, pozoruje strop. Mručel při tom cosi nesrozumitelného. Pak upřel pohled na své posluchače a přikročil blíže k jejich stolu.

„Vy vstanete ráno, budete se lopotiti do večera.

Druhý den vstanete zas a budete se lopotiti znovu. Budete se dříti za mizerných pár grošův. Celý život neodložíte to jho. Budou při tom vás časem kopat, napadne-li pány rozmar; a pustí vás z práce, bude-li se jim chtíti, že ano? Celý život ve fabrice věnovaný cizí práci... Jednoho dne umřete, nebo ještě lépe, stane se, že nebudete schopni práce. Na štěstí zavádí se nucené pojišťování; bude nutno něco strhnouti ze mzdy, příteli! Jak krásný život, občané! Jak nemilovati tento život? Máte ostatně právo opíti se. — Jen abyste zítra mohli opět pracovati! Život krásný, hodný, aby se žilo. A já vás chci bouřit!"

A obrátil se od dělníků k stolu vesničanův.

„Máte svou chalupu, nějaké to drobné políčko. Chalupa — jaký to palác, jsme-li skromní. A země — neblaží vůbec něco míti? Jsme majetníci, vykořisťovatelé, bezmála Rotschildové. Ovšem půda není nejlepší a úroda by mohla býti větší. A je-li špatný rok, můžeme být nespokojeni. Bohužel, většinou jsou nyní taková špatná léta. Jednou přijde vlhko, po druhé pro změnu sucho; třetí rok možno býti postiženu krupobitím. Bůh má různé způsoby zkoušení lidí stvořených k jeho obrazu. Daně nutno ovšem platit, ale přijdete-li o celou žeň, snad vám je odepíší. Daně — jak by bez nich mohl obstáti stát, který platí tolik věcí? Od rána do večera lopota; s tím rozdílem, že nečeká vás v sobotu určitá mzda. Dřeli jsme se nakonec zadarmo? I to se stane. I to je hodno závidění. A já vás chci bouřiti!

— Což není jiného života? Hle, Vedrale, máte doma pět dětí a ženu; nestaráte se o ně a to je dobré. Ať se starají o sebe samy; to je to nejlepší, co se může státi. Proč byste neměl trochu potěšení za svou práci? Ale což nenajdou-li doma chleba? A bude-li jich starost marná?

— Vás pustili z práce, Holíku: nepohodl jste se, tuším. Snad najdete novou. Snad ne. Doby jsou zlé, říká se tomu krise. Všichni si stěžují, musí to být tedy pravda. Buďte dobré naděje; nad vámi všemi je Bůh. Bez jeho vůle ani vlas nespadne s hlavy — a tudíž, umřete-li náhodou hlady, byla to jeho vůle. Není to krásné, staral-li se tak o nás?

— Vy, otče, snad umřete; pro ten případ čeká nás jiný, lepší svět. Bohužel nevíme to zcela určitě: ‚in dubiis in mitius,' praví latiník; to znamená: proč nedoufati, je-li zoufalost nepříjemná?

— Nemá-li cenu náš život, hleďme jej ukončit příslušným způsobem. Ne tichý odchod; nějaký pěkný aktus. Myslím si, že to vše je fraška, která jako fraška nekončí. On est infâme — et content. Není-li přece tak spokojen onen rek citátu Hugova? Po císařství přijde Sedan a komuna — je prý jistá důslednost v lidských věcech. Nižádná krev, nižádná krásná hra? A vůbec nic, co by se dalo zváti činem? Nepouštějme přece nadějí — a nelpěme tolik na té hrudě, nelpěme na životě bídném a beznadějném."

A nachýliv se k Tuzarovi, mumlal s širokým úsměvem:

„Mužně padnout není menší chvála. — Ça ira, Tuzare. Dočkáme se přece *něčeho?* Či život vždy bude mrtvý a bez událostí? Kalendář je trochu nudný, a dny chodí, aniž se od sebe liší. To není správný pořad věcí, a půjde-li to dále, budeme se nuditi. Na štěstí nezbývá nám příliš mnoho času.

Či se nudíme proto, že jsme tak proklatě *stranou* všeho? Bůh zatrať národ, zatrať malé české dušičky, zatrať obskurní tribuny — pokud je Bůh. Kdybych mohl pobouřiti někoho! Kdyby byla nějaká ozvěna! Ale něco podobného není. Plahočte se dále, služte, hyňte, množte se! Osud váš se nezmění a nezlepší, ale vy budete otročiti. Přeji vám k tomu mnoho štěstí a dobrou zábavu. Mně není milé žít takto, lide pravoslavný. Bezectní mají býti drzými.

Strašidla bitvy na Bílé hoře
straší ještě v Rakousku —

Tak pěje německoliberální vtipkář, příležitostný poeta; straší skutečně? Je aspoň málo těch, kdož se jím dají strašiti.

Skončil jsem, lide pravoslavný; jděme svou cestou, která nás rozvádí — takže se už záhy neshledáme. Přeji vám mnoho dobrého humoru k takové existenci. Potřebujete ho.“

Hackenschmid domluvil. Mlčení nastalo; náhle je přerušilo hlasité chrápání s lavice.

Byl to Holík, který za proslovu Hackenschmidova usnul.

„Spí na vztek; také je to dobré," pravila hostinská.

„Každý to neumí, bohužel," pravil Hackenschmid.

Vyprázdnil sklenici a odcházel mlčky.

Za chvíli zvedl se Tuzar.

Dole zněl hovor dále; intermezzo minulo bez dojmů a bez následků; veselá nálada vrátila se zase. Šprýmovný stařík popíjel dále, a do rozmluvy a smíchu přítomných znělo chvílemi chrápání Holíkovo.

Kapitola šestnáctá předvádí idylu besídky v Sesenheimu a její zlý stín.

„V myšlence leží lež, jak v slupce jádro leží. Kde jsem četl ty verše?“

Hackenschmid díval se do prázdna při těch slovech. Zbytečno bylo mluviti, ale bylo možno mlčet? To byla jiná otázka. Dusila ho atmosféra sálu, dusily ho jeho úvahy a jeho vzpomínky; trochu svěžího vzduchu, trochu svěžího vzduchu!

„Jsi jaksi rozčilen,“ mručel Tuzar. „Co se ti stalo, barde? Nerozumím tomu všemu. Jsi podrážděn... vším a hlavně Hilariem. Nedal bych se tak vyrušovati ze svého klidu. V každém je něco zajímavého — třeba to jen nalézti. U někoho je to gesto, odstín slova, forma, u jiného obsah, idea, vášeň; není možno žádati totéž od lidí. Ty dole neučiníme revolucionáři za čtyřiadvacet hodin. Zatím je lze pouze opíti, jak vidíme. Poznávám to nyní docela jasně. Milieu, tradice, odvěký život, všechny ty vlivy působí. A oni nevěří cizímu. Pro můj temperament je to stejně bolestné jako pro tvůj. Ale jsem ochoten i s tím zatím se smí-

řit. Víš, že nejsem z orthodoxních. Dívají se na mne úkosem, ti oficiální, vůdcové, předáci. Není dost syrovátky v mých žilách a nespokojuji se jejich thesemi. Oni vidí, že prohlížím jejich fráze, které tak patheticky přednášejí s tribun; a oni nejsou rádi prohlíženi. Lidé mimo tucet nebudou nikdy milováni, od straníků hlavně ne. Nehlásím se k zvláštní originalitě, ale také ne k onomu tuctu.

Posečkej okamžik: nemohu ti něco ukázati?"

A Tuzar vytáhl z náprsní kapsy balík různých korespondencí.

Hledal chvíli; pak se zasmál a podal Hackenschmidovi psaní.

„Posviť si na to, učiníš dobře."

Trochu netečně hleděl Hackenschmid na řady písmenek, na veliké, vypsané písmo.

„To je Řeřicha?"

„Ano, to je Řeřicha."

Hackenschmid četl. — Obsah dopisu byl mu nesrozumitelným. A jakýs údiv zračil se v jeho výrazu.

„Blázní ten muž?" pravil na konec.

„Ne zcela," odpověděl Tuzar. „Pečuje o mne. ‚Nelibě se pozoruje,' že se stýkám s živly, kteří nejenom jsou mimo stranu, ale přímo proti ní útočí. ‚Nevytýkalo by se to,' kdyby mé místo nebylo tak exponované. Běda tomu, od koho pohoršení pochází; a to jsem já. ‚Nejhorší je, že neschází ani námitek proti mé činnosti a orthodoxnosti mých názorů.' Uvědomělí třídní sou-

druzi slyší neradi, že jsem hostem venkovského vykořisťovatele. Není to žertovné?“

„Žertovného nevidím v tom nic; ale hnusné je to.“

„Jsi příliš přísný; co možno čekati od Řeřichy? Má pravdu poněkud; měl bych se cítiti očíslovaným; jsem žurnalistou strany a mám jako takový žít. Nic není mimo stranu. Měl bych věřiti vše, co se k věření předkládá; měl bych činiti vše, co činí vedení.“

„Co uděláš?“

„Nic; to je to nejjednodušší; Řeřicha může dále pečovati.“

„A myslíš, že to tak nechá?“

„Co může činiti dále?“

„To, co dosud; nestačí to nakonec, Tuzare? Musíš znáti své postavení sám.“

„Znám je; nemají mne rádi; a právem. Mám příliš horkou krev na jejich dnešní způsoby. Nehodím se do nynějšího kursu. Ale ať si učiní, co mohou; jsem velmi zvědav, jak to dopadne.“

„A co, vzbouří-li je proti tobě?“

„Budiž. Bude-li nutno, půjdu. Začne něco nového. Nebylo by to škoda. Změna je zábavná. A já ji nezažil už dlouho. Začínám chodit kolem svého žentouru. Budu-li vyvržen, smířím se s tím. Nebude to na dlouho.“

„Myslíš?“

„Věřím. Nynější kurs nebude trvati věčně. Musí

přijíti okamžik, kdy se hne stojatými vodami. Bylo by to příliš ošklivé, a tedy tomu nevěřím."

„Jsi skutečně velmi klidný!"

„Proč ne? Měl bych se nechati rozrušiti Řeřichou? Hanebné mysliti!"

„Je ti možno záviděti lehkost, s jakou se přenášíš přese všechno. Nemám v tom okamžiku té lehkosti. A bylo by jí velmi třeba."

Hackenschmid odložil dopis, který byl za rozhovoru měl v rukou.

„Doklad, pěkný doklad. Konec Čertova kopyta je velmi dojemný; kdo by to byl řekl? Kdo by to byl tušil v dnech slávy Čertova kopyta? Jak dobrácky se usmíval náš Řeřicha; jak přátelsky nám tiskl ruku; jak srdečný byl jeho rozhovor. Nyní už s nelibostí pozoruje. — Oh, představit si takový nátlak, to stačí, aby bylo z toho hnusno. Tebe to nerozčilí, Tuzare? Usmíváš se ještě? Vavřín je tvůj — vytrval jsi naposledy. Jsi poslední, který se dovede u nás smáti."

„Bohužel poslední."

„Nebo skoro poslední," dodal, směje se Tuzar. „Říkal jsem Kopulentovi o téhle příhodě. Tvářil se velmi dojemně, puchýře strasti naskočily na jeho obličeji a počal ponuře troubiti. Pak začal s tou starou historií; býti mimo Čechy. Mezi cizími lidmi, pod cizím nebem, bez naší bolesti prý. Chtěl prý by utéci Čechám. Ovšem, jemu se to pěkně utíká; jsou lidé, kteří jsou k tomu uzpůsobeni. Mohl bych konec konců

25

také utíkati. Ale zatím mne Čechy drží. Je to jako bláto, které se přilepilo na mou obuv. Slyšel jsem před lety povídku o temperamentu: je to táž jako povídka o spokojeném. Nebylo ho možno nalézti. Bláto se přilepilo; kdybych byl Kopulentem, mohl bych recitovati:

— Daß ich bequem verbluten kann,
gebt mir ein edles weites Feld.
O, laßt mich nicht ersticken hier
in dieser engen Krämerwelt. —

Co myslíš o Kopulentovi, Hackenschmide? Je melancholický ze svých peněz; neměl nikdy starostí, ubožák. Musil si je opatřiti. A má je. Jinak je to sympatický hoch."

„Snad mu trochu křivdíš," mumlal Hackenschmid. „Trpí tím doopravdy!"

„Ale což já to popírám? Ale běží o to, je-li ten důvod podstatný. Hypochondr také vidí, že je chorý. Mám jinak Kopulenta rád: ale postav ho do psoty dne, mezi pletichy a sočení, a uzříš, co provede. Nebude toho, tuším, mnoho. A přece i to musí býti. A je takových zapotřebí, kteří i v takové atmosféře dovedou se smáti. Z toho čerpám mravní posilu, abych mluvil vysokými slovy: i má existence je nutná."

„Máš pyšné vědomí, Tuzare. To je tvůj vavřín."

„A ty druhé, věř, to zlobí. Nevidí to rádi. Těšilo by je, kdyby cítili můj hněv; ale jsem toho dalek, dávati

jim příležitost k triumfu. Byla vždycky nějaká bláznivost ve mně; a to mi prospívá. Můj tulácký pokus umožnil mi vždycky odejíti; nikdy jsem se nevázal; jsem lehký jako pták. A to je mé blaho."

„Lehký jako pták, to je velmi pěkné pro toho, kdo to o sobě může říci."

„Znám je všecky dobře zblízka; znám každý jejich pocit. A jejich pletky, byť sebe důmyslněji sestrojeny, nejsou mi skryty. Jsou chytří, více než já; ale co dává úspěchy, není jen chytrost. — Rádi by se mne zbavili. A není to zcela možné. Vyhýbám se rozhodné srážce. Z toho jsou nervosní."

„Také pěkný život," pravil Hackenschmid.

„Co chceš? Rozhodně život. A to je to hlavní. Znám své Pappenheimské. Oni, kteří všechno veliké měří svou doktrinou! Oni, kteří vyloží Chelčického, Goetha, Kanta hospodářskými poměry! Jak možno se shodnouti? Na štěstí nejsem vždycky netrpělivý. Vidím, že není právě má doba; ale přijde. Věřím, že přijde. Jinak by bylo skutečně odporné tak žíti. Potřebuji nějakou svou víru. Je to snad komické, Hackenschmide? Nebojím se býti komickým. Proč nebýt optimistou? Je to nutností každého revolucionáře. Je potřebou míti trochu kočičí povahy: jsme-li svrženi s výše svých ilusí, dopadnouti tak, abychom mohli klidně kráčeti dále. A já jsem pro veliký poprask, přes jejich evoluci! Ale náš salon má příležitost vyslechnouti věci duchaplné!"

25*

Tuzar se svlékal, házeje části oděvu na židli.

„Je ti ještě tak truchlivo zde jako po prvé? Já se smířil se vším; s Řeřichou i se soudruhy; s tím sálem i s jeho krásnou výzdobou, se starým a mladým buržoou na zámečku, s volným polem pro vykrvácení, které nenastane. Ta taneční minulost kolem? Naplňuje moje sny. A časem sním o jiném *tanci*. Mais leurs calculs sont vains, zklamou se, ti buržoasní, kterými myslím ten *největší počet,* celistvou, usedlou většinu dneška. Jejich líná a tukem zarostlá svědomí nejsou chráněna před myšlenkou. Ano, buržoové hrají i u nás v řadách hnutí úlohu, a to velkou úlohu, bohužel. Co je to Řeřicha, co je to těch tisíc Řeřichů u nás? Mais leurs calculs sont vains! Církevnictví nezvítězí! Zhasneme už, libo-li Hackenschmidovi! I ve tmách bude planouti hvězda nad Betlemem."

„Nech ještě hořeti svíčku," pravil Hackenschmid v zamyšlení.

Neměl se dosud k spánku; seděl úplně oblečen.

Sál spoře osvětlený byl nyní večer mnohem pitvornější. Hackenschmid rozhlížel se po něm; seděl na svém loži a pohlížel na matné odlesky, které vrhala svíčka na podlahu dřevěnou a nevalně čistou. Napadlo ho, že by byl čas učiniti zde pořádek. V zápětí divil se tomuto nadšení pro pořádek, tak nezvyklému u něho. Pokrčil rameny a obrátil se k Tuzarovi.

„Věříš-li v něco, co má přijíti, snílku, mesianisto, blaze tobě. Já už nevěřím — a to je právě mrzuté.

Bylo by vlastně velmi krásné pro něco umříti, nemyslíš, Tuzare?“

„Dulce et decorum; pravím, nutno-li. Proč ne žíti? Sladko je žíti! Proč neustále smrt? Dosti času, Hackenschmide!“

„Myslíš, že dost času? Nevím, nevím, Tuzare. Bohužel neznám poslední průpověď. Člověk musí přece umřít s nějakou průpovědí, jmenuje-li se Hackenschmidem? Všichni velcí lidé umřeli s příslušnými průpověďmi. A těžko nalézti, co by vyhovovalo složitosti mé povahy, mému vkusu a temperamentu. Vezmeme to obchodně: ohlašuji insolvenci — nebo, češtěji, chceme-li: zastavuji platy. Zastavuji platy — má to svůj smysl. Platili jsme tak ledačím, dokud byly drobné v kapse; zdravím, vášněmi, smíchem, mladostí — ale drobné v kase zvolna řídly, a nakonec kteréhosi rána jich nebylo . . . Viděl jsi někoho umírati?“

„Několikráte. Často dokonce. Nic na tom není.“

„Choroba je horší, že ano? Není-li nic na tom, proč váhají lidé umříti? Tak choří, že již nic jim nekyne?“

„Podle Elišky Krásnohorské je to vyvrácení pesimismu,“ odvětil Tuzar. „Vidím však, že nehodláš spát!“

„Nemohu — naprosto dnes nemohu.“

„To je žalostné; já totiž mohu; a velmi mohu. Nuže, mluv; usnu-li při tom, nepohoršuj se nad tím. Jinak mi tvé výklady nevadí; jejich rytmus mne uspí. Budou rytmické, doufám. Miluji rytmus! Pokud bude možno,

budu i dělati posluchače; usnu-li, nepřipisuj to sobě. Spal bych čtyřiadvacet hodin!"

„Dobrá, Tuzare. Je mi třeba promluviti — jedno, komu. Usneš-li, nezáleží na tom. Tím lépe."

„Pour faire tomber tes amis," přešel Hackenschmid jinam. „Myslíš, že Hilarius udělá kariéru? — Náš přítel Hilarius?"

„Možná; je k tomu dost domýšlivý; ostatně zeť páně Kopulentův nepotřebuje jí."

„Zeť? Není jím ještě."

„Skoro jako by už byl."

„Jediný krok může znamenati mnoho; možno si zlomiti vaz při tom kroku."

„Hilarius si dá pozor."

„Prokletý Hilarius. Věřiti v sebe sám, věřiti v sebe sám — to jest ona věc. Proč je tak na obtíž ten nedostatek víry? Víra je ješitnost, která nahrazuje vědění. Nemám té ješitnosti. A nemít víru v nic — pouze v sebe — proč právě v sebe? Jak je to malicherné!"

„Jako věci lidské; jednotka je vždy malicherná — nenajde-li nuly k sobě. Může však mnoho znamenati, najde-li ty nuly. Genius je právě jen velké soustředění nul pod tou jedničkou."

„Je Hilarius jedničkou?"

„Je energií. Dovedl by rozhodně soustřeďovati své nuličky."

„Oh, je to vše hloupé. Zavříti oči před sebou samým — nebo býti trochu šilhavým... a viděti vše

jinak. Dělám nad tím kříž. To je zavřená kniha. Nevrátíme se už.“

„Ale ono se to vrátí — les revenants,“ usmál se Tuzar.

Hackenschmid se zachvěl.

„Les revenants. Strašidla. Každý má své. Nemluvme o tom. Nebo lépe řečeno, mluvme o tom; zdá se, že je vhodná doba k tomu.“

„Dvanáct může být již brzo. Hodinky jsou na stole.“

„Strašidla,“ opakoval Hackenschmid. „Smál jsem se všemu... i jim. A ona se mstí, ošklivě mstí. Hořkost zbývá... tam hluboko na dně. Můj smích byl zlý; působil bolest... ještě nyní trhá a škube mi to rty... a snad celým nitrem. Nemám nic... Nemám nikoho.“

„Vydědění synové Evini. Nejsi sám!“

„Kteréhos dne padne únava na nás, Tuzare. Čím je mi existence? Nemám zájmu, abych někomu prospěl, a unavuje mne škoditi. Či snad ještě ne docela?“

Hackenschmid se zamyslil.

„Neber příliš vážně, co ti povídám... a co ti ještě snad budu povídati. Každý tvor má chvíle sentimentality.“

„I ty, můj synu? Tento sál působí na tebe neblaze. Jaký to obraz! Hackenschmid, bard Čertova kopyta.“

„Dejme tomu, že i Hackenschmid! — Oh, ten Hilarius,“ pokračoval. „Mám někdy fysickou bolest, slyším-li ho. Chtěl bych zpoličkovati takového spokojeného tvora. Nic mu neublíží, nic ho neporaní. Soudí.

Analysuje. Kritisuje. Jeho srdce nevisí na ničem. A tak je nezranitelný. Nemá Achillovy paty, kterou máme my všichni.“

„Patu mám; nevím, je-li Achillova,“ mručel Tuzar.

Hackenschmid pokračoval neslyše jeho poznámky:

„Ale jsme-li otroky minulosti, visí-li srdce ještě na něčem, zoufale a bezútěšně, na něčem, co dávno minulo, a vrací-li se neustále to strašidlo? To unaví, Tuzare, to vysílí nakonec. Nic není smutnějšího nežli bdíti, co kolem nás všechno spí. Noc jde, tak pomalu jde; chvíle plynou, hodiny bijí, nepřichází klid; my bdíme a přecházejí přízraky. Co je to vše, co nás obklopuje? Co znamená to zrádné mlčení kolem nás? Ta netečnost všeho? Chtěli bychom vzbuditi někoho, ale budili jsme dosavade marně: nikdo neprocitl!“

„Skutečně, nebudeš spáti? Co ti brání připojiti se k všeobecnému spánku? Jaké blaho, usnouti! Jediná možnost nezkrocené fantasie. Možno míti i revoluční sny. Mé sny jsou plny krve, a to je příjemné ve snu. Časem se mi zdá, že gilotinuji celý svět. To všechno z lásky; pure Menschenliebe. Je ještě něco cognacu v láhvi; neposloužil by ti, Hackenschmide? Snad tvá rozjímání budou méně ponurá. Či stane se z tebe, Hackenschmide, abstinent? Nechceš? Nehodný konec, příteli. Laudabiliter se subjecit. Abstinence. Hrůza a hnus!“

Tuzar se převalil jaksi ospale na druhou stranu a srdečně zívl.

„Laudabiliter se subjecit,“ opakoval Hackenschmid. „Skutečně je tomu tak? Není mi třeba cognacu, Tuzare. To všechno bylo a nemá významu. Pil jsem. Jsem hotov. Vím o tom dobře, Tuzare. Co jsem? K čemu mám sílu? Jakou energii? Nač si to tajit a zalhávat?

Nebudu ničím.

Já, Hackenschmid, bard Čertova kopyta, takto žvanil a věčný JUC. s několika velmi pochybnými talenty. Nezdá se ti, že vlastně umíráme na své schopnosti? Nikdo nehyne neschopností, naopak: schopnosti naše nás zabíjejí. Podlehneme jim, dáme se jimi vléci. Schopnosti nás vedou svou cestou: katastrofa přijde nakonec. Schopnost je něco, čeho bychom se měli báti jako ti *tisícové* a ty *miliony*. Ony tuší hrůzu schopnosti. Ony dobře odhadují její svody a nebezpečnost. A proto se stane neschopnost ideálem. Je nejbezpečnější a nesvede s cesty. Nikdy nás neomámí, nikdy neošálí, nikdy neopojí; buď neschopnosti čest!“

Hackenschmid ustal na okamžik. Ohlédl se. Tuzar podezřele ztichl.

„— Tuzare milý, neposloucháš, tuším,
však básník zvyk’ už kázat mrtvým uším. —

Je možno tak parafrazovat Lenaua, básníka melancholických pust a vášnivé hudby cikánův. Co připomíná tento Lenau? Je to stará obtloustlá kniha s vybledlou zlatou vazbou. Generace dávno zemřelé rozteskňovaly

se nad jejími verši. A kniha přecházela jako dědictví. Nakonec zdědil ji otec.

Neboť je to smutné, že tu je také otec. Ale je těžko vyhnouti se této historické souvislosti. A to je historka skoro tak smutná jako Lenauovy verše, které otec míval rád. Hrál také na housle, improvisoval rád; byl celou svou bytostí v hudbě. Byl to jeho bouřlivý sen. — Smutná historka, věř mi, Tuzare. Stařík žije dosud. Je bázlivý a uzavřený. Je tomu už dlouho, co k jeho sluchu nedolehlo nic dobrého; bojí se nyní něco slyšeti. Je tomu už dlouho, co nic dobrého mu neučinili lidé; tož je nejraději sám. Je trochu podivín; ten starý má své vrtochy a slabůstky. Bouřlivá improvisace dozněla; jeho skladby uschovány někde hluboko; nesahá už na housle; pouze chvílemi jeho oči utkví na skříni, která v sobě chová minulost; ale nemá už odvahy sáhnouti na ně.

To se mi nelíbí na něm; měl by přece ještě na ně sáhnouti; musila by to býti poctivá hudba. Snad disonanční; ale v tom by byla právě její tragická krása.

Tón těch houslí je příliš sentimentální, Tuzare? Je třeba trochu drsnějších zvukův. Přejděme k druhé osobě. Slepice, která vyseděla kachňata, má zvláštní pocity, jdou-li na vodu. Připisujeme jí je aspoň. Takové pocity mohla míti moje matka. Chápu přítomné pocity své slepice. Nyní zbývá ještě otázka; bylo to skutečně kachně, co šlo na vodu? Buď neschopnosti čest!

Otázka kachněte a vášnivá improvisace může utvořiti harmonický celek. Lze to vzít z jiného konce: částečný genius. Částečný genius a totální osel. Pulcher ac fortissimus.

Nuže, spi sladce, milý Tuzare, který nahrazuješ s takovou bravurou úlohu Lenauova vycpaného supa. Přejděme k něčemu jinému. Možno při tom spáti stejně. Jediná věc je truchlivá: myslím, že to skutečně už *nepůjde* přes tvou píseň; měj se na pozoru, můj vycpaný supe, nepůjde to už!

Na štěstí povaha tvá je šťastná; i s tím se smíříš nakonec; i s Řeřichou se smíříš; a řekne se tomu kázeň. Až umřeš, zmíní-li se o tom orgány strany: vždycky zachovávals kázeň. Laudabiliter se subjecit... Co jsem říkal: hyneme na své schopnosti? Měli jsme nějaké?

Tedy nebýti ničím, Tuzare, to je jediný skutečný výsledek našeho rozumování. Býti všude předhoněnu — poněvadž jsme nešli jednou cestou... Býti však odražen, poněvadž nikde jsme dost nesoustředili síly. Mizerná strategie zabíjí i nejodvážnější armády. To působí hořké chvíle. A vším byla vinna besídka v Sesenheimu. Kdyby byl mladý Goethe měl méně sebedůvěry v besídce sesenheimské — kdyby byla Friderika utkvěla v jeho velikosti — jaká bolest, cítit, jak mizí půda pod nohama; jak mizí víra, kterou jsme na okamžik budili. Besídka může se státi katastrofou za takových okolností. Co zbývá, není-li už té víry? A objeví-li se mladý Goethe, jenž více sliboval, než plnil?

Jehož všechny talenty byly hříčka a marnost? Což záleží-li mu při tom na krásných očích Frideriky a mnohem více na její lásce? Můžeme býti malí a při tom míti neukojitelnou touhu po veliké jakési lásce.

Oh, míti jen ty drobné talenty a žádný veliký; kromě toho býti špatným!

Třeba přece trochu cognacu; musím se posílit, Tuzare. Jak je tu chladno!"

Hackenschmid přecházel rozčilen sálem a mluvil trhaně a nepokojně. Chvílemi se zastavil, jako by něčemu naslouchal. Ale nebylo slyšeti hlasu. Tuzar tvářil se s počátku, jako by naslouchal, ale potom ho překonávala únava. Ještě nespal docela, ale slyšel slova Hackenschmidova jaksi v polosnu a nechápal už dobře jich smyslu. Chvílemi chtěl něco říci; ale jako by jeho ústa byla zamčena; neměl dost sil, aby mohl promluviti. Noc šla, v okamžiku pomlky zarachotily staré hodiny a bily pomalu dvanáctou. Hackenschmida vyrušil ponurý tento zvuk z dum; zachvěl se.

„Dvanáct hodin, jaká asociace! Dvanáct hodin — pamatuješ se ještě — bije na scéně v staré osudové tragedii, zvané ‚Vina'. Dobrý Müllner! Ale kdyby přece bylo něco ve vzduchu, stíny bytostí neviditelných a zázračných? Snad slyšely naše slova — jak pozdní smutek pro ně, kdyby ještě nyní litovaly! Dvanáct hodin, nejkrásnější chvíle noci! Víš, jak Čertovo kopyto ve dnech staré romantiky pořádalo tehdy schůzi na hřbitově? Byla to pošetilost dosti odvážná. Ale stalo

se. Vzývali jsme duchy, my, kteří se smáli; nepřišel duch. Nicméně všiml sis tehdy, jak jsem zbledl jedné chvíle? Můj duch přece tenkrát přišel; tak mi to připadalo. Zdálo se mi, že slyšeti docela jasný hlas, hlas, který mne mrazil. Ta bytost byla mrtvá, jež jím mluvila, ale ta mrtvá žila ve mně stále, a nemohl jsem ji zabíti. Opojením jsem ji zabíjel, vášněmi jsem ji zabíjel — ale ona žila stále a žije ještě, možno-li věřiti starému bardovi. Co učiniti ještě? Jediná věc zbývá!

Jediná věc, jediná věc.

Všechno mne bolí... a kdybych mohl zavříti oči! Ale já stále vidím. Ruce si na ně dám: vidím. Opíti se chci — a vidím, třeba bych vrávoral sem a tam. A tak mi někdo říká: ‚Hotov, tedy hotov, dalo se to tušiti'; a ten známý hlas mučí mne, třeba nezněl tvrdě, ale jeho zlo největší je právě v tom, že nevyčítá. Je to jako nutný logický závěr, čekaná katastrofa. Hlas nevyčítá, zjišťuje jen. Musilo tak býti. A to pobuřuje nejvíce. Chtěli bychom aspoň dokázati, že tak býti nemuselo. Tuzare, slyšel jsem často výčitky, s větším či menším pathosem pronášené. O tom se nemluví a přejde se přes to klidně. Ale lidé, kteří nic nevyčítali, kteří jen se odvrátili a odešli — u čerta, nemám nervy, abych to stále snášel. Ty tak snad necítíš a ani jiní tak necítí. Nač si připomínati, co jsme nezavinili, co se událo bez nás, zač nás nikdo obžalovat nemůže?

A přece se tak děje.

A tak vlastně můj osud byl působiti zlo. Ještě vidím

Tacita, jak se na mne udiveně dívá. Jak mi to bylo směšné — tehda. Mrtev — vše hotovo. Ale smrtí vše oživuje. Budu tě navštěvovati, Tuzare, až umru. Mohu vystřídati Tacita. Tacitus byl na poslední schůzi Čertova kopyta. Nezdá se ti, že i sem přišel Tacitus? Ale já ho vystřídám. Kdy chceš, abych přicházel k tobě, Tuzare? Musíme si smluviti dobu. Myslím, že se spolu budeme dobře baviti. Hackenschmid jako strašidlo — to je lepší nežli *strašidlo jako Hackenschmid.*

Jsme přece mezi spiritisty.

Spíš, Tuzare? Nevadí. Tím lépe vlastně, vycpaný můj supe z Lenaua."

„Ne docela," zívaje pronesl Tuzar, vyrušen spíše tichem než otázkou Hackenschmidovou. Protáhl se ospale. „Můžeš pokračovati, Hackenschmide."

A klesl zpět.

Hackenschmid stanul u okna a otevřel je. Chladný, osvěžující noční vzduch ho ovanul. Bylo v něm cítiti vůni lesa. Hackenschmid měl pocit fysické úlevy. Nechal okno otevřeno.

„Bylo tu dusno — strašně dusno. Proč se vlastně zavírala okna? Je tu pak v sále jako v rakvi ... má to atmosféru ztlívání. Není to příjemné připomínati sobě rakev. Ale co se slibu týče, platí, Tuzare? Přijdu tě navštíviti a budu s tebou zpívati docela oduševnělým hlasem: Ça ira. Neboť doufám, že duchové nezapomínají ... leda věci smutné.

Besídku v Sesenheimu ku příkladu. Ač, co by zbylo

z celého mého života, kdybych na ni nevzpomínal? Tvoří nás naše bolest — v ní je naše osobitost. Ten truchlí tak, jiný onak; nikde není tak bohatá škála pocitů! Nikde větší řada možností! Radost má menší stupnici tónů. Ale bolest! Jak je rozmanitých tvarů! Jaké tu odstíny!

Tedy Friderika ... či jak ji pojmenovati, mluvíme-li o ní? Hleďme zůstati při tom jméně. Nebyla to sice Pastorstochter a ne tak prostoduchá; ale nechme jí to jméno Friderika — je to energické jméno; a ona energii milovala.

Také Goethe nebyl tak *olympský* jako Frankfurťan; ovzduší, v kterém rostl, nebyla upjatě patricijská, odměřeně korektní rodina. Talenty jeho, připustíme-li, byly jiného, méně objektivního rázu. Goethe poněkud laškoval, psal-li o ‚des Lebens ernstes Führen'; náš Goethe by to nenapsal vůbec.

Tento mladý Goethe, ne zcela hodný toho jména, nebyl však bez jedné krásné vlastnosti, která nahraditi může nedostatek tolika jiných: byl mladý. Jeho oči zářily těmi plameny mládí, které chtějí zapáliti světy a nakonec neohřejí jediného srdce; jeho život byl volný a nespoutaný, jemuž nepostačí kosmos a jenž nakonec nedobude ani kusu hrudy pod svýma nohama; jeho duch těkavý a neklidný, který se zastaví až u velké bolesti. Od věci k věci, od ideje k ideji, od srdce k srdci.

A zmíníme-li se o Friderice, byla to bytost hrdá a krásná, hodná býti královnou. Bylo cosi tak vznešeného

v jejím zjevu. Neuměla se skloniti a neuměla se odříkati. K čemu by byla královnou? Byla veliká ve svých touhách, a to bylo právě to osudné.

Mladost klame; dává slibné zabarvení lidem.

Oklamala ji ta mladistvost, která obestírala celý zjev tohoto negoethovského Goetha? Jeho lehkost, jeho svěžest, jeho bezprostřednost? Stalo se kdys, že upoutal ji v společnosti jinak nudné (či proto to bylo?). Jeho pružnost, jeho duch, jeho bytost získaly ji úplně. A neblahým jakýmsi způsobem idealisovala svého Goetha. To je žalostné pro den zklamání, není-li pravda? Možno býti pružným, možno míti ducha, míti lehkost a bezprostřednost — a přece nebýti Goethem.

Tento mladý, negoethovský Goethe přišel do Prahy, v době pohnutí a vzrušení, a oddal se jí celým svým temperamentem.

‚Právnická fakulta zeje nudou a nedostatkem ducha. Věnuji se právnictví. Je třeba oživiti ty mrtvé lavice, které usínají nudou; je třeba jiskrou ducha zapáliti vyschlé mozky budoucích byrokratův.‘

‚Naše beletrie je chatrná; věnuji se beletrii.‘

‚Nic není krásnějšího nežli hudba; věnuji se hudbě.‘

‚Naši malíři jsou bez ducha a myšlenky; mám schopnost k malířství. Věnuji se mu.‘

A tak se vrhl na vše se zápalem a optimismy mládí. Nebyl bez schopností, pravím. Snad, snad, pravím; kdyby se byl dovedl soustřediti. Ale to bylo, co mu scházelo, to byla jeho základní neschopnost. Co ji okla-

malo, ji, tak pronikavou a jasně vidoucí, že této vlastnosti neviděla?

Idealisovala-li ona svého Goetha, přilnul on k ní celou bytostí, veškerým žárem, kterého byl schopen, vzplanul pro ni. To byly předpoklady.

Její duch byl mu průvodčím a pobídkou. Byla to zvláštní bytost, schopná síly a něhy, schopná rozplameniti jediným slovem, půvabným pohybem, pohledem svých krásných a tmavých očí. — Je-li nejkrásnějším údělem ženy inspirovati, byla to právě ona, která to dovedla.

A tak se stalo, že se sešli *ti dva.*

Její úsměv byl mu podnícením: jaké to byly rozkošné dny! A cítil se mnohem lehčím u ní, u vědomí její krásné bytosti. Míjely týdny, stále úže spjali se ti dva, slečna Friderika a negoethovský Goethe. Idyla ze Sesenheimu počínala jako všechny idyly . . .

‚Mohl byste mne milovati hodně, nade vše milovati?' pravila kdysi. A drobnou ručkou přikrývajíc mu ústa, dodávala: ‚Nechci drobnou lásku každodenní; pouze veliké vášně mají právo života.'

Dosud snad zní mu v srdci ta slova, dosud snad vidí ten planoucí zrak a její přízvuk vášnivý a přesvědčivý zvučí srdcem. Pouze veliké vášně. Je možno, že tak dlouho se žilo bez nich? Krev, která proudila v žilách tehdy, vzrušena jejími slovy, že ještě dnes v nich proudí? Je to ještě totéž? Idyla přestávala býti idylou,

tragedie počínala se vynořovati z mlh budoucna. — *Ne každodenní,* což dovedl on býti *ne každodenní?*

Nebylo možno už milovati tomu, kdo miloval ji; to bylo jasné. Proč si neuvědomil to vše mladý negoethovský Goethe? Proč neuvážil, má-li dosti energie, dosti sil, dosti vášně, kterou žádala tato žena? Ale mohl uvážiti? Mohl couvnouti? Před tímto pohledem, před touto krásou, ne klasickou a pravidelnou, ale teplou a svůdnou? Bylo možno uvažovati tváří v tvář jí? Její slova měla sílu, jež strhovala. Snad se bál chvílemi té síly; ale ne u ní. Lze to omluviti ovšem; ale osud neodpustil."

Hackenschmid umlkl na okamžik. Vzpomínky ho vysilovaly.

„Hrdina této povídky tedy neuvážil dobře svou věc. Octl se mimoděk v proudu, který strhoval. Proud ho nesl — a zanesl ho daleko, daleko, tam, kam by byl nechtěl.

Nenápadně, ukrytě odehrála se tato historie, která zničila dva lidi. Nikdo neznal jejich vzájemné vztahy; klepy a sotisy společnosti je míjely. Byla to jejich obezřetnost, byla to šťastná náhoda? Bylo tomu tak.

Nepozorovatelné jejich styky nevzbuzovaly pozornost. Setkávali se v salonech, na promenádě, na koncertech, v divadle, chovali se tak, že nikdo nepozoroval nic. On byl tehdy snílek, který nebyl nepříjemný lidem, svěžího, mladistvého temperamentu. Společnost vídala ho ráda; dovedl ji oživovati svým překypujícím

rozmarem. Byl výtečný improvisátor. Improvisoval vše: hudbu, malbu, verše, zdařile, rychle, žel, pouze improvisoval. Jedinou improvisaci zkazil — to byl jeho život.

Idyla v Sesenheimu pokračovala.

Skryté ty vztahy dvou bytostí měly něco opojujícího. Byly to vzdálené a nepochopitelné narážky, jemné doteky oblastí erotických a vlastně to vše bylo dráždivým stupňováním touhy. Přibližování se a oddalování, dotek duchů, něco, co bylo stále slibováno a co činilo ovzduší horkým vášní. A její slova utkvěla v paměti reka mé historie:

‚Pouze veliké vášně!'

Doufala patrně, že přece vykřeše nějakou jiskru, že vytvoří něco velikého; a to byl její smutný omyl. Zbožňovala velikost a zbožňovala sílu. Bylo možno klamati se, když nepoznala pravý stav věcí bytost tak pronikavá a jasná; bylo to přeceňování jistých duchů, skvělých, blýskavých, tvořících hravě a lehce, ovládajících vše, cokoliv chcete, všestranných talentů. Běda, jejich lehkost má v sobě svoji zradu! Vyniknou v poměru s těžkopádnými a vlekle pracujícími hlubšími duchy. Ale jejich nedostatky bijí do očí záhy. Nejsou schopny vývoje, utkví na jednom bodu, nedovedou se soustřediti k určité práci, jejich schopnosti, kterés doby svůdné a imponující, srovnáváme-li, mizejí průběhem doby, blednou, ztrácejí lesk a vůni právě tím, že se

26*

nevyvíjejí. — Dosáhly záhy určitého stupně vývoje; a nevyvíjejí se pak už dále.

Těžko uvažovati, zdali a kdy po prvé vycítila to Friderika. Zdá se však, že to vycítila. Přišel okamžik, kdy nemohla zcela neviděti, byť i sebe více násilím přivírala oči. Kdysi spočinul její pohled zkoumavě na rysech mého hrdiny.

‚Jaký je váš poslední sen,' pravila.

‚Vy,' řekl rek a mohl míti tehdy pravdu.

‚To je málo.'

‚To je velmi mnoho; ujišťuji vás, že není možno míti krásnějšího snu.'

Zavrtěla hlavou.

‚Skutečně to je málo. — Chcete přece učiniti něco? Co chcete učiniti? Chcete býti spisovatelem, hudebníkem, malířem, vědcem? Vše dohromady? Michelangelo? Máte k tomu sílu?'

Kdyby byl můj rek uvažoval o těch slovech a o melancholickém tónu, jímž byla pronesena, byl by stísněn. Její otázka byla pochybností; a pochybnost pomalu se měnila v jistotu mezi otázkou. Ale její slova zapadla kamsi pod práh vědomí; nevěnoval jim pozornost... tehdy. Jak bylo možno věnovati více pozornosti slovům než jí?

Ale jsou slova, která nabudou svého významu po událostech, které se po nich zběhly.

‚Chtěla bych stále stupňovati život — až k tomu nejkrásnějšímu na světě,' pravila kdysi Friderika rekovi

mezi dvěma jednáními francouzského konvenčního kusu ve foyeru divadelním, ‚stále vyšší a mocnější požitky, stále mocnější a silnější vzrušení. Ale nejsmutnější v životě je právě to, že po takovémto okamžiku velikém a vzrušeném přichází ochabnutí. A ochablost, to je, co mne nejvíce děsí. To znesvěcuje vše, co předcházelo. Jak možno existovat déle, došli-li jsme toho největšího vzrušení? To je největší hrubost lidí. Smutno je, že dostupuje se výše jenom proto, aby se s ní sestupovalo. Lidé by měli umírat v takových chvílích. A musilo by být příjemné, umříti, když jsme dosáhli *toho nejkrásnějšího na světě.*‘

Čekala s počátku nějaký jeho úspěch, kariéru, slávu. Ale stále určitěji jevila se jeho vloha neplodnou. Marné bylo její vzpružování . . . její inspirace byla marná. Símě padalo na skálu.

‚Což vaše novela?‘

‚Nechal jsem ji; začal jsem cyklus karikatur.‘

‚Vaše karikatury?‘ pravila příště.

‚Studuji otázku práva k sebeobraně.‘

‚Vaše studie?‘

‚Začal jsem dramatickou věc; velmi zajímavou, uvidíte.‘

‚Vaše drama?‘

‚Drama je otřelé; nechápu, jak lze psáti pro divadlo; podívejte se do hlediště. Neurážejí ty obličeje? Ale hudba!‘

‚Píšete něco?‘

‚Drobnosti, drobnosti.‘

Skoupil spoustu právnických knih, učených foliantů. Vnořil se do nich a nadchl se pro práva. Nové teorie ho napadaly, nové systémy. Zde mu kyne budoucnost, toť pravý program.

‚Je v tom krása abstrakt,‘ říkal.

Krása abstrakt neupoutala ho však dlouho.

‚Práva jsou škola nepřirozeného myšlení, zhanobení logiky.‘

Ponořil se do něčeho jiného.

A tak plán za plánem vznikal a zapadal. Nakonec negoethovský Goethe počal studovati orientální jazyky.

‚Orient, orient, to je jediné, co může zajímati. — Náš svět je příliš šedý a obyčejný; orient otevírá nové perspektivy, orient má žhavou svou barvitost.‘

‚Což váš orient?‘ ptala se příště Friderika.

‚Je to tak pusté a marné; nemohu dělati nic, nevidím-li vás! — K čemu pracovati, mohu-li mysliti na vás?‘

‚Musíte přece pracovati; hle, tehdy jste mi přinesl počátek dramatu; je dobrý, věřte mi. Proč je nedopíšete? Musíte je dopsati. Ujišťuji vás, začátek je velmi dobrý.‘

Negoethovský Goethe slíbil.

Nutil se všemožně splniti svůj slib. Ale slova zněla nyní hluše a prázdně. Nelogicky, přervaně šla scéna za scénou. Místo síly nabubřelost, místo pravdivosti malichernost, místo citu sentimentalita — tak viděl sám

svůj kus. Bázlivě, váhavě přinesl rukopis. ‚Snad přece,‘ konejšil se jakous nejasnou ilusí . . . nějaká scéna . . . záblesk toho, co chtěl . . . snad je také příliš přísným sám k sobě.

Ale snad tím, že práce byla slabá, a on neměl v ni důvěru, snad také, že nečetl dobře — Friderika byla bolestně dojata. V polovici ho zarazila.

‚Nečtěte, nečtěte už,‘ zvolala hlasem chvějícím se.

‚Je mi líto toho začátku. Neměla jsem vás nutiti? Snad jindy byste byl měl více nálady k práci. Prosím za odpuštění, začátek toho díla —‘

Spálil rukopis, sklíčen a mrzut. Ale nebyla to nespokojenost spisovatele; více ho mořila obava, že ztratí v jejích očích. Ztrácel sebedůvěru vůčihledě. Marně mu domlouvala, marně ho podpírala. Cítil, že se stává den ke dni neschopnějším vůbec něco provésti.

‚Musíte především sám sobě věřiti. Není vám to možno?‘

Slova její zněla důtklivě a něžně.

Ne, nebylo to rekovi možno, a v tom bylo právě jádro otázky. Pocit nejistoty vzrůstal v něm lavinovitě od vteřiny k vteřině. Pochyboval nyní vůbec o jakékoliv své schopnosti. A čím více rostly jeho pochyby, tím úzkostlivěji se utíkal k Friderice, řekněme. Jeho vášeň rostla. Nebylo mu možno existovati bez ní. Neklid ho přepadal, byl-li sám. Což ztratí-li ji? A připadalo mu jasným, že ji musí ztratiti. Dotek její ruky naplňoval ho opojením tak silným, že byla obava před

prozrazením jejich vztahův. Nebyl už zcela opatrný. Ztrácel sebeovládání. Friderika pozorovala ho s jakýmsi záhadným úsměvem, jemuž nerozuměl. Nemluvili jsme o lásce od oné chvíle; ale ona vloudila se do našich slov nepozorovaně; nejobyčejnější věta byla syta vášní; zbarvovala věty, dávala přízvuk slovům a bylo to jako krásná a smysly opojující hudba. Utajená její existence měla svůj zvláštní půvab. To byla chvíle, kdy jsem se cítil šťastným; a kdyby bylo šlo po jejím, bylo by lépe pro mne. Měla porozumění pro situaci, kterou já jsem pochopil později a také *pozdě* — —"

Aniž to Hackenschmid pozoroval, počal mluviti v prvé osobě; a jeho slova zněla vášnivěji a prudčeji.

‚Pamatujete se, nač jsem se vás ptala tehdy?' pravila kdysi.

Pochopil jsem, hledě v její planoucí zrak.

‚Nade vše milovati!'

‚Jak bych se mohl nepamatovati?'

‚Milujete mne opravdu tolik? Skutečně nade vše milujete?'

Pokryl jsem její ruku horkými polibky místo odpovědi.

To bylo na Belvederu. Pod námi se prostírala Praha v chladném podzimním slunci. Vzduch byl jasný, jako bývá počátkem podzimu. A kontury města rýsovaly se určitě před zrakem jejím. Vyprovázel jsem ji domů; hrála tennis.

‚Doufala jsem v něco — v něco obzvláště velikého. Měl jste také takový sen? Podmaniti toto vše své myšlence?‘

Obrátila se ke mně.

‚A mohl byste se odtrhnouti ... ode všeho?‘ pravila. Zvláštní přízvuk byl v posledních slovech, přízvuk, který zarážel. Ale co mohlo způsobiti váhání?

‚Ode všeho,‘ opakoval jsem důrazně. To vše — jak to bylo mdlým a bezvýrazným! Vše: to bylo málo!

‚Nuže, unesu vás zítra. — Nechci tento život. Odjedeme zítra ... někam jinam. Ode všeho, říkal jste? Tedy zítra!‘

Krev vstoupila do mé hlavy, nebyl jsem s to mysliti. Opojení se mne zmocňovalo. Byl bych slíbil všecko a vykonal všecko. Podivná její slova, zvláštní její návrh nepřekvapovaly mne v tomto vzkypění mé žádosti. Neuvažoval jsem o důsledcích fantastického toho plánu; a zapuzoval jsem každou představu o jeho choulostivosti. Co se mohlo státi? Ať přijde cokoliv. — Potopa — nelekal jsem se jí té chvíle.

Přitiskl jsem ji k sobě vášnivě a neohlížeje se ani po okolí políbil ji polibkem, který pálil ... na její krvavé, krásné rty, na její snědé hrdlo. Zachvěla se při tomto políbení, zavřela oči a pak polohlasitě pronesla:

‚Pak.‘

Ale v okamžiku se vzpamatovala. Vyškubla se z mého objetí o pohrozila prstem.

‚Zítra, tedy zítra. — Na nádraží. — V devět.‘

Byla ku podivu klidná; jmenovala nádraží, umlouvala vše skoro chladně.

‚Nesmím vás doprovoditi?‘

‚Půjdu sama. Není to daleko.‘

Stanuli jsme před domem, kde bydlela, podala mi ruku; políbil jsem ji. Vytrhla mi ji a rychle odcházela.

Dlouho jsem zůstal před domem; bylo mi těžko odejíti. Vracel jsem se cestou, kudy jsme šli spolu. Na kraji svahu Belvederu jsem se zastavil. Pode mnou ležela Praha. A vše mělo ráz touhy: linie ulic, změť barev a tónů. — Vše je mým, chci-li. Hrdé sebevědomí bylo ve mně; tak mohlo býti Napoleonovi, když vstupoval do Kremlu. Vše je mým, chci-li. Ale co mi záleží na tom, otevírá-li se mi náruč její? Přivřel jsem oči a viděl jsem ji ještě před sebou a slyšel její slova. Nač podmaňovati město, které leží dole? Nač vůbec ještě něco žíti?

Ale co pak, co pak?

Mihla-li se mi ta myšlenka mozkem, prchla hned. Nebylo možno couvnouti a nechtěl jsem ani. Zřel jsem vše v jiném světle; a byl jsem ochoten skutečně, věren svému slibu, učiniti cokoliv, vzdáti se čehokoliv. Nebyl to pouze zmatek; bylo to šílenství, opravdu? Snad to byl jediný život.

Té noci měl jsem divoké sny. Spal jsem neklidně. Jakmile jsem usnul, procitl jsem záhy znova. Pochyboval jsem o tom, že to, co se událo, je skutečností. Má fantasie hraje se mnou šalebnou hru, říkal jsem si. Po-

měr mezi snem a skutečností se zvrátil. Hranice zmizely. Nic už mi nebylo jisté, všechno kolísalo; jediný pocit vášnivé touhy byl skutečný. Byla to nekonečná noc, chvíle jako věčnost... Tato věčnost tehda mi připadala krutou, byla opravdu tak krutá? Volal bych ji rád dnes nazpět.

Ráno jsem záhy vstal.

Co činiti?

Bylo ještě příliš brzo jíti na nádraží.

Býti doma?

Nepokoj mne vyštval. Probíhal jsem ulicemi beze smyslu pro vše kolem sebe. Potkával jsem někoho? Nevěděl jsem. Oslovoval mne někdo? Snad. Chodil jsem tou či onou ulicí? Nepamatoval jsem se. A znovu mne štval nepokoj; strašně záhy, hodinu před určenou lhůtou byl jsem na nádraží a čekal.

Stál jsem chvíli a naslouchal hvízdání vlaků, návěštím, hřmotu pošinovaných vagonů. Lidé přicházeli, vlaky přijížděly a odjížděly, a já čekal, zrak upřev ke vchodu, kde se měla objeviti. A ztrnul jsem v sochu.

Přišla několik minut před odjezdem.

‚Jsem tu,‘ řekla prostě. ‚Čekal jste dlouho?‘

Zavrtěl jsem hlavou.

‚Nyní už ne. Nepamatuji se aspoň na to.‘

‚Kam vás unesu?‘

‚Kamkoli.‘

Koupil jsem lístky maně, do jakés zapadlé stanice, která nás napadla při čtení jízdního řádu. Byl nejvyšší

čas, když jsme vstoupili. Hvízdnutí se ozvalo a vlak se hnul. Celou jízdu byli jsme zamlklí. Cos zvláštního bylo v situaci, co bránilo řeči. A tato chvíle nehledala slova. Byla by skoro rušila.

Byli jsme téměř sami. Jediný společník byl jakýs cizinec, zabraný do čtení Berliner Tagblattu a studující jakés mapy.

Chopil jsem její ruku a pokryl ji polibky.

‚Děkuji vám.'

Trhla sebou lehce a se záhadným úsměvem odpověděla:

‚Zač?'

To „zač" mělo podivný zvuk.

Pak jsme mlčeli; nepustil jsem její ruky a cítil lehké chvění.

Stanice mizely. Krajina zůstávala jednotvárnou. Čas prchal. Utkvěli jsme v malátnosti jakés, jež mi nebyla nepříjemnou.

Jméno naší stanice vyrušilo nás náhle z tohoto snění.

Jak jsem jí nabídl rámě, pomáhaje jí sestoupiti, zachvěla se lehce, byla bledá; v zápětí zbarvila zase krev její tvář. Zraky naše se utkaly. Pak sestoupila energicky z vlaku.

Okamžik nato ujížděl vlak; kouř ještě zůstal po něm. Byli jsme sami, opuštěni.

Pravila s trochou melancholie v hlase:

‚Nechtěl byste jeti věčně tím vlakem?'

Stiskl jsem vášnivě její ruku.

‚Jsem nicméně rád, že jsme zde.'

Rozhlédli jsme se po okolí.

Byl září. Sem asi nyní málokdo jezdil. Nebylo to oblíbené sídlo Pražanů, módní letní pobyt. Stanice neměla žádných půvabův. Snad ani dříve nebylo tu cizincův. Co by chtěli zde viděti? Dlouhé řepné pole? Jednotvárnou, mrtvou rovinu?

Vzduch, zamlžený ráno, nyní byl slunný a teplý, oné rozumné teplosti podzimní, která má zvláštní svou něhu. Té chvíle nebylo už na dlouho slunečního tepla. Mraky hrozily je zatopiti svými černými chuchvalci.

Stáli jsme tak mlčky; každé slovo hrozilo býti hrubým. Hleděl jsem na ni v touze.

Byla krásná, ale její krása měla něco znepokojujícího v sobě, *zneklidňovala*. To, co mohlo roztoužiti srdce, dychtivé nové, kultivované krásy, bylo u ní: jemnost, pohyblivost a jistý půvab, nevím, jak bych jej formuloval, trochu hříšný a mnoho dráždivý, který stupňovalo vše, co odlišovalo ji od antické, pravidelné krásy. A pak ten pohled, který upoutával; bylo něco osudného v tom pohledu, a přece tak krásného.

Šli jsme krajinou směrem k jedinému vršku jevícímu se na obzoru. Byl právě nad stanicí. Dostoupivše rozhlédli jsme se po okolí. Stále ta rozsáhlá, širá rovina, před námi, za námi, ve všech směrech. Ležela tu matná, jakoby unavená svou rozlohou, nemohouc vytvořiti nic, co by vzneslo se v obzoru nad její rov-

nou a nudnou čáru. Byl to melancholický smutek rovin, který je příznakem jejich v dobu podzimů.

‚Ta krajina nemohla by míti radost ze sebe, kdyby se mohla viděti.‘

Usmála se lehce.

‚Krajiny nejsou koketní. A to je právě škoda!‘

‚Škoda?‘

‚Je to jako manželka, která už necítí potřebu líbiti se — a má svou žalostnou nedbalost vůči své kráse.‘

Šli jsme dále, jak nás oči vedly. — Bál jsem se říci, že je čas k odpočinku. Nakonec ona byla sama trochu unavena.

‚Kam zde jíti? Najdeme zde vůbec, kam bychom hlavu složili?‘

‚Musíme najíti.‘

Stiskl jsem prudce jemnou její ruku. Musilo to boleti. Ale ona se tomu usmívala.

A počali jsme hledati po vsi.

Ves byla rozstříknuta po kraji, sem tam několik domků. Prošli jsme ji bezmála celou, od stavení k stavení. Náš příchod vzbudil pozornost v této tiché vsi. Nápadný zjev upoutal mládež i starší. U vrat co chvíli zadívala se za námi selka v neforemně zavázaném kolem hlavy šátku, v sukních, jež visely na ní nemotorně, bez půvabu.

‚Jak je tu málo krásných věcí,‘ pravila. ‚A jak musí býti zoufalé žíti v tom a přizpůsobiti se!‘

A nervosně, rozčileně doplnila svou větu logickým skokem:

‚Nechci se přizpůsobiti, ne!‘

Nakonec, když už jsme pouštěli naději, našli jsme hostinec, kde bylo možno najmouti pokoj. Bylo to jednoposchoďové stavení, pomalované barvou, jež kdysi byla žlutou. Nyní už žluť nějak vybledla. Po dřevěných, klikatých schodech dovedli nás nahoru. Byl to staromódně zařízený pokojík, ne nepříjemný. Prastaré, komické obrazy visely na stěnách. Portret dámy minulého století podivného kroje a rybář s rybářkou na moři, vyjíždějící na lov. Neumělé obrazy měly v sobě něco komického.

‚Hle, jak se dívá tato dáma!‘ smála se Helena.“

Hackenschmid zarazil se ve svém vypravování; ale Tuzar nejevil nijaké pohnutí při vyslovení tohoto jména. Nezdálo se, že by si toho byl všiml. Spal spíše nežli bděl.

„— ‚Voní to tu po sušeném ovoci,‘ řekla. ‚Není to ostatně nepříjemná vůně. Věděla bych ráda, odkud se tu vzala tato dáma: podivné zajisté osudy.‘

Její tváře hořely, byla velmi vzrušena.

Starý hostinský, který nás uvedl nahoru, stál u dveří rozpačitě, nevěda, chceme-li zůstati. Můj pohled vyhledal její oči a utkvěl na nich žádostivě a prosebně. Žár vysvitl v jejím zraku, a ona kynula.

‚Odpočineme si, že ano?‘

Dosud zalije mne horký žár, rozpomenu-li se na tón

jejích slov, na jejich vášeň, dosud nemohu se zbaviti prudkého pohnutí, a jako by vyvolala znovu všechnu moji touhu. A možno zapomenouti ten její pohled, ono svůdné nachýlení její rozkošné hlavy? Léta minula, dlouhý čas, kdy tolik toho mřelo kolem nás i v nás... a nelze zapomenouti. Vidím ji před sebou té chvíle, kdy starý hostinský odešel a jeho pomalé kroky na schodech dozněly... vášnivou a hrdou ji vidím a chtěl bych ji vyvolati, na chvíli aspoň. Bylo by možno zaplatiti příliš draze tuto chvíli? A jak bylo možno přežíti ji tak dlouho? Nuže, žil jsi, Hackenschmide! Jaký to byl život? Chtěl bych tak mnoho vyjmouti z něho... všechno... jenom na jednu chvíli, jedinou krátkou chvíli.

Pak stála půl vášeň a půl něha. Její prsa se dmula a v očích byl oheň. Koho by nespálil ten oheň? A kdo by se jím nedal rád spáliti? A tónem, který mne úplně zbavil rozvahy, zbyla-li ještě která, pravila:

‚Pojď!'

Její objetí bylo jako osud. Strhovalo. A něco mrazivého bylo v té rozkoši. Nevím, cítím-li více děsu nebo opojení při vzpomínce. Tehdy cítil jsem obojí tak nerozděleně, že nedovedl jsem odlišovati. Nyní, zdá se, převládá hrůza; není toho příčinou více to, co následovalo? Vím, že to mrazivé stupňovalo rozkoš.

Byla nádherná a opojivá, a její vášeň zchvacovala. Nebylo možno mysliti, nebylo možno najíti chvíli oddechu.

Nevím, jak minul onen den, jak přešla ona noc.

K ránu — přece jednou vzešlo ráno! — vztyčila se poněkud a zadívala se na mne pátravýma očima. Nesmělé šero rána prostíralo se pokojíkem; a obrysy počaly vystupovati zřetelněji. Rybář s rybářkou vyjížděli na moře, a starý portret hleděl ještě melancholicky ze své zašlosti; stará dáma měla trochu rozhorlený výraz —

Zachvěl jsem se, jak na mne hleděla. Ani toho nezapomenu: ona, rozkošná a bílá, pololežící, polovzpřímená, v tváři tak oduševnělá, ještě výraz vášně a vzrušení; a její zrak, tak určitý a velitelský. — A ta místnost v pološeru, ráno, jež se vzbouzí, první paprsky podzimního slunce." —

Hackenschmid vyhlédl ven. Rozbřeskovalo se. Nebylo to ještě plné ráno, slunce nevyšlo dosud; ale byla to už jeho předtucha.

„To vše vidím," opakoval. „Den za dnem to vidím a pronásleduje mne ten obraz. Utkvěl jsem na něm — a nelze se odloučiti.

Nuže, hleděla na mne a pravila tiše, ale jasně:

‚Umříti, když jsme dosáhli toho — nejkrásnějšího na světě — není to rozkošné a okouzlující?'

Neodpovídal jsem; ve mně byl zmatek.

‚Všechno se *opakuje,* a to je právě smutné, že se to pouze opakuje. A každým opakováním setře se něco z prvotního kouzla. Mince se otře. Nač to opakování?

27

Jak může láska klesnouti ve Familienleben? Není to strašné?‘

Naklonila se ke mně, cítil jsem dotek jejího těla a chvěl jsem se pod ním. Horký její dech zadechl mou tvář. — A polo rozkoš, polo síla recitovala, obejmuvši mne svou bílou a něžnou rukou.

— Přes žárlivosti sudby kleté
umřeme spolu, jestli chcete. —

Toho okamžiku musila má tvář nésti výraz úplného zmatku. Její slova mne lekala a děsila, a její zjev mne opojoval a strhoval. Nevěděl jsem, co bych řekl; hůře, nedovedl jsem si ani vysvětliti své pocity.

Zpozorovala ten zmatek; chvíli se na mne dívala zkoumavě a pronikavě. Lehký mrak zastřel její tvář. Té chvíle zdála se mdlou a unavenou. Pak to přišlo. A s lehkým úsměvem řekla:

‚Žertovala jsem!‘

‚Chápete přece žert,‘ dodala. ‚Vás očekávají veliké věci, není-li pravda? — Budoucnost leží před vámi. Važte si té budoucnosti.‘

Hrot ironie ležel v jejích slovech, a nevěřil jsem plně jejímu úsměvu. Úzkost se mne zmocňovala. Chopil jsem ji za ruce a pravil jsem, trochu neklidný výraz v obličeji:

‚Chtěla byste umříti?‘

‚Bojíte se o mne? A myslíte, že i mne očekávají veliké věci? Kdož ví?‘

Neurčitá její odpověď byla pronesena s přízvukem, který mne trochu uklidnil. Není možno přece mluviti takovým tónem, chceme-li umříti. Nic mimořádného nebylo nyní v jejím chování; ani slovem už se nedotkla svého předešlého výroku; počínal jsem věřiti, že jsem snil, že se nestalo nic.

‚Vlastně je to hloupé, jeti nyní domů. Co řekne teta? Bude to trapná komedie. Nemám ráda výkladů. Ale je-li to nutno ... Je konečně v jejích záměrech, abychom se vyhnuly skandálu. — Doufejme, že nás nepotkal nikdo známý.‘

Přes všechen její klid, její živost, přes lehkost jejích slov nemohl jsem nabýti plné jistoty. Něco pochybného tu bylo, nějaký zbytek té úzkosti. Situace měla cosi tíživého v sobě. Lekal jsem se něčeho, o čem jsem věděl, že marno tomu brániti. Cítil jsem se slabým vůči ní a zdálo se, že cítí tuto mou slabost. To mne uvádělo v smutnou náladu, kterou nebyl jsem s to úplně skrýti. Naše polibky, naše objetí měly něco lstivého v sobě; a skoro se mi zdálo, jako bychom chtěli se vzájemně obelstíti.

Pod tím dojmem ona mi mizela.

Vstala a oblékala se rychle.

Chtěl jsem ji políbiti na bradavičky jejích prsův.

Zavřela rychle živůtek a s energickým posunkem pravila:

27*

‚Nechci.'

To „Nechci" znělo tvrdě a zarazilo mne. Sklíčenost v mé tváři byla tak patrná, že se přiklonila blíže a pravila měkčeji:

‚Jsem unavena.'

Vrhla sebou na pohovku; bylo možno mysliti si krásnější nežli její krásu, nyní tak mdlou a křehkou? A přece nebyl to cit okouzlení, který mne jímal. Počal jsem se báti *osudu.* Cítil jsem vanutí jeho křídel z daleka. Musil jíti za ní.

Ráno svítalo; a den, který přicházel, činil nějak pochybnou naši budoucnost. Budoucnost, říkala?

Cítil jsem výčitku, která nebyla vyřčena, obžalobu, která nebyla pronesena; tisíckrát raději bych byl umřel — kdyby se mi zdálo možným to říci. Ale slova vázla mi na rtech a cítil jsem, že nutně by nyní zněla falešně a že není možno už napraviti *onu* chvíli, že se nevrátí okamžik zašlý. Smrt by už nebyla krásnou; to, co mohlo být opojivým tehdy, nyní by připadalo slabošským a zbabělým. Ne, nebylo možno, byť bych byl ochoten. Jak jsem se díval na ni, byl jsem odhodlán ke všemu; umříti, což to nebyla rozkoš, umříti s ní, v opojení lásky? Její idea ovládala mne pozvolna; tak mocný byl její vliv, že podlehl jsem úplně jejímu nazírání. Co bránilo, co stálo v cestě?

Okamžik minul a už se nevrátí.

‚Nyní nelze,' opakoval jsem si tiše.

A její výraz, upjatý a uzavřený, zdál se říkati totéž.

‚Nyní už nelze!‘

Odcházeli jsme mlčky.

U schodů zastavila se Helena a recitovala ironicky:

‚— Tak s Dorimenou Tircis kdysi,
když v lese spolu usedli si,
— pár Faunů moh’ je z houští zříti, —

zlé chyby té se dopustili,
propásli krásné smrti chvíli.
Hihihi! Zvláštní milenci ti! —‘

‚Zlá chyba, kdož ví?‘

Pak jsme oba mlčeli.

Náš pobyt v onom místě byl tesklivý, naše cesta ještě tesklivější. To, co se mi zdálo tak lhostejným, nyní mne počalo mučiti. Co dále? Co se stane? Jaký bude konec?

Na nádraží se zastavila Helena a pravila:

‚Bude dobře, rozloučíme-li se. S Bohem!‘

A usmívajíc se opakovala:

‚Čekají vás přece krásné věci? — Velká budoucnost čeká... nás oba... S Bohem!‘

Slova její zněla tak určitě, že nebylo možno odporovati. Podala mi ruku; rozepjal jsem rychle její rukavičku a políbil ji do dlaně. Usmála se podivně, mateřsky skoro.

‚S Bohem. — Jste dobrý hoch; myslila jsem kdysi,

že budete něčím více než dobrým hochem. — Mějte se pěkně; mívám časem pošetilé myšlenky.‘

Vstoupila do blízkého povozu.

Tak jsme se rozloučili.

Nedobrá jakás předtucha se mne zmocnila; bál jsem se budoucnosti. Idyla vzala podivný obrat.

Předtucha má mne neklamala, bohužel.

Neuviděl jsem jí už.

Druhého dne byla mrtva. Byl jsem zdrcen.

Ochuravěl jsem; dlouho jsem ležel v horečce. Viděl jsem přízraky, blouznil. Neustále byla u mne.

Krisi jsem přestál a počal se trochu zotavovati.

Tělesně, ne duševně.

Stal jsem se netečným ... jako stroj jsem byl. Vyhýbal jsem se všemu, co souviselo s ní; nemluvil jsem s nikým o ní, bál jsem se všeho, co by mohlo mne uvésti na její stopu. Nečetl jsem novin, bál jsem se zmínky; vyhýbal jsem se známým; narážky mne děsily. Můj strach byl poněkud zbytečný; nikdo nevěděl nic; celá událost byla pokud možno ututlána. Mrtvá mohla klidně spáti. Ale ač jsem se snažil nabýti takto klidu, nedařilo se mi. Vzpomínka na ni mne neopouštěla. A cítil jsem lítost.

Proč jsem neumřel tehdy za úsvitu ranního onoho dne? A, jak se nyní táži, proč ani potom jsem neumřel?

Nechápu to.

Ona byla mrtvá a já pozůstalý, odsouzen. Cítil jsem,

že její smrt navždy bude podlamovati veškerou moji energii, že zabrání mi i umříti. Nyní — když jsem neumřel tenkráte? Tak jsem myslil a žil jsem.

Nebesa, jaký život!

On boit, on mange, on chante, on est infâme... To ohlušování vnitřního hlasu, to marné opojování se, které nemůže se opojiti. Celý ten labyrint pustých orgií a křiklavých scén...

Utišit to, co volá uvnitř a co nechce utichnouti. Bylo to možno?

Pozůstalý žil.

Pozůstalý nyní přechází sálem. Jako vězení je to všechno a těžko se to dýchá. Což není možno otevříti více okna? I venku je tak dusno. Moci si oddechnouti. Staroba a mrtvost leží na všem a minulé dny vše dusí. Nezbavíme se této přítěže, Tuzare. To minulé stále bude strašiti.

Většina z lidí zapomíná umříti v pravý okamžik: to stihlo také mne.

Měl jsem umříti v onen den, vidím to nyní jasně. Nic nebylo více mi souzeno. To byl vrchol mé existence. Musil jsem jíti níže? Nebylo to krásné tehdy? Ale představím-li si, že jsem neumřel, ač nemám pro co žíti, že chodím dosud kolem, ač nemám důvodu k tomu, že klábosím a klábosím — to je to nejtruchlivější, že zparodujeme vposled i to veliké, co v nás snad bylo!

Bylo? Přece se kloním k tomu, přese všechno. Pa-

matuji se na velikou vášeň oněch dnů, na bouře citů, velké plameny. Bylo něco velikého v nás, mladost, rozkoš, opojení, a to dosud mrazí ze vzpomínek. Neboť to mrazí: vše to velké, co bylo, je nyní výčitkou. Bylo — ať hodí kdo kamenem, ať odsoudí, ať rozumuje a moralisuje — to vše nezakryje ten fakt — nádherné dny tehda, rozkošné noci, obzory otevřené — a vše naše. Nebyla v tom krása?

Ale tomu velikému a krásnému — není to totéž? — tomu jsme byli něčím zavázáni. My závazku, žel, nedodrželi. Ale jeho znesvěcování, paskvil, který jsme na to ztropili, nesmí jíti do posledních mezí. Přišel okamžik zastaviti se a učiniti závěry. — Jak zní ten starý refrén, který shrnuje celou naši bídu?

— Bůh, stvořiv mne, řek': budiž k ničemu! —

Opravdu, docela k ničemu?

My pozůstalí něčeho, co je mrtvo, musíme se rozhodnouti. Volá to na nás z daleka, slyšitelně a určitě volá: Kam jíti — jak?

Za doktorem Hilariem?"

Hackenschmid se zasmál, a smích jeho zněl opět tím tónem zlým a nenávistným. Celá jeho zášť soustředila se v něm. Zastavil se a zadíval se do panského dvora.

„Tam, tam, za doktorem Hilariem! Tady on by měl opanovat bojiště? To by byl poslední dozvuk bláznivého karnevalu? Taková popeleční středa? To by mělo představovati Čechy? Ne, ne, ne!

Nechceme, nesvolíme, my *pozůstalí.* A to je poslední

závazek, který ještě máme vůči tomu, co bylo. Opravdu k ničemu? Snad přece ne tak zcela!

Přivedla ona mne sem, svedla nás ona s ní? A jaký smysl v tom byl? Tuším ten smysl a chci mu rozuměti po svém. Proč ona vzbouřila vše, co bylo zdánlivě umlčeno? Jediný pohled, jediné setkání! Proč vzburcovala stín své sestry? Ah, chci rozuměti tomu všemu. Drama či fraška — já jsem pro drama. Hic erit finis Hackenschmidi!"

Vysílen vrhl sebou Hackenschmid na židli blíže okna.

Židle zaskřípala a div se nezlomila — byla stará a vetchá.

V té poloze zůstal Hackenschmid.

V jeho tváři byl výraz veliké únavy — a také odhodlání.

Tuzar už dávno spal.

Kapitola sedmnáctá předvádí doktora Hilaria štěstí a konec.

Druhý den bylo pod mrakem.

Doktor Hilarius nedbal hrozící nepohody. V obvyklou dobu vyšel na svou obvyklou procházku.

Lesní stezkou sestoupil k řece, přešel po lávce a octl se v kotlině romanovské podél trati. Byla úzká, a odečtly-li se koleje trati, nezbylo mnoho. Trati se užívalo přes časté zákazy jako cesty.

Odtud byl příjemný pohled na zalesněné stráně na obou stranách; zdvihaly se téměř bezprostředně u kolejí dráhy a dostupovaly imposantní výšky. A nebýti vlaku, který rušil svým hukotem a hvizdem, bylo krásně v tom údolí, kde hučením svým uspávala Kamenice.

Dnes před bouří neslo vše ráz ponurý, ne však méně krásný. Stráně ztemněly, ocelové nebe nad nimi doplňovalo melancholii zjevu. Krajina zdála se pustou. Bylo těžko uvěřiti, že zde možno uzříti lidskou tvář. Po trati nebylo domů; k stanici bylo daleko; nebylo možno skrýti se pro případ deště, kromě v tunelu romanovském. Nebyl veliký; dvě stě, nejvýše tři sta metrů. Za

jasného dne pronikalo světlo až do jeho vnitra a vlhké klenby se pak leskly nad hlavou; procházelo se jím totiž. Hůře bylo v den zamračený a navečer. Tu nastupovala temnota. Temný tunel vzbuzuje vždy nepříjemné city; světlo, které hasne, stále více mizí; pak tmy, tmy a jen melancholické kapky slyšeti. Nezdá se vám, že z dálky duní vlak? Zde v tunelu bývá nepříjemno potkati jej.

Teskno je.

Doktor Hilarius neuvažoval příliš o tom všem. Byl úplně zabrán do svých myšlenek. Záležitost jeho nestála špatně, jak se zdálo. Zprávy z Prahy zněly příznivě; úspěch velice možný. Třeba pouze vytrvati, a to je hračkou doktoru Hilariovi. Nepovolil za horších poměrů, natož nyní.

Co se týče slečny Pavly, vzala věc obrat příznivý. První pokus neskončil úspěchem, jak čekal. Ale dnes zklamání včerejší odčiněno. Odpověď, kterou nechtěla dáti včera, nedala sice také dnes. Ale dala mu naději a to takovým způsobem, který zdál se býti zárukou odpovědi příznivé.

Doktor Hilarius nerozuměl ovšem pozadí celé této události; ale to mu bylo také lhostejno. Odvrat Pavlin, tak náhle hroziviší, její váhání zdálo se mu malichernou episodou. Musí býti překonána. A bude překonána.

Dnes mohl podniknouti účtování se svým životem.

Hackenschmid mu křivdil.

Nebyl to výpočet, spekulace, chtěl-li Pavlu. Aspoň tak ne, jak myslil Hackenschmid. Plán ten se mu zdál samozřejmým; nebylo to však sobecké ve smyslu ziskuchtivosti. Konečný cíl jeho byl jiný než větší či menší finanční úspěch. Nechtěl nic pro sebe sama. Chtěl — to bylo jeho hlubokým přesvědčením — vše jen pro svou myšlenku. Nebyl komediantem, jak soudil Hackenschmid; a hrál-li časem úlohu, hrál ji nevědomky. To mu dávalo vědomí převahy. Záměry jeho byly čisté. Prostředky nebyly snad vždy voleny správně; ale, aniž si to uvědomil, měl v sobě kasuistiku jesuitů, které nenáviděl.

Jaký byl celý jeho život?

Nepřeháněl tehdy, mluvě k slečně Pavle.

Dětství jeho bylo chmurné a zamračené, jinošství přísné a lopotné; žádné úsměvy domova, žádný klidný přístav, žádné útočiště, žádná lehkomyslnost mládí. Cesta stoupající, strmá, prachu plná. Nebyly tu rozkoše ani radosti, hry ani snění; byla tu jen práce, od prvních chvil práce. Pracoval jako hoch uče se a uče; pracoval jako student, dávaje studiím to, co nechaly mu jeho kondice. Pud neodvislosti a hrdost byly v něm; hranatá a energická mysl. Neměl času ne pouze na zdvořilost, jak říkal; také na mnoho jiných věcí neměl času. Příkoří, ústrky vychovaly ho. Byla to výchova zlá, ale vydatná. Nebyl zhýčkancem bohaté patricijské rodiny; pracoval celý život bez oddechu.

Romantický svit, který šlehl naň tak cize z očí

Pavliných, byl mu chorobným živlem. Toť nepřítel. Vše se poddá; i to se musí poddati. Je v právu a není moci, která by mohla překonati jeho přesvědčení o tomto právu. Kdo že chce se postaviti v cestu, kdo ho chce zaraziti na ní, kdo chce zmařiti jeho sílu? Kdo z těch, jež zná?

Hackenschmid?

Doktor Hilarius, tak zřídka se usmívající, se usmál.

Byl to sebevědomý úsměv.

Nikoho nebude; překážka, je-li, je tu jen, aby byla odstraněna. On může býti zdržen, ale ne zaražen. Ostatně, co mohl chtíti? Včerejší stíny mizely; nepřátelský živel couvl.

Neznámý cit vznikl v prsou Hilariových; pýcha otce, který chrání své dítě, jevila se v jeho myšlence.

Jsou, kteří ho potřebují: země leží před ním. Jest jí ho třeba. Čeká a nebude čekati marně. Vykoná svou povinnost. Je mnoho tmy, která musí býti vyplašena; ona vyplašena bude; on přinese světlo, on bude světlem.

Tak hleděl doktor Hilarius s úsměvem do hrozivých mraků.

Jeho, jejž nevzrušil svěží dívčí zjev Pavlin, vzrušovala tato představa. Jeho, dogmatika, opojila svůdná tato fikce. Celá česká země leží před ním se svými zmatky, bludy a bídou; je třeba, aby léčil a ujasňoval; je třeba pevné ruky chirurgovy. Věděl, jak roste úlohou a překážkami. On dal nový obsah smutnému tomu

životu; zdravější krev proudí v žilách národa. Jde, zdatný činitel v řadě národů; má své poslání, svou ideu. — Tak myslil on, který s takovou lhostejností uvažoval o užitečnosti svého národa, s takovou nechutí stíhal nacionalismus. — Síla, která žila před staletími a odolala bouřím a katastrofám, zase se vzpružila — tak viděl — vzpružila se v stejné síle. Je to jeho dílo; toť odměna práce. Žádný oddech, žádné váhání, kyne-li takový cíl. Buď Čechy nebudou — nebo to budou *Hilariovy Čechy.*

Hilariovy Čechy — kdo je ohrožuje, kdo jim brání? Mávl rukou; a jeho hrdý pohled vyzýval mračna stahující se na nebi.

Ujasňoval si své plány do nejbližší budoucnosti. Do posledních podrobností byl si jist. Tím sňatkem podepře se jeho sociální základna; otázka hmotná, jediná, která stála v cestě jeho nadějím na habilitaci, bude odstraněna. A potom může čekati. Cesta je volná, a on dovede jíti. Byl si vědom své energie a své síly; nepochyboval ani okamžik, že dosáhne... všeho, co chce. On potřeboval vésti a hýbati dušemi; nyní se zdál býti u cíle; ano, on povede...

Tvrdý a příkrý výraz vyhublé jeho tváře stupňoval se ještě; a jeho oči hleděly ještě určitěji před sebe. — Nic ho nezarazí... nikdy už.

Tak kráčel po kamenité trati.

Ale pohled Hilariův, jak se zdá, provokoval nebe. Dlouho hrozící mraky počaly náhle plniti své hroz-

by. Mručivě cos zarachotilo. Blesk, a potom hrom zarachotil blíže. Současně se dalo do prudkého deště.

Doktor Hilarius se rozhlédl.

Nikde nablízku nebylo úkrytu. Liják byl příliš prudký, než aby deštník kryl.

Jediný tunel byl nablízku.

Obrátil se k němu.

Tam ho čekalo překvapení.

Na jeho okraji stál někdo, s kterým setkati se nebylo mu právě nejpříjemnější.

Byl to Hackenschmid.

Zvláštní úsměv pohrával jeho rty; Hilariovi se nelíbil.

„Nepříjemná příhoda," pravil Hackenschmid. „Budeme tady hezky zavřeni, a zdá se, že pojede brzo vlak. Hezký liják, věru. Hleď, jak se z lesů kouří. Trochu deště není nepříjemné; miluji jeho vláhu. Osvěží to, že, Hilarie? A je nám osvěžení zapotřebí, nezdá se ti?"

Hilarius postoupil hlouběji do tunelu. Vítr vnášel dešť i do něho.

„Zvláště tobě je zapotřebí osvěžení a vláhy. Jsi skoro suchý, Hilarie. A dokonce se chceš ženiti, muži doktriny, není-li pravda?"

„Možná," pravil Hilarius, trapně dojat. „Prosil bych tě ostatně, abys mluvil o tom vážně."

„Velmi vážně mluvím o té věci, více, než se tobě zdá. Nuže, ty suchý muži doktriny, nebylo by za-

potřebí osvěžiti se poněkud k věcem lásky? Či škrtl jsi úplně ten termín ze svého slovníku? Bezmála se tomu zdá. Program, že ano? Vykládal jsi kdysi svůj manželský program. Pamatuješ se na onu noc ještě?“

Doktoru Hilariovi byly nepříjemné tyto poznámky. Přecházel tunelem netrpělivě a vyhlédl ven, zdali se mraky už nerozptýlily. Vrátil se mrzut. Pršelo ještě silně. Setkání s Hackenschmidem stávalo se mu čím dále tím nepříjemnějším. Pozoroval, že Hackenschmid snaží se ho rozdrážditi. Ustanovil, že se nedá vylákati ze svého klidu. Nicméně se mu to vše nelíbilo.

Hackenschmid pokračoval se svým provokativním úsměvem:

„A ubohá žena, odsouzená k spolupůsobení při tom. Nezdá se ti, Hilarie, že to vše je trochu sobecké? U tebe, který tak se vyhýbáš sobectví? Toť jeho horší forma, toť jeho nejhorší forma. Skrýt se za ideje, přikrýt se pláštíkem programu. Poslání, poslání, viď, Hilarie! To slovo jsi našel, a to slovo tě kryje. Vše se jím dá omluviti, chceme-li. Jaké to pohodlné slovo. My nezabíjeli, my neušlapávali, my nedusili: bylo to poslání, byla to idea, která učinila to vše. Pokořme se poslání. A to je tvá síla, nalézati zvučná slova. Jak ubohý, kdo jim uvěří. Třikráte ubohý! Tvá duše je chudá, tvůj cit je chudý, tvé srdce chudé a zprahlé! Ubohá žena, doktore Hilarie!“

„Dovol několik slov,“ pravil doktor Hilarius. „Především jsme se sešli necessitate coacti. Není slušné, vy-

užíváš-li tímto způsobem situace. Po druhé nemám chuti, abych hovořil s tebou o námětech, jež jsi nadhodil . . . toto místo není pro to vhodné, a způsob, kterým to činíš, je ještě méně vhodný."

Doktor Hilarius mluvil klidně, nikdo by nebyl pozoroval jeho mrzutou náladu. Taková byla síla jeho sebeovládání. Jen jeho pohled byl trochu nejistý. Ale v temnotě tunelu nebylo možno viděti do očí. Skutečně tu bylo velmi temno, odešlo-li se od kraje tunelu.

„Máš úplně pravdu," pravil Hackenschmid. „To místo se hodí — k docela jiným věcem. Nebojíš se tmy, Hilarie, apoštole světa? Hle, jak krásný je ten tunel."

Rozžehl sirku . . . svit padl na nejbližší okolí a Hilaria — ale průvan zhasl v zápětí sirku. Hilariovi se zdálo, že má Hackenschmid v ruce nějaký předmět, který nerozeznával.

„Proklatě, tak poetický obraz zmařen! Sic transit gloria mundi. Jaká škoda! Chtěl jsem poznamenati, že takový tunel má své znepokojivé stránky. Stěny se tak podezřele lesknou a možno míti dojem hrobky."

Skutečně, veliké vlhké kameny stěny měly pochmurný a melancholický rys.

„Co s tím chceš?" ptal se Hilarius, který už ztrácel klid. Tón Hackenschmidův stával se výhružným a situace napjatou.

Hackenschmid rozžehl novou sirku.

28

„Asi toto."

A přistoupiv k Hilariovi zdvihl bleskurychle revolver, který byl skrýval v ruce.

Vypálil v bezprostřední blízkosti.

Rána zazněla.

Hilarius se skácel.

Hackenschmid rozžal třetí sirku, chráně ji opatrně rukou.

Poklekl k tělu Hilariovu.

Krev řinula se mu ze skráně. — Hackenschmid naslouchal, bije-li jeho srdce. Nebylo slyšet nic.

Pocit jakés úlevy osvěžil Hackenschmida. Oddychl si zhluboka, jako by byl setřás' někoho, kdo klečel na jeho prsou a škrtil jeho hrdlo.

Pohlédl na hodinky.

Vlak musil jeti — v nejbližších minutách.

Položil tělo Hilariovo opatrně na koleje, tak, aby vlak je rozdrtil. Nebylo to zcela lehké v této tmě. Konečně uvedl tělo do vhodné polohy.

Oddechl si znovu.

A stoje nad mrtvým, zašklebil se cynicky:

— A tvoje pokrokové nohy
teď znaveny jsou Evropou. —

„Zde máš svůj positivismus, Hilarie!"

Slova jeho zněla hluboce tichem tunelu. Lekl se až toho zvuku.

„To by bylo tedy skončeno. To byl poslední můj úkol.“

Chvilkové vzrušení radosti, vyvolané smrtí toho, kterého tolik nenáviděl, pohasínalo. Ztrácel o to zájem, nyní, kdy se to stalo.

„Bylo to nutno. Eh, co na tom!“

Napjal sluch a přiklonil se ke kolejím.

Třásly se.

Vlak jel.

Hackenschmid vyšel rychlým krokem z tunelu a zabočil k řece.

Byl vskutku čas.

Za několik vteřin, co Hackenschmid šel lesní cestou ke Kamenici, vlak s hukotem vjel do romanovského tunelu.

28*

Kapitola osmnáctá
předvádí zvláštní setkání a nečekanou změnu úmyslu Bardova.

Dešť ustal mezi tím, co se odehrávalo toto drama. Jako zhusta prudké lijáky přešel právě tak rychle, jak se objevil.

Zbyl občerstvující jeho účinek: vzduch svěží, čistý, plný ozonu; a na stromech kapky zvolna dolů se řinoucí.

Hackenschmid přešel primitivní, ze dvou svázaných kmenů vyrobenou lávku a stoupal k hradu.

Nějaké těžké břímě leželo na něm.

Ne snad pocit viny pro vraždu člověka. Docela jiné břemeno tížilo ho té chvíle. Nelitoval svého skutku. Divil se pouze, že jej mohl provésti, když vše má tak málo významu. Co je smrt Hilariova? A co smrt kohokoliv? Jaký je význam toho všeho?

Proč zabíjí, když sám žíti nechce?

To právě mu bylo záhadným, co stoupal nahoru. Bylo jasno, že nemůže žíti — tato myšlenka ležela jako břímě na něm. Kde byla prapříčina, kde první důvod jeho choroby? Slova minulosti zněla mu myslí, a les jako by opakoval nezapomenutelná slova:

— Přes žárlivosti sudby kleté
umřeme spolu, jestli chcete. —

Záhadné stíny ploužily se lesem. Byl to tábor Chimér, které přivolaly jeho myšlenky.

Hackenschmid zaměřil k rozvalinám.

Jaký instinkt zavedl ho na místo, kde se posledně sešlo Čertovo kopyto?

Ač ustal dešť, nevyjasnilo se. Jako by příkrov byl na nebi. A v lese bylo šero. A vše bylo jiné nežli tehdy.

I Kamenice hučela mnohem prudčeji. Dešť ji zalil drobnými prameny, řítícími se se skal.

Pomalu došel Hackenschmid.

Stanul u zábradlí.

Propast zela před ním. Bylo možno dobře viděti obrysy vrchu, kterým procházel tunel, v kterém se to stalo.

Hackenschmid tam upřel zrak.

Necítil lítosti... pro to ne... Ale docela jinou lítost pocítil náhle. Nad temnou propastí, nad vrchy, tak mohutně se prostírajícími, pocítil touhu života.

On, který tolik miloval život, jeho formy, jeho obměny, on, který měl takovou touhu po všem, on měl tedy odejíti? Odejíti tváří v tvář velebnosti hor a velkoleposti plání, vší bídě, která s ním srostla, odejíti? Je už vše skončeno? To vše už není pro něho? Jsou všechny cesty zataraseny? A nezbývá, než —

Rozpjal ruce do údolí, jako by chtěl vášnivě ně-

koho přitisknouti. Přece jenom žíti: obejmout všechno, míti vše! Rozkoš a bolest, vznešenost a bídu, ctnost a zločin, všechno míti! Smáti se a plakati — nad nekonečností všehomíra!

A jeho rozpjaté ruce nezachytily nic.

„To je tvůj osud, Hackenschmide. Nadarmo. A nelze jinak — zdá se, že nelze. Tady stál Tacitus. — Nuže, než dokouříme jednu cigaretu."

A zapálil si cigaretu.

Procházel se troskami.

„Vlastně je vlhko. A promokl jsem. Mohu míti z toho nachlazení."

Rozesmál se při té myšlence.

Zaletěl jinam vzpomínkou.

— Chceš-li boření pro boření, je to tvá věc; ale říkám ti, že nelze žíti, aniž se v něco věří — —

„U čerta," bručel Hackenschmid; „doktrinář až do konce; bylo v něm mnoho sofistiky. Nechť odpočine — umřeli mnozí, lepší jeho. Umřeli, a my je přežili. Proč tedy nyní? Proč by nemohl žíti? Kdo dokáže, kdo obviní? Nikdo ho neviděl. Náhoda mohla se státi. My máme čisté ruce.

Ale ruce, které se rozpjaly, zůstaly prázdné. Nic neobejmeme, ničeho nedosáhneme. Jaká zbabělost, Hackenschmide! Tak daleko bys klesl? Pravda, jednou jsi neměl dost síly — pamatuješ se ještě? Chceš opakovati celou historii? Smrt bylo lze odročiti — aby

nastala za horších podmínek. Nevyhýbej se, Hackenschmide.

Přece bys ještě miloval život, ty, který jsi tak miloval tmy?

Nezašelestilo něco nyní v křoví? Zdálo se mu, že slyší takový zvuk. Je někdo přítomen? Skrývá se? A kdo to může býti? Skutečné zvuky? Halucinace?

Je mu horko... jak je rozpálen... není logiky v jeho myšlenkách. Není zákona, není Boha, není nic, všechno jsme popřeli... my, Čertovo kopyto, my, kteří jsme bořili. Smějeme se veškeré bídě lidstva, která nemá odvahy. Proč není té odvahy? Zbabělci, zbabělci! A ty, Hackenschmide, také z nich? Také lpíti na životě. Visíš nad srázem, drž se, dokud můžeš. Je jasno, že nevytrváš... síly tvé ochabují, únava roste... nevytrváš, padneš — ale drž se, přese všechno se drž, aby ses zachoval pro několik okamžiků utrpení a bolestí. Drž se, Hackenschmide, ještě chvíli stačí tvé síly."

Zastavil se nad srázem.

„Jsme děti propasti. Vraťme se do ní. Není třeba držeti se té větve. Smyslu to nemá, Hackenschmide. Čertovo kopyto hyne, Čertovo kopyto jde s tebou — bylo to přece něco velikého, co bylo za námi? Nevíš dobře, starý skeptiku — tvoje poslední pochyba! Jsme děti propasti a vše bylo, jak to muselo býti. Cigareta je dokouřena.

Tak večer onen Tircis kdysi,
když s Dorimenou usedli si,
— pár Faunů moh' je z houští zříti, —

zlé chyby té se dopustili,
že odročili smrti chvíli.
Hihihi! zvláštní milenci ti! —

Galantní slavnost; přece toho byla škoda, Hackenschmide. Bylo to mnohem krásnější. Zlá chyba, prožluklá chyba."

Hackenschmid odhodil cigaretu.

Té chvíle však vystoupil někdo ze stínu a zachytil jeho ruku, jež namířila revolver.

Byla to Marie Brandlerová.

V jejím výrazu bylo nejvyšší vzrušení.

„Vy chcete umříti?"

„Nevím, proč bych to nemohl zkusiti?"

„Chtěla bych také umříti; a bojím se sama... Nemohl byste? —"

Nedořekla, její slova dozněla měkce v tichu. — Byla velmi bledá. Její oči lpěly na rtech Hackenschmidových.

Hackenschmid váhal. Podivná myšlenka se ho zmocňovala vždy mocněji a mocněji.

„Vy byste tedy chtěla?"

„Ano."

„Mohla byste mi darovati den?"

Tázavě upřela zrak na něho. Nerozuměla.

„Vysvětlím vám. — Chcete? Čas kvapí!“

„Ale vy to slibujete?“

Hackenschmid jí podal ruku a jeho rty pohrával zvláštní úsměv.

„Jediný den — jediný den!“

Kapitola devatenáctá
líčí večer dvou lidí, kteří jdou za svou fikcí a za smrtí.

„Nebylo to, jako by prchali vrahové?" pravil Hackenschmid, vsedaje do vlaku. „Noční naše cesta je skutečně romantická. Aspoň trochu romantiky na konec. Vy jste nebyla pro modrý květ."

Hackenschmid nabyl svého klidu; skoro nic nápadného nebylo v jeho výrazu. Ale Marie Brandlerová nedovedla ho následovati. Seděla sklíčená a neodpovídala.

„Chvějete se," pravil Hackenschmid.

„Není to nic."

„Litujete svého slibu? Jste okamžitě volná, litujete-li. Byla to pouhá ztráta času. Ztratil jsem v životě tolik času, že ho mohu něco ztratiti i při smrti."

„Nelituji — zcela nelituji."

Marie Brandlerová vynutila s největším napětím důrazný tón svých slov, ale ta energie byla příliš nucená.

„To bych nemohl říci," děl Hackenschmid dívaje se oknem do tmy, kterou jeli: „Lituji různých maličkostí. Ale to nepatří sem. Jsme sami; dobře, že jsme

sami. Společnost někdy vadí. Není to půvabné: bezmála jako svatební cesta?“

A Hackenschmid usmál se jízlivě.

„Co o tom soudíte, Marie?“

Pohodila hlavou. — A přivřela oči.

„Spala bych, kdyby to bylo možno.“

„Přivřete oči; je nejlépe je přivříti, nechceme-li viděti nepěkné věci. Brzy už nebude třeba je zavírati, a to bude také výhodné. Ale ten vlak má hlemýždí klus. Nestačí naší touze... Kdož by byl řekl, že někdy tak pojedeme spolu. Byly to zvláštní osudy: utíkati svému spasiteli. Čemu utíkám já? Anebo k čemu utíkám? Honíme svou fikci. Jedeme. Snad ji zastihneme ještě. Ale ten vlak, probůh, Marie, ten vlak: jak pomalu jede. Nikdo by neřekl, že může takový vlak přejeti člověka; dokonce mnohoslibného, mladého muže, jehož budoucnost mohla být tak významná. Jedeme a fikce prchá před námi. Jste unavena, Marie, má slova vás mohou uspati. Má vůle je nejlepší. Naše fikce tam před námi kdesi! Mystifikuje nás, ta malá; mystifikuje jako všecko. My jsme byli pro mystifikaci; svého času měla svůj kurs. Vše bylo mystifikace: láska, touha, osudy. Ale nyní počal převrat na burse, katastrofa. Vysoké kursy klesly. To je úpadek.“

Byl ponořen do svých myšlenek. Jakési rozjaření se ho zmocňovalo; jeho tep bil prudčeji. Ale byla-li jeho tvář lehce zardělá, překvapovala bledost Mariina. Sporé světlo v kupé činilo ji jaksi zsinalou. Ale Hacken-

schmid nevšímal si toho. Neviděl ničeho. Byl kdesi docela jinde.

„Mysleme si: což kdyby byl náhodou zhynul doktor Hilarius. Jaká škoda pro náš národ, jaká pohroma pro příští generace. O jedno světlo méně v našich tmách, o jeden mozek jednoho genia. Snad se stalo neštěstí. Upadl. Vlak ho přejel. Nyní je mrtev. Není to tragické? Zlá historie. Bína je také mrtev. Co jsme říkali na jeho hrobě? — Ani okamžik bych neváhal. Není-li pravda?“

A Hackenschmid se stále usmíval, jako by pronášel dobrý vtip. Marie Brandlerová patřila naň s úděsem. Nerozuměla mu.

„Lituji doktora Hilaria; je smutné skončiti takovou nepředvídanou katastrofou. Ale nelituji slečny Pavly. Stalo se, co se musilo státi. Ve jménu Heleny —“

Marie Brandlerová rozuměla čím dále, tím méně; ale slova Hackenschmidova ji lekala.

„Neposlouchejte, Marie. Nestojí to za to, abyste poslouchala. Blábolím jako obyčejně. Snad jsem pil, budiž. Snad doktor Hilarius sedí na Romanově a vykládá a káže. Nezáleží na takových maličkostech, máme-li před sebou veliký cíl. Musíme, tuším, vystoupiti. Dovolte, abych vám podal ruku. Nastává jiné období naší svatební cesty. Za jiných okolností mohlo by býti příjemné. Půjdeme, Marie!“

Vedl ji.

Potřebovala toho opravdu. Její tělo bylo takořka

bez vlády. Ztrnulost se jí zmocňovala. Dojem jejího zjevu byl skličující.

Nádraží, kde vystupovali, bylo dosti živé: co chvíli střídaly se tu vlaky. Ale v daném okamžiku nebylo zrovna hlučno na nástupišti. Od Birkenwaldu nejezdilo se sem mnoho.

Vyšli; dali se na cestu směrem k městu. To bylo ještě vzdáleno asi dvacet minut od stanice. Šli tiše letní nocí. Hackenschmid nemluvil už, oddal se zcela svým myšlenkám. Také Marie Brandlerová mlčela: oddala se zcela své hrůze.

Řídké domy se objevovaly, pak ulice. Přicházeli do města. U nejbližšího hotelu zastavil se Hackenschmid. Zazvonil.

„Zde rozbijeme stánek, Marie. Dovolíte, abych vám dělal podle svých sil anděla strážce?"

Pokojská dovedla je do pokoje. Byl prostorný, s okny na ulici; zařízen byl velmi jednoduše. Bylo v něm nemnoho nábytku; rozměr pokoje tím rostl a budil dojem nevlídnosti.

Pokojská je opustila, přejíc jim dobré noci. Záhadný pár budil její pozornost. A když se vrátila dolů, vykládala podomkovi:

„Je to podivný párek. Nevěřila bych tomu dobře. Vypadají, jako by chtěli něco provésti."

„Co je nám do toho," pravil Josef. „Ať si to vypije pán." Hackenschmid a Marie osaměli.

Svíčka hořela na stole nevlídně jaksi. Hackenschmid letmo se rozhlédl po pokoji a pak pohlédl na Marii.

„Jste unavena, Marie."

„Tady?" ptala se Marie. To „tady?" mělo ledový zvuk.

„Tady ještě ne," pravil Hackenschmid zamyšleně.

Zklamání zračilo se v jejím výrazu.

„Nepotřebuji spáti," pravila.

„Lehněte si aspoň tak! Budu bdíti u vás."

A Hackenschmid položil ji na pohovku. Nebránila se. A jako by síly neměla: byla bezmocná jako dítě.

Hackenschmid seděl u stolu.

„Mám zhasnouti?"

„Jak chcete."

Hackenschmid sfoukl svíčku.

Bylo ticho.

Čas míjel; bylo slyšeti jen neklidný dech Mariin. Hackenschmid dumal; hlavu položil na stůl; byla horká. Snažil se dohoniti svou fikci: podaří se mu to? Pokoušel se vsníti se v svůj sen. Vše bylo, co mohlo podporovati ilusi: temno kolem, malátnost v duši. Fikce bude dohoněna. Co mohlo mu bràniti, aby se v to vžil? Nebylo možno zapomenouti bídných několik let? Že vedle něho dýchá Helena?

Chtělo se mu něco říci, zašeptati v její sluch; ale nesměla býti vzbuzena. Fikce toho žádala; nesmělo býti vysloveno kouzelné to jméno. Seděl tak; bál se pohnouti sebou. Jen neklidný dech Mariin byl slyšeti.

A někde zblízka, z náměstí bylo slyšeti hodiny. Bily po dlouhých, vleklých lhůtách.

*   *
*

Pokojská poslouchala. Ale její výzvědy byly marné. Neslyšela nic. Tiše, aby její kroky nevzbudily šelest v tichu nočním, plížila se dolů.

„Tak co jste viděla?“ ptal se podomek. „Jsou už docela mrtví?“

Skoro nevrle odpověděla pokojská:

„Neslyšela jsem nic. Zdá se, že spí.“

Podomek se zasmál.

„Bůhví, co se vám zdálo. Měli patrně z toho milování strach; prosím vás, každá do toho nejde s takovou kuráží jako vy.“

A podomek se zasmál mnohem hlučněji.

Kapitola dvacátá

zachraňuje lidský život: Bard Čertova kopyta poslední svou cestu podniká.

Vlak vyjel... jako tenkráte.

„Děkuji vám," pravil Hackenschmid. „A jsem vám dlužen vysvětlení prosby své. Jedná se tu o jakousi fikci, o níž jsem mluvil už v noci. Celý svůj život honím se za fikcemi; proč ne ještě naposled? Chci se vnořiti v nějaký fantastický sen. Namluviti si, že je tomu dávno; že nejsem Hackenschmidem dneška. A že vy nejste slečnou Brandlerovou. Nesete jiné jméno; a abyste je mohla nést, zavru oči. Den se chýlí ke konci; buďte bez starosti. Hlavní věc, že umřeme, není-li pravda?"

A opatrně, rozhlédnuv se, nemůže-li někdo slyšeti tlumená jeho slova, pravil:

„Totiž, pokud vy chcete."

A trochu měkčeji šeptal:

„Jste mladá, krásná. Opravdu chcete? Radil jsem vám, abyste čekala! Chvějete se celá."

Svraštila obočí; mdlý výraz její tváře vynikal. Nebylať po celou noc spala.

„Co znamená čekat? Čekat znamená lež. Čekat znamená jeho. Mohu ovšem mu uniknout. Ale matka? Ne, nechci nikomu být v cestě. To, co by mohlo přijíti, je hnusné. Bojím se mysliti na to. Ostatně je pozdě nyní. Není možno vrátiti se takto."

Chvěla se opravdu rozčilením.

„Bojím se trochu ovšem. To není nic nepřirozeného. Ale toho druhého se bojím více. Vidíte, nejsem rozumná; mé srdce se nehodí pro tento svět. Přišla by špína a bojím se té špíny."

Hackenschmid mlčel.

Přivřel oči. A pokoušel se vyvolati celou minulost, dojem rozčilující té jízdy tehdejší. Ona sedí u něho — na dosah ruky. Je ticho. Nemluví. Nic více než touha. Zní jméno stanice; vlak se zase hne. Kdy dojedou k cíli? Touha, opravdu ta touha?

Celý ten výlet byl rafinovaným pokusem oklamati sama sebe. Obestříti konec ovzduším tehdejšího dne, to byl jeho plán. Nebude to už Marie Brandlerová, která jede s ním; Helena ožije, Helena je po jeho boku. Okamžik, který tehdy propásl, vrátil se; a nepropase už jej po druhé. Věc je prostá: řada let se škrtne z života. Nebylo jich.

Co jemu bylo po Marii Brandlerové?

Ani okamžik neuvažoval, má-li právo, hráti s ní tuto hru; což byla ještě Marie Brandlerová? Naše fikce zabraňuje, abychom tomu věřili.

A tak, jako tehdy, míjela jízda vlekle a trýznivě.

29

Až přišla jejich stanice.

Marie Brandlerová zbledla ještě a chvěla se více.

„Zde?“

„Ano.“

A Hackenschmid jí podal ruku jako tehdy. Jako tehdy bylo nástupiště prázdné. Jako tehdy hleděli okamžik za vlakem.

„Litujete, že jste zde?“

„Chtěla bych, aby byl konec.“

„Přijde,“ pravil Hackenschmid trochu roztržitě. A zrak jeho těkal krajem, hledaje známé z onoho dne. — Ale kraj mu připadal cizí; snad že si ho ve vzpomínkách vykreslil jinak, snad že nebyla doba táž — bylo tu tolik nového a jiného, že mu bylo těžko vybaviti si scenerii zašlou.

Zklamání se ho počalo zmocňovati.

„Ku podivu; není to tatáž krajina; řekl bych, že se klamu.“

Ale nemohl se klamati. Podrobnosti byly správné — jenom odstín jiný. Poznával onen vršek, kde stáli; vesnice mu nebyla novou; v té se málo změnilo.

Po paměti vedl Marii tehdejší cestou.

„Zde,“ ukázal náhle a nemohl se ubrániti pohnutí.

Na konci vesnice stál onen hostinec, kde byli spolu. Byl ještě stále té barvy, jež kdysi byla zelená. Po dřevěných, klikatých schodech dovedli je zase jako tenkrát nahoru. Byl to týž pokoj, který jim otevřel starý hostinský, zešedivělý a nachýlený poněkud stářím. Byly

to tytéž obrazy, které visely na stěně. Portret dámy z minulého století podivného kroje, rybář s rybářkou. A jako tehdy byla tu ta vůně po sušeném ovoci. — Byl všecek zabrán v minulost; neslyší dech Helenin? Nezní tu šustot jejích sukní?

Dohoní přece svou fikci?

Hostinský odešel a byli tu sami.

Hackenschmid, zabrán ve své dojmy, nepozoroval slečnu Brandlerovou. Její napětí dostupovalo vrcholu. Neklid jí třásl. A bála se všeho. Z jejích očí jasně zírala ta úzkost; pak touha, aby vše bylo skončeno, a zároveň hrůza před tím. Nevěděla, má-li si přáti, aby Hackenschmid přestal vzpomínati, či toužiti, aby dlouho vzpomínal. Minuty, které míjely, byly utrpením a zároveň almužnou.

Všechny detaily oživovaly v paměti Hackenschmidově; pokoj byl prosycen zjevem Heleniným. Bál se pohlédnouti na ono lože, které bylo jejím. — A přece nemohl odtrhnouti zraku.

Bude to přece to? Počínal už pochybovati o zdaru svého pokusu. Ale bylo možno pochybovati zde?

„Oh, Heleno,“ pravil vášnivě a teskně.

Marie Brandlerová se zachvěla.

„Helena?“

Přízvuk, kterým byla pronesla tuto otázku, měl tolik tklivého v sobě, že nebylo možno slyšeti ji chladně. Tolik úzkosti a odevzdanosti v osud znělo v té lhostejné otázce.

29*

„Helena?“ opakovala Marie Brandlerová.

Po prvé měl Hackenschmid trapný pocit výčitky.

Oh ano, ubohá bytost! Trpí skutečně? Netrýzní ji celý den? Jakým právem týrá ji marným svým pokusem, fantastickou tragikomedií?

Hleděl na ni dlouho.

Škubla sebou, vidouc jeho pohled.

Něžnost, trochu smutná, pojala ho. Nechtěl aspoň jí ublížiti.

„Vy se chvějete?“

„Nic, to není nic! Jen kdyby už byl konec!“

Sebrala všechny síly, aby vyrazila toto přání. Bylo ještě jejím přáním?

A náhle se dala do prudkého pláče.

„Ublížil jsem vám, Marie,“ pravil tiše Hackenschmid. „Zneužil jsem vašeho chorobného podráždění. Ublížil jsem vám, ale snad není ještě pozdě odčiniti vinu.“

Sedl si k ní a hladil její vlas.

„Hle, nejste ono dítě, které jsem znal před tolika lety? A já vás chtěl nechati hrát komedii tak smutnou. Ne, byl to marný a pošetilý sen. — Jste dítě, kterému ublížili; ale znamená to, že byste měla ztroskotati se mnou? Vy, která jste v počátku, já, který jsem v konci: nemohl jsem to dávno věděti? A já, místo co bych hleděl ukonejšiti vás, vás svedl k této maškarádě, tak bolestné pro vás. Plačte, Marie; bude vám lépe, vyplačete-li se. Nemohu už plakati; tím hůře. Nebyl by

ostatně trochu komický můj pláč? Ne, vzdáme se toho pošetilého nápadu; tak ne, Marie. Vraťte se; a vraťte se, abyste žila. To znamená: nač dáti se pohřbíti, jste-li tak mladá a krásná? Čekejte na prince, který snad přijde. Nedal jsem vám tu radu kdysi? A já to mohl zapomenouti?

Chtěla jste umříti; ne, tak se neumírá. Vše se upraví. Váš výlet byla romantická choutka; vraťte se do Prahy a nikdo nebude věděti. Váš ženich nevezme si, tuším, život, uslyší-li vaše: ne. A snad příjde den, říci své: ano. Schovejte svou touhu a krásu pro někoho, kdo by jí byl hoden. My, kteří už neumíme milovati, nejsme jí hodni.

Jak bychom upravili věc? Je snad ještě spojení dnes. Vyprovodím vás. Byla jste u tety, sestřenice, kdož ví. Rozmar se vás zmocnil; rozmar, který se odpustí mládí. Jiná věc zatlačí tuto událost, ku příkladu Hilarius, který je snad skutečně mrtev. Vyprovodím vás: naše cesty se dělí; chtěl jsem se pokusit o klam, o fikci, o něco fantastického a blouznivého. Byl to blud. —

Jste klidnější, Marie? Jste ještě uplakána. A to škodí vašim očím. Zde už budete v podezření. Ale doma nebude nikdo tušiti. Což jste byla se mnou? Což jste kdy znala Hackenschmida? Nikdo se nedoví o našem výletě; a to je dobře. Nyní se vzpamatujte; nesmí býti viděti slzy. Co by si pomyslili lidé o nás?"

Marie přestala plakati. Prudký pláč skutečně jí ulevil. Krise byla překonána. A těžký sen padal s ní.

„Máte prudkou povahu, Marie. Dáváte se strhnouti dojmem. Napadne vás umříti a umřela byste. Ne, tak se nesloží zbraň. Nemůžete umříti, dokud se nevyplnil váš osud. Vy jste jej dosavad nenašla, že? Ale najdete jej. Přál bych, aby byl lepší než jiných. Nebesa, pravím lepší. —

Co je dobré, špatné, Marie? Zlé věci se sběhly a snili jsme ošklivý sen. Ale chtěl bych, abych jej nebyl snil, za cenu toho, že bych se nesetkal s ní? Nikoli, Marie, nežil jsem nikdy doopravdy kromě tehdy. Nechci litovati ničeho, co se stalo; ale léta přišla a s nimi únava. Je už trudno jíti. — Neříkám tedy lepší; ale vůbec nějaký osud, Marie!

Můžeme jíti na nádraží, Marie. Není nutno pospíchati, je čas. Opláchněte si poněkud oči. Mohl bych je políbiti? Ne, nechci. Líbala by vás jakás bytost, která nemá k tomu práva. Dejte mi pouze ruku. — Mám odejíti dříve? Chcete trochu samoty?"

Zvláštní pocity byly v Marii. Bolest její ztratila sílu, cítila jen touhu žíti. — Ssála s touhou v sebe vzduch; což nepočínala znovu žíti? A ku podivu, sobectví, které bylo Hackenschmidovi vnuklo tento výlet, které mu bránilo viděti její utrpení, přešlo, jak se zdálo, na ni. Jako by nebylo vedle ní někoho, kdo chtěl umříti; jako by nebyla ohromná bolest a únava v pohledu Hackenschmidově a zlých pokusech jeho, usmívati se. Na to vše nemyslila nyní Marie Brandlerová, jako nemyslil dříve na to Hackenschmid. — Život se jí otvíral znovu;

a právě jako se ještě včera bála, toužila dnes po něm.

Hackenschmid pozoroval změnu jejích pocitů. Byl trochu smuten z toho, ale nepřekvapilo ho to. A co to znamenalo pro něho? Bylo tu něco divného? Co bylo lze jiného čekati?

„Jste klidná? Usmějte se trochu na mne.“

Pohlédla na něho. Neusmála se sice, ale její oči byly už jasné. Bylo jí divně. Neskládala si účet ze svých citů a oddávala se jim. Cítila se trochu dítětem pod dojmem slov Hackenschmidových. — Neodporovala mu, poddávala se úplně jeho vedení.

„Půjdeme.“

Vstala skoro radostně, jako by se chystala vyjíti z vězení; a ne pouze vězení; byla to milost udělená na popravišti.

Hackenschmid vrhl ještě pohled po pokojíku, který mu tolik znamenal; chvíli váhal vyjíti. Dávno už čekala Brandlerová u dveří, a on stál dosud na prahu.

„Nemohl jsem,“ pravil trochu se přemáhaje. „Je to zvláštní dojem. — Na všechno je vzpomínka. Ale nyní půjdeme.“

Krajina se vyjasnila pro Marii; nebe bylo jasnější, krajina půvabnější. Ves nabyla zvláštního kouzla. A i stanice, chudá a všední, zdála se něčím neobyčejným. Lehký vánek čechral její vlasy; bylo jí nesmírně volně.

Času skutečně bylo dost. Spojení bylo.

Oddechla si s uspokojením.

Hackenschmid to viděl; sarkastický úsměv zkřivil jeho rty.

Stáli v čekárně.

„Budete hodná, Marie? Musíte býti silná; velmi silná; více než někdo, kdo se jmenoval Hackenschmidem.“

Když vlak přijížděl, byl Hackenschmid zachmuřen.

„Jedete, a já zůstanu. Mějte se krásně v životě. — Mějte se krásně; mám však o vás strach.“

Marie pohlédla nesměle na něho. Chtěla se tázati, neměla však odvahy. Mlčela. Mlčela proto, že se bála smutné odpovědi. A bála se viděti cizí bolest.

„Přeji vám mnoho štěstí; ať přijde princ, který vám bude nosit konvalinky. A mně odpusťte.“

Úsměv, který se objevil na tváři Hackenschmidově, byl tesklivý až k smrti.

„Byla jste velice blízko smrti,“ šeptal jí. „Máte tedy důvod milovati život.“

Pomáhal jí vstoupiti do vagonu. Políbil naposledy její ruku a stál vzpřímen, nepohnutý, když odjížděl vlak. Tentokráte skutečně se usmíval.

Marie Brandlerová vyhlížela z okna. Vlak mizel. Stále méně zřetelnou stávala se její hlava. Pak bylo viděti jen bod, který znamenal vlak, a i ten zmizel s obzoru.

Hackenschmid tak stál; dlouhou dobu tak stál. Neusmíval se už; mrak byl na jeho čele. A pak šel na onen vrch, s něhož vyhlížel tehdy s Helenou Ronzovou.

„Bůh stvořiv mne, řekl: budiž k ničemu,“ pravil sám k sobě. „Ani to se mi nepovedlo. — A kdož ví: je lépe tak pro ni?“

Pokrčil rameny.

Pak kráčel těžkým, mdlým krokem na vrch. Vysoká jeho postava byla schýlena, jako by hledal stopy někoho, kdo tu dávno, velmi dávno šel.

To byla jeho poslední cesta. .

Konec části druhé.

EPILOG

Zápisky Týce, politika.

Mé zaměstnání bylo namáhavé.

Bylo to přece poněkud odvážné od právníka prvého roku, převzíti vedení rubriky vnitřní politiky orgánu tak povzneseného a takové úrovně, jako je list lidové strany. Měl jsem na omluvu ovšem to, že když mužové tak věhlasní a vědečtí nenamítají proti tomu nic, naopak sami mne zvou, mám tím méně příčin k odporu, jako méně kritická část. Nicméně nezbytná nutnost dáti naší zbankrotělé politice nové cesty předpokládá vysilující, sisyfovskou námahu. Bylo to nad mé síly.

Odcházím poněkud churav. Snad nutno přičísti mé nervose jisté zklamání, které si odnáším a které bych charakterisoval *údivem teoretika nad různými dovednostmi praktiků.* Neběží pouze o to, míti ideu; také nutno ji uvésti v život. Jsem však nervosní, a proto ten *údiv teoretika* mnohdy je trapný; rozhodně je tím vinna nervosa, nic jiného.

Odebral jsem se do malého městečka v Bavořích, městečka na březích tak zeleného Dunaje — čtrnáct dní jsem žil samotářsky, studuje lid a cviče se v němčině — nehledě k nesrozumitelnému nářečí — když se mi stala tato příhoda:

Několik kroků od nádraží potkal jsem známého. Totiž domníval jsem se potkávati a dosud se domnívám. Byl jsem — není tomu příliš dávno — svědkem temné a smutné události romanovské. Dva mladí lidé skončili tam smrtí ne úplně jasnou: doktor Hilarius a pan Hackenschmid. Podrobnosti jsou známy; příčiny ne. Zhynul doktor Hilarius náhodou či vraždou? A proč zajel Hackenschmid do záhadné, neznámé vesnice, aby se zastřelil?

Doktor Hilarius znamenal mnoho pro hnutí; dosud je cítiti jeho ztrátu.

Onen, jejž jsem potkal, byl pan Kopulent, jejich druh a hostitel tehdejší, syn majitele romanovského panství. Píši „potkal", poněvadž přese všechno jsem přesvědčen o jeho totožnosti, přes nápadně zestaralý jeho výraz a jeho unavenou, sarkastickou tvářnost.

Oslovil jsem ho, maje radost, že spatřuji krajana. Nejsem ani dost málo šovénem, ale bývá přece jen příjemno zaslechnouti v cizině mimo nadání zvuky naší mluvy. Kromě toho chtěl jsem se zeptati po jeho sestře, slečně Kopulentové (jmenovala se tuším Pavla), s kterou jsem se tehdy stýkal.

Oslovil jsem ho přirozeně česky a jménem pana Kopulenta.

Ale on podíval se na mne plaše a ulekaně, jako by mu bylo nepříjemné býti poznánu — snad také, jako by neviděl rád někoho, kdo mu připomíná věci smutné — a odpověděl kvapně francouzsky:

„Nerozumím."

A vážným hlasem, „salbungsvoll", jak říkají zde Němci, dodal potom:

„Bůh s vámi, cizinče!"

A sotva jsem se měl čas vzpamatovati ze svého překvapení, uklonil se zdvořile a nápadně rychle zmizel. Ani jsem neměl času se omluviti.

Nač ten kvap, ten zmatek, neznal-li mne?

Nevěřím, že by mne má paměť tak byla zklamala.

Byl to přece asi pan Kopulent.

Konec.

POZNÁMKA

Konec Hackenschmiedův vyšel po prvé nákladem J. Otty v Praze r. 1904 s titulní kresbou T. F. Šimona. Druhé vydání nezměněné vyšlo též u Otty r. 1928. Na obálku bylo užito podobizny V. Dyka, již kreslil H. Boetinger. Naše vydání je pořadím třetí. Plně přání zesnulého pořadatele Dykových Spisů Arna Nováka, provedl vydavatel v tekstu malé opravy, nahradiv jmenovitě nadbytečně užívané cizomluvy stejnorodými výrazy domácími. O duchu těchto zásahů byla učiněna zmínka již v poznámkách k „Prosinci".

SPISY VIKTORA DYKA

Pořádá Antonín Grund

Svazek XIII.

KONEC HACKENSCHMIDŮV

Román

3. vydání

Přebal navrhl Ed. Milén

Vazba podle návrhu

Fr. Muziky

Vytiskla

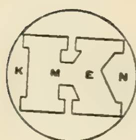
Akciová moravská knihtiskárna

Polygrafie v Brně

nákladem

firmy Fr. Borový v Praze

roku 1940

K M E N

